

DANIEL BARBU

O ARHEOLOGIE CONSTITUTIONALĂ ROMÂNEASCĂ

STUDII ȘI DOCUMENTE

Editura Universității din București

Daniel BARBU

O ARHEOLOGIE CONSTITUȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ

DANIEL BARBU

O ARHEOLOGIE
CONSTITUȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ
STUDII ȘI DOCUMENTE

Editura Universității din București
2000

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

BUCUREȘTI

COTA

614/00

© Editura Universității din București

Șos. Panduri 90-92, București - 76235; Tel./Fax: 410.23.84

E-mail: editura@unibuc.ro

Internet: www.editura.unibuc.ro

B.C.U. București

C20003952

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

BARBU, DANIEL

O arheologie constituțională românească / Daniel Barbu -
București, Editura Universității din București, 2000

p. ; cm.

Bibliogr.

ISBN 973-575-481-9

342.4(498)(091)

CUPRINS

INTRODUCERE	7
STUDII	13
1. <i>Quidam populi, qui Walati vocantur</i> . Un document despre geneza juridică a poporului român	15
2. De la jurisdicția ecleziastică la comunitatea politică. O speță din 1391	25
3. «Carele ia domniia, plătește și dătoriia»: cel mai vechi principiu constituțional românesc?	37
4. Iertarea și dreptatea sau despre economia socială a darului	49
DOCUMENTE	63
I. Petru Aron, «Plecarea capului» de la Vaslui, 5 iunie 1456	65
II. Mihai Viteazul, «Tocmeala» pentru viața mănăstirească de obște din Țara Românească, 13 aprilie 1596	67
III. Radu Mihnea, «Legătura» lui Mihai voievod, 24 aprilie 1613	70
IV. Patriarhul Chiril al Constantinopolului, Desființarea sloboziilor din Țara Românească, 28 aprilie 1626	72
V. Miron Barnovschi, «Tocmeala» pentru viața mănăstirească de obște din Moldova, 20 septembrie 1626	75
VI. Miron Barnovschi, «Tocmeala» pentru vecinii mănăstirești și boierești din Moldova, 12 ianuarie 1628	80
VII. Miron Barnovschi, Întocmire pentru ȝiganii mănăstirești din Moldova, 6 martie 1628	82
VIII. Leon Tomșa, «Charta de libertăți» de la București, 15 iulie 1631	84
IX. Leon Tomșa, Iertarea de dări a preoților și roșiilor din Țara Românească, 23 iulie 1631	88
X. Leon Tomșa, Iertarea de dări a mănăstirilor din Țara Românească, 20 aprilie 1632	91
XI. Alexandru Iliaș, Iertarea de dări a preoților din Moldova, 8 iulie 1632	94
XII. Matei Basarab, Legătură sobornicească pentru mănăstirile închinat, 28 <ianuarie-august> 1639	97
XIII. Ștefan Cantacuzino, Hotărâre pentru ridicarea vâcărului, 4 martie 1714	103

XIV.	Constantin Mavrocordat, Așezământ constituțional pentru Țara Românească, 7 februarie 1741	107
XV.	Constantin Mavrocordat, «Așezământul dădiiilor» în Moldova, 8 octombrie 1741	116
XVI.	Constantin Mavrocordat, Carte de isprăvnicie, 15 ianuarie 1742	121
XVII.	Constantin Mavrocordat, Așezământ pentru repatriați, 26 octombrie 1745	123
XVIII.	Constantin Mavrocordat, Slobozirea de rumânie a celor repatriați, 1 martie 1746	126
XIX.	Constantin Mavrocordat, Hotărâre privind primirea în dregătorii, 9 mai 1746	129
XX.	Constantin Mavrocordat, Slobozirea rumânilor, 5 august 1746	131
XXI.	Grigore Ghica, Așezământ pentru ridicarea pogonăritului, 7 aprilie 1749	135
XXII.	Constantin Mavrocordat, Așezământ pentru desființarea veciniei, 6 aprilie/1 iunie 1749	138
XXIII.	Matei Ghica, Hotărâre pentru tocmelile între oameni, 1 august 1755.....	141
XXIV.	Constantin Racoviță, Hotărâre pentru repatriați, 1756	143
XXV.	Grigore Ghica, Hotărâre pentru despărțirea stării bisericești de cea politică, 15 iulie 1764	148
XXVI.	Ștefan Racoviță, Hotărâre privind regimul străinilor, 30 iulie 1764	155
XXVII.	Ștefan Racoviță, Hrisov pentru ajutorul săracilor, 15 ian 1765	158
XXVIII.	Alexandru Ipsilanti, «Îndreptarea județelor», [1775]	164
XXIX.	Alexandru Ipsilanti, Hotărâre de desființarea gloabei, 15 ianuarie 1776	165
XXX.	Alexandru Ipsilanti, Pitac privind inviolabilitatea domiciliului și arestările pentru pricini obișnuite mici fără hotărâre judecătorească, 24 ianuarie 1776	168
XXXI.	Alexandru Ipsilanti, Poruncă pentru judecători și cercetarea penală, 6 iulie 1777	170
XXXII.	Alexandru Ipsilanti, Orânduiele pentru chinovii, 1778	175
XXXIII.	Act de unire a «statului boeresc» din Moldova, iulie 1782	182
ABREVIERI		185
INDICE DE TERMENI POLITICI, JURIDICI ȘI ADMINISTRATIVI		189
INDICE DE NUME ȘI LOCURI		199

INTRODUCERE

Opinia istoricilor dreptului public și a vechilor instituții politice și administrative românești a fost, în general, extrem de severă în privința modului de organizare constituțională a țărilor române până la Regulamentele Organice, ce se prezintă, incontestabil, drept «primul așezământ care reglementează puterile în Stat și care stabilește raporturile ce trebuie să existe între aceste puteri»¹. Ceea ce nu înseamnă, totuși, că înainte de 1831-1832, data promulgării legilor organice ale Țării Românești și Moldovei, cele două principate ar fi fost caracterizate de «o lipsă de organizare constituțională» aproape completă². Dimpotrivă, viața politică a românilor n-a fost străină de o «dezvoltare constituțională» oarecum naturală, cu rădăcini în veacul al XIV-lea, care, potrivit lui Nicolae Iorga, a fost complet ignorată de Constituția din 1866³.

Firește că, în ciuda rezervelor formulate de juriștii de școală pozitivistă cu privire la existența unor norme și practici constituționale în Vechiul Regim românesc, este aproape imposibil de imaginat o societate structurată politic care să fie lipsită de o dimensiune constituțională. O putere nu se poate organiza într-un teritoriu fără a recurge nu numai la forță, dar, fie și implicit, la un set de norme care să confere legitimitate, sau măcar acceptabilitate, practicilor sale de guvernare. Cu alte cuvinte, de îndată ce puterea asupra oamenilor și a lucrurilor are ambiția de a dăinui, ea trebuie să se convertească într-o putere asupra cuvintelor, adică să se investească în norme de drept formulate și profesate.

Constituirea unui spațiu public în care se țin relații de putere și se stabilesc raporturi de dominație este un proces istoric inseparabil de inventarea sau adoptarea unui drept public, în sensul definiției, de vădită inspirație romană, din codul *Tripartitum* (Prol., III, 3), utilizat în

¹ P. NEGULESCU, *Curs de drept constituțional român*, București, [1927], p. 180.

² IBIDEM, pp. 173-174.

³ N. IORGA, «Istoricul constituției românești», în volumul *Noua Constituție a României 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român*, [București, 1923], pp. 7 sq.

Transilvania începând cu 1517: «Dreptul are un dublu aspect: public și privat. Dreptul public privește administrarea și conducerea regatelor și folosul obștesc și cuprinde [norme referitoare la] organizarea religioasă și la preoți și la slujbele obștești. De aceea, cel ce vatămă pe preoți sau lucrurile sfinte sau pe slujbașii obștești, adică pe conducătorii poporului, va putea fi urmărit de toți, întocmai ca pentru o crimă de obște. Iar [dreptul] privat este un drept deosebit, ce privește folosul fiecărui om».

Au existat oare, din secolul al XIV-lea până la începutul ultimului sfert al veacului al XVIII-lea, când regimul constituțional al țărilor române devine obiectul unei literaturi relativ consistente, *reguli* referitoare la «administrarea și conducerea» Țării Românești și a Moldovei, care să vizeze, în plus, «folosul obștesc», *binele comun* pe care modul de administrare și conducere a celor două principate era chemat să-l asigure?

La prima vedere, răspunsul pare a fi afirmativ. Bunăoară, o sursă moldovenească de la începutul secolului al XVI-lea, letopisetul episcopului Macarie, se referă în mod explicit, fără însă a le explica și defini, la «legile împărăției [*i.e.* domniei]» (*zakonî carstji*)¹ care s-ar cuveni să guverneze comportamentul și acțiunile domnilor. Mai complicat este însă de stabilit natura acestor *legi*. Sunt ele cumva norme de drept, scrise ori consuetudinare, sau doar principii generale de conduită recomandate principelui? «Legile domniei» trebuie înțelese ca legi organice, după care se organizează, funcționează și se transmite puterea, ori numai ca legi morale, ca un sistem de referințe religioase și etice în conformitate cu care puterea era validată și legitimată?

Soluția acestor dileme nu a putut fi dată pe calea, îndelung frecventată atât de istorici, cât și de juriști, a istoriei instituțiilor juridice și a vechiului drept românesc. Studiul adunărilor de stări ori al practicilor fiscale, evaluarea receptării nomocanoanelor bizantine sau cea a influențelor dreptului occidental nu au fost în măsură să surprindă acele elemente de gândire și de formalizare constituțională pe baza cărora să poată fi reconstituită *o tradiție românească a organizării de stat*, anterioară nu numai Regulamentelor Organice și Constituției din 1866, dar și memoriilor și proiectelor de reformă redactate începând cu 1774.

Explicația acestui eșec al metodei istorice «clasice» este dublă. Mai întâi, textele cu vocație constituțională explicit afirmată sunt relativ rare și nu corespund, în majoritatea cazurilor, criteriilor de identificare și de clasificare cu care constituționaliștii zilelor noastre obișnuiesc să opereze.

¹ *Cronicle slavo-române*, p. 88.

În al doilea rând, trecutul românesc a fost abordat, de regulă, fie după o logică a continuității și stabilității principiilor și metodelor de guvernare¹, fie ca un proces de evoluție organică în cadrul căruia instituțiile nu reprezintă decât o formă de «viață» a națiunii.

Studiile și documentele care urmează propun, cu titlu experimental, un demers diferit. Nu unul anistoric, ci doar anorganic. O abordare ce poate fi calificată drept arheologică, în măsura în care va încerca să surprindă nu continuitatea gândirii, evoluția practicilor, ori dezvoltarea instituțiilor, ci rupturile, devastările, invaziile, fracturile și disparițiile. Spre deosebire de istoria de tip istoriografic a dreptului, arheologia constituțională nu-și poate permite să trateze durata ca pe o curgere neîntreruptă a evenimentelor într-o unică direcție, ca pe o împlinire progresivă a unor aspirații din ce în ce mai clare și mai conștiente, ca pe o acumulare de fapte și de idei animate de obsesia sensului, ca pe o narațiune cursivă și coerentă, ci, dimpotrivă, ca pe o suprapunere de straturi inerte și izolate, fără legătură unele cu celelalte, lipsite de trecut și de viitor, care s-au depus și s-au cristalizat în adâncul timpului sub forma unei suprapunerii întâmplătoare de texte disperate și adesea contradictorii.

Arheologia constituțională ar fi deci o metodă de incizie în stratigrafia acelor texte, nu întotdeauna de natură calificat constituțională în ochii practicianului mediu al dreptului de la sfârșitul secolului al XX-lea², capabile să exprime, fiecare în parte și pe propriul nivel, un anumit mod de a gândi «folosul obștesc», adică ceea ce membrii unei societăți consideră că au în comun și pot realiza împreună, ca și un anumit procedeu de a «conduce regatul», adică ceea ce face ca membrii unei societăți să fie ținuți laolaltă în interiorul aceluiași spațiu public.

Studiile din acest volum nu reprezintă decât niște sondaje efectuate în straturi aflate la înălțimi cronologice diferite ale unei posibile arheologii constituționale românești. Am încercat să surprind forma istorică adoptată în Vechiul Regim românesc de cele trei principii elementare formulate de Fritz Kern (*Recht und Verfassung in Mittelalter*,

¹ E.g. I.C. FILITTI, *Despre vechea organizare administrativă a Principatelor Române*, București, 1929 (extras din *Revista de Drept Public* IV/2), pp. 7-9.

² În cea mai recentă antologie de texte constituționale românești, cel mai vechi act este «Constituția» lui Constantin Mavrocordat, fiind reținute, până la Regulamentele Organice alte douăsprezece documente, din care patru sunt tratate internaționale, iar alte patru memorii și proiecte; în mod curios, textele sunt reproduse după ediții depășite și imperfecte, ceea ce face antologia inutilizabilă, v. C. IONESCU, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*, București, 1998.

1919)¹ ce pot defini existența unui regim constituțional în societățile medievale: *limitarea legală* (modul în care principele este legat de legi), *reprezentarea populară* (în ce fel reușește sau este constrâns principele să realizeze consensul în jurul actului de guvernare) și *responsabilitatea* (aparitia unui sistem de responsabilități multiple față de binele comun, în care se include dreptul la rezistență și organizarea opoziției față de arbitrarie).

Cele treizeci și trei de documente alese pentru a ilustra practicile constituționale ale Vechiului Regim românesc se deschid și se închid oarecum simetric cu acte care definesc însăși comunitatea politică. Caracterul «spontan» al definiției din ultimul text a stabilit și limita cronologică superioară a selecției. Densitatea fără precedent a reflecției și dezbaterii constituționale și politice din ultimul sfert al secolului al XVIII-lea deschide o epocă de «tranzitie» ce nu se va termina decât prin adoptarea Constituției din 1866.

Primul document (I) surprinde nașterea «țării» constituționale prin inaugurarea de către domnie a practicii «dublei majestăți»². Principele și *poporul* (adică «toți panii de la mare și până la mic») pun bazele unui parteneriat constituțional care va străbate, neatins în datele sale esențiale, secolele următoare. Domnul și boierii dețin titluri de autoritate din surse independente, care nu derivă nemijlocit una din cealaltă. Firește, în cazuri particulare, un domn poate prelua puterea prin alegerea lui de către boierime, iar un boier își poate datora ascensiunea și cariera bunăvoinței unui domn anume. Dincolo de asemenea conjuncturi, domnul și «țara» par să fie structural două ordini separate și intangibile una în raport cu cealaltă.

Ultimul document reținut (XXXIII) reflectă consolidarea «statului boeresc» în calitate de clasă conducătoare a procesului de modernizare instituțională și politică inaugurat după 1774 prin mișcarea reformistă de tip petiționar și consacrat ulterior de Regulamentele Organice. Deși țintește la «folosul de obște», actul nu este unul public; el se prezintă mai degrabă sub trăsăturile tehnice ale unei conjurații secrete. Fosta «țară constituțională» devine acum «clasă conducătoare» care se organizează

¹ F. KERN, *Kingship and Law in the Middle Ages*, translated by S.B. Chrimes, Oxford, 1968, pp. 181-205.

² Formula *duplex majestas* îi aparține lui O. GIERKE, *Natural Law and the Theory of Society*, trans. E. Barker, Cambridge University Press, Cambridge, 1958, pp. 40-60; am folosit însă conceptul așa cum se găsește reelaborat și argumentat la D.W. HANSON, *From Kingdom to Commonwealth. The Development of Civic Consciousness in English Political Thought*, Cambridge, Mass., 1970, pp. 41-70.

pe teren privat în vederea exploatării exclusive și indivize a funcțiilor și resurselor publice («ca să se dea dreptățile și pronomiile statului boieresc și ale patriei»).

Dacă în 1456 sursa proximală de legitimitate – cea îndepărtată fiind, desigur, dreptul divin – era una dublă, *obiceiul țării* și *nevoia* de a răspunde unei provocări exterioare sistemului, în 1782 boierimea se constituie ca elită dominantă și solidară prin invocarea unui triplu izvor de legitimitate: *dreptul natural* («legătura firei»), *dreptul pozitiv* («porunca legii») și ceea ce s-ar putea numi, dintr-o perspectivă weberiană, *absența contestării* («fără de împotrivirea supușilor»). Epoca *dublei majestăți* a luat sfârșit. Viața constituțională a țărilor române nu va mai depinde, de acum înainte, de echilibrul dintre domn și boiermie, ci de definirea contractuală a unei «sisteme a patriei», adică a unui așezământ global și rațional menit să asigure dominația unei boierimi tradiționale aflate în plin proces de transformare în «elită politică».

Lecția actului din 1456 este aceea că domnul are nevoie de asentimentului *țării* politice pentru a permanentiza necesitatea și a constitui finanțele publice. Un spațiu constituțional nu-și poate face apariția decât acolo unde principele și poporul sunt simultan prezenți. Concluzia jurământului din 1782 ar putea fi aceea că boierii «simpatrioți» nu mai au nevoie de domn pentru a stabili care sunt «interesurile obștei».

Materia juridică reglementată de celelalte acte ale antologiei – ce conține în total douăsprezece documente moldovenești și douăzeci și unul din Țara Românească – ar putea fi clasificată după cum urmează: normele ce guvernează viața mănăstirească de obște (II, V, XII, XXXII); separarea jurisdicțiilor ecleziastice de autoritatea publică a domniei (XXV); reglementarea contractelor civile (XXIII); instalarea și abolirea condiției servile a țăranimii (III, VI, XVIII, XX, XXII); statutul țăganilor (VII); taxe, impozite, scutiri, imunități și privilegii (IV, IX, X, XI, XIII, XIV, XV, XVII, XXI, XXIV, XXIX); libertăți și drepturi civile (VIII, XXX); organizarea administrației, accesul în funcții, atribuții executive și judecătorești (XVI, XIX, XXVIII, XXXI); regimul străinilor (XXVI); organizarea securității sociale (XXVII).

Două din documentele publicate (*Legătura sobornicească* a lui Matei Basarab din 1639 și *Așezământul* lui Constantin Mavrocordat din 7 februarie 1741) au fost transcrise după originalele păstrate în arhive. În alte câteva cazuri au fost folosite documente originale pentru colajonarea cu textele editate. În aceste situații, am aplicat normele de

transcriere fonetică interpretativă¹. Cu titlu de excepție, am redat slova *î* prin *ea*. Traducerile după documentele redactate în slavonă au fost întotdeauna revizuite. În reproducerea textelor românești preluate după ediții existente nu au fost operate modificări decât la nivelul ortografiei.

În cazurile în care un hrisov este explicit întărit ulterior de alte documente, acestea din urmă nu au mai fost reproduse în întregime, chiar dacă uneori stilul diplomatic este altul, fiind marcate în note numai deosebirile de conținut. În schimb, au fost publicate acele acte care se referă la o materie deja reglementată, dar nu invocă hotărârile anterioare, sau propun o soluție diferită.

Între paranteze drepte, [], s-au pus completări menite să întregască sau să dea mai multă claritate înțelesului unor fraze sau sensului unor contexte. Cu ajutorul acestor paranteze, materia juridică cuprinsă în documente a fost sistematizată pe capitole.

Între paranteze ascuțite, < >, s-au completat literele sau grupurile de litere omise de scrib.

S-au utilizat puncte de suspensie între paranteze drepte, [...], pentru a marca locurile lăsate albe de scribii documentelor ori pasajele devenite indescifrabile.

¹ Așa cum se găsesc enunțate de Alexandru Mareș în introducerea la *Documente și însemnări*, pp. 84-87.

STUDII

Quidam populi, qui Walati vocantur.

Un document despre geneza juridică a poporului român

Potrivit unei opinii larg răspândite printre canoniștii secolului al XIII-lea, diferența dintre *populus* și *plebs* ar fi asemănătoare cu cea dintre oameni și animale sau cu cea pe care logica o stabilește între specie și gen, deoarece nobilii și oamenii de rând formează împreună *poporul*, în vreme ce sub vocabula *plebe* poate fi descrisă acea aglomerare umană în care nu se află nici un fel de «senatori» sau de «persoane cu demnitate consulară»¹.

Regăsim în această distincție tradiția gândirii politice și juridice antice, așa cum fusese rezumată în epoca patristică de Isidor din Sevilla, pentru care

«Populus est humanae multitudinis, iuris consensu et concordii communione sociatus. Populus autem eo distat a plebibus, quod populus universi cives sunt, connumeratis senioribus civitatis. Plebs autem reliquum vulgus sine senioribus civitatis. Populus ergo tota civitas est; vulgus vero plebs est. Plebs autem dicta a pluralitate; maior est enim numerus minorum quam seniorum»².

Cu alte cuvinte, pentru a merita să i se aplice termenul *popor*, o mulțime trebuie să fie structurată ierarhic, potrivit unei ordini juridice stabile, în jurul mai marilor ei, pe care să îi recunoască drept conducători legitimi. Dacă plebea aparține, prin excelență, categoriei pluralității, fiind un produs natural al întâmplării, poporul se manifestă exclusiv sub specia unității. În timp ce plebea se dovedește a fi întotdeauna dispersată și dezorganizată, poporul este simultan o asociație juridică și o comunitate politică.

Această adunare politică calificată, din punct de vedere juridic, drept *populus*, era deja descrisă, la începutul secolului al XII-lea, de către autorul unor *Questiones de iuris subtilitatibus*, ca alcătuiind o

¹ G. POST, *Studies in Medieval Legal Thought: Public Law and the State. 1100-1322*, Princeton, 1964, pp. 374-375.

² *Isidori Hispalensis Episcopi Etymologiarum sive Originum Libri XX*, ed. W.M. Lindsay, I, Oxford, 1911, IX, IV, 5-6.

universitas, adică o corporație sau o persoană morală¹. Or, odată cu sfârșitul secolului al XII-lea, persoana ca atare nu mai putea fi concepută, atât în dezbaterile teologice, cât și în cele juridice, decât în termeni de unitate și de solidaritate, ca fiind «una prin sine» (*per se una*)². Pe de altă parte, în secolul al XIII-lea, corporația, *universitas*, este privită, potrivit celebrei explicații oferite de Inocențiu al IV-lea părinților primului Conciliu de la Lyon din 1245, ca o *persona ficta*, în care ficțiunea se cuvine înțeleasă într-un mod augustinian, ca figură intelectuală a adevărului, *figura veritatis*³.

Tocmai în acest spirit al definiției isidoriene și potrivit matricii juridice stabilite de decretaliștii secolului al XII-lea, actele celui de-al patrulea Conciliu de la Lateran din 1215 utilizează, în cel de-al nouălea capitol, pluralul *populi* pentru a desemna o entitate eclezială marcată de diversitate și, prin urmare, lipsită de consensul juridic pe care Isidor îl așeza drept criteriu al unității persoanei fictive.

Se spune astfel că, în «cetățile» și dioceseze în care locuiesc oameni cu obiceiuri și rituri diferite, episcopul are sarcina de a reface sau de a instaura unitatea prin instituirea unui vicar cunoscător al limbilor, obiceiurilor și riturilor respective:

«Quoniam in plerisque partibus intra eandem civitatem atque dioecesim permixti sunt populi diversarum linguarum habentes sub una fide varios ritus et mores; districte praecipimus, ut pontifices hujusmodi civitatum sive dioecesum provideant viros idoneos, qui secundum diversitates rituum et linguarum divina officia illis celebrent, et ecclesiastica sacramenta ministrent, instruendo eos verbo pariter et exemplo. Prohibemus autem omnino, ne una eademque civitas sive dioecesis diversos pontifices habeat, tamquam unum corpus diversa capita, quasi monstrum. Sed, si propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem nationibus illis conformem provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subjectus»⁴.

¹ K. PENNINGTON, «Law, Legislative Authority and Theories of Government. 1150-1300», in J.H. BURNS (ed.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350 - c. 1450*, Cambridge, 1988, p. 443.

² E.g. Alain de Lille, *Anticlaudianus*, citat de A. BOUREAU, «Droit et théologie au XIIIe siècle», *Annales ESC* 47/6, 1992, p. 1120.

³ E.H. KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton, 1957, pp. 305-306.

⁴ Ch.J. HEFELE, H. LECLERCQ, *Histoire des Conciles d'après les documents originaux*, V/2, Paris, 1913, p. 1339.

Consensul, obligatoriu și necesar, în virtutea căruia o societate, mai cu seamă una dotată cu o organizare ierarhică, poate fi privită ca formând un singur *populus* ar fi, prin urmare, un consens de ordin legal, sinonim cu o *concordia* întemeiată deopotrivă pe dreptul Bisericii și pe cel al principelui.

Or, în lumina unei asemenea interpretări juridice se cuvine interpretată, spre exemplu, mențiunea acelor *populi et hospites* din târgul Căvăran (Karany), din banatul Severinului, care, în 1371, depuseseră o plângere împotriva nobililor de Muthnok ce-și însușiseră pământurile pe care aceste «popoare» pretindeau că le utilizaseră în libertate din timpurile cele mai străvechi¹. Așadar, impunerea prin forță a jurisdicției senioriale constituia calea legală ce putea transforma, chiar și în secolul al XIV-lea, o multitudine de «popoare» și de «coloni» în subiect unitar de drept.

Dimpotrivă, aceeași «cetate» și chiar aceeași comunitate politică poate adăposti mai multe «popoare» în cazul în care locuitorii săi nu împărtășesc o singură credință și nu se supun autorității aceluiași episcop sau a vicarilor instituți de el.

Fără îndoială că acesta este sensul juridic la care a recurs papa Grigore al IX-lea, în celebra sa scrisoare din 14 noiembrie 1234 adresată lui Béla al Ungariei, pentru a se referi la românii ce locuiau în zonele carpatice:

«In Cumanorum episcopatu, sicut accepimus, quidam populi, qui Walati vocantur, existunt, qui etsi censeantur nomine christiano, sub una tamen fide varios ritos habentes et mores, illa committunt, que huic sunt nomini inimica... Nam Romanam ecclesiam contempnentes, non a venerabili fratre nostro... episcopo Cumanorum, qui loci diocesanus existit, sed a quibusdam pseudoepiscopis, Grecorum ritum tenentibus, universa recipiunt ecclesiastica sacramenta, et nonnulli de regno Ungarie, tam Ungari, quam Theutonici et alii orthodoxi, morandi causa cum ipsis transeunt ad eosdem, et sic cum eis, quia populus unus facti cum eisdem Walathis eo contempto, premissa recipiunt sacramenta, in grave orthodoxorum scandalum et derogationem non modicam fidei christiane. Ne igitur ex diversitate rituum pericula proveniant animarum, nos volentes huiusmodi periculum obviare, ne prefati Walathi materiam habeant pro defectu sacramentorum ad scismaticos episcopos accedendi, eidem episcopo nostris damus litteris in mandatis, ut catholicum eis episcopum illi natione conformem provida deliberatione constituat sibi iuxta generalis statuta concilii vicarium in predictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus»².

¹ P. BONA, *Biserica medievală din Caransebeș*, Caransebeș, 1993, p. 35.

² DRH. D, I, n° 9, p. 20.

Pluralul *populi*, pe care Grigore al IX-lea îl folosește pentru a desemna o singură *natio*, românii, a fost uneori interpretat drept o recunoaștere implicită a existenței pe teritoriul vechii diocese a Cumanilor a «mai multor organizații politice românești», supuse fiecare unui conducător laic¹.

Contextul scrisorii, presărată cu citate din cel de-al nouălea capitol, precum și referința explicită a papei la cel de-al doisprezecelea Conciliu ecumenic, al patrulea de la Lateran, pare totuși să infirme ipoteza potrivit căreia «actul pontifical divulgă mai mult decât se poate deduce la o primă lectură»².

În realitate, rostul scrisorii pontificale, ca de altfel al oricărui alt document de ținută juridică, este acela de a-și epuiza mesajul încă de la prima lectură, cu condiția ca aceasta să fie atentă și exactă. De fapt, actul divulgă într-adevăr ceva, dar numai în oglinda dreptului și în sensul etimologic al termenului: prin scrisoarea sa, papa cere regatului Ungariei să aplice deciziile Conciliului general de la Lateran în diocesa Cumanilor, decizii pe care le publicase el însuși, la 5 septembrie în același an, prin bula *Rex Pacificus*.

Se cuvine oare amintit că Grigore al IX-lea studiasse dreptul la Bologna, că era nepotul lui Inocențiu al III-lea, pontiful ce prezidase Conciliul general de la Lateran, și că își câștigase o foarte solidă reputație de decretalist chiar de pe vremea când nu era încă decât Hugolin de Segni, cardinal de Ostia? Corpusul juridic publicat de Grigore al IX-lea în 1236, pe baza *Decretum*-ului lui Grațian și a actelor pontificale și completat ulterior își va păstra autoritatea în Biserică până în 1917.

De altfel, secolul lui Grigore al IX-lea a fost, pe ansamblu, destul de puțin sensibil la observația istorică, operație intelectuală aproape pe deplin umbrată de raționamentul juridic și de interogația teologică. Singurele adevăruri aflate în atenția epocii erau adevărurile construite, altfel spus «figurile» adevărului, ficțiunile intelectuale ce populau o *epistêmê* care se bizaia cu precădere pe drept și pe teologie. Discursul secolului al XIII-lea nu lua decât arareori în seamă nivelul faptelor empirice, consacrandu-se mai degrabă explorării unei cunoașteri menite să construiască realitatea veridică a faptelor. De aceea, adevăratele

¹ Ș. PAPACOSTEA, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciată și imperiul mongol*, București, 1993, pp. 62-64. De altfel, autorul interpretase deja textul pontifical din 1234 drept o primă mărturie a rezistenței românilor din nordul Dunării împotriva prozelitismului confesional străin, IDEM, *Geneza statului în evul mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 12.

² IDEM, *Românii în secolul al XIII-lea între cruciată și imperiul mongol*, p. 62.

subiecte ale discursului rămân, cel mai adesea, intelectul care gândește și metoda pe care acesta o pune în lucru. Gândirea este dispusă să se interogheze pe sine mai mult decât își propune să exploreze și să scruteze evenimentele.

Prin urmare, în fața unui document din secolul al XIII-lea, precum scrisoarea pontificală din 14 noiembrie 1234, întrebarea pertinentă ar fi «cine, pe ce teme și cu ce scop vorbește?» și nu «despre cine/despre ce se vorbește?». Este indiscutabil faptul că Grigore al IX-lea scrie în numele și cu limbajul unei *epistême* teologico-juridice printre ale cărei aplicații se găsește și determinarea subiectului de drept¹, un subiect-persoană care nu este dat de istorie, ci este construit de intelect ca subiect al adevărului². În drept, această ficțiune veridică a persoanei își găsește un domeniu predilect de exercițiu în cadrul organic și totalizant constituit de *universitas*³.

La începutul secolului al XIII-lea, doctrina statuase deja, sub pana romanistului Azo, de exemplu⁴, că, spre deosebire de o colecție aleatorie de indivizi separați, strânși laolaltă de hazard, doar o *universitas* are vocația de a crea un judecător pentru ea însăși și numai ea își poate oferi o jurisdicție ordinară. Or, potrivit lui Ricardus Anglicus – care interpretează Novela 15 în ultimul deceniu al secolului al XII-lea – într-o «cetate», atât *iurisdictio*, cât și *imperium* trebuie să fie conferite de corpul politic, de corporația acestei cetăți, în măsura în care aceasta se comportă ca o *universitas*⁵.

Așadar, pluralul *populi*, ca formă gramaticală cu rost îndeosebi juridic, indică, în ochii canonistului inițiat care era Grigore al IX-lea, absența, în cazul românilor despre care se vorbea în scrisoarea din 1234, atât a unei ordini de drept, cât și a unui corp politic, deci a unei *universitas*. În schimb, același plural surprinde emergența unei realități demografice lipsită de un principiu fondator de ordin politic.

Pericolul denunțat de pontif, pericol împotriva căruia acesta dorea să îl mobilizeze pe prințul moștenitor al Ungariei, era acela de a asista la constituirea, în zonele locuite de români, a unei ordini juridice «false»,

¹ A. BOUREAU, *op. cit.*, p. 1116.

² IBIDEM, p. 1120.

³ IBIDEM, p. 1121.

⁴ B. TIERNEY, *Religion, Law, and the Growth of Constitutional Thought 1150-1600*, Cambridge, 1982, p. 58.

⁵ F. GILLMANN, «Richardus Anglicus als Glossator der *Compilatio I*», *Archiv für katholisches Kirchenrecht* 107, 1927, p. 626.

sub influența Bisericii «schismatice» renăscute după cruciada a patra și regrupate în jurul patriarhului Niceei și nu din inițiativa unor presupuși conducători locali ale căror «intrigi» nu au nici un fel de ecou în scrisoare.

Pontiful vorbește despre *popoare* numite români și nu despre *poporul* român tocmai pentru a sublinia faptul că respectivii români nu se constituiseră într-o corporație caracterizată de o voință unică și dotată cu personalitate juridică. Și, de vreme ce aceștia nu formau subiectul unei Legi, ei nu putea fi nici supușii unui «rege», căci *imperium* nu poate exista fără *iurisdictio*.

Obiceiurile acestor români - enumerați de altfel printre cele treisprezece *nationes* creștine orientale inventariate la Roma în 1245¹ - în calitatea lor de etnie ce ocupa un teritoriu determinat, nu puteau fi privite drept reguli legitime ale adevărului și, ca atare, drept premise ale unei ordini de drept menite să încorporeze multitudinea într-un singur popor din moment ce, din perspectiva *Decretum*-ului lui Grațian (D.V.I., D.VIII.II.), dreptul natural – așa cum îl înțelegeau canoniștii secolului al XIII-lea - trebuia să prevaleze în mod absolut și în toate cazurile asupra dreptului cutumiar.

În fapt, împotriva juriștilor Antichității romane, canoniștii Evului Mediu așezau *universitas* drept model al Statului: dacă pentru primii corporația exista *ad exemplum rei publicae*, în ochii celor din urmă unitatea corpului politic era construită juridic plecând de la definiția corporațiilor².

Așadar, îngrijorarea, fără îndoială reală, ce traversează scrisoarea pontificală se datorează mai degrabă eventualității ca acești români – deocamdată neasociați după reguli de drept și dispersați din punct de vedere politic – să izbutească să formeze, împreună cu grupurile de sași și secui cu care împărțeau aceleași teritorii, un *populus unus*, un corp politic, adică o *universitas*, însă nu pe calea prevăzută de cel de-al patrulea Conciliu ținut la Lateran și în conformitate cu normele dreptului canonic al Bisericii romane, ci prin supunerea ilegală față de anumiți episcopi schismatici ce străbăteau ținuturile în cauză.

¹ B. ALTANER, *Die Dominikanermissionen des 13. Jahrhunderts. Forschungen zur Geschichte der kirchlichen Unionen und der Mohammedaner- und Heidermission des Mittelalters*, Habelschwerdt, 1924, p. 50 n. 43.

² B. TIERNEY, *op.cit.*, pp. 23-26.

Dintre conducătorii laici, singurul pe care papa îl cunoaște și îl recunoaște - și la care face apel în virtutea dispozițiilor celui de-al nouălea capitol, ce invită brațul secular să intervină în sprijinul autorităților ecleziastice în caz de nevoie - este chiar destinatarul scrisorii, viitorul rege al Ungariei, Béla al IV-lea.

Cât despre *pseudo-episcopii* evocați în textul lui Grigore al IX-lea, aceștia nu pot fi considerați, din perspectiva juridică stabilită de Conciliul de la Lateran și adoptată integral de papă, decât drept niște prelați de rit bizantin ce încălcau jurisdicția episcopului legitim al diocezei Cumanilor și care încercau să organizeze împotriva acestuia propriul lor consens juridic.

Practica misionară curentă a secolului al XIII-lea - pe care Ioan al XXII-lea o va consacra mai târziu prin bula *Datur eis auctoritatis* din 3 octombrie 1333¹ - recomanda ca episcopii și preoții «schismatici» a căror hirotonisire ridica semne de întrebare să fie totuși acceptați ca membrii valizi ai stării ecleziastice în cazul în care își dovedeau dorința de a se reconcilia cu Biserica universală. Episcopii din 1234 sunt așadar incriminați ca fiind «falși» nu pentru că ar fi fost «schismatici», ci pentru că se situau în afara dispozițiilor dreptului canonic și păreau să lucreze împotriva prevederilor acestuia.

Dovada, ce poate fi de altfel multiplicată, ne este furnizată de cel de-al cincilea canon al primului Conciliu general de la Lateran din 1123 care califică drept *pseudo-episcopi* pe acei episcopi consacrați de un eretic, a căror hirotonisire era în consecință lovită de nulitate, dar care săvârșesc în mod ilicit și invalid atribuțiile și slujbele proprii demnității episcopale². Falșii episcopi asupra cărora pontiful atrăgea atenția lui Béla al Ungariei, unsprezece decenii mai târziu, ar fi deci prelați aflați în raport direct sau mediat³ cu patriarhul bizantin refugiat la Niceea, Gherman al II-lea, care, potrivit unei scrisori pe care Grigore al IX-lea i-o adresează în 1232, și-ar fi pierdut libertatea ecleziastică și ar fi înjosit demnitatea sacerdotală⁴. În opinia papei, ierarhii subordonați patriarhului cădeau deci sub incidența canonului al cincilea al Conciliului Lateran I.

¹ J. MULDOON, «The Avignon Papacy and the Frontiers of Christendom: the Evidence of Vatican Register 62», *Archivum Historiae Pontificiae* 17, 1979, p. 146.

² Ch.-J. HEFELE, H. LECLERCQ, *Histoire des Conciles d'après les documents originaux*, V/1, Paris, 1912, p. 632.

³ În 1232, patriarhul Gherman al II-lea convocase un sinod pentru a afla dacă în anumite jurisdicții se exercita autoritatea episcopilor obișnuiți sau se cuvenea ca acestea să fie guvernate de un trimis special al patriarhului, MANSI, XXIII, c. 245.

⁴ Ch.-J. HEFELE, H. LECLERCQ, V/2, p. 1567.

De altfel, schismaticii nu ar fi putut institui decât «falși» episcopi nu numai pentru că părăsiseră unitatea Bisericii, dar și în virtutea faptului că, potrivit opiniei formulate de Inocențiu al III-lea într-o scrisoare adresată împăratului Baldouin¹, transferul Imperiului de la Greci la Latini părea să impună, la rândul lui, schimbarea ritului bizantin, a cărui viabilitate fusese astfel infirmată de judecata divină. O opinie destul de paradoxală de vreme ce, într-o epistolă trimisă în aprilie 1204 episcopului de Oradea, același papă se arăta favorabil instituirii unui episcop de rit grec în regatul Ungariei, având jurisdicția asupra *multa caenobia grecorum* aflate în acele locuri².

Se cuvine poate să citim acest paradox într-o cheie politică. În fapt, într-o a treia scrisoare, trimisă tot în anul 1204, de această dată arhiepiscopului de Târnovo, papa, ce tocmai unsese el însuși la Roma un episcop de rit oriental, ridică câteva chestiuni referitoare la consacrarea episcopală în cele două rituri³. Orientul creștin, observă Inocențiu al III-lea, greșește atunci când refuză să însoțească hirotonisirea sacramentală cu o ungere materială; mai mult chiar, episcopul trebuie să primească această ungere pe cap pentru că *regale sacerdotium*, regalitatea lui Christos, este delegată Bisericii, în timp ce regii nu au dreptul decât la o ungere pe umeri, pentru a se arăta cu claritate că autoritatea (*auctoritas*) pontifului este superioară puterii (*potestas*) regelui.

Pare așadar că există o distincție politică între cele două rituri, a căror demnitate sacramentală este considerată de regulă ca fiind egală. Ritul latin ar exprima pe deplin libertatea Bisericii romane și întâietatea puterii sale spirituale, în vreme ce ritul grec ar fi mai degrabă martorul liturgic și disciplinar al aservirii Bisericii bizantine față de puterea temporală.

Cu toate acestea, nu este mai puțin adevărat că episcopii menționați de Grigore al IX-lea în scrisoarea din 14 noiembrie 1234, fie ei «falși», de rit grec, «schismatici» și ignoranți față de *libertas Ecclesiae*, erau în măsură să constituie într-o corporație *popoarele ce se numesc români* și să-i transforme în subiect de drept. În secolul al XIII-lea, văzută de la Roma, construcția juridică a poporului român nu putea

¹ A. POTTHAST, *Regesta pontificum romanorum ab anno 1198 ad annum 1304*, I, Berlin, 1873, n° 2498.

² E. v. IVÁNKA, «Griechische Kirche und griechisches Monchtum im mittelalterlichen Ungarn», *Orientalia Christiana Periodica* VIII, 1942, pp. 190-191 et G. PAPP, «I monaci dell'ordine di S. Basilio in Ungheria nel secolo XIII», *Analecta Ordinis S. Basilii Magni* I (VII), 1949, p. 39.

³ Scrisoarea a fost incorporată în *Decretales*, E. FRIEDBERG, *Corpus juris canonici*. II. *Decretalium collectiones*, Leipzig, 1881, c. 133.

trece decât prin credință, singura capabilă să înscrie persoana într-o *universitas* și să articuleze acest corp politic la ansamblul juridic totalizant care era Biserica universală, *res publica christiana*.

Într-un mod oarecum asemănător, cu toate că mai puțin modelat de drept, îi privește și patriarhul Niceei pe românii despre care vorbește Grigore al IX-lea. Gherman al II-lea, într-o scrisoare trimisă cardinalilor în 1232, exaltă măreția Bisericii sale ce îngloba mai multe popoare: Etiopienii, Sirienii, Iberii, Lazii, Alanii, Goții, Chazarii, Assarii, Rușii și Bulgarii¹. Românii nu meritau un loc pe această listă, ce avea totuși interesul să fie cât mai cuprinzătoare.

În 1232-1234, credința, fie cea a Romei, fie cea a Bizanțului, nu produsese încă corpul politic al românilor. Cele două instanțe rivale ale lumii creștine erau însă pe cale de a-l aduce pe lume.

Rămâne totuși o întrebare: ce credeau acești români? Cum se priveau ei înșiși? S-ar părea că, pentru români, în textele scrise de români și despre români, *poporul*, înțeles ca o corporație, nu ia naștere decât în secolul al XV-lea.

Într-un hrisov redactat în slavonă, din păcate nedatat, Ștefan, domnul Moldovei (1434-1435, 1444-1447) înștiințează pe boieri și pe «întregul popor» (*vāsemū pospolstou*) despre drepturile comerciale conferite locuitorilor Brașovului². Înțelegem mai ușor cine este acest *popor*, căruia domnul i se adresează ca unei corporații alăturate celei a marilor boieri, cu ajutorul unui alt hrisov moldovenesc, mai recent cu zece sau douăzeci de ani. La 5 iunie 1456, domnul Petru Aron reunește la Vaslui, pentru o consultare generală, «întreg poporul» (*usi pospolu*), adică pe dregătorii sfatului domnesc, pe mitropolitul țării și pe toți boierii, de la cei mai mari la cei mai mărunți³. Această consultare nu are loc doar *ad loquendum* și *ad ostendendum*, mai marii țării nu sunt chemați doar să raporteze domnului problemele și preocupările celor pe care-i reprezintă; clerul și boierii de toate treptele sunt convocați *ad faciendum* și *ad tractandum*, nu pentru a evoca trecutul și explica prezentul, ci pentru a angaja împreună viitorul și a-și asuma răspundabilități comune față de destinul țării⁴.

¹ Ch.J. HEFELE, H. LECLERCQ, *op. cit.*, V/2, p. 1566.

² DRH. A, I, nr. 127, p. 179.

³ DRH. A, II, nr. 58, pp. 85-86.

⁴ Cf. M.V. CLARKE, *Medieval Representation and Consent. A Study on Early Parliaments in England and Ireland, with Special Reference to the "Modus Tenendi Parliamentum"*, New York, 1964, p. 286.

*Patria*¹ evocată în documentul din 1456 - «ne-am sfătuit și mult am chibzuit între noi despre cotropirea și pieirea țării noastre» - se naște deci sub tripla specie a consensului, a reprezentării și a responsabilității, neputând fi gândită decât sub forma unui corp politic întemeiat pe existența corporațiilor (marii dregători, Biserica, boierimea), a căror voință unică, fie chiar incipientă și fragilă, se manifesta prin acte de natură juridică.

Într-adevăr, în cele două hrisoave moldovenești sunt propuse și, în același timp, impuse convenții de ordin constituțional și norme de drept public. Dacă în aceste acte este vorba despre credință, aceasta nu mai este credința Bisericii, ci încrederea care trebuie să domnească între părțile angajate într-un raport de tip contractual. Iar acest contract ce ține de sfera dreptului natural îi desemnează, în sfârșit, ca *popor*, pe românii constituiți în societate politică.

¹ Potrivit lui *Libbelus de notitia orbis* redactat în 1404 de Ioan de Sultanieh O.P., românii avuseseră deja o *patria* încă din timpul celui de-al doilea Imperiu bulgar, pe care turcii o distruseseră ulterior, Ș. PAPACOSTEA, *Geneza statului în evul mediu românesc*, p. 224.

De la jurisdicția ecleziastică la comunitatea politică. O speță din 1391

Începând din epoca apostolică, comuniunea credincioșilor în misterele credinței avea loc, după părerea lui Ioan Chrisostom, «nu numai prin rugăciuni, nici doar în doctrină, ci și prin acte ce țin de comunitatea politică (*politeia*)»¹. Credința creștină ar fi, prin urmare, deopotrivă o devoțiune personală, o căutare a adevărului și o formă de participare politică.

Astfel definită, ca o modalitate a persoanei de a ajunge la adevăr prin intermediul vieții comune, credința nu ar putea fi deținută de fiecare creștin în parte decât cu titlul de «simbol», asemeni unui bun ce rămâne de neînțeles și nedesăvârșit până la *sumballein*, până în momentul unirii cu ceilalți creștini.

Din acest motiv, *politeia* creștinilor, adică Biserica, este nu numai o instituție vizibilă a credinței, ci devine chiar calea prin care credința individuală se dovedește posibilă². La drept vorbind, credința nici măcar nu există fără profesiune de credință ori în absența mărturisirii publice a unei credințe împărtășite împreună cu ceilalți. Credința creștină ar trebui deci interpretată mai puțin drept un eveniment privat, cât ca un fapt de ordin politic. Credința este publică și supusă scrutinului celorlalți sau nu este deloc.

Chiar și expresia personală a credinței, așa cum se găsește investită în rugăciunea individuală, este considerată oarecum imperfectă dacă se consumă în izolare; mai potrivit pare ca ea să fie experimentată în biserică, unde «domnesc unanimitatea, înțelegerea, legătura dragostei, rugăciunile preoților»³. Chiar și practicile credinței ce privesc direct conștiința individuală nu par să se împlinească decât în mijlocul comunității. O comunitate creștină care nu a întârziat să se doteze atât cu

¹ PG, 60, c. 63.

² J. RATZINGER, *Einführung in das Christentum. Vorlesungen über das Apostolische Glaubensbekenntnis*, München, 1968, pp. 66-69.

³ Ioan Chrisostom, *De incomprehensibili Dei natura*, 3, in PG, 48, c. 726.

o structură ierarhică, cât și cu un consens de ordin juridic. Acceptarea scrutinului moral al celorlalți se transformă aproape imediat în supunere față de controlul politic al unei autorități.

Într-adevăr, în instrucțiunile date în anul 313 de către împăratul Licinius guvernatorului Bithyniei, cunoscute sub numele de «edictul de la Milano», Biserica apare deja constituită ca subiect de drept în temeiul lui *ius corporis*¹. Printr-un curios paradox, prețul acestei măsuri politico-juridice, ce s-a bucurat ulterior de reputația de a-i fi eliberat pe creștini de povara persecuției și de a le fi conferit deplina libertate a cultului, a fost incorporarea lor, în calitate de *corpus christianorum*, în dreptul Imperiului.

De acum înainte, legile vor fi date, după formula lui Honorius, *pro salute communi, hoc est pro utilitatibus catholicae sacrosanctae ecclesiae* (C.Th. 16, 5, 47 - 409). O perfectă coincidență juridică s-a instalat de timpuriu între destinul comunității politice (*politeia*) și interesele Bisericii. Așadar, pe urmele gândirii politice antice, reluată de Augustin, Biserica putea fi descrisă ca *res populi* aparținând poporului (*populus*) creștin unit nu numai prin acceptarea aceleiași ordini juridice și a unei *utilitas* comune, ci, în egală măsură, sudat de iubirea față de aceleași lucruri².

Constituirea Bisericii ca *res publica*, sau *politeia* a poporului creștin, ținut laolaltă atât de aspirația comună spre un destin mântuitor, cât și de acceptarea unanimă a legilor Imperiului, a ridicat problema naturii puterii căreia această comunitate - privită simultan atât din perspectivă juridică, cât și religioasă - era datoră să i se supună. O posibilă soluție a acestei chestiuni este oferită de Dimitrie Chomatianos atunci când distinge între, pe de o parte, *ennomos politeia*, adică «societatea de drept», comunitatea politică organizată în virtutea unui consens juridic și întemeiată pe norme izvorâte din dreptul natural (*to dikaiôtikon*) și, de cealaltă parte, *ennomos archê*, o putere «îndreptățită», adică înrădăcinată în drept și care se exprimă prin acte de ordin juridic, hrănindu-se totodată din principiul autorității (*to exousiastikon*)³. Creștinul, chiar și atunci când este înclinat să considere că puterea de care se vede constrâns să asculte nu mai este legitimă, așa cum s-a întâmplat bunăoară cu bizantinii trecuți în secolul al XII-lea sub

¹ Cf. H. NESSELHAUF, « Das Toleranzgesetz des Licinius », *Historisches Jahrbuch* 74, 1955, pp. 44-61.

² H.-X. ARQUILLIÈRE, *L'augustinisme politique. Essai sur la formation des théories politiques au Moyen Âge*, 2e éd., Paris, 1972, pp. 65-68.

³ D. SIMON, « Princeps legibus solutus. Die Stellung des byzantinischen Kaisers zum Gesetz », in D. NÖRR, D. SIMON (ed.), *Gedächtnisschrift für Wolfgang Kunke*, Frankfurt am Main, 1984, pp. 450-459.

stăpânire musulmană, trebuie să se comporte ca o ființă care trăiește «potrivit legilor» (*kata nomous*)¹.

Dimpotrivă, *archê*, principiul puterii, rămâne întotdeauna exterior dreptului. Instalarea unei *dikaiarcheia*, o «putere de drept», sau, modernizând, a unui Stat de drept – așa cum era propusă, de pildă, într-un *Tratat de Știință Politică* scris în secolul al VI-lea (*Peri politikês arhês*) - a fost imediat refuzată de autoritatea legislativă a împăratului². Suveranii Bizanțului au respins dintru început ideea unei legi organice chemată să reglementeze exercițiul propriei lor puteri. Împăratul rămâne sursa dreptului, inclusiv a dreptului care guvernează *res populi* de natură bisericească. Și aceasta pentru că Biserica se organizează ca «societate de drept» prin voința imperială, dacă nu chiar, cum ar fi spus jurisconsultii, după exemplul puterii imperiale. Recunoscută în drept cu titlu de corporație, Biserica se constituie după modelul juridic al Imperiului și se acomodează legilor civile.

S-a remarcat astfel un oarecare paralelism între, pe de o parte, regulile canonice de intrare în ordinele ecleziastice și de exercitare a funcțiilor bisericești și, pe de altă parte, reglementarea civilă a promovării în *officia*, aceasta din urmă interzicând, de exemplu, în numele folosului public (*publica utilitas*), trecerea de la o *militia* la alta³. *Ad exemplum rei publicae*, autoritatea Bisericii nu mai ține de domeniul natural al drepturilor subiective, cum sunt harismele personale și darurile Duhului Sfânt, ci își întemeiază propria ei legitimitate pe principiul puterii monarhice a episcopului, instituită pe cale juridică pozitivă.

Într-un asemenea spirit, al optulea canon al Conciliului de la Calcedon prevede că membrii clerului trebuie să dovedească o supunere absolută față de episcopul locului⁴. Conciliul interzice astfel, prin cel de-al patrulea canon, ctitoriile religioase private, impunând obligativitatea aprobării episcopale prealabile pentru orice nouă construcție de biserică sau mănăstiri de către un particular⁵. De acum înainte, juriștii vor socoti că valoarea juridică a oricărui așezământ ctitoricesc (*tupikon*) depinde în principal de felul în care acesta

¹ G. DAGRON, *Empereur et prêtre Étude sur le "césaropapisme" byzantin*, Paris, 1996, p. 37.

² IBIDEM, p. 35.

³ J. GAUDEMET, *La formation du droit séculier et du droit de l'Église aux IVe et Ve siècles*, Paris, 1957, pp. 210-211.

⁴ G. RHALLÉS, M. POTLES, *Syntagma tôn theion kai hierôn kanônôn*, II, Athènes, 1853, p. 258.

⁵ IBIDEM, p. 226.

urmează dispozițiile canonice și, cu precădere, de respectarea neabătută a jurisdicției episcopului diocezan¹.

Dreptul Bisericii în această materie este întărit de legislația lui Iustinian, inspirată, în ceea ce-o privește, de vechea regulă potrivit căreia ceea ce aparține legii divine nu se cuvine să se afle în proprietatea nici unui om (*Instituții* 2.1.7). Prin două Novele (58 et 131), emise în 537 și 545, împăratul interzice cu desăvârșire celebrarea privată a liturghiei în capele ce nu sunt deschise tuturor credincioșilor și confirmă deplina jurisdicție a episcopilor locali asupra tuturor bisericilor și preoților din dioceza lor². Pe cale de consecință, biserica, în calitate de loc al cultului divin, devine o chestiune de interes public, fiind supusă, cu acest titlu, nu numai autorităților ecleziastice, dar și celor civile.

Asemenea măsuri sunt importante din cel puțin două motive majore. Mai întâi, pentru că, spre deosebire de predecesorii săi, împăratul își asumă privilegiul de a sancționa și întări dreptul canonic. În al doilea rând, prin acest privilegiu, basileul din Constantinopol înțelege să afirme suveranitatea imperială – în care *imperium* și *iurisdictio* se întrepătrund și se confirmă reciproc – asupra Bisericii în tot ceea ce privește dreptul și disciplina.

Că este vorba despre o suveranitate înțeleasă într-un sens care, deși retrospectiv, nu este mai puțin tare, o dovedește faptul că împăratul își rezervă dreptul de a decide în privința excepțiilor față de normele puse ori confirmate de el însuși sau de înaintașii săi. Or, de la Carl Schmitt, în știința politică se admite de obicei că, în materie de drept public, «suveran este cel care hotărăște asupra situațiilor de excepție»³. Să vedem, cu titlu de exemplu, privilegiul pe care împăratul Mauriciu îl acordă lui Theodor din Sykeon împotriva tuturor prevederilor nomocanonic: mănăstirile întemeiate de sfântul abate sunt scoase de sub ascultarea episcopilor diocezași, fiind supuse direct patriarhului constantinopolitan în calitate de *stauropégia*⁴.

O practică oarecum sistematică a excepției, des imitată ulterior, a fost inaugurată de Nichifor Phocas în 964: la cererea sfântului Athanasie, împăratul acordă mănăstirii Lavra de pe Muntele Athos statutul de

¹ V. Comentariile lui Balsamon, secolul al XII-lea, E. HERMAN, «Ricerche sulle istituzioni monastiche byzantine. Tipika ktetorika, caristicari et monastri liberi», *Orientalia Christiana Periodica* VI, 1940, pp. 308-309.

² J.Ph. THOMAS, *Private Religious Foundations in the Byzantine Empire*, Washington D.C., 1987, p. 41.

³ C. SCHMITT, *Théologie politique 1922, 1969*, trad. J.-L. Schlegel, Paris, 1988, pp. 15 et sq.

⁴ J.Ph. THOMAS, *op. cit.*, pp. 111-112.

mănăstire liberă și autoguvernată (*autodespoton*), interzicând nu numai episcopului locului, dar chiar și patriarhului, orice fel de jurisdicție asupra respectivei ctitorii¹.

În secolul al XIV-lea are loc o întorsătură dramatică, minuțios pregătită de patriarhii de la Niceea: basileii nu vor mai putea interveni, cum își luaseră obiceiul să o facă în veacurile al X-lea, al XI-lea și al XII-lea, în chestiunile atingătoare de *res populi* cele mai concrete ale Bisericii: bunurile ecleziastice. «Proprietatea Bisericii nu trebuie să fie închiriată nimănui dintre cei puternici, nici măcar împăratului»: iată răspunsul dat în 1367 de către patriarhul Filotei cererii lui Ioan al V-lea de a stabili o «bază militară», adică de a-și instala trupele pornite împotriva otomanilor, pe pământuri aparținând Bisericii².

Privilegiul de a judeca cu privire la excepțiile de la normă este asumat, potrivit acestei noi orientări în interpretarea dreptului canonic, de către patriarh, care tinde astfel să-și afirme propria suveranitate asupra Bisericii. Este adevărat că, înainte de Conciliul florentin, înaltul cler bizantin nu a pus în discuție pe față facultatea împăratului de a pune și spune dreptul în materie ecleziastică. Cu toate acestea, «descoperirea dreptului»³, adică libertatea de a aplica normele în cazuri particulare, va reveni de acum încolo Bisericii și numai ei. În acest mod, patriarhul îl înlocuiește în cele din urmă pe împărat în calitate de deținător al suveranității materiale asupra lui *corpus christianorum*. *Rei populi* creștine vor fi administrate, de acum înainte, de către șeful suprem al Bisericii bizantine.

Dacă Biserica s-a organizat juridic în secolul al IV-lea după modelul Imperiului, o mie de ani mai târziu asistăm la un transfer al anumitor prerogative juridice ale Imperiului către Biserică. Mai mult decât despre o asumptiune parțială a suveranității imperiale, ar fi vorba despre o subsumptiune politică a Imperiului. Autoritatea basileilor nu se va mai manifesta în mod legitim, în ultimele secole ale Imperiului, decât sub trăsăturile Ortodoxiei, care-și pregătește supraviețuirea mai puțin sub forma unei tradiții orientale a credinței creștine, cât cu titlu de expresie juridică a credinței, sau, mai bine zis, ca formulă a consensului politic administrată de Marea Biserică constantinopolitană.

¹ IBIDEM, p. 216.

² MM, I, n° CCLII, p. 507.

³ M. WEBER, *Sociologie du droit*, trad. J. Grosclaude, Paris, 1986, p. 39.

Mărturiile directe privitoare la o asemenea funcție politică îndeplinită de Ortodoxie nu lipsesc. Una dintre acestea, mai puțin cunoscută, este în măsură să ilustreze felul în care oportunitatea a devenit unul din principiile materiale ale noii suveranități a Bisericii.

În august 1391, nobilul Dragoș, fratele voievodului Balița din Maramureș, se găsea la Constantinopol pentru a se închina la locurile sfinte din orașul imperial. Pelerinul a folosit această ocazie pentru a-l vizita pe patriarhul Antonie, căruia i-a cerut să confere mănăstirii din Peri, pe care o moștenise de la înaintașii săi împreună cu fratele său, statutul de *staupopégion*, adică de așezământ religios aflat sub ascultarea directă și exclusivă a patriarhiei constantinopolitane¹. Patriarhul nu s-a mulțumit să satisfacă în scris această cerere pioasă, ci, printr-o a doua scrisoare menționată în registrul patriarhal, a decis să încredințeze celor doi *archontes* sarcina de a desemna un succesor pentru ieromonahul Simeon din Rusia Mică – căruia îi este conferit vicariatul mitropoliei Galiției în eventualitatea morții titularului acesteia - în cazul în care Simeon ar înceta la rândul său din viață înainte ca Marea Biserică să apuce să desemneze ea însăși un arhiepiscop pentru respectiva eparhie². Viitorul ecleziastic al regiunii Halicz este astfel de două ori angajat de către patriarhia ecumenică potrivit unui regim provizoriu: ieromonahul va deveni șef bisericesc interimar al provinciei după moartea mitropolitului, iar Balița și Dragoș vor putea să desemneze un alt vicar în cazul în care Simeon va deceda și el pe neașteptate.

Ce rost a avut oare cu adevărat pelerinajul lui Dragoș la Constantinopol și care a fost în realitate utilitatea privilegiilor pe care le-a obținut din partea Marii Biserici? Un *staupopégion* patriarhal era o mănăstire sustrasă jurisdicției episcopului diocesan și pusă sub protecția și guvernarea directă a scaunului constantinopolitan, căruia așezământul îi datora *anaphora* (comemorarea numelui patriarhului la fiecare liturghie) și *kanônikon* (o taxă percepută asupra veniturilor mănăstirii); aceste două prerogative erau exercitate de patriarh prin intermediul unui exarh³.

Primul *sigillîon* patriarhal acordat lui Dragoș îl descrie pe acest nobil român din Maramureș, descendent al întemeietorului omonim al Moldovei, ca pe un «om de bine și ortodox» (*kalos anthrôpos kai orthodoxos*). Să fie oare admirația față de credința ortodoxă a pelerinului

¹ MM, II, n° CCCCXXVI, p. 156.

² IBIDEM, n° CCCCXXVII, p. 157.

³ V. J.Ph. THOMAS, *op.cit.*, pp. 238-243 și E. HERMAN, *op.cit.*, pp. 353-355.

cea care l-a făcut pe patriarh să renunțe la două din cele trei drepturi ce-i reveneau prin statutul juridic al unui *staurepêgion*? Antonie nu uită să insiste asupra datoriei călugărilor din Peri de a-i pomeni numele la toate slujbele bisericești, dar păstrează tăcerea în privința cuvenitului *kanônikon* și, mai mult chiar, îl instituie pe ieromonahul Pahomie, egumenul în funcție al mănăstirii, ca exarh al său, conferind în plus fraților Balița et Dragoș libertatea de a-i da la nevoie un succesor ales după placul lor.

Patriarhul ecumenic abandonează deci implicit în mâinile seniorilor maramureșeni prerogativele sale exarhale, ce priveau consacrarea bisericilor dependente de mănăstire și judecățile în materie ecleziastică. Pe cale de consecință, patriarhul stabilește o excepție de la normele ce reglementau *stauropêgia* și renunță la orice fel de control canonic și fiscal asupra unei proprietăți pe care tocmai o atribuisese Bisericii constantinopolitane. Antonie transferă în practică celor doi frați jurisdicția asupra mănăstirii Sfântul Mihail din Peri și a vastelor teritorii ce țineau de ea. Aceste teritorii asupra cărora Balița și Dragoș urmau să exercite, prin intermediul unui exarh desemnat de ei, deplina jurisdicție ecleziastică acopereau în parte posesiunile pe care nobilii le dețineau în calitate de feudatari și/sau demnitari ai regatului Ungariei, dar cuprindeau de asemenea și regiuni din nordul Maramureșului și de pe granița Galiției asupra cărora cei doi frați nu dețineau nici un fel de titlu juridic¹.

În acest context, nu trebuie uitat un detaliu pus în evidență de un al treilea *sigillion* din august 1391, transmis, ca și cel de-al doilea, sub forma unei dări de seamă a deciziilor patriarhale². Aflăm astfel că ieromonahul Simeon din Rusia Mică, instituit – în caz de vacanță a scaunului episcopal – vicar general al Galiției sub patronajul lui Balița și Dragoș, fusese, cândva în trecut, consacrat episcop de către un aventurier, călugărul Paul Tagaris Paleologul, care însă nu avea dreptul de a proceda la astfel de promovări. Recunoscând că fusese victima unei mistificări și că hirotonisirea sa arhierască era ca atare lovită de nulitate, Simeon a cerut iertare patriarhului și l-a acoperit de anateme pe impostorul Tagaris.

Acesta din urmă, așa cum reiese din lunga mărturisire în formă de act de căință pe care o va face în fața patriarhului Antonie și a sinodului constantinopolitan în 1394³, săvârșise mai multe hirotonisiri invalide,

¹ R. POPA, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, pp. 252-253.

² MM II, n° CCCCXXVII. II, p. 158.

³ IBIDEM, n° CCCCLXXVI, pp. 224-230.

recomandându-se drept patriarh al Ierusalimului. De-a lungul vieții sale, Tagaris - care fusese totuși, se pare, consacrat episcop în mod legitim în 1375 pentru eparhia Taurezion - a vizitat Ierusalimul, Antiohia, Caucazul, Crimeea, Ungaria, Roma - unde a fost numit, în 1389, patriarh latin de Constantinopol -, Ancona, Ciprul, Avignonul și Parisul; s-a bucurat pretutindeni de o bună primire, toți papii, regii și principii pe care i-a cunoscut acordându-i, fără excepție, încrederea și bunăvoința lor¹.

După toate aparențele, Tagaris și-a pus mâinile peste ieromonahul Simeon ridicându-l la demnitatea arhierescă cu prilejul călătoriei sale din Crimeea spre Roma, când a traversat Ungaria prezentându-se drept patriarh legitim al Ierusalimului. Acest moment se situează, cu maximă probabilitate, în 1376-1377², tocmai în epoca în care regele Ludovic de Anjou își extinsese dominația și asupra Haliczului. Este foarte posibil ca abilul Tagaris să nu fi abuzat numai de buna credință a papilor Urban al VI-lea și Clement al VII-lea, a regelui Ciprului Jacques I de Lusignan, a contelui Amedeu al VII-lea de Savoia și a regelui Franței Carol al VI-lea, dar să fi reușit să-l amăgească și pe Ludovic al Ungariei.

În anul 1370, regele Cazimir al Poloniei obținuse de la patriarhul Philotei, sub amenințarea că va trece la «botezarea rușilor în credința latinilor» un mitropolit pentru Halicz, «pentru ca legea rușilor să nu piară»³. Șapte ani mai târziu, este probabil ca Ludovic cel Mare să fi cerut unui alt patriarh oriental - fără să bănuiască că are de-a face cu unul fals, dar fiind în schimb asigurat de acesta că se îndreaptă spre Roma pentru a îmbrățișa credința catolică - să-i consacre un episcop pentru aceeași provincie bisericească de rit răsăritean. Ipoteza este încă și mai plauzibilă dacă ne gândim că fratele lui Paul, Gheorghe Tagaris, *megas stratopedarchês*, făcea parte din cercul filo-latin din jurul împăratului Ioan al V-lea, el însuși un vizitator al curții de la Buda a regelui angevin⁴. Încă un argument pentru ca Ludovic cel Mare să-i încredințeze «patriarhului» Paul Tagaris sarcina de a institui o ierarhie pentru creștinii orientali din Galiția aflați sub autoritatea sa.

Ar fi poate nimerit să trecem la activul hirotonirilor invalide săvârșite în regatul Ungariei în 1376-1377 de către falsul patriarh Paul de Ierusalim și pe cea a unui enigmatic arhiepiscop Ghelasie, menționat,

¹ Biografia picarescă a lui Tagaris la D.M. NICOL, «The Confessions of a Bogus Patriarch, Orthodox Patriarch of Jerusalem and Catholic Patriarch of Constantinople in the Fourteenth Century», *Journal of Ecclesiastical History* XXI, 1970, pp. 289-299.

² IBIDEM, p. 293.

³ MM, I, n° CCCXIX, pp. 577-578.

⁴ D.M. NICOL, *op. cit.*, p. 293.

alături de regele Ludovic, de o inscripție slavonă din 1377 de la mănăstirea Râmeți din Transilvania¹. Personajul rămâne altfel neidentificat, deoarece nu figurează nici în fastele episcopale bizantine, nici în listele ierarhiei latine, neputând fi legat de vreo jurisdicție ecleziastică orânduită potrivit dreptului canonic, fie el occidental sau oriental.

În ceea ce-i privește, Balița și Dragoș participaseră de două ori, în 1377 și înainte de 1387, la expedițiile pe care Ludovic de Anjou și fiica sa regina Maria le organizaseră în Galiția împotriva lituanienilor². În ciuda acestor eforturi militare, regina Hedwiga a Poloniei, cealaltă fiică a lui Ludovic, a reușit în 1387 să recupereze provincia pentru regatul polonez, restaurând probabil și autoritatea mitropolitului legiuit al Haliczului, arhiepiscopul Antonie, instituit canonic cu șaptesprezece ani mai devreme de către Marea Biserică constantinopolitană. În urma acestor evenimente, Simeon din Rusia Mică, pseudo-episcopul consacrat de tot atât de falsul patriarh ierusalimitean, și-a găsit refugiul pe lângă cei doi nobili din Maramureș, care-i vor facilita în 1391 reconcilierea canonică cu patriarhia ecomenică. Renunțarea de către ieromonahul rutean la ilicita sfințire arhierescă primită din mâinile impostorului Tagaris a fost răsplătită cu promisiunea de a-i putea succeda mitropolitului Antonie cu titlu de vicar. Ca preț al rolului lor de mediatori în această criză ecleziastică, Balița și Dragoș, seniorii «ortodocși» din vecinătatea Haliczului, au obținut dreptul de patronaj asupra bisericii de rit oriental din Galiția.

Cu toate acestea, cele două acte patriarhale au fost interpretate în mod curios ca un acord bizantino-ungar îndreptat simultan împotriva Poloniei și a Moldovei³. O astfel de lectură a documentelor prezintă câteva dificultăți majore. Mai întâi, raporturile dintre frații Balița și Dragoș și regele Sigismund de Luxemburg nu erau într-atât de strânse pentru a ne îngădui să presupunem o «conivență» a suveranului maghiar în spatele relației dintre Marea Biserică și familia întemeietorului Moldovei⁴. Dimpotrivă, chiar din 1391, anul pelerinajului lui Dragoș la Constantinopol, regele Sigismund trece la

¹ V. DRĂGUȚ (coord.), *Repertoriul picturilor murale medievale din România (sec XIV-1450)*, I, București, 1985, p. 49.

² R. POPA, *op. cit.*, pp. 253-254.

³ K. CHODYNICKI, *Kościół prawosławny a Rzeczpospolita Polska. Zarys historyczny (1370-1632)*, Warszawa, 1934, pp. 31-32; și, cu o argumentare mai elaborată, Ș. PAPACOSTEA, « Byzance et la création de la Métropole de Moldova », in *Études Byzantines et Post-Byzantines*, II, Bucarest, 1991, pp. 139-141.

⁴ Ș. PAPACOSTEA, *op. cit.*, p. 140.

măsuri vizând limitarea autorității de care par să se fi bucurat descendenții lui Dragoș de Bedeu în nord-estul regatului¹. De altfel, cel mai târziu imediat după 1400, familia se va ralia Ligii baronilor insurgenți contra lui Sigismund și va susține cauza pretendentului Ladislas de Neapole, care contesta drepturile principelui luxemburghез la coroana Ungariei².

Este fără îndoială adevărat că Balița și Dragoș fuseseră, prin tradiție de familie, credincioși apropiați ai lui Ludovic cel Mare și ai reginei Maria, atâta timp cât aceasta a domnit după moartea părintelui ei ca «rege». În schimb, nu poate fi vorba despre o relație de fidelitate personală și necondiționată între seniorii de Bedeu și Sigismund de Luxemburg. Căci prețul urcării acestuia pe tronul Ungariei a fost o schimbare radicală a statutului juridic al raporturilor dintre rege și nobilimea grupată într-o Ligă condusă de cancelarul Ioan Kanizsai: baronii nu mai erau legați de rege printr-o datorie unilaterală de credință, ci prin obligații reciproce de tip contractual; în virtutea acordurilor din 1387, încheiate pe socoteala reginei Maria, regele trebuia să devină, după un model îndelung experimentat în Aragon, mai puțin suveranul, cât primul baron al regatului³.

Rezultă, în concluzie, că, într-o epocă în care regele maghiar începea să restrângă dominația familiei lui Dragoș de Bedeu asupra teritoriilor septentrionale ale Transilvaniei, patriarhul ecumenic decidea să extindă autoritatea aceluiași nobil clan dincolo de frontierele Ungariei. În momentul în care drepturile lor feudale erau amenințate, frații Balița și Dragoș au fost investiți de către patriarhul Antonie cu *ius collationis*. Avem de-a face, în speță, cu o facultate – de care beneficiau în mod curent seniorii laici din Marele Principat al Lituaniei și din teritoriile poloneze locuite de creștini de rit răsăritean – de a dispune de acordarea funcțiilor clericale și de a participa la jurisdicțiile ecleziastice⁴.

Ar fi deci imprudent să-l considerăm pe Dragoș ca pe un simplu emisar al lui Sigismund de Luxemburg pe lângă patriarhul de Constantinopol, lucrând în serviciul regelui său și în sprijinul alianțelor pe care acesta le putea urzi în 1391 împotriva polonilor. În mod evident,

¹ R. POPA, *op.cit.*, p. 254.

² IBIDEM, p. 255.

³ E. MÁLYUSZ, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387-1347*, Budapest, 1990, pp. 27-49.

⁴ J. BARDACH, «La rencontre des Églises catholique et orthodoxe sur les territoires orientaux du Royaume de Pologne et de Lituanie», in *The Common Christian Roots of the European Nations. An International Colloquium in the Vatican*, II, Florence, 1982, pp. 822-823.

Dragoș se găsea în orașul imperial pentru a promova interesele propriei sale familii și, de ce nu, pentru a se închina la locurile sfinte ale capitalei creștinismului răsăritean. Dacă a existat cumva un raport între regele Ungariei și pelerinajul constantinopolitan al nobilului român, acesta a fost mai degrabă de domeniul dizidenței decât de cel al conivenței. Căci avem de-a face cu un neam al cărui spirit insurecțional se va manifesta foarte curând și care, de când fusese alungat din Moldova, pare să fi urmărit cu o oarecare determinare sporirea și consolidarea dominației sale asupra Maramureșului și a zonelor sale limitrofe.

Ceea ce cei doi frați nu puteau realiza în virtutea dreptului nobiliar al unui regat întemeiat pe o tradiție constituțională de tip centralizator, aveau acum ocazia să dobândească în calitate de patroni ai Ortodoxiei la răscrucea dintre Ungaria, Moldova, Polonia și Transilvania. A pune în aplicare pe un teritoriu dat atât dreptul civil, cât și dreptul Bisericii, în temeiul unui mandat încredințat de patriarh - «să îndrepte [poporul] conform legilor și canoanelor», sună în mod precis împuternicirea -, putea constitui o practică a puterii capabilă să suscite o «ordine legitimă» (*legitime Ordnung*)¹, dacă nu chiar să confere o reprezentare juridică și o orientare politică unei anumite regularități a legăturilor sociale, sancționată altfel doar la nivel cutumiar.

Balița și Dragoș trăseseră fără îndoială învățămintele necesare din experiența înaintașului lor Dragoș de Bedeu, care nu izbutise, în calitate de mandatar în Moldova al regelui Ungariei, să instituie o dominație ereditară asupra unui teritoriu pe care fiii săi n-au știut să-l păstreze în stăpânirea lor. Mai mult, dreptul nobiliar maghiar le interzicea fără echivoc să-și actualizeze vocația de fondatori ai unei *politeia*. Prin intermediul Ortodoxiei, ei deveneau dintr-o dată capabil să structureze juridic, pe vastele posesiuni răspândite în nord-estul regatului și poate chiar dincolo de hotarele acestuia, o «grupare de dominație» (*Herrschaftsverband*)², oarecum comparabilă, în alt registru de drept, cu Transilvania vecină³, dacă nu chiar cu Moldova pe care strămoșii lor fuseseră siliți s-o părăsească.

Această *dominație legitimă* a seniorilor maramureșeni a fost, în consecință, construită juridic *ad exemplum Ecclesiae*. Prin instituirea, în avantajul descendenților lui Dragoș de Bedeu, a unei instanțe politice

¹ M. WEBER, *Économie et société*, 1. *Les catégories de la sociologie*, trad. J. Chavy, É. de Dampierre, Paris, 1995, pp. 64-68.

² IBIDEM, p. 96.

³ Cf. R. POPA, *op.cit.*, p. 250.

care să supravegheze toate manifestările publice ale Ortodoxiei, patriarhia ecumenică a incitat crearea unei «societăți de drept» fondată pe dreptul nomocanonic, dar al cărui principiu de putere – spre deosebire de ceea ce se întâmpla în Bizanț - nu mai era exterior legilor, ci produs pe cale pozitivă chiar de către aceste legi. Marea Biserică nu înțelege numai să beneficieze de un transfer de suveranitate, dar procedează chiar la descompunerea suveranității *supra legem* pe care o exercitau împărații. Jurisdicția ecleziastică acordată în 1391 lui Balița și Dragoș era un exercițiu juridic ce ar fi trebuit să preceadă instalarea unui autentic *imperium*, a unei dominații propriu-zis politice. Între putere și drept se stabilește deci o relație ca de la specie la gen, ca de la particular la general.

Dreptul devine astfel regula puterii, chemată să se întruzeze din legi, și nu deasupra acestora. Din această subsumpțiune politică a suveranității imperiale, ce pare să fi avut loc în secolul al XIV-lea, Ortodoxia a ieșit învingătoare, în calitate de singură ordine legitimă capabilă să întemeieze în drept practicile de dominație.

«Carele ia domniia, plătește și dătoriia»: cel mai vechi principiu constituțional românesc?

La 19 august 1591, Petru Șchiopul, domn al Moldovei, părăsește de bună voie tronul și se refugiază în Tirol. Nu înainte însă de a avea grijă să trimită sultanului, alături de însemnele domniei, restul tributului obișnuit datorat Porții pentru anul în curs și să întocmească un *hoget*, un fel de raport de demisie, în care nu numai că-și justifică abdicarea și exilul, dar evoca și starea finanțelor țării¹.

Explicația acestui gest este oferită de Grigore Ureche, probabil pe baza mărturiei tatălui său Nestor, logofăt la curtea lui Petru Șchiopul: principele

«văzându nevoia țărâi, că turcii pre obicéiul lor cel spurcat și neastampăratu de lăcomie, trimiseră de cerea bani, să le dea mai mult decât era adetu țărâi, făcu sfat cu boierii, ce vor face, cum vor putea rădica și alte dări care n-au mai fost. Că nu-i de aceasta, că doară nu va putea plăti această dată țara, ci iese că să face obicéi, carele nu va mai ieși și aceasta vor lua și altile vor izvodi, cum s-au și tâmplat. Și s-au ales sfat aceștii nevoi, ca să să înceapă de la altul, iară nu de la dânsul. Și decii să găti să să ducă din țară, măcară că boierii cu toții apăra să nu să ducă din țară, ci să dea acea nevoie, că alții vor da și țara tot nu va hălădui. Ci Pătru vodă nici într-un chip nu vru să să apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa. Ci își tocmi lucrul înainte și la scaun lăsă boieri să păzească scaunul, până le va veni alt domnu de la împărăție»².

Ne aflăm în fața analizei unei decizii politice luate într-un cadru constituțional ce pare extrem de bine articulat. Petru Șchiopul, care «era domnu blându, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebețiv, necurvar, nelacom, nerăsipitoriu, putem să-i zicem că toate pre izvod le-au ținut»³, se consultă cu boierii, cărora «le era părinte, pre carii la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșii»⁴.

¹ N. IORGA, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, V, Bucarest, 1940, p. 300.

² URECHE, *Letopisețul*, pp. 218.

³ IBIDEM, p. 219.

⁴ IBIDEM, p. 218.

Soluția «aleasă» de principe nu este însă cea «apărată» de ansamblul boierimii constituită în *sfat*, în corp deliberativ convocat să-l asiste pe domn în administrarea țării și în adoptarea hotărârilor de ordin general. El își argumentează decizia de a «ieși din sfatul» boierilor, pe care era deprins să-l respecte, pe un temei juridic: de pe poziția unui domn care, până atunci, «toate pre izvod le-au ținut», Petru Șchiopul refuză «să facă obiciei», să inoveze, să introducă reguli noi.

Respectul său față de ordinea de drept s-a arătat a fi mai puternic decât interesul politic al boierilor atașați de un domn «blând» și decât dorința domnului însuși de a-și menține poziția politică.

Apoi, Petru Șchiopul se dovedește capabil de o foarte precisă separare între propria sa condiție umană și statutul politic conferit de funcția domnească, distincție constituțională comparabilă cu cea pe care teoria juridică occidentală o făcea, în anumite condiții, dar în aceeași epocă, între *corpul natural* și *corpul politic* al suveranului¹.

În calitate de domn, este conștient - ca și boierii, de altfel - de faptul că mărirea sarcinilor fiscale ale țării, impusă de tributul suplimentar cerut de Poartă, reprezintă o măsură administrativă inevitabilă, că dacă el va refuza să-și asume răspunderea acestei creșteri a impozitelor, în schimb «alții vor da», succesorii săi nu vor ezita să o facă.

Ca persoană privată, Petru nu vrea însă să-și atragă oprobiul contribuabililor, «blestemul țării». De aceea el se dezbracă singur, la modul cel mai concret, de atributele puterii, împachetează cușma princiară și steagul de domnie și le expediază la Istanbul², restituind, cu alte cuvinte, aceste *regalia* sursei supreme și legitime a autorității cu care fusese investit atunci când ocupase scaunul Moldovei.

Domni înlăturați de boieri, domni alungați din scaun, domni înlocuiți de pretendenți, domni depuși de Poartă, domni efemeri, domni pribegi și domni exilați au existat și înainte și după Petru Șchiopul, atât în Moldova, cât și în Țara Românească. Renunțarea la putere a nici unuia dintre ei nu a fost însă consemnată ca fiind urmarea unei decizii constituționale întemeiată nu pe un act, violent sau chibzuit, de voință, ci pe un principiu de drept.

Exceptând textul lui Ureche, marea majoritate a surselor românești din veacurile al XVI-lea și al XVII-lea descriu o societate politică neconfigurată juridic și lipsită de complexități structurale, legate de

¹ E.H. KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A Study in Medieval Political Theology*, Princeton, 1957.

² Hurmuzaki, IV/2, nr. CX, p. 156.

existența unor colectivități corporate (ordine religioase, capitluri, biserici colegiale, bresle, fraternități, comune, stări) asemeni celor care, în secolele al XII-lea și al XIII-lea au apărut pretutindeni în Europa occidentală. Acestea erau organizate, sub inspirația principiilor de drept roman, ca niște corporații, ca grupuri a căror personalitate era, pe plan juridic, diferită de cea a persoanelor care le alcătuiau și ale căror acte de voință nu presupuneau asentimentul fiecărui membru în parte, ca grupuri corporate a căror viață aspira la perpetuitate, la o durată nedeterminată, ca *personae fictae*, persoane fictive, ce nu puteau exista decât în măsura în care erau gândite¹.

Țările române nu cunosc o asemenea cristalizare juridică nici măcar la sfârșitul secolului al XVII-lea. În 1688, de exemplu, atunci când Imperialii îi cer lui Șerban Cantacuzino

«să-și dea jurământul credinții... Însă acest jurământ să-l facă pentru sine, pentru Statul său și pentru supușii săi și pentru acei ce vor fi pe urmă-i și pentru ostașii lui, ce sânt și vor fi»,

acesta este nevoit să răspundă că

«gata este în dreapta inimii Măriei Sale credința jurământului să o dea, iar de celelalte cete care mai sus deosebit s-au numit, pentru felurile minților omenеști și mai vârtos căci nu sânt puse în orânduială Staturile, drept aceia încă de aceia îndoială având-o spânzurată, se lasă pentru dânșii de a da Domnul jurământ»².

Această soluție dată de Șerban vodă cererii imperiale pune în evidență, pe de o parte incapacitatea acestuia de a concepe *Statul* însuși altfel decât sub specia *Staturilor*, adică a stărilor sau «cetelor» și, în al doilea rând, imposibilitatea domnului de a se angaja atât în numele unor stări a căror voință nu putea fi juridic formulată, cât și în contul succesorilor săi, ale căror acte nu avea cum să le anticipeze și să le condiționeze pe cale constituțională.

Cu toate acestea, un document moldovenesc din 6 septembrie 1655 pare să contrazică scepticismul lui Șerban Cantacuzino în privința consistenței juridice a *stărilor* românești. Prin actul respectiv, episcopii, împreună cu «tot Sfatul Țerii Moldovei... și alți boieri și lăcuiitorii Țerii Moldovei» adevăresc că au fost împrumutați cu bani de Gheorghe Rakoczi și se angajează, sub jurământ pe Evanghelie, să plătească

¹ Cf. B. TIERNEY, *Church, Law and the Growth of Constitutional Thought 1150-1650*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982, pp. 8-28.

² *Genealogia Cantacuzinilor*, pp. 228-229.

datoria, extinzând această obligație nu numai asupra descendenților lor firești, ci și asupra tuturor succesorilor lor în funcțiile publice:

«și nu numai noi ce ne legăm pre această tocmeală, ce, de s-ar tâmpla vreunora din noi vreo moarte sau schimbare, ca să fie datori a plini boierii cari vor fi în cinste în locul nostru și coconii noștri»¹.

Boierimea Moldovei se comportă deci ca o unitate corporată, ca un fel de *universitas regni*. De altfel, în 1529, fusese deja caracterizată de o mărturie străină ca alcătuind o *congregatio boyaronum*².

La sfârșitul secolului al XVI-lea, boierii din Țara Românească se adresează, la rândul lor, ca o personalitate colectivă, boierilor moldoveni, numindu-i «preaiubiți și de la inimă frați» și rugându-i, în numele «țării», să intervină pe lângă Ieremia Movilă și pe lângă regele polon pentru schimbarea «tiranului» Mihai Viteazul, căci, se justifică ei, «de greci, de frânci și de alți hoți ci ne-au venit de ne-au fost domni, ne-am săturat, cum sântemu sătuli și de-acesta, de Mihaiu vodă»³. Prin urmare, boierii din cele două țări compun - peste hotar și peste eventualele solidarități de neam sau de clan - o fraternitate aproape instituționalizată, care asigură reprezentarea constituțională a «țării», a întregului spațiu public, în calitate de element politic de stabilitate și perpetuitate în raport cu care domniile nu sunt decât niște «tirani» trecători.

Nici Petru Șchiopul nu a împărtășit pesimismul constituțional al lui Șerban vodă. Mai mult, el pare să se fi gândit la propria succesiune într-un spirit oarecum corporativ, așa cum sugerează scrisoarea trimisă de el din Cernăuți, la 19 august 1591, pe adresa oricui «ar vrea Dumnezeu să-l aleagă dintre frații noștri ca să ocupe scaunul Moldovei», cu rugămintea de a lăsa vămile țării în arendă lui Giovanni de Marini Poli⁴.

Desigur, atunci când se referă în termeni de *frăție* la populația de pretendenți din rândul căreia va fi desemnat viitorul principe, domnul nu are în vedere consanguinitatea, rudenia directă. El însuși, ca descendent al dinastiei muntenesti, era un străin în Moldova, domnia sa întrerupând tradiția succesorală locală pe care Ureche o formulează astfel:

¹ N. IORGA, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, Vălenii de Munte, 1931, nr. L, pp. 68-70.

² Hurmuzaki, XI, , p. 852.

³ *Documente și însemnări*, nr. XVIII, pp. 111-113.

⁴ I. CORFUS, *Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone Secolul al XVI-lea*, București, 1979, nr. 190, pp. 360-361.

«Pre obicéiul țării nu să cădiia altuia domniia, fără carile nu vrea fi sământă de domnu»¹.

Dincolo de orice rivalități personale, partizane sau dinastice, Petru Șchiopul se arată dispus să-i privească pe toți potențialii purtători de *regalia* ca pe niște frați, drept membrii ai aceluiași grup, uniți între ei prin participarea la o autoritate supra-personală care le rămâne exterioară, pentru că nu se consumă prin simpla întrupare într-o persoană concretă.

Ceea ce-i unește pe toți domnii, îi transformă în membrii ai unui soi de fraternitate fictivă, este *lex regia* care, cu o generație chiar înainte de Petru Șchiopul, era deja considerată ca fiind nu numai superioară voinței diverșilor titulari ai puterii, dar și caracterizată de o oarecare tendință spre perpetuitate. Astfel, afirmă episcopul Macarie², «stăpânirea (*drăžava*) nu a rămas fără țar» la moartea lui Petru Rareș, fiind ales domn fiul său Ștefan, după dispariția căruia «legile domniei și stăpânirea nu s-au întrerupt» (*zakonî carstji i drăžava ne otlagaaesja*), adaugă cronică lui Azarie, ridicându-se la domnie Alexandru Lăpușneanu³. Termenul *drăžava* n-ar trebui însă tradus, în acest context, prin *Stat*, adică prin suprema ficțiune juridică, ci, așa cum o face la mijlocul veacului al XVII-lea Mardarie Cozianul, prin «ținere puteare țarei»⁴.

Fără îndoială, «stăpânirea» nu funcționează încă într-un regim de continuitate constituțională independent de voința particulară a celor care «țin puterea», dar aceștia par să fie împinși într-o situație *infra legem*, în măsura în care, asemeni lui Petru Șchiopul, se simt obligați să țină această putere «pre izvod». Într-adevăr, buna guvernare este asigurată nu de talentul principelui, ci de felul în care acesta înțelege să respecte «legile domniei» căci, în formularea lui Ureche, «cunoaștem că unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strâmbătăți să faac»⁵.

Petru Șchiopul menționează el însuși una din «legile domniei» și anume tocmai pe aceea menită să nu «întrerupă ținerea puterii țării». Astfel, într-o scrisoare din Bozen, afirmă răspicat, la 11 mai 1594, principiul, pe care-l consideră a fi comun Moldovei și Țării Românești, potrivit căruia

¹ URECHE, *Letopisețul*, p. 147.

² *Cronicile slavo-romane*, p. 89.

³ IBIDEM, p. 129.

⁴ MARDARIE, *Lexicon*, p. 132.

⁵ URECHE, *Letopisețul*, p. 143.

«cari va hi domneia iaste în țara, aceala va cavuta cui va hi detoria; iară alți dom iașit den domniia, nu ia lege ceri detori, cum ști tote lume... cum lege țerăi, pileteș cari dom veni urma lui, cum ști tote țerile lege Mulduva, la munteilor»¹.

Această temă constituțională este confirmată și de boierii Luca Stroici, Ieremia și Simion Movilă, Enachi Simon și Bati Ambrosis, într-o mărturie pe care o expediaseră lui Petru vodă din Polonia în anul precedent și conform căreia

«toți domnii moldovenești, așijdere și muntenesți carii iau spre domnie sântu dători a plăti toate datoriile acelora domni ce le stau în locu, au-s scoși den Poartă, au morți, au ieșiți de bunăvoie den domnie, neîntrebându nemică de dători ca acealea, de unde să fie făcute, au dreptu treaba țărăiei, au întru treaba sa»².

Sau, în formularea mai explicită și oarecum mai juridică a lui Krzysztof Dzierzek, curtean polonez și interpret de limbă turcă: «carele ia domniia, plătește și datoriia»³.

Cu alte cuvinte, datoria contractată de un domn, fie în interes public, fie în scop privat, nu este asumată de acesta ca persoană particulară, ci exclusiv în calitate de principe. Toate actele de voință ale domnului sunt, fără excepție, domnești și nu-l angajează decât atâta timp cât este domn. În plus, «legea țării» cere ca domnul să preia toate datoriile predecesorilor săi, dezlegați de orice răspundere juridică deîndată ce au revenit la condiția de particulari, imediat ce s-au dezbrăcat de *regalia*.

O asemenea «pravilă», un astfel de principiu constituțional nu poate funcționa decât atunci când domnia este concepută, oricât de incipient și schematic, ca o *ficțiune intelectuală*, iar domnul ca o *persona fictă*⁴, ca o instituție publică și perpetuă. Datoriile nu trebuie să fie atribuite unei persoane reale, ci cad în sarcina unei instituții corporale, a unei persoane juridice, a unui entități politice care există doar pentru că poate fi gândită. Indiferent de rațiunea pentru care au fost contractate, datoriile domnului sunt eminamente *publice*, sunt, în ultimă instanță, datoriile țării.

Ce se întâmplă însă cu patrimoniul principilor? S-a bucurat oare acesta de același statut public ca și datoriile domnilor? Un hrisov emis de

¹ *Documente și însemnări*, nr. C, pp. 190-191.

² IBIDEM, nr. LXXXVIII, p. 179.

³ IBIDEM, nr. LXXXIX, p. 181.

⁴ Cf. E.H. KANTOROWICZ, *op.cit.*, pp. 305-313.

Mihnea Turcitul la 17 mai 1589¹ pentru «rândul averilor Craioveștilor» pare să furnizeze un element de răspuns: principele socotește «partea răposatului Basarab voievod» ca fiind domnească, pentru simplul motiv că Neagoe «s-a ridicat domn al Țării Românești», de unde ar părea să rezulte că averea imobilă deținută cu titlu personal de un domn nu revenea familiei acestuia, ci intra în patrimoniul domnesc².

Această probă izolată nu se dovedește totuși suficientă pentru a putea fi dedus pe baza ei un principiu de ordin constituțional. Dimpotrivă, în Țara Românească de pildă, satele domnești nu s-au constituit, cel puțin până la 1600, într-un *domeniu public permanent*, care să fi trecut de la un domn la altul, deși toți acești domni, cu excepția moldovenilor Alexandru cel Rău și Ștefan Surdul, au pretins a descinde din aceeași dinastie; marea majoritate a celor 842 de sate înregistrate ca domnești de documentele din secolele al XIV-lea, al XV-lea și al XVI-lea sunt risipite în întreaga țară, fiind menționate în această calitate doar o singură dată, ceea ce înseamnă în «prin stăpânirea domnilor au trecut neconținut alte sate»³.

Din ce pricină «legile domniei» nu au dus la includerea în patrimoniul public decât a *datoriilor* contractate de domni, nu și a *posesiunilor* acumulate de aceștia? De ce, cu excepția târgurilor, proprietățile funciare erau dobândite sau moștenite de principii aflați în funcție cu titlu individual și într-un regim de drept privat, în vreme ce datoriile puteau fi transmise necondiționat succesorilor, fiind imediat preluate de ceea ce s-ar putea numi datoria publică?

Să ne amintim de cauzele care l-au determinat pe Petru Șchiopul să abdice: «nevoia țării» devenise, cel puțin în ochii săi, insuportabilă. Acumularea, din ce în ce mai oneroasă, a datoriilor contractate de domni provine la origine dintr-un *casus necessitatis*, plata tributului către Poartă. Strângerea haraciului care, în veacul al XV-lea, nu fusese decât excepția de la regula fiscalității curente, se permanentizează, se transformă într-o *perpetua necessitas* care trebuie exprimată în termeni juridici pentru a fi acceptată ca legitimă⁴. Birul excepțional impus la început țării devine o dare periodică și obișnuită. Or, această trecere nu

¹ *Documente privind istoria României*, veac. XVI, Țara Românească, vol. V, București, 1952, pp. 402-407.

² I. DONAT, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, București, 1996, p. 41.

³ IBIDEM, p. 93.

⁴ Cf. E.H. KANTOROWICZ, *op.cit.*, p. 286.

s-a putut face decât prin intermediul unei ficțiuni intelectuale, prin convertirea datoriilor competitorilor pentru putere în datorie publică.

Primul eveniment constituțional românesc cunoscut în detaliu este produs tocmai de un *casus necessitatis* de acest tip. Domnul Moldovei Petru Aron convoacă la Vaslui, la 5 iunie 1456, pe mitropolitul țării, pe toți panii, «de la mare și până la mic» și «tot poporul» (*usi popolu*) pentru «a se sfătui împreună» și a lua o decizie consensuală cu privire la «cotropirea și pieirea țării» de către turci, care trebuie «îmblânziți» printr-o dare «dată pentru nevoia noastră», pe care n-au fost «datori» să o plătească în trecut și pe care nici nu o vor mai plăti îndată ce conjunctura politică și strategică va deveni mai favorabilă¹.

Această organizare a consensului a fost posibilă datorită unui factor politic exterior, puterea otomană, a cărei autoritate și superioritate a fost recunoscută ulterior ca un principiu de ordine colectivă, ca o sursă exterioară fondatoare a normelor de drept și ca o bază de legitimare a practicilor constituționale.

S-ar putea spune că tributul crează țara constituțională, că permanentizarea «nevoii» produce norma de drept. De la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul până la mijlocul secolului al XVII-lea, boierimea poate avea despre sine o imagine corporată pentru că, așa cum declară unii din reprezentanții ei în 1655, membrii stării boierești - «toți boierii care sântem moșneni pământeni Țerii Românești, împreună cu roșii și cu alți slujitori, care sânt moșneni pământeni țerii, păhărniceii și spătărei și cu alte cete birnice» - erau cei care, în indiviziune, «dam și rădicam haraciul cinstului împărat»². Boierii reprezintă țara din clipa în care permanentizarea juridică a necesității îi impune ca administratori și garanți legali ai perpetuității datoriei publice. Boierimea formează comunitatea politică, sau, după definiția din 1705 a lui Cantemir: «publică, politie, sfatul a toată cetatea, boierimea»³.

Chiar și în 1733, la începutul primei sale domnii în Moldova, Constantin Mavrocordat «au lăsat domnul visterie și chevernisala țărâi în sama boierilor, să chivernisască ei cum or ști nevoile țărâi, după obiceiul vechiu, cum au fost mai întâiu»⁴. Acest «obicei vechi» despre care vorbește Neculce nu este altul decât *pravila* la care se referă Ureche, ori *lex regia* despre care scrie Macarie.

¹ DRH, A, II, , nr. 58, pp. 85-86.

² N. IORGA, *Scrisori de boieri, scrisori de domni*, nr. LII, pp. 71-73.

³ CANTEMIR, *Istoria Ieroglifică*, p. 64.

⁴ NECULCE, *Letopisețul*, p. 731.

Cel dintâi bilanț de guvernare bine documentat, care amintește însă de *hogetul* redactat pentru sultan de Petru Șchiopul, a fost întocmit 1724 de Nicolae Mavrocordat și prezentat boierimii

«ca să arate tuturor cu câtă dragoste au fost cătră toți, și cu cei mari și cu cei mai mici, și cu câtă bună chiverniseală au chivernisit toate lucrurile țării și ale împărăției, cât, oricate dăjdi au dat țara întru acești ani, toate ș-au chiełtuit cu bună socoteală întru poruncile împărătești și întru chiełtuialele domniei ce au fost obicinuite mai denainte. Chemat-au pe arhiereul pământului acestuia, chir Daniil și pe alți arhierei carei era năstavnici ai sfintelor mănăstiri ale țării și pe toți egumenii de pe la sfintele mănăstiri ale țării, ceale mari și pe toți boiarii cei mari și al doilea, înaintea căroră au dat măriă sa toate socotealele până la al șaselea an, arătând cu anatefterurile, ale anilor trecuți, care era iscălite de toți boiarii cei mari, de câte venituri au fost, adecă dăjdii ce s-au strâns din țară și s-au chiełtuit în trebile împărăției și ale țării. Care dovedindu-se că adevărat sânt și orice s-au luat din țară s-a chiełtuit în trebile împărăției și ale țării și asupra măriei sale n-au rămas nimica, cu toții de bună voe au dat zapis la mâna măriei sale cum că cunosc dragostea măriei sale ce au arătat măriă sa cu dânsii și le-au fost cu direptate și cum că nu le-au făcut nici o pagubă din ceale ce s-au strâns din țară, ci toate s-au dat cu bună socoteală unde au fost trebile și cum că, cum au fost cu direptate și cu dragoste către măriă sa și de acum înaintea vor fi. Și pe această mărturiseală au adus sfînția sa părintele vlădica Evanghelia spre care toți au pus mâinile și au sărutat jurând că precum au fost cu direptate măriei sale până acum și de acum înaintea vor fi»¹.

Sursa de inspirație, dacă nu chiar motivația acestui gest poate fi considerată cererea Porții din anul precedent de a avea «socoteală și samă tuturor veniturilor împărătești, ce are din toate țările câte stăpânește», cerere căreia Mavrocordat i-a dat, firește curs, și despre a cărei ducere la îndeplinire a anunțat toată boierimea².

Cu toate acestea, bilanțul ar fi fost inutil dacă boierimea, țara constituțională sau «(re)publica», nu l-ar fi aprobat printr-un jurământ care să adeverească că datoria publică a acoperit «trebile împărăției», expresie juridică prin care secolul al XVIII-lea pare să traducă vechea formulă «nevoia țării».

Cel puțin o dată în veacul precedent, ridicarea cuiva la domnie a presupus încheierea între acesta și boierime a unui contract prealabil de

¹ RADU POPESCU, *Istoriile*, p. 277

² IBIDEM, pp. 262-263.

administrare a datoriei publice în conformitate cu «voia țării». În primăvara anului 1633, boierii moldoveni nemulțumiți de Alexandru Iliș

«au datu știre țărâi, care hierbându în greutăți și în netocmele, prelesne s-au pornitu și nu numai curtea, ce și țărănimea. Și atâta mulțime s-au stransu den toate părțile, cât nu încăpea în târgu»¹.

După ce, în această adunare se exprimă «voia țărâi» ca domnul să renunțe la tron și se stabilesc condițiile plecării,

«au stătut cu toții după alesul domnului nou. Striga cu toții să fie Lupul vornicul, însă îi da și legături, ce va lua den țară, ce s-ari lega pentru dări, atuncea la acel ales mai multu să nu ia din țară. Ce acele legături văzându Lupul vornicul, ori că vedea pre câțva den capete că trag spre Barnovschii vodă, n-au primit într-aceia dată domniia»².

Boierul Lupu Coci, viitorul Vasile Lupu, a refuzat domnia în acea împrejurare pentru că nu s-a arătat dispus să accepte termenii legăturii contractuale pe care «țara» – din care face parte, în premieră, și *țărănimea* – i-a propus-o dintr-o poziție de forță.

Ce efecte de drept producea o astfel de «legătură» între domn și «politie»? Convenția implică o ficțiune, o prezumție stabilită prin consimțământul părților. Dreptul se consideră ca fiind primit și dat de îndată ce există un acord asupra conținutului acestui drept, în speță nivelul impozitelor. Convenția ține, în al doilea rând, de o operație de schimb, aparține domeniului «comutărilor», care sunt *συναλλαγματα* (*negotia*), dacă acest schimb, ce are loc la nivelul voinței părților, poate fi determinat dintru început și dacă presupune, în același timp, o translație dublă de prestații reciproce, ca de pildă «blândețea» principelui contra fidelității stărilor. Astfel, Ioan Vodă cel Cumplit «strângându țara», a fost aclamat și «au luat credința țării»³.

Numai că voința este exterioară convenției, care presupune o deplasare de valori între două patrimonii simbolice. Domnul este *bun* în măsura în care țara constituțională se poate «chivernisi», concret sau măcar simbolic, ca în această descriere din 1784 a relațiilor cu boierii moldoveni a lui Alexandru Constantin Mavrocordat:

«Căci domn n-o mai venit așa milostivu și bun și darnic și pe tot feciorii de boeri i-au boerit și era toți în boerii și în chivernisală și de nu-i miluia cu bani, dar îi bucura cu numi de boerii»⁴.

¹ COSTIN, *Letopisețul*, p. 98.

² IBIDEM, p. 100.

³ URECHE, *Letopisețul*, p. 198.

⁴ I. CORFUS, *Însemnări de demult*, Iași, 1975, nr. 48, p. 16.

Ce valoare se află aici în joc? Sensul contractului dintre țară și domn și al jurământului care este forma exterioară a acestuia trebuie raportat la practicile sociale ale supunerii. Convenția este încheiată *intuitu personae*, avându-se în vedere o anumită persoană și încrederea de care aceasta se bucură. Nu este deci vorba de un fel de pact constituțional, cu un conținut stabil și o formă canonică, între țara politică, boierimea, și candidatul la domnie, ci de o synallagmaticitate dotată cu o conotație subiectivă și consensualistă, aproape străină de dreptul roman.

Pe scurt, nu există un *lucru* care face obiectul convenției, ci convenția rezidă în chiar voința părților contractante. Schimbul între domn și boieri este un transfer de voințe, nu unul de lucruri, ceea ce presupune însă o anume autonomie a voinței părților contractante. Acest tip de «convenție» nu admite din partea particularilor decât *adeziunea*, exprimată în forma jurământului, care le este opozabilă de îndată ce și-au dat consimțământul. Jurământul este cel care transformă starea de frapt într-un fapt de drept¹. Aspectul personalist fiind predominant, nu se exprimă, pe termen lung, o *voință generală* a unor stări sau ordine precis definite constituțional, sau dacă aceasta se exprimă în circumstanțe speciale, ca în 1456, 1633 ori 1655, ea nu poate aspira în mod natural la perpetuitate.

Raportul dintre părți nu-și primește conținutul și semnificația juridică din voința conștient declarată a acestora, ci, dimpotrivă, părțile acceptă drept conținut al convenției ceea ce constituie adevărul acestor voințe, adică ceea ce «obiceiul» țării impune ca trebuind să se unească cu voința declarată a părților. Acordul voințelor este, prin urmare, limitat de faptul că «convenția» nu admite decât libertatea de a adera la un cadru preconstruit. Nu este deci vorba de o convenție în sensul roman al termenului, pentru că nu se crează o normă care să nu fi existat înainte și față de care părțile să fie constrânse să adopte un comportament la care nu erau obligate în prealabil.

Procedeul constituțional curent cere, după exemplul dat de Petru Șchiopul în 1591, ca o convenție să devină posibilă tocmai printr-un refuz al părților de a inova, de a produce norme de drept, de «a face obicei», și prin declararea atașamentului față de cadrul juridic prestabilit, față de «legi și obiceiuri bune ce le-au fost tocmit cei domni bătrâni ce li se ferecează viața lor și li se cunosc tocmelele, că au fost de folos țărei» așa

¹ P. PRODI, *Il sacramento del potere. Il giuramento politico nella storia costituzionale dell'Occidente*, Bologna, 1992, p. 161.

cum prevede Leon Tomșa, sub jurământ prestat în fața sfatului țării, în *charta de libertăți* de la București din 15 iulie 1631¹.

De aceea notează Dimitrie Cantemir că, la rejudecarea hotărârilor (*decreta*) domnești, se opunea nu atât legea (*lex*), cât uzul (*usus*) și obiceiul țării (*consuetudo provinciae*)². Este drept că, adesea, domnul în funcție putea folosi hrisoave mai vechi cu titlu de instrument probatoriu pentru speța în care avea a se pronunța, conferind actelor predecesorilor săi o anumită valoare de obicei. În asemenea cazuri, respectul față de hotărârea înaintașilor era mai puțin întemeiat pe caracterul de precedent al actului, cât pe afirmarea synallagmaticității autorității domnești, privită ca o «legătură» între principe și țară. Bunăoară, la 11 mai 1708, Mihai Racoviță întărește o danie a lui Antioh Cantemir declarând că «nicidecum nu m-am ispitit ca să stricăm din dania cuiva, ci am urmat și am ținut liăgătura neclintită dupe obiceiul acelor luminați domni din de mult»³. Abia în 1818, *Legiuirea Caragea*, în vigoare până în 1865, va stabili că o «Hotărâre domnească, întărită de doi domni, să nu aibă apelație», iar o «Judecată, cercetată de trei domni, să nu aibă apelație»⁴.

Până atunci, «voința domnului iscălitură este și aceasta vecinică»⁵. Cu alte cuvinte, domnul nu crează dreptul, ci voința sa este dreptul însuși. Voința este normativă și nu legea. Voința domnilor este veșnică pentru că, cel puțin de la sfârșitul secolului al XVI-lea, domnia începe să fie privită ca o ficțiune constituțională perpetuă și supra-personală.

¹ DRH, B, XXIII, nr. 255, pp. 406-409.

² CANTEMIR, *Descriptio*, p. 128.

³ Val. Al. GEORGESCU, P. STRIHAN, *Judecata domnească în Țara Românească și Moldova (1611-1831)*, Partea I. *Organizarea judecătorească*, vol. I, București, 1979, p. 33, n. 30.

⁴ Partea a VI-a, Cap 4 Pentru apelații, art. 10, *Legiuirea Caragea*, p. 180.

⁵ *Letopisețul Țerei Moldovei atribuit lui Nicolai Muste (1662-1729)*, la KOGĂLNICEANU, *Cronicele*, III, p. 33.

Iertarea și dreptatea sau despre economia socială a darului

Datorăm unui martor anonim¹ reconstituirea următorului dialog, ce ar fi avut loc în vara anului 1695 în fața divanului domnesc, între Constantin Brâncoveanu, domn al Țării Românești și clucerul Constantin Știrbei, al șaselea demnitar al țării în ordinea importanței:

«Și au zis Domnul: Cluceriu, când te-am trimis în țară cu slujbe, fiind cu boerie, dreptate am poruncit să faci, au nedreptate și jafuri?

El zise: Ba dreptate ai poruncit, Măriea ta să fac. Și începu a să îndrepta din cuvinte;

Iară Domnul zise: Dar acestea ce sînt? Și scoase hârtioarele cu iscălitura lui [...].

[Clucerul] începu a zice că pentru cheltueala căii și a feciorilor au făcut. Și un covor și niște tipsii și tingiri ce au fost luat mită de au făcut nedreptate săracilor, zicea că le-au dăruit mănăstirii Strehaii.

Domnul zise: Auziți boieri, cu jafuri și cu nedreptăți face pomene [...] Dar până când aceste jafuri să le faci, cliucere Costandine? Că de nimică eu te-am rădicat și te-am făcut slugeriu mare, comis mare și cliuceri mare, al 6 <-lea> scaun al Divanului și te-am miluit și te-am ținut credincios. Ai luat județul Dâmboviții, l-ai prădat de n-au rămas ca un sat; l-am luat acela și ți-am dat Teleormanul și mai rău l-ai făcut. Câte am găsit pe urmă-ți sume de lei jăfuite, pentru care te-am suduit într-o vreme și te-am urgisit să nu te văz în ochi. Iar te-am iertat pentru rugăciunea altora. Acum iar ai făcut jafuri și nedreptate. Știi tu bine că Matei vodă cel bătrân și Grigorie vodă și Duca vodă și Șarban vodă văzând faptele voastre cele rele și jafurile care le făcea neamul vostru cel rău, au blăstemat <pe> cine vă va milui și <pe> cine vă va primi pe slujbe. Si eu am intrat în blestemul acelor domni de ți-am dat atâtea boerii mari și slujbe, iară tu tot rău și jăcaș. La Antonie vodă, când umblași dijmariu, pentru jafurile tale ai pățit mare rușine. La Duca vodă, fiind logofăt de visterie, ai făcut iscălitura vistierului celui mare de vrei să furi 17 pungi

¹ *Istoria Țării Românești*, pp. 71-73.

de bani și aflându-te au vrut să-ți tae mâna și să te dea cu catastihul de gât legat pen târg. Șarban vodă, pentru furtișagurile ce ai făcut din banii cailor, au vrut să te spânzure, cum toată boirimea și țara știe de acestea. Și acum ai îmbătrânit și tot nu te lași. Voi să te fac să te înveți.»

După ce a denunțat în asemenea termeni viguroși venalitatea boierului, întocmind inventarul abaterilor sale (abuz în serviciu, luare de mită, fals și uz de fals, furt din avutul public), principele își schimbă interlocutorul:

«Ia-l, căpitane de dorobanți [...] și du-l la visterie și să cauți un car, să-l pui și să-l duci la Mehedinți pân satele carele le-au jăfuit să le dea banii care le-au luat și apoi să-l aduci, însă să-l bagi și în fiară.»

Acest dialog, ce se înfățișează ca o condamnare publică a actelor de corupție comise de nevrednicul dregător este urmat, în textul aceluiași martor contemporan¹, de o narațiune:

«Deacii, jupâneasa lui, fiind rudă cu domnul, mergea la jupâneasa Stanca, cu mumă-sa băneasa Ilinca, sora jupânesii Stancăi, mumei domnului și plângea rugându-se. Însă i s-au făcut milă pentru lacrimile ei și au grăit jupâneasa Stanca fiu-său domnului. Pus-au și pă vlădica de au grăit și l-au ertat de acea purtare pen țară, de ocară și au poruncit să dea banii ce i-au luat îndoiți și i-au dat și l-au ținut vr-o doă săptămâni închis și l-au slobozit, zicându-i să nu-l mai vază în ochi, să să ducă acasă și să nu să mai amestece la ceva că va să-l spânzure.»

În cele din urmă, Brâncoveanu nu l-a spânzurat pe Știrbei, ci, după opt ani, l-a «amestecat» el însuși în treburile publice, făcându-l din nou mare clucer, apoi, în 1707, chiar mare ban, adică cel dintâi boier al țării.

Între dialog și narațiune, anonimul brâncovenesc nu stabilește doar o relație stilistică, ci, în primul rând, un raport social. Fragmentul din cronica anonimă a domniei lui Constantin Brâncoveanu merită să fie reprodus aproape în întregime pentru că nu consemnează doar o simplă anecdotă istorică, ci descrie un eveniment exemplar, capabil să illustreze modul în care funcționa societatea politică românească a Vechiului Regim.

Corupția («nedreptatea»), abuzul («jaful»), traficul de influență («rugăciunile», «lacrimile», «grăitul»), chiar expuse public («știute de toată țara»), rămân instrumente de producere a puterii. Întâmplările al căror erou a fost Constantin Știrbei prezintă câteva trăsături tipice: orice faptă, oricât de gravă și repetată, nu este, în final, cu adevărat pedepsită,

¹ IBIDEM, pp. 73-74.

nu atrage după sine excluderea din viața publică, nu compromite irevocabil, nu închide accesul la responsabilități și dregătorii. Chiar și în cazurile de felonie sau de gravă corupție, nu principiile sunt puse în joc, nu normele unei justiții abstracte se găsesc amenințate, ci doar echilibrul raporturilor personale dintre țara constituțională și domn. Așadar, dregătorul poate fi destituit și incriminat, ba chiar urmărit și pedepsit, apoi iertat, reînstatat în funcție și chiar promovat, căci «mila» principelui este mai puternică decât orice vină, este de natură să anuleze trecutul. De aceea, carierele publice sunt mai puțin, sau deloc, rezultatul competenței și reputației nepătate, cât al influenței clientelei, clanului sau grupului cel mai bine situat la un moment dat în dinamica puterii.

Poate că lecția recapitulativă care se degajă din istoria lui Brâncoveanu și a clucerului Știrbei se referă la însăși legătura constituțională implicită dintre domn și țara politică. În pofida declarațiilor ocazionale – de felul celor care, în veacul al XVII-lea, par să fi intenționat ostracizarea neamului Știrbeilor – nimeni nu este exclus în relitate, pe termen mediu și lung, de la exercițiul puterii și de la exploatarea resurselor publice, nici o persoană, nici o familie, nici o grupare. Excluderile sunt întotdeauna conjuncturale și de scurtă durată, adesea afirmate, rar aplicate. În schimb, includerile sunt sistematice și continue, deoarece «iertarea» se dovedește a fi regula politică fundamentală, este însăși legătura constituțională dintre domn și țară.

Firește, în comunitățile creștine, iertarea este, prin excelență, o virtute. Ce se întâmplă însă atunci când aceasta devine un principiu ordonator al raporturilor sociale și o tehnologie de regenerare a elitelor politice? Creștinul este înclinat, ba chiar obligat prin natura credinței sale, să ierte nedreptățile pe care le suferă. Sau, mai precis, pentru creștin nici nu există nedreptăți în sine, ci doar persoane care comit fapte nedrepte, persoane pe care el se cuvine să le ierte, atât din vocație, cât și din convingerea că «nimeni nu este fără de păcat» și că trebuie să ierte pentru a fi, la rândul său iertat, că va fi iertat exact în măsura în care el însuși este capabil de iertare.

Dar este oare potrivit ca principele să ierte abuzurile pe care le constată ori «țara constituțională» pe cele cărora le cade victimă sau la care este martoră? Nu putem socoti, în acest caz, că iertarea este mai curând un viciu decât o virtute? Figurează oare iertarea în catalogul virtuților civice, se numără ea printre calitățile supusului virtuos sau ale bunului principe?

Este oare nimerit ca iertarea să devină o regulă a vieții publice? În societățile organizate, separarea instituțională, indiferent de eventualul

caracter arbitrar al acestei operații, dintre domeniul legii și cel al fără-de-legii mai poate lăsa iertării un spațiu public de acțiune?

De îndată ce o societate se organizează pe baza unor norme de drept, scris sau nescris, iertarea este automat exclusă. Legea nu este viabilă decât însoțită de pedeapsă, fiind, oarecum, chipul rațional al morții. Într-adevăr, potrivit apostolului Pavel (*Romani* 5-7), moartea este rodul păcatului, iar acesta este produsul legii, al normei încălcate cu bună știință. Inevitabil, legea este făcută pentru a ucide. Rostul ei este pedeapsa, o sancțiune care nu poate lua în calcul «mila» și «iertarea» decât cu riscul abolirii legii. Pedeapsa care vine din aplicarea legii «nu caută la fața omului» (*Deuteronom* 1, 17), este imparțială, indiferentă față de persoană, atentă doar la transgresarea normei.

Suveranul care recurge la tehnica reprezentării și încredințează unei autorități subordonate puterea de a aplica și executa legile nu are cum să delege și eventuala lui predispoziție de a-și ierta aproapele, fie acesta un criminal sau un funcționar corupt. Pentru principe, iertarea trebuie să rămână o virtute privată, funcțională doar în acele situații în care legea nu are (încă) nici un cuvânt de spus. În fond, existența unor teritorii sociale, variabile ca întindere, de exercițiu al iertării, depinde de voința suveranului de a le rezerva și amenaja prin controlul pe care îl exercită asupra instituțiilor și instanțelor statului.

Ce se întâmplă însă atunci când puterea legislativă și cea executivă sunt deținute cu titlu personal, ca în regimurile de dominație, în care autoritatea centrală nu se bazează pe asentimentul constant și critic al societății, ci pe supunerea, condiționată sau necondiționată a acesteia?

Nu lipsesc, în vechiul regim românesc, încercările de a afla un răspuns la această întrebare. Referindu-se la arbitrariul domnesc instalat, în opinia sa, o dată cu întemeierea țării, Grigore Ureche observa:

«Și pentru aceasta să cunoaște că cum nu-i discălicată țara de oameni așăzați, așa nici legile, nici tocmeala țării pre obicée bune nu-s legate, ci toată dreptatea au lăsat pre acel mai mare, ca să o judece și ce i-au părut lui, ori bine, ori rău, acéia au fost lége, de unde au luat și voie așa mare și vârf. Deci cumu-i voia domnului, le caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicéi până astăzi trăiește»¹.

După Barbu Știrbei, situația rămăsese neschimbată, în liniile sale fundamentale, chiar și în 1827:

¹ URECHE, *Letopisețul*, p. 67.

«Cât despre prezent, puterea judecătorească este pe de-antregul confundată cu administrația și cu perceptorul de impozite, care este în același timp și administrator și magistrat. Astfel, [nu există] nici un fel de corp de doctrină, nici o tradiție de principii, nici un organ natural al legii, iar împărțirea dreptății, formând obiectul esențial al oricărei guvernări și baza oricărei societăți, nu este considerată aici decât un simplu atribut al puterii și un accesoriu de un interes absolut secundar»¹.

Cu alte cuvinte, vreme de aproape șase veacuri, în ochii românilor legea a fost personalizată, însuflețită, întrupată în figura principelui, *lex animata*. Legea s-a confundat cu «voia domnului» și nu a fost mai mult decât o simplă componentă a unei practici indivizibile de guvernare, un «atribut al puterii», nu o putere autonomă întemeiată pe un «corp de doctrină» compus rațional, după principii investite cu un caracter de universalitate, cum ar fi fost, de exemplu, cele ale dreptului natural invocate de Barbu Știrbei.

Puterea, inclusiv legislativă și judecătorească, a principelui a fost privită, în principiu, ca fiind deplină și necontestată («voie mare și vârf»). Printre caracteristicile ei majore se numără iraționalitatea și imprevizibilitatea, izvorâte din absența oricărei autorități a lucrului judecat. Limitată în fapt doar de măsura în care domnul era dispus să se simtă «legat» de țară, puterea principelui nu dăinuie totuși decât atâta timp cât acesta domnește. Nici o hotărâre nu supraviețuiește, în chip natural și necesar, morții sau scoaterii sale din scaun. Orice cauză în care s-a pronunțat un domn poate fi reluată, ca o speță integral nouă, de oricare din succesorii săi, liberi să dea pricinii o soluție diferită («ce i-au părut lui, ori bine, ori rău, aceia au fost lege»).

De aceea, nu pare deloc surprinzătoare decizia lui Constantin Brâncoveanu de a recurge la serviciile unui boier care sub cel puțin trei domni, «a pățit mare rușine» și a fost amenințat cu mutilarea și chiar cu pedeapsa capitală pentru fapte dovedite de corupție și pe care el însuși îl «băgase în fiară».

Fiecare nouă domnie anulează trecutul funcționarului public și regenerează țara prin «iertare». În vechea ordine politică românească, boierimea beneficiază, la domnie nouă, de o iertare globală, de un fel de amnistie generală a trecutului. Iată un exemplu:

¹ V. GEORGESCU, *Mémoires et projets de réforme dans les principautés roumaines 1769-1830*, Bucurest, 1970, p. 161.

«sultan Mehmet împăratul iar au dat domnia lui Constandin vodă [Șerban]... Iar Constandin vodă au mers la Târgoviște. Și iar au arătat milă mare asupra creștinilor și celor greșiți. Și i-au iertat de toate vinele lor, numai să să așeze și să meargă cineș la moșia sa»¹.

Dintr-o astfel de practică politică a iertării rezultă și specificul funcției publice în tradiția administrativă românească. Virtutea de căpetenie a demnitarului nu este *simțul datoriei*, adică un angajament responsabil în raport cu un ansamblu de principii și norme impersonale, pe care este ținut să le facă cunoscute, să le respecte și să le aplice, ci *devotamentul*, sau, altfel spus, răspunderea directă și personală față de cel care l-a numit, care «i-a dat» în administrare un județ, ori «l-a primit pe slujbe» și față de «porunca» căruia trebuie să dea socoteală.

Dreptatea nu este deci privită ca o noțiune abstractă, transcendentă și indiferentă la conjuncturi. Dreptatea este întotdeauna a domnului, este identică cu «voia celui mai mare». Acesta poate pedepsi sau ierta, alegerea sa fiind dictată nu de gravitatea crimei comise sau de amploarea răului produs, ci de echilibrul în care se află raporturile de putere, de felul în care se simte «legat» de țară.

Căci, deplină fiind, puterea domnului nu este totuși absolută. Dimitrie Cantemir socotește că domnilor nu le lipsea, la începuturile Țării Moldovei, nici una din *summae potestatis*², dar că, odată cu Bogdan cel Orb, a dispărut *absoluta Principis potestas*³: dacă domnul are drept de viață și de moarte asupra locuitorilor și poate lua orice hotărâre cu privire la dregătoriile laice ori ecleziastice, în schimb asupra bunurilor locuitorilor are o putere mai restrânsă⁴. Cantemir nu se înșală, probabil, decât asupra cauzelor acestei limitări a autorității domnești. Nu ar fi vorba atât despre o evoluție istorică în sensul unei lărgiri a libertăților, cât despre faptul că, spre deosebire de epoca modernă, practicile constituționale nu luau niciodată în Vechiul Regim forma unor politici publice și nici nu puteau viza astfel de politici. Autoritatea principelui se oprea la granița dreptului privat. Domnul deținea o putere deplină asupra oamenilor, dar era relativ neputincios în fața lucrurilor. În mod normal, domnul guverna viețile supușilor săi, nu însă și bunurile acestora. Iar atunci când încerca totuși să o facă, actele sale erau imediat considerate ca fiind abuzive și ilegitime.

¹ *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 126.

² CANTEMIR, *Descriptio*, p. 122.

³ IBIDEM, p. 124.

⁴ IBIDEM, p. 126.

În plus, domnul cel bun trebuie să răspundă devotamentului clasei politice prin «blândețe», printr-o «milă» atotcuprinzătoare, ce constituie virtutea sa esențială. Așa de pildă, despre același Constantin Șerban ni se spune că, în prima sa domnie:

«au început a face milă mare țării, ertându-le toate năpăștile. Și au plătit pe slujitori cu un haraci deplin. Și au ertat țara de bir 3 luni. Și au ertat dorobanților și călărașilor dijma și oeritul. Și au îmbrăcat pe toți cu postav bun și pre căpitanii lor cu frânghii, cu coftirii, cu atlaze. Lefi încă le da din dăstul. La masă cu dânsul de-a pururea șădea cu dânsul și-i dăruia. Judecăți drepte făcea și milă din dăstul. Pre nimenea nu obidua, ci cu blândețe și cu cuvinte dulci pre toți îi mângâia. Și gândi să facă mult bine țării. Și să bucura toți, și moșneni și streini, mulțumind lui Dumnezeu că le-au hărăzit domn bun și înțelept și milostiv»¹.

Dreptatea principelui trebuie «împreunată cu blândețea și cu îndelunga răbdare», adaugă Antim Ivireanul adresându-se lui Ștefan Cantacuzino, al cărui portret ar conține, ajunsese la maturitate, toate trăsăturile bunului conducător de oameni:

«Pre cei supuși cu daruri îndestulate totdeauna îmbogățești, pre politie cu boierii, pre norod cu ușurarea, pre streini cu primeala, pre săraci cu mila și pre toată țara cu bișuguri nenumărate»².

Pentru a merita devotamentul țării, domnul este obligat să asigure prosperitatea acesteia în general și a fiecărei stări în parte: să distribuie funcțiile cele mai importante membrilor clasei politice constituite («politia»), să fie darnic cu personalul său administrativ («supușii»), să micșoreze impozitele suportate de țărănime («norod»), să-i întrețină pe marginali («săraci») din veniturile publice, să nu îngreudească libertatea de imigrare a străinilor. În final, «blândețele domnilor pătrundu inimile oamenilor și a norodului», boierii și domnul alcătuind «o turmă și unu păstoru»³, iar țara bucurându-se de *odihnă*, termen prin care cronicile și hrisoavele descriu unanim buna guvernare.

Starea de odihnă a fost dorința fundamentală a societății românești, criteriul după care aceasta era înclinată să evalueze reușita politică a oricărei domnii. Ceea ce pare să însemne că singurul mod în

¹ *Letopisețul cantacuzinesc*, p. 119.

² ANTIM, *Opere*, p. 410.

³ Descrierea relațiilor lui Mihai Racoviță cu boierii în prima sa domnie, *Letopisețul Țerei Moldovei atribuit lui Nicolai Muste (1662-1729)*, în KOGĂLNICEANU, *Cronicele*, III, p. 30.

care această societate se putea concepe pe sine era acela de obiect al unei practici de guvernare. Sau, altfel spus, în afara supunerii nu putea fi acceptată ca legitimă nici o altă atitudine, căci aceasta nu ar fi făcut decât să tulbure odihna țării și liniștea socială. «Schimbarea domnilor, bucuria nebulilor» este principiul care sintetizează această atitudine. Supunerea era însă privită ca expresie optimă a echilibrului raportului de dominație între principe și țară numai în măsura în care primul are grijă să guverneze cu «blândețe» și «să lase în pace țara să se odihnească», după formula lui Radu Popescu¹.

Deoarece domnii sunt «păstori» puși să păzească «turma cea împărătească a lui Hristos»², ei sunt «păstori turmei lui Dumnezeu»³, a «dumnezeieștii turme»⁴ și trebuie să fie «harnici» să-și «cunoască turma»⁵, să fie «blânzi» spre «turma lui Hristos» pe care să o «pască»⁶, arătându-se «păstori buni»⁷.

În caz contrar, domnul devine «tiran», guvernarea sa își pierde legitimitatea în ochii supușilor, iar țara «se risipește», așa cum ne încredințează Radu Popescu că s-ar fi petrecut lucrurile în timpul lui Șerban Cantacuzino:

«de om nicicum nu-i era milă, ca de o pasăre, îndată îl omorâia, ori de au avut vreo pizmă pă dânsul den boeria lui, ori de i s-au părut ceva bănuială pă cineva, ori l-au pârât cineva, precum mulți oameni răi [*i.e.* delatori] sunt în Țara Rumânească, îndată, fără întrebare, fără judecată, îi omorâea tirânește. Pentru dăjdii... răsuflu boerii, slujitorii, birnicii nu avea, ci bătuiți, căzniți în toată vremea își vindea moșăile, țigani, viile și tot ce avea, de le cumpăra Șarban vodă și ai lui; iar săracii plângea și plinia tot ce le cerea, că era legați de stâlpii ce era înfipti la pușcărie, înlăuntru și afară, de-i bătea cumplit: pă boiari, pă căpitani, pă slujitori, pân i-au sărăcit pă toți și care cum scăpa, umplea țările, carei nu, muriea de bătăi sau de necazuri»⁸.

O radiografie aproape completă a tiraniei, ce se potrivește tuturor timpurilor și locurilor: regim polițienesc, bazat pe suspiciune, delațiune, abuz și violență endemică, impozite grele având drept scop drenarea

¹ RADU POPESCU, *Istoriile*, p. 126.

² *Învățăturile*, p. 230.

³ IBIDEM, p. 231.

⁴ IBIDEM, p. 316.

⁵ IBIDEM, p. 294.

⁶ IBIDEM, p. 322.

⁷ IBIDEM, p. 295.

⁸ RADU POPESCU, *Istoriile*, p. 176.

economiei în favoarea grupului aflat la putere, acumularea resentimentelor față de guvernanți în toate straturile societății.

De fiecare dată în astfel de situații, reacția supușilor prezintă câteva caracteristici tipice: membrii clasei politice care nu au căzut victimă represiei se exilează, masa contribuabililor nu mai alimentează în suficientă măsură veniturile publice, fie prin sustragerea directă de la plata dărilor («a da bir cu fugiții»), fie prin scăderea voluntară a ritmului activităților economice și prin dezinteresul față de acumularea de bunuri imposabile. Oricât de generală ar fi, la un moment dat, această reacție de împotrivire, ea nu generează totuși centre de rezistență, nu-l transformă pe supus în insurgent. De regulă, revoltele sunt rare, spontane, accidentale și marginale. Formele de opoziție preferate sunt nemulțumirea, resentimentul, rumoarea, exilul, reducerea la minimum necesar supraviețuirii a oricărui efort social și economic. Paradoxal, modul de manifestare a opoziției este lipsa oricărei opoziții, în sensul unei cât mai complete dezangajări civile. Țara devine oarecum invizibilă, aproape de negăsit ca partener politic, iar principele rămâne singur, lipsit de resorturile puterii.

Regula «blândeții» nu trebuie niciodată încălcată. Devotamentul și supunerea nu se obțin decât în schimbul «iertării» și al «millei». În acest context, dreptatea principelui este mai ales un procedeu de stingere a conflictelor și de recalibrare a raporturilor de putere, nu unul de pedepsire a părții vinovate, ci de satisfacere a părții lezate. Domnul nu spune niciodată dreptul în general și în chip impersonal. Juristicția domnească este întotdeauna particulară și personalizată.

Judecata domnească nu este atât un mod de a afla adevărul cu privire la culpa ori la inocența cuiva, de a stabili răspunderi penale sau civile în fața legii. Rareori fără-de-legea se constată și se sancționează la capătul procesului judiciar; cel mai adesea, încadrarea juridică a faptei precede însuși actul justiției. Judecata este, mai degrabă, o «certare» și o expunere publică a inculpatului:

«Că împărățiile și judecățile ale lui Dumnezeu sânt și pentru aceia să dau împărățiile de la Dumnezeu, ca să judece pre oamenii săi cu dreptate, iar pre cei răi, carii fac fărădelege, să-i judece cu caznă și cu certare»¹.

Mai ales în secolul al XVII-lea, hrisoavele domnești notează oarecum sistematic că hotărârea a fost pronunțată «după lege și după

¹ *Învățăturile*, p. 187.

dreptate». *Legea* pare să fie, indistinct, atât pravila împărătească, dreptul romano-bizantin receptat, cât și «legea țării», obiceiul pământului. Ce este însă *dreptatea*? Legea rămânând exterioară dreptății, aceasta nu ar fi altceva decât numele dat echilibrului relațiilor de putere, s-ar situa în acel punct fragil de cumpănă în care interesul individual, definit în funcție de condiția socială a purtătorului său, poate apărea legitim în raport cu alte interese particulare sau generale. Dreptatea vechilor hrisoave românești este, probabil, asemănătoare *echității* din *common law*.

Un fragment, lung dar lămuritor, din cronica lui Radu Popescu ilustrează exemplar, plecând de la un caz banal de corupție, felul în care funcționa dreptatea în tradiția românească:

«Era aicea în țară pe aceaste vremi un vistiariu mare, anume Gligorie Halepliul... [care] multe mâncături și jafuri au făcut... [apoi] au fugit peste Olt, la neamți, de frica faptelor lui ce făcuse. Măria sa Nicolae [Mavrocordat] i-au scris cărți cu blândețe ca să vie și de nimenea nice o nevoe nu va avea și au venit. Și măcar că știa domnul toate faptele lui ceale reale și mâncăturile de la Ioan vodă [Mavrocordat], dar toate acealea călcându-le, l-au cinstit cu boeria aceia ce o au avut, vistiariar iar mare. Și au fost cu acea boerie până la al patrulea an al domniei Măriei sale în cinste și întru tot binele mai mult decât alții. Dar precum lupul, cum să zice, că-și leapădă părul, iar nu năravul, așa și acest vistiariar, năravul de jafuri și de mite și de alte răotăți nu-l lăsa, ci, de ce mergea, mai mult să lăcomiia. Mite de la toți lua mari și nici o ispravă nu le făcea, mai vartos că în loc să le facă bine, le făcea rău. Închidea pe la siimeani, în vistierie, pen grosuri. Luase obrăznicie mare, nu băga samă nici pe boiarii mari, nici pe al doilea, îi înfrunta, îi înjura, bătea, cât n-au mai putut răbda cei necăjiți de el, ci au început a da jalbe la domn, unii cu răvașă, alții cu gura, de nedireptățile lui. Și văzând Măria sa că iaste atâta boerime și sărăcime jăfuită de dânsul și necăjită, vrând să facă dreptate, l-au pus la opreală și i-au poruncit cui ce au luat să întoarcă... că nu era unul care să nu-i fie dat mită și nici o ispravă nu văzuse. Așadar, fiind la opreală, au pus domnul de i-au luat sama din vistierie și l-au găsit cu mulți bani mâncați. Că domnul îi făcuse pecetluiri ca să de rânduială unora, altora ce ceheltuise și el își da sama cu iale... Dar domnul, ca un milostiv ce era, nici un rău nu i-au făcut, fără cât au poruncit să de rânduialele acealea și l-au lipsit de boerie... La aceasta, bucuratu-s-au toți, și marii și micii, că li s-au luat acel lup de-asupra... Țara dar, precum s-au zis și mai sus, era în bună stare dintru buna chiverniseală a Măriei sale domnului»¹.

¹ IBIDEM, pp. 258-260.

Cunoscând de acum istoria similară a lui Constantin Brâncoveanu și a clucerului Știrbei, putem prevedea urmarea acestei întâmplări: după trei ani, Grigore Halepliu este numit din nou mare vistier de către același Nicolae vodă Mavrocordat.

Episodul ne dezvăluie însă și un aspect asupra căruia sursele anterioare sunt mai puțin explicite: mita este un fenomen social mai puțin reprobabil în sine («nu era unul care să nu-i fie dat mită»), condamnat fiind în schimb faptul de a «nu face nici o ispravă» în schimbul darului primit, de a încălca raportul de reciprocitate pe care darul îl generează, de a nu respecta datoria reversibilă asumată în momentul primirii lui.

În anumite tipuri de societăți, cea românească numărându-se după cât se pare printre acestea, darul crează obligații sociale mutuale, prin anticiparea simbolică a unui profit. Crima lui Halepliu, «iertat» de trecut, a fost aceea de a nu-și fi calculat bine viitorul, prin întoarcerea serviciilor pentru care fusese plătit în avans, de a nu duce la termenul previzibil, cu alte cuvinte de a nu «isprăvi» un angajament la care consimțise prin acceptarea darului.

Să remarcăm că cele mai vechi coduri de drept care au circulat în Țările Române sancționau mita numai sub forma specială a *simoniei*, exclusiv în cazul candidaților la preoție care cumpărau bunăvoința unor interpuși laici în vederea obținerii hirotonisirii din partea unui episcop¹. Chiar și în cazul principilor, mita este o practică socială cel mult inabilă, nu un delict propriu zis. Constantin Mavrocordat, în prima sa domnie moldovenească, «neștiind rândul țării», și-a ales boierii de sfat «nu toți după orânduiala lor, cum să cadê... ce mai mulți după mită»².

Abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în codul penal promulgat de Alexandru Ipsilanti, mita este incriminată într-un titlu (II, 4)³ ce alătură în chip semnificativ prevederi de pedepsire a judecătorilor care dau soluții «pe strâmbătate și pravili, sau din neluare aminte, sau pentru hatâr, sau pentru luare de mită» (legiuitorul nu se pronunță în privința darului dat pentru a grăbi o hotărâre dreaptă ori în semn de recunoștință pentru o asemenea decizie), de măsuri vizând impersonalizarea actului de administrație/justiție, spețele urmând a fi cercetate numai pe temeiul unor documente scrise, evitându-se contactul personal între funcționari:

¹ E.g. *Îndreptarea Legii*, glava 9, pp. 77-78.

² NECULCE, *Letopisețul*, p. 232.

³ *Pravilniceasca condică*, pp. 50-52.

«să nu se cheme acolo acei mai mici judecători și să se întrebe... de vreme ce acei judecători ceea ce au să spuie sânt scrise în cartea lor de judecată».

Cu toate acestea, exact în aceeași perioadă, Ianache Văcărescu povestește, în a sa *Istorie a prea puternicilor împărați othomani*, în ce mod a «otcârmuit trebile țării cu multă plăcere a stăpânilor», adică a reprezentanților Porții.:

«judecățile și pricinile lor [ale oamenilor] să căuta dă mine și dă câte ori venea la cortul meu cu pocloane, îi luam însumi eu pă ei cu acele pocloane și-i duceam pă la rigeali cu pocloane... și arătam că într-adins au adus pocloanele pentru dâșii și le primea cu libov stăpânii și le dăruia galbeni din destui»¹.

Fie că are, fie că nu are dreptatea de partea lui, petentul este dator să anticipeze, printr-un «poclon», o hotărâre favorabilă. După cum și dregătorul este, la rândul său, ținut să primească darul cu amabilitate («libov»), ba chiar, în anumite situații, să întoarcă imediat un dar mai puțin important, ca semn că acceptă să ducă la bun sfârșit serviciul ce i-a fost solicitat.

Văcărescu descrie, probabil, un rit constitutiv al vechii ordini sociale românești: schimbul de daruri și de servicii surprins într-un moment de cristalizare ceremonială. Nu am avea de-a face, prin urmare, cu un fenomen deviant și marginal - așa cum este considerată mita și, în general, corupția în societățile moderne de tip profesional-burghez -, ci cu însuși modul de funcționare a societății, cu norma sa fondatoare. Dimpotrivă, izolat și oarecum uimitor la nivelul surselor este tocmai fenomenul invers: Iordache Crețulescu, mare vornic al Țării Românești din 1719 până în 1746, a rămas în memoria colectivă prin faptul că «mită, pentru orice treabă fi putut face, nu lua»².

Firește, în acest punct s-ar putea obiecta - și obiecția este larg răspândită - că procedee de tipul celor descrise de Ianache Văcărescu au un caracter endogen, apărând în societatea românească ca rezultat al «balcanizării», al influenței turco-fanariote. Obiecția nu pare să fie totuși întemeiată, căci coabitarea «plăcută» a boierului muntean cu dregătorii Porții a fost posibilă nu pentru că cel dintâi s-ar fi lăsat corupt de venalitatea moravurilor otomane, ci pentru că și Văcărescu și rișalele erau constituiți ca persoane publice în două societăți cu tradiții diferite

¹ Poetii Văcărești, *Opere*, ed. C. Cîrstoiu, București, 1982, p. 304.

² *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 372.

dar compatibile, ce funcționau, în anumite privințe, după reguli asemănătoare, sau măcar comparabile. Cum se vede chiar din text, *rușfetul* (*baçışul*) are un sinonim provenit din slavona medievală a cancelariei domnești: *poclou*.

Nu «balcanismul» ar trebui făcut răspunzător de ceea ce astăzi, prin preluarea unui limbaj destinat să descrie alte arhitecturi sociale, este calificat drept corupție, ci însăși structura raporturilor de putere și a echilibrelor constituționale, așa cum pot fi sesizate la nivelul textelor istorice. Corupția pare un cuvânt fără sens în vechiul vocabular social, politic și juridic românesc atâta vreme cât relațiile dintre oameni sunt prin excelență de tip direct, ocolind sau ignorând normele scrise și principiile impersonale ale dreptului pozitiv.

Economia socială a darului nu este decât o economie naturală într-o societate a dreptății, lipsită de orice vocație profesională și burgheză. Raporturile de putere dintre «țară» (țara constituțională a libertăților și privilegiilor, dar și țara impozabilă a supușilor, a majorității țărănești), dregător și domn funcționează ca relații de schimb, potrivit dreptății și în afara, dacă nu împotriva, legii. Domnul și funcționarii săi sunt deținători ai unei puteri înaintea căreia solicitantul se definește ca «supus», ca «sărac» ce are nevoie de sprijin și ocrotire, care trebuie «odihnit». Iar supusul își recunoaște condiția prin depunerea unui dar menit să asigure un echilibru just al raporturilor de putere dintre părți. În plus, prin dar se dobândesc drepturi asupra celui care deține Dreptul: acesta din urmă este obligat să arate «blândețe» aducătorului de daruri și să devină, la rândul său, darnic, operând, în sens invers, un transfer de putere. Căci darul este o tehnică socială prin care cel puternic este constrâns să-și împartă puterea, să cedeze o parte din ea, să o dividă, să o distribuie, să o investească sub formă de servicii.

Darul este, probabil, singura posibilitate prin care o societate formată din «supuși» - altfel spus, o societate care ajunge la conștiința de sine nu prin reprezentare în actul de guvernare, ci recunoscându-se ca obiect al unei practici de guvernare - o are la dispoziție pentru a participa, în ciuda tuturor aparențelor, la putere, pentru a ajunge să controleze și să influențeze felul în care aceasta se exercită, fie și numai la nivel micro-social, de altminteri, singurul orizont public accesibil supusului. Puterea, întotdeauna personalizată și însuflețită într-o astfel de societate, nu se întrupează nici din lege și nici dintr-un principiu de legitimitate sacră, fiind în schimb nevoită să trăiască potrivit exigențelor dreptății.

Tehnologia reformelor monarhiei administrativ-juridice din secolul al XVIII-lea a fost, din această pricină, *jalba*. Nedreptățile, formulate în fapt sau doar presupuse, suferite de locuitori sunt cele care justifică reformele, nu normele abstracte. Așa de pildă, politicile «demofile» adoptate uneori de Nicolae și Constantin Mavrocordat s-au dovedit necesare nu în temeiul unei orientări filosofice sau al unei ostilități programate față de clasa dominantă constituită, ci în virtutea necesității ca reformele să apară ca o îndreptare a stării locuitorilor, ca o restaurare a dreptății.

Bizuiindu-se pe norme impersonale și pe texte, legea funcționează prin interdicție, limitare și pedeapsă. Dreptatea, întemeiată pe dar și pe relațiile directe dintre persoane este o metodă de producere și de distribuire a puterii. Legea operează prin excludere socială și separare a resorturilor puterii, dreptatea lucrează prin includerea tuturor actorilor sociali în exercițiul ierarhic ordonat al puterii, este o cale prin care cei lipsiți de putere participă la puterea celor puternici. Născută din dominația rațiunii individuale asupra tradițiilor, legea uniformizează și normalizează comportamentele sociale. Într-o societate tradițională, cu soluții iraționale de echilibru, dreptatea individualizează. Ceea ce legea este chemată să stigmatizeze, dreptatea este predispusă să regenereze.

Toate aceste constatări nu sunt, așa cum s-ar putea crede la prima vedere, de ordin strict istoric, nu se grupează în jurul punctului de plecare, arhaic prin procedee și limbă, al unei evoluții a raporturilor de putere în care, secol după secol, s-ar fi adăugat elemente noi, altele s-ar fi modificat și reformulat ori ar fi fost condamnate la o inevitabilă dispariție. Deși risipite pe o plajă cuprinzând veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, textele pe care se sprijină aceste constatări nu schițează cel dintâi pas al unei posibile istorii românești în care iertarea și dreptatea ar fi acele practici sociale dominante, în măsură să definească o etică a darului. Enunțurile cuprinse în aceste texte nu au un caracter istoric decât în virtutea faptului că redactarea lor precede, cronologic, momentul marilor raționalizări etice și juridice ale epocii moderne. Constituțiile, codurile de drept și occidentalizarea formelor vieții publice potrivit riturilor laice ale vârstei democratice nu au dislocuit practicile sociale constitutive, îngropate în comportamentele și atitudinile majorității țărănești, atinsă doar superficial de cultura scrisului, ci au interzis punerea lor în discurs ori le-au rostit în conformitate cu o strategie de marginalizare, condamnare și excludere. De aceea, a fost necesară o secțiune arheologică în profunzimea acestor practici, pentru a surprinde stratul cel mai adânc al unor raporturi de putere enunțate fără complexul modernității și al europenității.

DOCUMENTE

PETRU ARON
«Plecarea capului» de la Vaslui
5 iunie 1456

Traducere după originalul slavon publicat în *DRH, A, II*, nr. 58, pp. 85-86.

Noi, Petru Voievod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, cu panii Sfatului nostru¹ moldovenesc și cu mitropolitul nostru chir Theoctist și cu toți panii, de la mare și până la mic, ne-am sfătuit² și mult am chibzuit între noi despre cotropirea și pieirea țării noastre, pe care le avem din toate părțile, dar mai ales de la turci, care au prădat și pradă de atâtea ori și cer de la noi dare două mii de zloți ungurești. Dar noi n-am fost datori să le-o dăm, dar să ne apărăm nicidecum [nu putem], căci nu avem nici un fel de sprijin și de ajutor din nici o parte, așa cum au avut înaintașii noștri; iar nedându-le, ei singuri își vor lua, așa cum au luat și până acum soțiile și copiii fraților noștri.

Pentru acest lucru, ne-am sfătuit tot poporul³ să ne înlăturăm nevoia după putința ce o avem și să ne plecăm capul în fața acelei păgânătăți, să găsim și să le dăm ceea ce vom putea ca să-i împlânzim, până când și milostivul Dumnezeu se va îndura să putem iarăși, cu ajutorul lui Dumnezeu, să avem și să ne găsim aliați, așa cum au avut și înaintașii noștri.

De aceea, sfătuindu-ne tot poporul, l-am rugat pe boierul nostru, pan Mihail logofăt, să plece la turci ca să înlătore greutatea noastră, luând pe Dumnezeu într-ajutor și să ne facă nouă pace, așa încât țara noastră să nu se mai piardă. Dacă va putea [să obțină pacea] cu ceva mai puțin, este bine, iar dacă nu va putea să-i roage și să izbândească aceasta, atunci să dea și acei două mii de zloți ungurești, ca să avem noi liniște, iar țara noastră să nu se mai piardă.

¹ Радюю нашею

² Радилн есмы

³ ѿси посполѣ

Și am jurat și jurăm, cu această carte a noastră, panului Mihail logofăt, să nu spunem niciodată nici un cuvânt împotriva lui și, de asemenea, nimeni să nu poată spune împotriva lui că el a așezat acea dare, deoarece noi tot poporul l-am trimis să dea acea dare pentru nevoia noastră.

Și pentru aceasta am dat cartea noastră panului Mihail logofăt și cu toți panii noștri și cu Sfatul moldovenesc, sub pecetea noastră și sub pecetele tuturor boierilor noștri, ca el să umble cu toată inima pentru liniștea noastră.

Iar panii noștri, anume: mai întâi mitropolitul nostru chir Theoctist și pan Bratul, pan Duma Braevici, pan Lazor, pan Stanciul, pan Manoilo, pan Ivan Balcean, pan Oană Pântece, pan Cozma Șandrovici, pan Hodco Știbor vornic, pan Petru pârcălab, pan Petru logofăt, pan Hodco Crețevici, pan Moica și fratele lui, pan Toader, pan Goian, pan Coste Orăș, pan Coste Danovici, pan Șendrică Tolocico, pan Lazea Pitic, pan Andrușco, pan Ion Bucium, pan Mic Crai vornic, pan Toader Dulcevici, pan Mihul Starostici, pan Sin de la Hotin, pan Bălbosea postelnic, pan Roman Hudici, pan Iațco Hudici, pan Ivașco Hrincovici, pan Ilea vistier, pan Vasco Levici, pan Hrinco Levici, pan Danciul Cneajnici, pan Neag Câmpean, pan Ivașco Ustecli, pan Dragoslav, pan Negoii și fratele lui, pan Bratul, pan Eremia, pan Porcu, pan Ezerean comis, pan Mihul stolnic, pan Gangur spătar, pan Negrilă vornic, pan Dragoșea ceașnic, pan Zeaico, pan Duma Micaci, pan Duma Galbin, pan Coste Țolici, pan Petru Sârbescul, pan Micul spătar și pan Giurgi Leanțea și pisarii noștri: pan Toader Prodan și pan Dobrul și pan Cârstea și pan Vulpaș și pan Solomon și alții toți.

Iar Stețco a scris, la Vaslui, la anul 6964, iunie 5.

II

MIHAI VITEAZUL «Tocmeala» pentru viața mănăstirească de obște din Țara Românească 13 aprilie 1596

Traducere românească veche a originalului slavon, reprodusă după *DRH, B, XI*, nr. 160, pp. 205-206. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

La 7 aprilie 1630, Leon Tomșa întărește, pentru mănăstirea Adormirii din Câmpulung, «această punere de lege» a lui «Mihail Pătrașcovi», pe care o consideră inspirată de «scrisorile ce sânt puse ca niște legi... pentru săbornica obște» ale patriarhului ecumenic Ieremia¹; hrisovul, redactat de Udriște Năsturel, reia întocmai, dar într-un registru retoric amplu, prevederile din 1596: *DRH, B, XXIII*, nr. 79, pp. 139-143.

La 2 decembrie 1646, Matei Basarab întărește în două documente, unul pentru Câmpulung, iar celălalt pentru Cozia, «bunele tocmele» din hrisovul lui Mihail voievod, *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, VI (1645-1649), întocmit de M.D. Ciucă, S. Vătafu-Găitan, București, 1993, nr. 684-685, pp. 260-261.

În 1664/1665 [...] 20, Paisie patriarhul Ierusalimului dă, din îndemnul lui Radu Leon și al mitropolitului Ștefan, o «carte de învățătură» pentru mănăstirile Tismana, Cozia și Bistrița, care întărește «obiceiurile bune» «tocmite» și «așezate» de Radu Leon cu mitropolitul «și cu tot divanul» și «cu tot soborul țării»; în copie este menționat Nicodim de la Tismana care «au tocmnit aceste tocmele», ca și un alt hrisov de întărire al lui Gheorghe Duca și al mitropolitului Varlaam din 1674/1675, *Arh.St.Buc., Doc.Ist. XLVIII/178*.

Cu mila lui Dumnezeu, [bunul] creștin Mihail Voevod, Domn a toată Țara [...] Rumânească, feciorul marelui și preabunului Pătrașco Voevod.

Dat-am Domnia mea această învățătură a Domniei mele tuturor sfintelor mănăstiri den toată țara Domniei mele, așijderea și sfintei și

¹ O traducere a «pravilii» date de patriarhul Ieremia în 1593 pentru mănăstirea Cozia, la TEULESCU, *Documente*, pp. 1-3.

dumnezeești mănăstiri ce să chieamă Cozia, pentru că vâzându Domnia mea și înțelegând că au încăput în sfintele mănăstiri niște obiceiuri, care nu sânt den porunca sfintei pravile pentru egumeni ce încap la egumenie cu mită, fără voia săborului, cum am zice streini, fără nici o milă și nici o curățare la sfintele case, pentru acéia la multă răsipă și sărăcie și slăbiciune au ajunsu sfintele mănăstiri.

Drept acéia, Domnia mea vâzând sfintele și dumnezeeștile mănăstiri căzând în multă slăbiciune, strâns-am sobor și am socotit și am sfătuit împreună cu cinstit părintele nostru arhiemitropolit, chir vlădica Eftemie și cu amândoi cinstiții arhiepiscopi, chir Theofil Râmnicianul și chir Luca episcop Buzăului și cu toți sfintii părinți egumeni și preoții și călugării și cu toți dregătorii, cu tot Sfatul Domniei méle, cu aceștea am socotit de am tocmit și am așăzat céle ce s-au socotit a fi de folosul sfintelor mănăstiri.

[I] Întâi, când să va întâmpla a mérge Domnul sau boiariul la sfânta mănăstire pentru blagoslovenia să aibă a milui și a întâri, iar nu să caute să ia de la mănăstire sau să îngreuiaze mănăstirea cu nimic, nici dar să nu ia fără știrea săborului și fără blagoslovenia tuturor.

[II] Așijderea și pentru egumenie, de va trebui schimbare egumenului, atunea să aibă voe săborul mănăstirii să aleagă, să pue pre cine vor pofti, iar altu nimeni, nici Domn, nici vlădica, nici dregătoriu, nici altu boiaru într-aceasta să nu se amestece, să pue sau să scoată egumen din mănăstire, fără însuși săborul mănăstiri, cum am scris mai sus, ei să aleagă dentru dânșii carele vor pofti, cu vrérea tuturor. Însă să aleagă preotu carele va fi dăstoinic să slujască sfânta liturghie și să poarte grija a rădica și a purta trebile și greul mănăstirii.

Iară de nu să va afla în mănăstire preotu a fi egumen, atunea, iarăși cu voia și cu sfatul săborului, să aducă dentr-altă mănăstire pre cine vor iubi.

Acésea le-am făcut și le-am tocmit, pentru căci era réle obiceiuri în sfintele mănăstiri, pentru veniții dentr-altă parte, carii încăpea la mănăstiri cu mite și cu fățării și nu era vrédnici de preoție, să slujască liturghie, nici cruța mănăstirea să o întărească, ci numai ci strângea tot venitul mănăstirii și dupe acia fugia den mănăstire și lăsa mănăstirea în sărăcie.

[III] Alta: de să va întâmpla a veni dentr-altă parte, de va fi și vreun preotu dăstoinic și cinstit, acelaș cât va veni, să nu încapă la egumenie, ci să i să dea loc de lăcuitu bun și să aibă socotință, până în vréme ce să va deprinde și să va făgădui cu jurământ sfintei mănăstiri a lăcui până la moartea lui, atunea de va pofti săborul, să pue egumen.

[IV] Alta: pentru fieștecare călugăr ce va cădea în vreo greșală, să nu fie volnic a fugi den mănăstire, nici egumenul a-l goni, nici alți călugări, ci să-l judece săborul dupe greșala lui.

Iar de-i va părea cu strâmbul și asuprit, atuncea să aibă a merge la arhierul locului acela și dupe cum îi va afla judecata, el iarăși la postrigul lui să să întoarcă.

Iar de va fi căzut în greșală mare, care greșală nu încapă a o judeca pravila bisericii, atunci să fie dus la Domnie, să să judece cu pravila împărătească.

[V] Și iar, nici un călugăr să nu fie volnic de la postrigul lui a eși în vreo parte, să-și facă chilie deosebi, fără numai acela ce-l va lăsa săborul cu blagoslovenie și va pohti a să singuri sau către altu călugăr ce va pohti a lăcui la pustie la vreun schit pentru folosul sufletului lui sau la Sgfetagora, să nu fie oprit.

Iar călugărul ce va eși de la postrigul lui fără voia egumenului și a săborului și va vrea să să mute într-altă mănăstire, să fie afară den cleric și aceia ce-l vor priimi pre el, ca să n-aibă nimeni a-i da loc de lăcuitu, pentru ca să să întoarcă la postrigul lui.

[VI] Și iar, care călugăr va fi trimis în poslușania mănăstirii, pentru câştigu, nimic deosebi să nu strângă, nici să fure și să ascunză. De va fi și mirean trimis în slujbă, întru dreptate să slujască, fără nici un furtişag, să aducă la mănăstire, iar și săboriul încă să aibă a-l milui și a-l socoti.

Aşijderea, și egumenul, cine va fi, să nu ascunză den venitul mănăstirii, nici să-i cheltuiască, fără voia și fără ştirea săborului, ci numai ce va fi pe treaba mănăstirii să cheltuiască, cu vrerea tuturor.

Că pentru acéia, am tocmit și am legat cu acești cinstiți părinți, cu marele mitropolit și cu amândoi episcopii și cu toți egumenii și cu tot cinstitul săbor și cu tot Sfatul Domnii mele, întărit-am și am pecetluit cu mare blestem și înfricoșată îngrozire: cine va îndrăzni a sparge această tocmeală a sfântului săbor, domn sau arhieru sau boiari, să fie blestemat de Domnul Dumnezeu și de 318 Părinți ce au fost la Nicheia și de părintele Eftemie mitropolitul și de cinstiții episcopi și de toți egumenii și de toți sfinții și să-i spargă Dumnezeu într-această lume trupul, iar în veacul ce va să fie, sufletul.

Și acești marturi am pus Domnia mea: jupan Mihalcea banul, jupan Calotă vel ban, jupan Mitrea vornecul, jupan Ivan vel dvornic, jupan Chesar vel logofăt și Theodosie vel vistiar și Radul vel cluciar și Negrea vel spatar și Stroe vel stolnic și Radul vel comis și Șarban paharnic și jupan Preda vel postelnic.

Și ispravnic, însăși spusa Domniei mele.

Și eu Dumitru grămăticul <am scris>, aprilie 13 zile, anul 7104.

III

RADU MIHNEA «Legătura» lui Mihai voievod 24 aprilie 1613

Traducere românească din 1795 a lui Dionisie ecleziarhul după originalul slavon, reproducă după Constantin GIURESCU, *Studii de istorie socială*, București, 1943, pp. 71-73.

Cu mila lui Dumnezeu, Io Radul Voevod a toată Țara Românească, feciorul răposatului Mihnei Voevod, nepotul bătrânului răposatului Alexandru Voevod.

Dat-am Domnia mea această poruncă a Domniei mele slugilor Domnii mele Pârvului și Radului, postelnicii din Slăvitești și feciorilor lor, câți Dumnezeu le va dăruia, ca să le fie lor doi rumâni¹, anume Oprea și Ion din Băbeni și cu feciorii lor, pentru că acești rumâni mai sus-ziși ei au fost mai dinainte vreme ai lui Cârștian de la Ohaba până în zilele răposatului părintelui Domniei mele Mihnea Voevod.

Iar când au fost în zilele părintelui Domnii mele Mihnei Voevod, iar ei au fost fugit în țară și au fost dat găleata de ieșire și tot au fost fugari până în zilele lui Alexandru Voevod, iar când au fost în zilele lui Alexandru Voevod, rumânii acești mai sus-ziși ei au venit și s-au închinat acestor mai sus-ziși boieri de a lor bună voie și de atunci până în zilele Domniei mele tot au avut pace de către Cârștian și de către toate rudeniile lui.

Iar când au fost acum în zilele Domniei mele, Ghinea diaconul, ginerele lui Cârștian, el au zis că acești rumâni mai sus-ziși au fost ai socrului său Cârștian, apoi au venit cu pâra înaintea Domniei mele cu slugile domniei mele Pârvul și Radul postelnicii, de față.

Iar Domnia mea am căutat și am adevărit foarte bine cu toți cinstiții dregătorii Domniei mele cum că acești rumâni mai sus-ziși i-au fost apucat așezământul² lui Mihai Voevod la acești boieri mai sus-ziși. Deci

¹ Вѣчни

² Тяжмѣніе; un document din 12 decembrie 1616 vorbește însă de «legătura lui Mihai voievod», C. GIURESCU, *op.cit.*, nr. 4, p. 74.

Mihail Voievod, Domnia sa așa au fost făcut așezământul atunci, cum care pe unde va fi, acela să fie rumân vecinic unde se va afla.

Apoi domnia mea am căutat și am judecat cu toți cinstiții dregătorii Domniei mele și n-am vrut Domnia mea a strica așezământul lui Mihail Voevod, ci am dat Domnia mea să fie rumânii acești mai sus-ziși rumâni, precum au fost și de atunci până acum în zilele Domniei mele.

Iar dacă va scoate Ghinea diaconul vreo carte mincinoasă, să nu se crează, pentru că au rămas Ghinea diaconul de lege și de judecată înaintea Domniei mele. Drept aceia am dat și Domnia mea Pârului și Radului postelnicii, ca să le fie lor rumânii ohabnici și feciorilor lor, nepoților și strănepoților și de nimenea să nu se clătească, după porunca Domniei mele.

Iată dar și mărturii am pus Domnia mea: jupan Pană biv vel vistieriu și jupan Vintilă vel vornic și jupan Nica vel logofăt și Dediul vel vistier și Cârstea vel spătar și Mihalache vel clucer și Bratul comis și Lupul paharnicu și jupan Fota vel postelnic.

Și ispravnic Nica vel logofăt.

Și s-au scris în scaunul cetății Târgoviștei, în luna lui april 24, la anul 7121.

Io Radul Voevod <m.p.>.

IV

PATRIARHUL CHIRIL AL CONSTANTINOPOLELUI Desființarea sloboziilor în Țara Românească *28 aprilie 1626*

Traducere după originalul grecesc publicat în *DRH, B, XXI*, nr. 55, pp. 96-98.

Chiril, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolului, Roma Nouă și patriarh ecumenic.

Câți sunt iscusiți în cele politice mărturisesc despre deosebirea dintre guvernarea după legi și forța tiranică, tirania urmărind propriul câștig al asupritorului, iar guvernarea după legi folosul supușilor și al celor guvernați, iar între cei guvernați nici un folos nu este atât de mare ca păzirea dreptății unora față de ceilalți, care este temelia întregii comunități politice¹.

Pe aceasta dorind s-o păzească față de supușii lor, într-un gând toți preacinstiții și nobilii boieri² de sub domnia prea luminatului și preaslăvitului și preacucernicului Domn domnul Ioan Alexandru Voievod a toată Țara Românească, cel întru Duhul Sfânt iubit fiu al smereniei noastre, văzând dar pe cei ce locuiesc în slobozii³ [că sunt] liberi de toate legiuitele dădii și dări, iar pe ceilalți [locuitori] copleșiți de necurmatele biruri și fiind primejdie ca, după puțin [timp], ori să nu mai slujească nimeni pentru dăjdiile și birurile împărătești și toți să alerge spre slobozii, ori să li se împuțineze încetul cu încetul țara și să se pustiască cu desăvârșire, din pricina dărilor grele și neapărat trebuincioase, cei din afară de slobozii strămutându-se, când au prilejul, la neamurile dimprejur. Deci, neputincioși fiind să găsească în vreun fel curmare și leac pentru [aceste] nenorociri și la multe chibzuind deseori, purtând de grijă interesului celui îndreptățit și obștesc, și-au dat seama

¹ πολιτεία.

² αρχοντες.

³ σλομποζιαι.

ca trebuie să se ridice toate sloboziile boierilor, mănăstirilor și străinilor ca fiind dăunătoare pentru stăpânirea¹ lor și ducând la nimicirea celorlalți creștini și împreună slujitori și [că trebuie] să-și plătească toți, îndeobște, birurile împărătești, ca unii ce locuiesc același pământ din moși-strămoși și stau sub o singură îndatorire de a sluji.

Iar slobozia de la Șegarcea a preasfântului scaun al Alexandriei, cea de la Vaideei a nobilului boier domnul Ioan postelnicul, cea de la Călinești, de la Căpreani, de la Stănțești și de la Putineiu, acestea și numai ele, pentru motive binecuvântate pe care ei le cunosc, vor să rămână nestricate, statornice și neclintite pentru totdeauna.

Iar dacă și celelalte [slobozii] au avut de la Domnii de mai înainte întărire prin hrisoave și blesteme, ca un lucru considerat folositor într-o oarecare măsură de către aceia, birurile care s-au pus în anii noștri printr-un legiuit și drept așezământ politic² sunt însă zădărnice de acele hrisoave.

Iar ei, ca niște fii iubiți întru Duhul Sfânt ai mării noastre Biserici a lui Hristos catolice și apostolice, au cerut ca și prin a noastră patriarhală și sinodală gramată cu pecete să se facă acest lucru: să nu se mai numească și să nu mai fie slobozii.

În ceea ce ne privește, smerenia noastră văzând cererea lor îndreptățită, am hotărât în sinod, întru Duhul Sfânt, având și încuviințarea preafericitului papă și patriarh al Alexandriei, domnul Gherasim, care se află de față și a celorlalți arhieriei și preacinstiți, întru Duhul Sfânt frați preaiubiți și împreună liturghisitori, ca, potrivit cu chibzuiala folositoare și cu hotărârea lor, să se oprească între ei de a mai fi de aici încolo slobozii.

Iar dacă boierii sparg hrisoavele sloboziilor făcute pe vremuri și chiar alte gramate patriarhale cu pecete, să rămână netrași la răspundere și dezlegați și iertați de Tatăl și de Fiul și de Duhul Sfânt, de orice blestem, legătură, afurisire și anathemă, ce sunt scrise în acele hrisoave și gramate cu pecete. Iar hrisoavele și gramatele patriarhale care au întărit din vechime să fie slobozii - în afară de cele mai sus-zise slobozii de la Șegarcea, Vaideei, Călinești, Căpreani și Putineiu, care vor ei să rămână neschimbate și neclintite - oriunde s-ar găsi să fie fără tărie, nefolositoare și fără putere și întru nimic luate în seamă.

Dacă însă cineva ar vrea să facă împotriva și să zădărnicească această gramată cu pecete patriarhală și sinodală, făcută pentru tăria

¹ αυθεντια.

² πολιτικην διαταξιν.

acestei stăpâniri și a țării¹, să fie afurisit de cea de o ființă și de viață făcătoare și nedespărțită Treime și blestemat și neiertat și nedezlegat după moarte în veci și umflat, iar partea lui să fie cu vânzătorul Iuda și să aibă blestemele celor trei sute optsprezece Părinți purtători de Dumnezeu de la Sinodul de la Niceea și ale patriarhilor ecumenici.

Și pentru întărirea acestora s-a scris și gramata de față, cu pecete, a smereniei noastre și s-a dat sus-pomeniților boieri.

În anul 1626, luna aprilie 28, indiction 9.

Chiril, din mila lui Dumnezeu arhiepiscop al Constantinopolelui, Noua Romă și patriarh ecumenic; Gherasim, din mila lui Dumnezeu papă și patriarh al mării cetăți Alexandria; Neofit al Heracleei; Macarie al Târnovei; Partenie al Adrianopolelui; Theofan al Vechiului Patras; Daniil al Corintului; Corneliu al Methymnei; Gavriil al Naupactei și Artei; Ioasaf al Filipopolelui; Achile al Seresului; Grigorie al Larisei; Theodosie al Midiei și Sozopolei; Hristofor al Anchialului; Acachie al Messembriei; Arhiepiscopul Domenicului și Elasonei, Ioasaf; Partenie al Varnei; Gavriil al Vidinului; Clement al Priconezului; Laurentie al Silivriei; Mitropolitul Thebei Daniil; Mitrofan al Agathopolei; Episcopul de Redestos și Panion, Melchisedec².

¹ τζαρρα.

² Pe verso, însemnare contemporană în românește: «Hrisovul patriarhului de Țarigradu pentru sloboziile țerii de ertăciune. Ca să se spargă toate sloboziile».

V

MIRON BARNOVSCHI

«Tocmeala» pentru viața mănăstirească de obște în Moldova

20 septembrie 1626

Original românesc reprodus după *DRH, A, XIX*, nr. 121, pp. 144-148.
Pasajele în slavonă sunt redată în caractere italice.

Un hrisov cu conținut aproape identic, dar redactat de un scrib diferit, a fost emis în aceeași zi pentru mănăstirea Sucevița, *IBIDEM*, nr. 122, pp. 149-153.

Cu bunăvoința Tatălui celui fără de început și cu ajutorul Fiului celui veșnic și cu săvârșirea Sfântului și de viață făcătorului Duh, care de la Tatăl purcede și care se odihnește în Fiul, Treime sfântă, nedespărțită, o dumnezeire în trei nedespărțită, slăvită și acum și pururea și în vecii vecilor, amin.

Adică noi, bunul creștin și-ntru Isus Hristos credincios, Io Miron Bărnovschi Moghila Voevoda, cu mila lui Dumnădzău Domn Țărâei Moldovei. Vrut-am și am osârduit cu toată inima și cu tot sufletul nostru, cu putere ce am avutu de la Dumnădzău dăruită, după mila ce ne-au miluit svinția sa, cu domnie în scaunul și în moșia Domnii mele, ca să socotim și să tocmim toate lucrurile cele dumnădzăești și a svintelor beserici și mai vartos tocméle și obicinele céle bune să întărim și celea ce-s stricate de oameni nesocotitori să le tocmim, după cum au nevoit și într-[în]tăia dată și Domnii cei bătrâni de-au făcut și au întărit prin svintele mănăstiri tocmală și obicină bună, de n-au agonesit cine șie, nici au ținut cineș al său, nici s-au grijit cineș de sine, ce au nevoit toți călugării dé-au [a]gonesit în svânta mănăstire și au grijit numai de paza svintei beserici și de pravila călugărească. Iară în vrémea de acmu, acelea toate s-au stricat și în loculu acelor tocméle și obicine bune ce au fost atunci, au făcut alte tocméle și obicine prin svintele mănăstiri oamenii ce nu să temu de Dumnedzău, carii au stătut să strângă și să agonesască numai șie și să grijescu numai pre sine, iară svintele mănăstiri le-au

lăsatu negrijite și nesocotite și le-au părăsitu, d-au rămas lipsite de toate lucrurile.

Pentru acéia Domniia mea văzând slăbiciunea svintelor beserici și părăsirea obicinelor celor bune ce au fost mainte prin svintele mănăstiri, alta socotindu Domniia mea și scăderea tă<râ>ei, că de nu voru nevoi călugării toți într-un chipu să agonesească, cine ce va avea și cine ce va agonesi, să hie tot a mănăstirei, să ție obște, să nu tragă cineș șie, într-alt chip nu să vor putea ținea svintele mănăstiri, pentru acéia, Domniia mea am svătuît cu voia a patru sveatiteli a țărâei, anume chir Anastasie arhiepiscop și mitropolit al Sucevei și Athanasie episcopul de Romanu și Evloghie episcopul de Rădăuți și Mitrofanu episcopul de Huș și împreună cu tot Svatulu Domnii méle și cu voia unora den călugării de prin svintele mănăstiri, carii au avut frica lui Dumnădzău și au <iu>bit podvigul călugărescu, cu aceștea cu toți împreună am tocmît și am scris aicea tocmala obștei, să ție pren toate svintele mănăstiri obște, cum ținū [pre]tutindénea în toată lumea, în Sveta Gora și în ostroave și cum ținū și aicea trei-patru mănăstiri.

Așa-m vrut și am svătuît Domniia mea cu călugării noștri, cu vlădicii și cu svatul a toată țara, să hie prin toate svintele mănăstiri obște, cumu-i învățatura den Evangheliia Domnului nostru, lui Isus Hristos și de la Svinții Apostoli și de la svintele Săboară, cum scrie la Săborul cel dentăiu și al doile în șese capete și la al șesele în patrudzăci de capete și la al șeptele în noasprădzéce capete, ca să nu îndrăznească cineva din călugări să dzică „cesta al mieu, cesta al tău”, că unde iaste la mijloc să să chéme un lucru al tău, altul al mieu, nu să cade să să chéme viață călugărească, ce mai vârtos săborul tâlhărescu au dzisu părinții că iaste.

Pentru acéia, după tocmala svintelor Săboare, am întărit și amu tocmît cu scrisoare den svănta pravilă, ca să hie tuturor svintelor mănăstiri obște neclătită în véci. Iar de să va ispiti cineva cânduva să străce tocmala obștei, hie macar Domn, hie vlă<di>cu, hie egumenu, sau altu cineva din călu<gă>ri, sau boiarenu, sau hie cine va hi, unul ca acela să hie proclétu de svintele săboare și de noi de toți.

Iară tocmala obștei a svi<n>telor mănăstiri să hie așa.

[I] De obște.

Nime den călugări să nu ție nemică al său, nici cal, nici stupi, nici altu dobitoc, nemic, nici arătură, nici den afară, nici denlountru în mănăstire, nimeni nemică deusebi să nu ție, fără numai înbrăcăminte și chelșugel de va avea dentru răcodéliia sa să ție cu blagosloveniiia egumenului și a duhovnicului său.

[II] De mîncare.

Călugării să mănânce toți în trepăzare, toți asémenea, ca frații, de une bucate și să bea toți de o băutură și să nu facă egumenii și stariții mâncări altele și deusebi de cei mai săraci, ce într-un chip să mănânce și să bea toți, ca frații.

[III] De egumeni.

După acéia întâiu cu blagoslovenia milostivului Dumnădzău și cu voia săborului, cine va hi ales să hie egumen, ca să hie ca un părinte tuturor și de la toți să aibă cinste, ca un părinte sufletescu. Însă egumenu să hie preutu și să grijască de toți ca un părinte de feciorii săi și fără de fățarie să socotească, să înpartă tuturor într-un chipu, cui ce-i va trebui și trupéște și sufletéște, după pravila lui sveti Vasilie, cum învață de dzice că unde sîntu lucrurile cele trupesti depreună tuturor într-un chipu, acolo și céle sufletești sîntu depreună tuturor într-un chip și spăsenia într-un chip și truda într-un chip și nevointa într-un chip și cununa.

[IV] De eșirea egumenu<lu>i.

Egumenul să nu iasă fără de vreme den mănăstire, unde-i va hi voia, ce să aibă iconomu, să trimiță în trébe mai mănunte, iar unde va hi lipsa svintei mănăstiri, să margă egumenulu, cu știrea și cu svatul stariților să margă și un frate, pre carele va vrea săborul, să margă cu nus.

Egumenia să o ție un anu încheiat și, deaca să va înplea anul, să să prostească dennaintea săborului. Deci de voru socoti c-au nevoit cu tocmala cea sufletească și cu obicina svintei mănăstiri, să aibă a cădea cu rugămente să-l roage să ție egumenia și-ntr-altu an; iar de va hi petrecut anul cu nesocotință și cu răsipă întru agonesită, pre altul să afle și să-l roage să egumenească.

[V] De stareți.

Iară stariții, cine va hi ales, de nu va înbla după direptate și după tocmala svintelor mănăstiri, ce după samoviliia sa în mâncări și-n beții și în strunsură, unul ca acela să hie scos din stăriție, ca o oae râiiuasă.

[VI] De chelșug.

Iară chelșugul mănăstirei să nu îndrăznească să să ție la sine, nici egumenul, nici alți stariți, nime fără de cine vor alége săborul, să hie cu voia tuturor, să-l pue vistérnic sau clisiarhu.

[VII] Cine va ținea deusebi.

Iară de să va afla neștine din frați țiindu cineva deusebi, unul ca acela să hie proclețit de săboru sau să să izgonească den frați. Care egumen sau starețu sau altul den călugări, fie de rudă de boiarenu, fie de țarg, fie de țară, fie de altă țară, de va călca zapoveada ceștii scrisori ai roastre ce e aleasă cu săborul, den svânta pravilă, de va ținea cai sau

stupi sau altu dobi<to>c sau arătură la frații săi sau la rudele sale sau la priiatenii săi sau să dea bani într-aslam sau a face negoțu, săva dobitoc, săva miiare cu polo<bo>ace, fie ce negoțu, să fie proclét și treclét, anathema, marantha, amin.

[VIII] De mâncare la chilii și de oaspeți.

Prin chilii, nici bolnav, nici sănătos să nu mănânce, nici să bea, fără numai apă.

Iar la hramul beserecei și cându să va tâmpla să vie Domn la mănăstire, atunci numai blagoslovim să mănânce și să bea prin chilii, pentru oaspeți, iar într-alte dzile preste anu, în ospătării să se ospetedze. De va fi vlădic sau egumenu sau boiarenu sau ctitoru să-i ospetedze egumenul la chilia egumenului.

[IX] De săboru.

Cându să va aduna săboru pentru trébele mănăstirești, de va vrea săborul, dooa pahare blagoslovim să aducă, iar aiurea necăiuri, nici în chelariu, nici în pivniță.

[X] De eclisiiarhu, de iconomi și de metoșari.

Eclisiiarhul un anu închiiatu să cade să ție eclisierșia; așijdere și iconomii și metoșarii. Cine va hi pus să socotească, să nevoiască forte cu socotință pentru agonesita svintei mănăstiri, cu frica lui Dumnădzău și cu dereptate. Iar deaca să va înplea anul să aducă agonesita ce va hi agonesit preste anu, să pue înaintea săborului și să ia blagoslovenie. Iară de va hi nesocotitoru și după samovoliia sa va răsipi sementiiloru și priiatenilor săi, unul ca acela să hie supt blăstămul svinților oteți și nice anul să nu-l aștepte, ce să-l scoată de sârgu, ca un furu de beserecă și de-acia să n-aibă credință pre nemică, nici dintr-un loc nici den afara mănăstirii.

[XI] De coconi și de mas.

Coconi mici, în mănăstire să nu petreacă, nici muiare, nice țiganăcă sau călugăriță să nu mâie în mănăstire, nici poslușnic mireanu să petreacă să mâie înlontru în mănăstire, ce den afară unde va hi casa de-aceea făcută.

[XII] De slugi.

Egumenii să n-aibă slugi curteni, ce să aibă poslușnic să slujască. Doi cai aleș să hie de trébele egumenului, de slujbă, iară de-acia toți să hie de obște.

[XIII] De samă.

Egumenul sau hiecarele să dea samă înaintea săborului de ce va hi cheltuit; și cine ce va dobândi pre la sementii sau la priiateni, să arate

înnaintea egumenului, să să blagoslovască. Și de va socoti egumenul că-i va hi de treabă și de polzu să-i lase, iar de nu, în mănăstire să să ia.

[XIV] De strainici.

De la alte mănăstiri, hie de unde, de va veni vreun frate să petreac în mănăstire, să ție obicina mănăstirei; iară de nu-i va plăcea, să iasă din mănăstire.

[XV] De săhăstrie.

Și den frați cine va vrea să iasă în săhăstrie, să hie cu blagoslovenia săborului și a egumenului; și de va asculta de săboru și de egumenu, să petreacă cu Dumnădzău, iar de nu, să-l întorcă în mănăstire să hie suptu ascultare și-n locul lui, altul să blagoslovască, pre carele va iubi petrecerea pustiei să o petreacă cum să cade.

Pentru acéia, Domniia mea amu întărit și am tocmit și aceștii svinte mănăstiri ai noastre, anume Dragomirna, unde iaste hramului *Pogorârea Sfântului Duh*. Și pre mai <ma>re credință și tărie, am pus și pecétea Domnii mele.

Iar de nu să va pleca neștine, cânduva, au în dzilele Domnii méle, au pre cine va alége Dumnădzău, după viața noastră, să hie Domn Țărâei Moldovei, să hie arătatul unul ca acela, cu temnița să hie certatu, până cându să va smeri, că scrie apostolu Pavel: „Dați pre unul ca acela dosădzei întru zmăcinarea trupului, ca să să izbăvască sufletul lui”, <într>u dzua Domnului nostru, a căruia iaste slava în véci, aminu.

În anul 7135, luna septembrie 20.

Ioan Miron Bărnovschi Voevod <m.p.>.

A scris popa Loghin din Iași.

VI

MIRON BARNOVȘCHI

«Tocmeala» pentru vecinii mănăstirești și boierești din Moldova 12 ianuarie 1628

Original românesc reproduș după *DRH, A, XIX*, nr. 288, pp. 390-391.
Pasaje în slavonă sunt redade în caractere italice.

Hrisoave cu conținut aproape identic, dar redactate de scribi diferiți, au fost emise, unul în aceeași zi pentru mănăstirea Voroneț (= V), *IBIDEM*, nr. 289, pp. 392-393, altul pe 13 ianuarie pentru mănăstirea Humor, *IBIDEM*, nr. 291, pp. 394-395, iar celălalt la 16 ianuarie pentru mănăstirea Sfânta Paraschiva din Iași, *IBIDEM*, nr. 294, pp. 399-400.

Ioan Miron Bărnovschi Moghila Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Adecă s-au jeluit înaintea Domniei mele rugătorii noștri, episcopii și egumenii de prin toate mănăstirile și mazilii și feciorii de boiari de țară și giupânese sărace și slugi domnești, vonici denainte, într-acela chip dzicându că li s-au pustiit satele și li s-au rășchirat vecinii prin slobodzii și prin sate boierești și ei au rămas numai cu seliștele. Alta, s-au jeluit pre pârcălabi de ținuturi că le intră în sate de le pradă vecinii și-i ciobotescu fără de ispravă. Alta, înblă deșegubinariii în toată vrémea de fac năpăști a fâmei și a fete de oameni buni <și sărace>¹ prin menciuni, de le fac pradă și-i bagă în ferăi și-i ciobotescu. Alta, înblă slugi hătmănești și giudzi țigănești de le <învăluiesc> țiganii și-i pradă.

Într-acea, Domniia mea am svătuit cu tot Svatul nostru, cu mitropolitul și cu alți episcopi <și>² cu egumenii și cu boiarii cei mari și ai doii și ai treii³ și cu mazilii și cu feciorii de boiari de țară și cu slugi domnești, vonici denainte și cu toată țara și așe s-au tocmnit și s-au ruptu dintru Svatul nostru⁴,

¹ Completat după V.

² Completat după V.

³ V: cu boiarii cei mari și cei mici.

⁴ V: svatul Domnii mele.

[I] ce vor hi fugiți vecini de după împăratul încoace, să hie tari și puternici cu cărțile domniei mele călugării și feciorii de boieri a-ș lua vecinii, însă să le ia și cislă cum va hi cu dreptul, hie unde vor hi și-i vor găsi, hie în sat domnescu, hie în oraș, hie în sat boerescu, hie în slobodzie, hie într-alte sate călugărești fugiți vecinii altor călugări să aibă a-i lua și a-i duce cu toate bucatele lor înapoi, cineș pre la locurile sale și cislă să li să mute dup-înșii. Însă de acia să aibă a-ș griji vecinii și cislă.

[II] Așijderea vecinii ce vor hi duș mainte de împăratul într-alte țări și vor veni de-acmu și nu vor vrea să margă de bunăvoe la jupânul său, să hie slobodzi a merge unde va hi voia, iar care vecini vor fugi de acmu înainte într-alte țară și vor veni iarăș în țară, nime să nu aibă a priimi vecinii altuia, ce să hie volnici stăpânii lor a-i lua or hie într-a cui satu-i vor găsi.

[III] Așijderea și pârcălabii să nu aibă treabă cu satele sventei mănăstiri a Putnei a prăda pentru depărături și pentru alte svade ce vor face-să, ce numai tâlharii și furii, de să vor găsi, să aibă treabă pârcălabii a-i prinde, iar alte gloabe ce să vor face să aibă a-i judeca egumenul cu săborul și a-i globi după vina lor, cumu să va cădea. Iar de nu le va plăcea județul cumu-i vor judeca călugării, ca să margă să ia soroc de la pârcălabi să-i sorocească, să-i judece pârcălabii și să ia numai fierăie, iar gloaba să hie călugărească. Așijderea și deșegubinariii ca să aibă a înbla pentru deșegubinile numai într-o lună preste anu în luna luiu septivrie, iar mai multu să nu înble, numai de va veni neștine să pârească la poarta domniei mele sau la scaun la Bârlad sau la Dorohoiu, atuncea să aibă dvornicii a trimite și a prăda, după cum le va hi vina. Așijdere și slugile hătmănești și giudzii țigănești să nu aibă treabă cu țigani boerești și călugărești și a feciorii de boieri.

Aceasta scriem și dăm știre cu cartea Domniei mele. Într-altu chip să nu fie!

La Iași, în <anul> 7136, ianuarie 12 zile.

Ioan Miron Bărnovschi Voevod <m.p.>.

Romășel <a scris>.

VII

MIRON BARNOVSCHI

Întocmire pentru ȝiganii mănăstirești din Moldova 6 martie 1628

Traducere după originalul slavon publicat în *DRH, A, XIX*, nr. 316, pp. 428-429.

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Treime sfântă și de o ființă și nedespărțită. Iată eu, robul Domnului și Mântuitorului nostru Isus Hristos și închinător al Treimii, Ioan Miron Bărnovschi Moghila Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Iată Domnia mea am binevoit cu a noastră bunăvoință și cu inimă curată și luminată, din tot sufletul nostru și cu ajutorul lui Dumnezeu și cu binecuvântarea celor patru ierarhi moldoveni, chir Anastasie arhiepiscop și mitropolit al Sucevei și chir Athanasie episcop de Roman și chir Deonisie episcop de Rădăuți și chir Mitrofan episcop de Huși și cu voia întregului Sfat¹, boierii noștri moldoveni mari și mici, Domnia mea am dat și am miluit și am întărit toți ȝiganii sfintei mănăstiri numite Tazlăul, ce are danie și miluire de la alți Domni bătrâni de mai înainte, ca, de acum înainte, să nu aibă nici o treabă slugile hătmănești, nici vâtafii sau juzii de ȝigani să nu mai umble și să tulbure pe acești ȝigani de la această sfântă mănăstire, nici darea să nu ia de la ei, nici ciobote și nici un venit hătmănesc și iarăși la scaunul Domniei mele să nu ducă pe acești ȝigani ai sfintei mănăstiri, ci să aibă treabă cu ei numai rugătorii noștri, egumenul cu călugării care viețuiesc la această sfântă mănăstire, să lucreze cu ei și să le ia darea și să pedepsească pe fiecare după fapta sa. Și nimeni să nu aibă a scoate pe acești ȝigani de la această sfântă mănăstire, afară de călugări, numai pe care îi vor trimite ei undeva, pentru că au venit înaintea Domniei mele toți rugătorii noștri, egumenii cu toți călugării de pe la toate sfintele mănăstiri și s-au jeluț și s-au plâns înaintea domniei mele că li s-au împrăștiat toți robii lor ȝigani și au fugit

¹ Вѣсего сѣбѣта.

în alte țări și au rămas mănăstirile fără ȝigani, pentru că umblă slugile hătmănești și vătafii de ȝigani și juzii și tulbură ȝiganii lor și le iau ciobote și gloabe și venit hătmănesc și-i duc la scunul Domniei.

Deci Domnia mea și cu tot Sfatul Domniei mele, boierii noștri moldoveni, ne-am sfătuit și am aflat că nu este nici un venit Domniei mele și în ajutorul țării noastre la haraci, ci este numai scădere sfintelor mănăstiri. Pentru aceea, de acum înainte să fie în pace ȝiganii sfintei mănăstiri de toate, precum scriem mai sus.

Și cine va fi Domn dintre copii noștri sau din neamul nostru sau iarăși pe oricine va alege Dumnezeu să fie Domn al țării noastre Moldova, să nu strice întocmirea¹ și întărirea noastră, ci să dea și să întărească sfintelor mănăstiri. Iar dacă cineva se va ispiti să strice întocmirea noastră, unul ca acela să fie blestemat și de trei ori blestemat de Domnul Dumnezeu, făcătorul cerului și al pământului și de Preacurata Maică a lui Dumnezeu și de 12 Sfinți Apostoli și de 4 Evangheliști și de 318 Părinți cei de la cetatea Niceei și să aibă parte cu Iuda și cu Arie cel de trei ori blestemat, în veacurile și muncile fără de sfârșit, amin.

S-a scris la Iași în anul 7136, martie 6 zile.

Însuși Domnul a poruncit.

Ioan Miron Bărnovschi Voevod <m.p.>.

Borăleanul <a scris>.

¹ Сстроєніє.

VIII

LEON TOMȘA «Charta de libertăți» de la București 15 iulie 1631

Original românesc reprodus după DRH, B, XXIII, nr. 255, pp. 406-409.
Pasajele în slavonă sunt redată în caractere italice.

În Hristos Dumnezeu, binecredinciosul și binecinstitorul și de Hristos iubitorul și singur stăpânitorul Ioan Leon Voevod, fiul răposatului Ioan Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu stăpânind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei, încă și al părților de peste munți, Amlașului și Făgărașului herțeg.

Am binevoit Domnia mea cu a mea bunăvoință, cu inimă curată și luminată a Domniei mele ca să proslăvesc pe Dumnezeu care m-a proslăvit și cu slavă m-a ridicat pe scaunul sfânt răposăților părinți ai Domniei mele. Iată, am dăruit și Domnia mea acest atotcinstit și cu frumoasă față și prea cinstit, care este mai presus de toate cinstitele daruri, acest hrisov de față al Domniei mele ca să fie de mare credință la mâna boiarilor țerâi Domnii mele, mari și mici și boiarilor mazâli și roșiilor și logofeților domnești den toată țeara Domnii mele, pentru niște lucruri și obiceiuri rele ce au fost adaos de oameni striini în țeara Domnii mele, care obiceiuri nimenilea nu le-au mai putut obicni, căci văzându că sântu de mare pagubă țerâi, pentru acéia Domnia mea am socotit de am strânsu toată țeara, boiari mari și mici și roșii și mazâlii și toți slujitorii de am sfătuit, cu voia Domnii mele.

Deci văzând toți atâta sărăcie și pustiire țerâi, căutam Domnia mea, cu tot Sfatul țerâi, să se afle de unde cad acele nevoi pre țeară. Aflatu-se-au și se-au adevărat cum toate nevoile și sărăcia țerâi se începe de la greci striini, carii ameastecă domniile și vând țeara fără milă și o precupescu pre camete asuprite. Și deaca vin aici în țeară, ei nu socotescu să umble după obiceiul țerâi, ce strică toate lucrurile bune și adaogă legi rele și asuprite și alte slujbe le-au mărit și le-au rădicat fără seamă pre

atâta greime, ca să-și plătească ei cametile lor și să-și înbogățească casele lor. Și încă alte multe striinări au arătat spre oamenii țerâi, nesocotindu pre nici un om de țeară, înstriinându oamenii țerâi de cătră Domnia mea cu pizme și cu năpăști și asupra sāraccii fără milă și arătând vrăjmășie cătră toți oamenii țerâi.

Deci văzându Domnia mea niște lucrure ca acélea și pradă țeara, socotit-am Domnia mea, depreună cu tot Sfatul țerâi, de am făcut Domnia mea legătură și jurământ mare, de am jurat Domnia mea țerâi pre sfânta Ev<an>g<he>lie, cu mare afurisanie, denaintea cinstitului și prea aluminatului părintele nostru chir vlădica Grigorie mitropolitul Țării Rumânești și denaintea părintelui Theofil episcopului de la Râmneș, în sfânta béserică a Domnii méle cea mare de în cetatea a scaunului Domnii méle de în București.

Și după jurământ, cu tot Sfatul țerâi călcat-am acéle obicéie réle și le-am pus Domnia mea toate jos și am scos acei greci striini de în țeară afară ca pe niște nepriatani țerâi fiindu. Și am tocmi Domnia mea și alte lucrure bune care să fie de folos țerâi, ca și cum céle legi și obicée bune ce le-au fost tocmi cei Domni bătrâni ce li se ferecează viața lor și li se cunosc tocmélele, că au fost de folos țerâi.

[I] Așijderea și Domnia mea încă am tocmi și am întărit legătură cum alte obicée ce n-au fost mai înainte vréme să nu se mai facă, nici să se ia boiarilor oerit de la oi, nici dijmă de în stupi, nici gorștină de în porci, nici vinărici, nici a boiaru mari, nici a mic, nici a boiari mazâli, nici a roșii, nici a logofeți domnești, ce să fie în pace, cum au fost de veac, numai să aibă a da roșii bir întru 1 an de 2 ori, de un cal po ughi 40 la Sveti Demitrie și la Sveti Gheorghie. Așijderea și logofeții domnești încă să aibă a da de doao ori întru un an ughi [...], cum le va fi cislă scrisă la vistierie.

[II] Alta: grecii carii sântu însurați în țeară, de au luat rumâne și au moșii, ei să se lipească la roșii și la alalte céte, să tragă la nevoia țerâi ca și moșténii locului. Aceia să fie într-una cu țeara. Iar cui se va afla lucrul cu înstriinare despre binele țerâi, au va amesteca domnia, sau va fi mozavir țerâi, pre acela fără cruțare să fie vinovat supt moarte groaznică, ca un hitlean de țeară. Iar grecii ce vor avea moșii aici în țeară și dobitoac și-i va fi făméia și casa într-altă țeară, de se va scrie în cétele țerâi și va trage nevoie cu țeara, ei să lăcuiască aici în țeară, iar carii nu se vor scrie, ei să fie lepsiți de țeară și să li se ia moșiile și bucatele pre seama domnească.

[III] Așijderea și călugării greci, carii au cumpărat mănăstirile de le-au făcut metoașe, ca să le ia venitul, să-l scoată de în țeară și

arginturile și moșiile, aceia să iasă de în mănăstire afară, să fie numai călugări rumâni, cum au fost de veac și să li se ia seama de tot ce au fost al mănăstirilor, nimic să nu lipsească.

[IV] Alta: după moartea boiariului sau fieșce om să nu i se ia bucatele [să fie] domnești, ce să rămâie la sânge sau unde va lăsa mortul, să fie lăsat cum au fost de veac.

[V] Alta: județul să nu se mai arunce cu sila asupra boiarilor.

[VI] Alta: roșiei cai împărătești să nu dea, nici să tragă bucatele pentru sat sau pentru alții.

[VII] Alta: închinăciunile pizmașilor, care închină la domnie gloabă și pradă, să nu se asculte.

[VIII] Alta: judecata de ocină și de alte moșii sau orice judecată să nu se facă pre mită sau pre fătărie sau pre voia a boiari, ce să se facă cu dreptate, după pravilă creștinească.

[IX] Alta: nici un om fără judecată și fără Divan să nu se omoară, ce să-l închiză întâiu, deacia să-l scoată la Divan, să-i fie vina cunoscută de toți. Atunce să piară, cumu-l va ajunge legea, pre vina lui.

[X] Alta: aprozii să iasă den mijloc, să nu mai fie, ce să fie postelnici de sută, oameni de țeară, să ia treapăd, cum au fost obicéiul.

[XI] Alta: prada cupăriei și a pușcăriei să nu fie, ce să ia numai de om 20 de bani, când va eși.

[XII] Alta: mitropoliia, episcupiile, egumeniile să nu se schimbe pre mită, ce să fie pre săbor. Și să nu fie volnic patriiarhul a tremite aicea în țeară nici vlădică, nici episcop, nici egumen, ce pre cine va alége țeara și Sfatul, vlădică sau piscup, acela să fie. Numai să tremiță la patriiarhul să dea blagoslovenie, cum au fost de vac.

[XIII] Și bani să nu se mai ia pentru cununia.

Pre aceste pohte ale țerâi și ale Sfatului, pre toate câte scriu mai sus, Domnia mea m-am jurat cu mare jurământ, să aibu a le ținé în viața Domnii méle. Iar să voiu călca una dentr-acéstea, atunce acest jurământu să cază cu osândă asupra Domnii méle și a fecioarilor Domnii méle.

Și în urma noastră, care va dărui Domnul Dumnezeu a fi Domn Țerâi Rumânești, ori den ce neam, încă-l rog cu numele lui Dumnidzeu, să aibă a cinsti și a noi și a tări acest hrisov al Domnii méle pre tocmeală, cum scrie mai sus. Iar cine-l va călca și-l va sparge și-l va strica, acela să fie trăclet și blăstemat de vlădica Hristos și afurisit de 318 *Sfinți Părinți care sunt la Niceea* și să aibă parte a lăcui cu Iuda și cu Aria la un loc, *în veci*, amin.

Iată dar și martori am pus Domnia mea: jupan Hriza mare vornic și jupan Papa mare logofăt și jupan Dumitrașco mare vistier și jupan Miho mare spătar și jupan Gherghe mare stolnic și jupan Buzinca mare comis și jupan Nedelco mare paharnic și jupan Dumitrașco mare postelnic.

Și ispravnic însăși spusa Domniei mele.

Și am scris eu, Stoica grămătic, în cetatea de scaun București, luna iulie 15 zile și de la Adam până acum cursul anilor, în anul 7139, iar de la nașterea lui Hristos 1631.

Ioan Leon Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn.

Ioan Leon Voevod <m.p.>.

IX

LEON TOMȘA

Iertarea de dări a preoților și roșiilor din Țara Românească 23 iulie 1631

Original românesc reprodus după *DRH, B, XXIII*, nr. 258, pp. 412-414.
Pasajele în slavonă sunt redată în caractere italice.

Pentru că, potrivit Scripturii, împărații pământului nu trebuie să perceapă dări de la fii lor (din cler), Ștefan vodă Cantacuzino, printr-un hrisov tipărit din 27 aprilie 1714, scutește de dări pe preoți, diaconi și alți slujitori ai bisericii, cu excepția «poclonului celui obicinuit prea sfințitului mitropolit și celor doi iubitori de Dumnezeu episcopi, carele iaste pre leage și canonicească, pe an 80 ughi de preot», *BRVIV*, nr. 52, p. 42.

Din mila lui Dumnezeu, Ioan Leon Voevod și Domn a toată Țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului răposatului Ioan Ștefan Voevod.

Dă Domnia mea această carte a Domniei mele ca să fie de mare credință tuturor popilor și diiaconilor de pre în orașă și den toată țeara Domnii mele de la toate sfintele beserici, câți popi și diiaconi vor fi în parofiia a părintelui episcopul Efrem de la sfânta episcopie de la Buzău, ca să se știe pentru niște lucrure și obiceiure réle ce au fost adaos de oameni streini în țeara Domnii mele, care obicei nimenilea nu le-au mai putut obicni. Căci văzându că sântu de mare pagubă țerâi, pentru acéia Domnia mea am socotit de am strânsu toată țeara, boiari mari și mici și roșii și mazălii și toți slujitorii, de-am sfătuit cu voia Dumnii mele.

Deci văzând toți atâta sărăcie și pustiire țerâi, căutat-am Domnia mea cu tot Sfatul țerâi, să se afle de unde cad acéle nevoi pre țeară. Aflatu-se-au și se-au adevărat cum toate nevoile și sărăciia țerâi se încep de la grecii streini, carii améstecă domniile și vând țeara fără milă și o precupescu pre camete asuprite. Și deaca vin aici în țeară, ei nu socotescu să umble după obiceiul țerâi, ce strică toate lucrurile bune și adaogă legi réle și asuprite și alte slujbe le-au mărit și le-au rădicat fără seamă pre

atâta greime, ca să-și plătească ei cametile lor și să-și înbogățească casele lor. Și încă alte multe străinări au arătat spre oamenii țerâi, nesocotindu pre nici un om de țeară, înstrienându oamenii țerâi despre Domnia mea cu pizme și cu năpăști și asuprindu săracii fără milă și arătându vrăjmășie cătră toți oamenii țerâi.

Deci văzând Domnia mea niște lucrure ca acélea și pradă țeara, socotit-am Domnia mea, depreună cu tot Sfatul țerâi, de am făcut Domnia mea legătură și jurământu mare, de-am jurat Domnia mea țerâi pre sfânta evanghelie și cu mare afurisanie denaintea cinstului și prea luminatului părintele nostru, al Țerâi Rumânești, chir vlădica Grigorie și denaintea părintelui Theofil episcopul de la Râmnic, în sfânta besérică a Domnii méle cea mare den cetatea a scaunului Domnii méle den București.

Și după jurământu, cu tot Sfatul țerâi, călcat-am acéle obicée réle și le-am pus Domnia mea toate jos și am scos acei greci streini den țeară afară, ca pre niște nepriateni țărâi fiindu.

Și am tocmit Domnia mea și alte lucrure bune, care să fie de folos țerâi, ca și cum céle legi și obicéiure bune ce le-au fost tocmit cei Domni bătrâni, ce li se fericează viața lor și li se cunosc tocmélele, că au fost de folos țerâi.

[I] Așijderea și Domnia mea încă am tocmit și am întărit legătură cum să fie roșii în pace de dijmă și de gorștină și de vinărici și să dea bir Domniei méle într-un an de doa ori, de un cal câte ughi 40, la Sveti Demitrie și la Sveti <Gheorghie>.

[II] Și popii încă să dea bir într-un an de doa ori, la Sveti Demitrie ughi 1 și la Sveti Gheorghie iar ughi 1 și <să dea sve>tei episcopie de la Buzău cum au fost adetu și obicéiul mai denainte vréme.

[III] Si am ertat Domnia mea pre popi să fie în pace de bir de lună și de găleată cu fân și de bou și de oae seacă și de cal și de miare și de ceară și de împrumută și de bani de cununie și de mâncăturile câte sântu preste an, de nimica val sau bânțuială să n-aibă, numai să aibă a păzi sfintele besérici cu slujbă și cu pravilă dumniziiască și în zi și în noapte și să roage Dumnidzeul pentru sănătatea Domnii méle și pentru sufletul răposăților părinților Domnii méle și pentru toată creștinătatea, ca să fie Domnii méle poménă.

Și după jurământu pus-am Domnia mea și blăstem, cum de voiu călca Domnia mea această legătură și jurământ, acela blăstem să fie tot asupra capului Domnii méle și a casii Domnii méle. Iar pre care va dărui Dumnidzeu să fie Domn în urma noastră Țerâi Rumânești, încă-l rog cu numile lui Dumnizeu să aibă a cinsti și a noi și a țări această legătură, pre

tocmeală cum scrie mai sus. Iar cine va călca și va sparge această legătură și cartea Domnii mele, acela să fie trăclet și blăstemat de vlădica Hristos și afurisit de 318 *Sfinți Părinți care sunt la Niceea* și să lăcuiască cu Iuda și cu Aria la un loc întru netrecuții veci, amin.

Iată dar și martori punem Domnia mea: jupan Hriza mare vornic și jupan Papa mare logofăt și jupan Dumitrașco mare vistier și jupan Miho mare spătar și Gherghe mare stolnic și Buzinca mare comis și Nedelco mare paharnic și jupan Costandin mare postelnic.

Și ispravnic însăși spusa Domniei mele.

Am scris eu Stoica grămătic, în cetatea de scaun București, luna iulie 23 de zile și de la Adam până acum cursul anilor, în anul 7139, anul Domnului 1631.

Ioan Leon Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn.

Ioan Leon Voevod <m.p.>

X

LEON TOMȘA

Iertarea de dări a mănăstirilor din Țara Românească 20 aprilie 1632

Traducere după originalul slavon publicat în *DRH, B, XXIII*, nr. 358, pp. 545-546.

Câți sunt milostivi și câți au râvnă pentru înțelepciune și toți cei care se străduiesc să facă fapte bune, săvârșesc aceasta nu altfel, ci învățați de duhul lui Dumnezeu și acești credincioși se învrednicesc de înfiere și [de] moștenirea împărăției care [le] este pregătită de la începutul facerii lumii, după cum strigă apostolul Pavel: „Câți se poartă cu duhul lui Dumnezeu, aceștia sunt fiii lui Dumnezeu”. Pentru aceasta, oricine dorește să-și mântuiască sufletul său este dator să râvnească spre cei milostivi și să se învrednicească și el de aceștia, cum zice Matei evanghelistul: „Fericiți cei milostivi, căci aceia se vor milui”. Înaintea unora ca aceștia, porțile împărăției cerești nu se închid, ci, mai ales bucurându-se, se deschid cu slavă și [aceștia] cu cinste înaintea lui Dumnezeu ca niște fii înfiați și în lăcașurile cerești în vecii vecilor se încoronează cu cununii nepieritoare.

Pentru această și eu, în Hristos Dumnezeu binecredinciosul și binecinstitorul și de Hristos iubitorul și singur stăpânitorul Ioan Leon Voevod, din mila lui Dumnezeu și cu voia lui Dumnezeu Domn a toată Țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului, răposatului Ioan Ștefan Voevod, am râvnit și Domnia mea la Domnii de Dumnezeu încoronați, care au fost mai înaintea noastră, care au dăruit și au întărit lăcașurile dumnezeiești. De asemenea, mi-a plăcut și Domniei mele și am dăruit acest atotcinstit și cu frumoasă față și preacinstit, care este deasupra tuturor cinstitelor daruri, acest hrisov de față al Domniei mele tuturor sfintelor dumnezeiești mănăstiri care sunt în țara Domniei mele, domnești și boierești și tuturor călugărilor câți viețuiesc în sfintele lăcașuri, ca să fie sfintele mănăstiri și averile mănăstirilor în pace și slobode de acum înainte de dijma stupilor și de gorștina oilor și a

porcilor și de vinăriciu și de cai împărătești și de împrumut și de vin domnesc, să nu se ia de la mănăstiri, [ca] și de toate slujbele și dajdiile și mâncăturile câte sunt peste an în țara Domniei mele, de nimic tulburare să nu aibă în veci, pentru că aceste mănăstiri mai sus-zise au fost iertate de toți Domnii, încă de mai înainte vreme, din zilele celorlalți Domni bătrâni, tot au avut pace la toți Domnii și nimeni nu a luat nimic de la mănăstiri.

Iar când a fost acum, în zilele Domniei mele, când m-a dăruit <Domnul Dumnezeu> și cinstitul împărat cu domnia și cu steagul¹ să stăpânesc Țara Românească, Domnia mea pentru multe greutăți și nevoi și cheltuieli pe care le-am avut Domnia mea de la cinstitul împărat și din alte părți, nu am avut Domnia mea cum să fac, ci am pus Domnia mea și sfintele mănăstiri din toată țara Domniei mele la cai împărătești și au dat și gorștină de oi, de au ajutat pe unde a fost greutatea țării Domniei mele.

Iar acum Domnia mea am socotit împreună cu părintele nostru arhimetropolit chir vlădica Grigorie și cu episcopii chir Theofil de la Râmnic și Efrem de la Buzău și cu toți egumenii și cu tot soborul și cu toți cinstiții dregători ai Domniei mele, mari și mici, ca ceea ce este dat să fie dat, iar de aici înainte nimic să nu se dea, pentru că m-am milosotivit Domnia mea de am iertat toate mănăstirile câte sunt în țara Domniei mele, până va fi Domnia mea în domnie, numai să se roage lui Dumnezeu, ziua și noaptea, neîncetat, pentru sănătatea Domniei mele și să pomenească pe Domnia mea și pe părinții Domniei mele la sfânta, dumnezeiasca liturghie, la sfântul pomelnic, cum au fost iertate și de mai înainte vreme, în zilele altor Domni bătrâni, de asemenea să fie iertate și acum, în zilele Domniei mele, pentru că așa am făcut Domnia mea întocmire², dinaintea a tot Divanul³ Domniei mele.

Pentru aceasta, am dat Domnia mea tuturor sfintelor, dumnezeiești mănăstiri câte sunt în țara Domniei mele, domnești și boierești, ca să fie în pace și slobode de toate, cum este mai sus-scris și de nimeni neatins, după porunca Domniei mele.

Și încă și blestem punem Domnia mea: după trecerea Domniei mele, cui va încredința Domnul Dumnezeu să fie Domn și stăpânitor al Țării Românești sau din rodul inimii Domniei mele sau din rudele noastre sau, după păcatele noastre, din alt neam, vă rog în numele lui Dumnezeu încă să cinstească și să înnoiască și să întărească acest hrisov

¹ Съ скиптръ.

² 8строеніе.

³ Въс диваом.

de miluire și de iertare al Domniei mele, cum este mai sus-scris, pe acela să-l cinstească și să-l păzească Domnul Dumnezeu în domnia lui, iar în veacurile viitoare sufletul lui. Iar dacă nu va cinsti și nu va înnoi și nu va întări acest hrisov al Domniei mele, ci se va ispiti să calce și să strice și să piardă și să lase în uitare, fie Domn, fie boier, fie cine va fi, acela să fie de trei ori blestemat și anathema și afurisit de stăpânul Hristos și de 318 Sfinți Părinți care sunt la Niceea și de toate hramurile sfintelor, dumnezeieștilor mănăstiri și de toți arhieriei și egumenii și să aibă parte cu Iuda și cu Arie și cu ceilalți iudei necredincioși, care au strigat asupra sângelui Domnului și Dumnezeului, Mântuitorului nostru Iisus Hristos și au spus: „Ia-l, ia-l și răstignește-l”, sângele lui [să fie] asupra lor și asupra copiilor lor și să-i fie potrivnic Sfântul Ioan Botezătorul la cumplita judecată unde nu este părtinire, amin.

Iată dar și martori pune Domnia mea: jupan Necula fost mare vistier și jupan Hriza mare vornic și jupan Papa mare logofăt și jupan Aslan fost mare vornic și jupan Ivașco fost mare vornic și jupan Ianachi mare vistier și jupan Dumitrașco fost mare vistier și jupan Miho mare spătar și jupan Necula Catargiul fost mare spătar și jupan Gherghe mare clucer și jupan Vasilie fost mare clucer și jupan Nedelco mare stolnic și jupan Gligorie fost mare comis și jupan Buzinca mare comis și jupan Constantin fost mare postelnic și jupan Dumitru mare sluger și jupan Neagul mare paharnic și jupan Mușat al doilea vistier și jupan Grama mare pitar și jupan Manul mare postelnic.

Și ispravnic, însăși spusa Domniei mele.

Și am scris și am însemnat eu, Stoica grămătic, în cetatea de scaun București, luna aprilie 20 zile și de la Adam până acum 7140, iar de la nașterea lui Hristos, 1632.

Ioan Leon Voievod, din mila lui Dumnezeu Domn.

Ioan Leon Voievod <m.p.>.

XI

ALEXANDRU ILIAȘ Iertarea de dări a preoților din Moldova *8 iulie 1632*

Traducere după originalul slavon publicat în *DRH, A, XXI*, nr. 146, pp. 187-189.

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, Treimea sfântă, de o ființă și nedespărțită.

Iată eu, robul stăpânului meu Domnul Dumnezeu nostru Iisus Hristos și închinător al Treimii, din mila lui Dumnezeu noi, Ioan Alexandru Iliș Voievod, Domn al Țării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor celor ce o vor vedea sau o vor auzi citindu-se <că> Domnia mea am cercetat în această țară a noastră Moldova și am găsit-o plină de tot felul de lucruri rele și fără de Dumnezeu și de toate fărădelegile, care nici la cei de altă credință, nici la păgâni nu se află, căci și aceia pe rugătorii lor îi au în cinste și în slobozenie și nici o dare nu iau de la ei, ci le dau și desetine și alte obroace, iar preoții noștri moldoveni, nu de multă vreme, sunt supuși la toate dările grele și de ocară și preoți fiind dau darea mirenească și nu le este de ajuns că-și plătesc ei capul pentru a fi în pace, ci și pentru alți mireni li se pradă agonisirile lor. Și din pricina vieții lor nevoiașе și sărace, unii își leapădă preoția lor și fug în țări străine ca făcătorii de rele și sfintele biserici rămân fără preoți și oamenii mor fără împărtășanie și fără spovedanie. Și cinul preoțesc se calcă în picioare de către mireni și oameni fără darul preoției, căci preoții nu se cunosc a fi mai bine sau cu ceva mai presus decât mirenii, ci mai vârtos cu mult mai rea și mai de ocară le este preoților preoția decât mirenilor mirenia. Și ceea ce înaintea lui Dumnezeu este de cinste, aceea în țara noastră este de ocară și se află fapte mai fără de credință și mai nelegiuite la creștinii noștri decât la oamenii necredincioși și păgâni și nu poate să fie acest lucru fără de pedeapsă de la Dumnezeu, de care să ne păzească Domnul Dumnezeu pe noi.

De aceea, Domnia mea m-am sfătuit¹ cu tot Sfatul² nostru, cu cei patru ierarhi ai noștri moldoveni și cu toți boierii noștri, mari și mici și cu tot Sinclitul³ nostru, ca de acum înainte să nu fie în țara noastră Moldova un asemenea lucru fără Dumnezeu și de ocară, ci să fie cinul preotesc slobod de toate nevoile înainte zise, după cum învață și sfânta pravilă.

Pentru că Domnia mea, din toată inima noastră, cu râvnă dumnezeiască m-am milostivit și am iertat pe toți preoții din țara noastră Moldova de toate dările câte au fost asupra lor până acum; să nu ne dea nouă nici dare, nici ughi pentru case, nici zloti, nici lei, nici altele, nici dări mari, nici mici, numai darea steagului⁴ domniei, când va veni întâi Domnul de la cinstita Poartă, numai atunci să dea câte doi ughi fiecare, numai atunci.

Iar apoi Domnul, cât va fi Domn în această țară a noastră Moldova, să nu ia de la ei altă dare, nici altele mărunte înainte zise. Și această dare a steagului s-o dea numai preoții de țară, iar preoții din târgul Iași, de la scaunul Domniei mele și din târgul Suceava și din alte târguri și sate pe unde sunt biserici domnești, să nu dea nici această dare a steagului, nici celelalte înainte zise. Numai cât toți preoții din întreaga noastră țară să roage pe Dumnezeu pentru sănătatea Domniei mele și a Doamnei Domniei mele și a preaiubiților fii ai Domniei mele și pentru toată creștinătatea.

Iar la aceasta este credința Domniei noastre, a mai sus scrisului, noi Ioan Alexandru Iliș Voievod și credința preaiubitului fiu al domniei mele, Ioan Radul Voievod și credința boierilor noștri: credința panului Lupul mare vornic de Țara de Jos și credința panului Conde și Tudor pârcălabi de Hotin și credința panului [...] și [...] pârcălabi de Neamț și credința panului [...] și [...] pârcălabi de Cetatea Nouă și credința panului Ionașco Cujbă mare vornic de Țara de Sus și credința panului Iurașco Bașotă hatman și pârcălab de Suceava și credința panului Dumitrașco Șoldan spătar și credința panului Dumitrachi vistier și credința panului Diamandi postelnic și credința panului Perachi ceașnic și credința panului [...] stolnic și credința panului Condilă comis și credința tuturor boierilor noștri moldoveni, mari și mici.

Iar după viața și domnia noastră, cine va fi Domn, dintre copiii noștri sau din neamul nostru sau iarăși pe oricine îl va alege Dumnezeu

¹ СѢВѢТОВАХОМ.

² СѢВѢТА.

³ СИНГЛТОМ.

⁴ ДАН СКИПТРО.

să fie Domn al țării noastre Moldova, acela să nu le clinească miluirea și iertarea noastră, ci iarăși să-i ierte și să le întărească. Iar cine se va ispiti să strice această întocmire¹ a noastră, unul ca acela să fie blestemat de Domnul Dumnezeu și mântuitorul nostru Iisus Hristos, făcătorul cerului și al pământului și de preacurata lui Maică și de 4 Evangheliști și de 12 Sfinți Apostoli de frunte Petru și Pavel și ceilalți și de trei ierarhi, Vasilie cel Mare și Grigorie Bogoslov și Ioan Zlataust și de 318 sfinți și purtători de Dumnezeu Părinți care au lămurit la Niceea credința pravoslavnică și de sfântul preacuviosul părintele nostru Simeon cel bătrân și de toți sfinții care i-au plăcut lui Dumnezeu și să-l sfârâme mânia lui Dumnezeu și să-l înghită pământul ca pe Dathan și Aviron la sobor și să aibe parte cu Iuda și cu Arie cel de trei ori blestemat și cu ceilalți jidovi care au strigat asupra lui Hristos Dumnezeu, sângele lor asupra lor și asupra copiilor lor, care este și va fi, în veacurile și muncile fără de sfârșit, amin.

Iar pentru mai mare putere și întărire a tuturor acestora mai sus scrise, am poruncit credinciosului și cinstitului nostru boier, pan Ionașco Gheanghe mare logofăt, să scrie și să atârne pecetea noastră de această adevărată carte a noastră.

A scris Cârstea Damian, la Iași, în anul 7140, iulie 8.

Ioan Alexandru Voievod <m.p.>².

¹ Бєтпоєніє.

² Pe verso, următoarea însemnare românească din 1753, reprodusă după *DRH, A, XXI*, p. 189: «Acestu ispisoc l-am găsit eu în scrisorile Movileștilor și l-am găsit cu ciară și cu pecete domniască, cu mătase cusută ș-un copilu al meu dând pisti dânsul au rumtu ciara. Și eu l-am dat la dumnalui medelnicer Vasili Buhăescul să stea la dumnalui, fiindcă dumnalui știe toate obiceiurile celi vechi cum au fostu și la toate giudecății celi vechi cum au fostu, dumnalui le știi și pi dumnalui întriabă Divanul. Pentru acee și eu l-am dat la dumnalui să stea ca oricând s-ar găsi vreun Domn cu ace evlavie să se întăriască acestu ispisoc, ca să nu ni rămâie bisericile pustii și fără de slujba lui Dumnedzău. Iordachi Cantacuzino vel stolnic. Leat 7261 aprilie 20».

MATEI BASARAB

Legătură sobornicească pentru mănăstirile închinat 28 <ianuarie-august> 1639

Transcriere după originalul românesc pe pergament de la Arh.St.Buc., Peceți 55¹. Pasajele slavone sunt redată în caractere italice.

În al optulea an de domnie, la 27 noiembrie <1640>, Matei Basarab dă la Târgoviște un alt hrisov cu conținut aproape identic (= T), Arh.St.Buc., Peceți 54².

La 14 mai 1657, Constantin Șerban înnoiește «legătura ce-au tocmit cu toată țeara» Matei Basarab, TEULESCU, *Documente*, pp. 28-36.

Noi, Io Mateiu Băsărabă, cu darul lu Dumnezeu Domnitoriu și biruitoriu a toată Țara Rumânească, încă și unor părți de preste munte, Almașului și Făgărașului Domn și *celelalte*, tuturor dempreună, așijderea și fieșcărui câte unul deusebi căroră se cade a ști și a înțeleage de acest lucru, lăcuiitorilor Țărâi noastre Rumânești de-ntr-amândoa rândurile, așa duhovnicilor, ca și mireanilor, prealuminaților Domni, preasfințiților mitropoliți, de Dumnezeu iubiților episcupi, preacinstiților arhimandriți, cinstiților egumeni, cu bună mândrie protopopi și preoți și diiaconi și a tot cinul beserecescu, așijderea celor de bună rudă³ boiari, mari, cinstiți și socotiți sveatnici, deregători, judecători și a toată meserearea tocmitori țărâi și tuturor boiarilor mari și mici ai țărâi noastre, iubiților credincioșilor noștri, cești de acum carii sânteți de față și carii vor fi după aceea în an de veac.

Pentru că, după obiceiul ce se-au înrădăcinat în toată lumea cu voia și cu învățătura Domnului nostru lu Isus Hristos, de rândul sfintelor mănăstiri, fostu-se-au întărit și aici în țeara noastră, den zile vechi și den

¹ O ediție imperfectă a hrisovului la CODRESCU, *Uricariul I*, pp. 327-336.

² Regest în *Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, V (1640-1644), întocmit de M.D. Ciucă, D. Duca-Tinculescu, S. Vătafu-Găitan, București, 1985, nr. 233, pp. 111-113.

³ Adăugat interlinear.

dăscălecata țărâi, obiceiai ca acela, facem știre cu cest hrisov al nostru, a zidi bunii și de Dumnezeu iubitorii creștini Domnii și mitropolii, episcopii, boiarii și fiecine den putearnicii lăcuiitorii țărâi case dumneseiești, sfinte mănăstiri, așa pren munți, pren păduri, ca și pren orașe, întru mulțimea slavei a numelui lui Dumnezeu și întru lauda Preacuratei și a tuturor sfinților lui Dumnezeu și întru lăcuita și hrana acelor carii, după cuvântul sfintei Evanghelii, lumeăștile lumii toate le-au lăsat și au mersu după Dumnezeu și întru veacinica pomana lor și iertăciunea păcatelor și întru cinstea țărâi, [ca] și a le întării cu moșii și cu averi clătitoare și neclătitoare, care obiceiai ținutu-s-au și se-au păzit până-n acești ai și vremi de acum, mai de pre urmă, când se întâmplă de stătură a fi mitropolii și Domnitorii țării oameni striini noao, nu cu leagea sfântă, ce cu neamul, cu limba și cu năravurile ceale reale, adică greci, carii după ce nu¹ se îndurară, nici se leneviră în viața biruintelor a izmeni și a pune jos obiceiaiele ceale bune, bătrâne ale țărâi, pentru care stricăciune a obiceiaelor curând le fu a aduce și țara la răsipire desăvârșit și la pustiire și pre dânsa pustiindu-o nu se rușinară, nice se temură a atinge năravul lor cel rău și de sfintele mănăstiri domnești ale țărâi, ce îndrăzniră a călca obiceiaiele mănăstirilor și pravilele ctitorilor, Domnilor bătrâni ce-au fost legiuit ei de sfintele mănăstirile lor, a le pune jos și a intra în blestemele lor și, spurcându-ș mâinile lor cu orbitoarea mită, supt hitleană taină, începură a vende și a cârciumări sfintele mănăstiri ale țărâi și lavrele domnești a le supune metoaște dajnice altor mănăstiri de pren Țara Grecească și de la Sveata Gora, făcându-le hrisoave de închinăciune, fără de știrea Sveatului și fără de voia Săborului și a nimănu den lăcuiitorii țărâi, ca să le biruiască și să le moșnenească în veac.

De care lucru bine venise vreamea cuvântului lui David, sfântul proroc și împărat, a-l zicerea și noi, cu puținel numai schimbându-l: „Doamne, veniră striinii în moșia noastră și-ș spurcară mâinile lor cu mite și îndrăzniră a vinde și a cârciumări sfintele Tale și a goni pre moșneani și în trudele și ostenealele lor a băga pe striini, fum de rușine și de îputăciune vecinilor noștri”.

Ce milostivul Dumnezeu nu de tot și până în svârșit nepridădi a striini ca aceia, nici au trecut rugăciunile, lacrimile, suspinele acelor părinți duhovnici, goniți de striini de pren lăcuitele lor în silă, fără dereptate, ce iarăș, întorcându-ș mila cea mare dumnezeiască spre ceastă săracă de țeară și pomenindu milele Lui ceale de demult ce-au fost făcut cu neamul nostru băsărăbescu, cu cei Domni moșneani țărâi, care a

¹ Repetat.

multe sfinte mănăstiri și beserici fură ziditori și miluitori și acealeași mile vrând a le înnoi iarăș, aceluiaș neam bășărăbescu, spre gonirea den țeară a striinilor și spre aduneara moșneanilor țărâi, adusu-ș-au aminte de noi, carii sântem mai sus-ziș, Io Matei Băsărabă și ne-au adus den țăr striine de unde eram goniti de striini și pribeagi de răul lor și ne-a aleas la Domniea țărâi și ne ridică la scaunul moșilor noștri.

Deci când ne așezăm cu mila sfinți<i>i sale a fi biruitori țărâi și țiitori de steagul împărătescu, atunce adunatu-se-au tot Săborul țărâi naintea noastră și duhovnicescu și mirenescu, carii, plecând genunchele lor, toți naintea noastră cu lăcrămoasă strigare au jăluit și se-au plânsu înaintea noastră de strâmbătatea ce-au răbdat de la striini, nu numai alaltă țară, ce și sfintele mănăstiri cum scriem mai sus.

Drept aceea, noi ce sântem mai sus-ziș, Io Mateiu Basarab, denaintea Adunării a toată țara, cu Sveatul și cu voia a tot Săborul, așa am tocmnit:

[I] Cum aceale sfinte lavre domnești care le-au închinat acei Domni și vlădici striini, pentru mita, fără voia și fără de știrea nimănu de le-au supus metoașe dajnice altor mănăstiri den Țeara Grecească, den Sveata Gora și de pre aiurea, însă mănăstirile anume¹: Tismeana, Coziia, Argeșul, Bistrița, Govora, Dealul, Glăvăciogul, Sneagovul, Codmeana, Valea, Râncăciuvul, Mislea, Bolintinul, Câmpul Lungu, Căldoroșanii, Brâncoveanii, Sadova, Arnota, Gura Motrului, Topolog, Nucetul, Tânganul.

Acealea toate să fie în pace de călugării streini cărora le se-au fost dat pentru mitele lor și să aibă a trăi mănăstirile într-acea slobozie și ce au avut mai denainte, pre aceeaa pravilă și tocmeală cum au legiuit ziditorii și ctitorii lor.

Și să aibă a fi pre seama țărâi, cum au fost de veac.

[II] Însă alegându afară aceale mănăstiri, măcară domnești, măcară boierești, care singuri ctitorii le-au închinat și le-au supus metoașe, cine unde au vrut, acealea să fie supuse și stătătoare călugărilor striini.

Însă după cum vor fi scris și legiuit ctitorii în cărțile lor de închinăciune, pre aceeaa tocmeală neschimbată să trăiască.

[III] Iar mănăstirile ce le-au cuprinsu călugării striini pre mită, să fie lipsiți de dânsle și să aibă a lăcui întrânsele călugării țărâi și să aibă a le selui și cărți, hrisoave și orice drease vor avea pre dânsle de la cei Domni și vlădici striini.

¹ T: «Tismana, Argeșul, Brădetul, Dealul, Glăvăciogul, Sneagovul, Mislea, Valea, Tânganul, Potocul, Râncăciuvul, Menedicul».

Iar să le vor și ascunde și le-ar scoate înainte ori în ce vreme, niciodinioară crezute, priimite, nici în seamă băgate de nimea să nu fie, ce încă luate de la mâna lor să fie și să se spargă ca nește lucruri fără dreptate și cu strâmbătatea mitei făcute în silă și fără voia Săborului țărâi.

Iar cine den Domni<i> cari-i va aleage Dumnezeu după petreacerea noastră, sau den vlădici, sau den episcupi, sau den boiari mari și putearnici se va ispiți vreodinioară pentru mita, sau pentru rugăciunile și silniciile¹ călugărilor striini, sau cu îndemnarea a cuiva den striini sau den țeară a priimi aceale cărți sau hrisoave ascunse de dinșii ce se-ar arăta vreodată și [cine] acest hrisov al nostru, care iaste cu sveatul, cu voia a tot Soborul țărâi făcut, va călca și în seamă nu-l va băga și va închina și va supune vreuna den mănăstirile țărâi, veri den cealea ce-au fost vândute și cârciumărite de acei striini², veri den cari n-au fost³, acela om, Domn fie, mitropolit fie, episcop fie, sau orice boiar mare va fi, or striin, or de țeară, acela om dempreună cu îndrumătorii lui să aibă a moșneni blestemul Săborului arhierelor, egumenilor și a toți preoții, care blăstem naintea noastră și naintea Adunării a toată țeara, în sfintele odăjdii îmbrăcaț și cu făclii aprinse în mână înfricoșat și groaznic făcutu-l-au și blestămându, stinsu-ș-au făcliile cum iaste leagea blăstemului, care blăstem într-acest hrisov al nostru arătăm-l și noi și-l punem înainte.

Cum pre om ca acela carele va îndrăzni a sparge această săbornicească legătură, dempreună cu îndemnătorii lui, să-l spargă Domnul Dumnezeu; să-nvie cursa carea nu o știe și vânătoarea ce i-au ascunsu să-l cuprinză și într-aceaea cursă să cază; să-i fie curtea lui pustie și întru lăcuitul lui să nu aibă cine lăcui; să se șteargă numele lui den cartea vieții și cu dreptii să nu se scrie; să puie Dumnezeu pre păcătosul asupra lui și diiavolul să stea de-a direapta lui cându se va judeca; să iasă osândit și rugăciunea lui să fie întru păcat și să fie zilele lui puține și deregătorii să o ia altul; să fie feciorii lui rămaș săraci și muiarea lui vădುವă și să fie goniți den casa lor, datornicii să caute toate câte⁴ sântu ale lor; să jăhuiască striinii osteneala lui; osfințitori să n-aibă,

¹ Scris: алничиле.

² T: «care mănăstirile sântu numele aceastea: Coziia, Bistrița, Guvora, Codmeana, Iazerul, Gura Motrului».

³ T: «închinate, cari cu ajutoriul și îndemnarea lu Dumnezeu le-am zidit noi de iznoavă, den temeiu, căroră li să chiamă numele aceastea: Câmpul Lungu, Sadova, Brâncoveanii, Arnota, Călduroșanii și mănăstirea De-un-lemnu, Măxineanii, Drăgăneștii de la Ruș, Brebul, Plătăreștii».

⁴ Adăugat inerlinear.

nici să fie cineva a-l milui; să fie feciorii lui de peire, într-un neam să se măture pomana lui; să se pomenească strâmbătatea părinților înaintea lui Dumnezeu și păcatul mâni-sa să nu se curățească, ce să fie înaintea lui Dumnezeu pururea; să cază de vrăjmașii lui în deșertu; să gonească vrăjmașul pre sufletul lui și să-l ajungă și să calce în pământu viața lui și veastia lui în țărână să o puie și să se măture de pre pământu pomeana lui și la sfârșeniia să se ia cu păgânii și-n zioa den înfricoșata judecată să nu vază slava lui Dumnezeu și foc și spuză și vânt vihorât să-i fie partea păharului lui, împreună cu Iuda și cu Ariia. Și acestea să se întâmpleze lui a le nemeri în valea matcei focului cu de trei ori anatema cu 318 Părinți de la săborul Nicheii.

Așijderea iarăși împotriva, cine va cinsti și va păzi neclătit această săbornicească tocmeală de-ntr-acest hrisov al nostru și va sili a întări și cu hrisovul lui, pe acela să-l auză Dumnezeu în zi de grijă a lui; să-l sprijinească numele Dumnezeului lu Iacov; să trimeată ajutoriu de la sfântul și din Sion să-i folosească; să-l blagoslovească Domnul și să vază tot binele în toate zile<le> vieții lui; să-i de Dumnezeu zile lungi și blagoslovenie în veacul veacului; să se lumineaze timpuriu lumina lui; să-i meargă nainte dreptatea lui și slava lui Dumnezeu să-l cuprinză; să răsare lumina lui la întunearec și întunearecul lui să fie ca amiazăzi și să-i fie Dumnezeul lui cu dânsul pururea și să se sature cum cugetă sufletul lui acela la svârșenie; după moarte să intre <în> bucuriia Domnului Dumnezeului său și în veac să fie părtaș a bunătaț ca acealea carea ochiu n-au văzut, ureachea n-au auzit și la inima omului n-au venit, carea au gătit Dumnezeu celora ce iubescu pre Dânsul, care Dumnezeu lăcuiaște în lumina cea neapropiată, Cea ce iaste blagoslovit în veac, amin.

Și cătră mai mare credință a acestui lucru săbornicescu, mărturii aducem într-acest hrisov al nostru cinstiții și credincioșii sveatnicii Domniei noastre și dregătorii țării, duhovnici și mireani: *chir părintele nostru arhimetropolit vlădica Theofil a întregii Țări Românești; chir Ignatie, episcop al sfintei episcopii a Râmnicului; chir Ștefan episcop al sfintei episcopii a Buzăului; pan Theodosie mare ban; pan Hriza mare vornic; pan Grigorie mare logofăt¹; pan Radul mare vistier; pan Preda mare spătar, pan Buzinca mare clucer.*

¹ În T mai figurează în plus: «și pan Dragomir mare clucer, pan Socol mare stolnic, pan Vucina Sârbul mare paharnic, pan Costandin mare postelnic».

Și ispravnic, însăși spusa Domniei mele.

Și pecetea cea mare a țării noastre a o lega am poruncit¹.

Și am scris eu Pârvul Radulovici².

Dat în scaunul de căpetenie al binecuvântatului și mântuitorului nostru oraș București, luna [...] 28 de zile, anul de la facerea lumii 7147, de la mântuirea lumii 1639, al șaptelea an al domniei noastre.

Io Matei, din mila lui Dumnezeu Domn.

Io Matei Voevod <m.p.>.

¹ Scris: прекорвничит.

² T: Pârvul logofăt.

XIII

ȘTEFAN CANTACUZINO Hotărâre pentru ridicarea văcăritului 4 martie 1714

Original românesc tipărit (*BRV* I, nr. 167, p. 492), reprodus după Nicolae IORGA, *Fragmente de cronici și știri despre cronicari (Studii și documente cu privire la istoria românilor III)*, București, 1901, pp. 94-96. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Hrisovul este precedat, în luna aprilie, de un act grecesc, a cărui traducere, realizată de C. Aristia, este publicată în TEULESCU, *Documente*, pp. 48-53.

O hotărâre pentru desființarea văcăritului al doilea, publicată de TEULESCU, *Documente*, pp. 55-63, este emisă la 17 iulie 1733 de Grigore Ghica, Domnul Țării Românești; hrisovul reia în arengă argumentația lui Ștefan Cantacuzino¹.

Io Ștefan Cantacuzino Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumânească.

Cei ce s-au ales de Dumnezeu să fie Domni și chivernisitori orașălor² și țărilor, au datorie neîncetată, mai întâi decât toate, cu multă nevointă și cu mare grijă să păstorească pre leage și pre dreptate și să chivernisească cu folosință de obște pre toți câți sânt supt stăpânirea și oblastia lor, făcând și lucrând toate trebile spre binele și sporiul

¹ Mărirea Domnilor și marea sufletire a oblăduitorilor nici într-un lucru din cele politicești nu se cunoaște, ca cum se laudă și se mărește întru a alege binele și folosul supușilor Domniilor sale, întru a pădzi și a întări legile și obiceiurile cele de folos și a strica și a desrădăcina din temeiu obiceiurile cele rele și de stricăciunea supușilor, a feri pe supuși de cele împotrivnice și a-și îndrepta și a-și lăți oblăduirile cu facere de bine și cu everghesii domnești ca acelea din care și supușii, după odihna ce se îndestulează de la Domni, se înmulțesc, se sporesc și se adaogă întru toate și ei însuși oblăduitorii câștigă nume ca acela mare și laudat, încât vestirea lor cea bună pătrunde toată lumea cea de subț soare. Deci, <cu> facere de bine ca aceasta mulți din oblăduitorii cei vechi și-au câștigat nume de la norod, așa numi mari și a se chiăma părinții patriei țărilor care oblăduia.

² Probabil o traducere mecanică a termenului πολιτεία.

norodului, pre cum obiciaiul Domnilor celor drepti o cercetează, nealegând mai mult folosul său decât binele cel de obște. Și mai vârtos se cuvine a purta grijă ca ceale dreapte și de folos să le întărească și să le lucreze pururea, iară ceale ce de la alții au avut înceapere și spre paguba și stricăciunea țării s-au făcut, să le dezrădăcineaze și de săvârșit să le piarză, de pohtesc să câștige laudă veacinică de la oameni și de la Dumnezeu plată cerească, ajutoriu și întemeiere.

Drept aceia și noi, de vreme ce din mila lui Dumnezeu și din pronia cea necunoscută, fără de nădejde ni s-au dat oblăduirea Țării Rumânești, avem datorie cu chiverniseala cea dreaptă, cât va fi prin putință omenească și cu purtare de grijă spre cei supuși să ne arătăm mulțemitori și cu bun cuget către Dumnezeu ce ne-au cinstit și cu dragoste părintească să ne nevoim la ceale ce sânt spre ușurarea greutăților a toată țara și la ceale bune și dreapte să adăogăm bunătățile și dreptățile, cu ajutoriul lui Dumnezeu, iară ceale fără de lege și stricăcioase, care învitează pre Dumnezeu spre mânie, să le tăem și din mijloc să le lepădăm.

Pentru aceia dar, cu multă scârbă și întristăciune a inimii noastre, uitându-ne la atâtea nevoi și ticăloșii ale țării, patridei noastre și la ranele ceale nevindecate ce s-au pricinuit la tot norodul din strămbătatea care n-au fost nici odinioară că în zilele lui Costandin Basarabă Voevod Brâncoveanu, ce au domnit mai nainte de noi, am cunoscut cu adevărat că lăcomia și nedireptatea și neobicinuitele dări au adus patriia noastră la aciașă stare ticăloasă și vreadnică de lacrimi și mai vârtos blestematul acesta de văcărit, carele întâi s-au izvodit în țara noastră spre paguba de cel ce s-au zis mai sus, că au pus supt dare și dobitoacele, lipsind cu aciașă nemilostivire și laptele pruncilor celor mici cu carele să hrăniia.

Care dare nesuferită poruncind fără de milă să se strângă pe vreme de iarnă, ticăloșii de săraci să siliia, de multă sărăcie, să fugă din lăcașele lor și unii se ascundea în munți, alții în peșteri, alții în păduri, alții prin stufuriși, alții prin găurile pământului, împreună cu muerile și cu copiii lor. În care locuri, unii muriia de foame, alții degera de frig, pre alții îi mânca fiarăle și alții cu alte multe fealiuri de patimi își săvârșiiia viața lor cea pedepsită, neavând cu ce sătura nesățioasa lăcomie a nemilostivului Domn. Lucru cu adevărat ticăit și plin de jale, a căruia strigare mai pe urmă au ajuns până la ceriu, ca și sângele nevinovatului Avel și, îndemnând urgiia lui Dumnezeu cea dreaptă spre izbândă asupra nedireptului, l-au surpat de pe scaun și fără de nădejde l-au pogorât, ca pre un vrăjmaș al săracilor și al patriei.

De care lucru văzând noi aciastă dajde nedireaptă, silnică și fără de leage, carea și mai denainte fiindu-ne peste voe, de vreame ce, cum am zis, dumnezeiasca pronie ne-au înălțat pre scaunul Domniei al Țării Rumânești, ca să mângâem cu părintească dragoste pre săraci și ca să vindecăm ranele ceale reale, cât va fi prin putință, ce spre pierzarea norodului au deschis în toată țara nesățioasa lăcomie, din râvnă dumnezeiască îndemnându-ne și cu osârdie spre milostivire plecându-ne, cu stăpânire ce de la Dumnezeu prin puternica Împărăție ni s-au dat, cu acest hrisov al nostru lepădăm și rădicăm aciastă dajde fără de leage a văcăritului de tot și de azi înainte, până va fi țara aciasta, hotărâm să fie slobodă de această povară tiranească, tot norodul ei, cei mici și cei mari, bogații și săracii, străinii și pământeanii, boiarii și supușii, toți preoții și toate mănăstirile.

Încă să n-aibă niminea datorie, veri ce fel de om ar fi, a mai plăti veri petru ce nevoe, neci mult, nici puțină dajde, pentru dobitoacele lui, adecă pentru cai, pentru iape, pentru boi, pentru vaci și pentru bivoli, ci, câte i s-ar adaoge, să fie de totu slobode de dajdea văcăritului.

Deci, de vreame ce socoteala noastră iaste să fie neschimbată în veaci aciastă facere de bine, care dintru a noastră bunăvoință am hotărât norodului celui ce iaste supus Domniei noastre, ne rugăm <ș>i Domnilor carii în urma noastră vor fi după vreme stăpânitori, ca unor întru H<risto>s iubiți frați, pentru veacina lor pomenire, să păzească nemișcat acest așezământ al nostru, carele iaste de folos pentru chiverniseala țării și pentru odihna și ușurarea a supușilor dintru atâtea nevoi.

Iară, carele din Domnii cei ce vor stăpâni după vremi țara aciasta ori din neamul nostru ori alt Domn de țară sau striin, biruindu-se de lăcomie sau și de altă nevoe silindu-să, au măcar și din nișcare boiari fără de scocoteală îndemându-se, va vrea să înoiască vreodinioară aciastă dajde a văcăritului sau veri în ce chip va socoti să orânduiască, au să o numească, silind pre norod și pre politie să o primească, călcând hotărârea noastră și făcând înpotriva hrisovului nostru, Domnul acela ca un vrăjmaș al țării și al folosului celui de obște, așijderea împreună cu el și din boiari sau din rânduiala cea preotească sau din cea mirenească, câți vor sfătui și vor îndemna la acest necuvios lucru pe Domn sau, măcar de ar vrea Domnul să facă una ca aciasta, de vor suferi socoteala lui, nemilostivindu-se spre săraci și pre țară, toți dinpreună unii ca aceia dintr-un cuget și dintr-un rost, al tuturoră prea sfințiților arhieriei, celor de loc și celor streini ce s-au aflat astăzi în pământul acesta, să fie afurisiți de sf<â>nta, cea într-o ființă și nedespărțită Troiță, care iaste într-o fire

un Dumnezeu și procleți neertați și după moarte nedezlegați; pietrile, leamnele, fierul să se topească, iară ei nicicum; să crape pământul să-i înghiță ca pre Dathan și ca pre Aviron; soarta lor să fie cu vânzătorul Iuda; așuția lor și casele lor să fie spre stricăciune și spre pierzare; muerile lor să rămâie văduve și copiii lor săraci și cerșetori; procopseală să nu se vază în toată viața lor; să aibă și blestemul celor 318 sfinți de Dumnezeu purtători Părinți carele au fost la Soborul Nicheii și a celorlalte sfinte Soboare; și supuși să fie anathemei cei veacinice, pentru că n-au cruțat celui sărac și celui nemearnic, nici de milă și de dreptate nu ș-au adus aminte, nici pe Dumnezeu n-au chemat întru lucrurile lor ajutor.

Încă hotărâm să aibă volnicie norodul și fieștecarele din boiari să tragă pâră împotriva aceluia Domn înaintea puterniciei Împărăției, pentru ca să-și ia căzuta pedeapsă ca un tiran și lacom.

Drept aceia am făcut acest hrisov al Domniei noastre, întărindu-l și adevărindu-l cu iscălitura și cu peceate Domnii noastre și cu sfatul a toată boerimea Divanului nostru: pan Constandin Știrbeai vel ban și pan Bunea Grădișteanul vel vornic și Radul Dudescul vel log<ofăt> și Radul Cantacuzino vel spat<ar> și Șarban Boj<o>reanul vel vist<ier> și Șarban Prisecianul vel cluc<er> și Pătrașco Brezoianul vel post<elnic> și Statie Leurdeanul vel păh<arnic> și Neagoe Toplicianul vel stol<nic> și Mihai Cantacuzino vel comis și Șarban Herăscul vel slugiar și Șarban Grecianul vel pitar.

Și ispravnic Constandin Conțescul al doilea log<ofăt>.

Iară hrisovul acesta îl lăsăm la sfânta mitropolie, ca să fie supt paza prea sfințitului mitropolit ce după vremi va fi, pre carele îl și jurăm înaintea lui Dumnezeu să aibă datorie să-l cetească de doao ori pre an, de față întru auzul tuturor, ca să rămâie nemișcată această orânduială de folos, întru slava celui ce în Troiță să proslăvească Dumnezeu, căruia ne rugăm să păzească țara noastră și pre toți pravoslavnicii creștini de toată nevoia și scârba, amin.

Și s-au scris în anul dintăi al Domniei noastre în scaunul Bucureștilor, la anul 7222, luna mar<tie> 4.

Io Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn.

XIV

CONSTANTIN MAVROCORDAT Așezământ constituțional pentru Țara Românească 7 februarie 1741

Transcriere după originalul românesc aflat la Arh.St.Buc., Suluri 17¹. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice, iar cele grecești în caractere grase.

Sub titlul «Constitution faite par S.A.M. le Prince CONSTANTIN MAURO CORDATO, Prince des deux Valachies & de Moldavie, le 7 Février 1740. Portant Supression de plusieurs Impositions onéreuses aux Habitants de la Valachie, & prescrivant plusieurs Règles utiles au Gouvernement de cette Province», așezământul a fost publicat în *Mercure de France* VII, iulie 1742 (= C). Am utilizat reproducerea din *Revista de Drept Public* XIII, 1938, pp. 116-127.

Cu mila lui Dumnezeu, întru Hristos binecredincios și de Dumnezeu iubitoriu Io Costandin Nicolae Voevoda, Domn și stăpânitoriu a toată Țara Rumânească.

Aceasta toate câte mai în jos să cuprind, adică: pentru dajdea mănăstirilor, pentru egumenii² de la mănăstiri, pentru dajdea preoților, pentru protopopii după-n judeațe, pentru veliții mazâli judecători, pentru boierii de neamu, pentru ispravnicii ce s-au așăzat pe la judeațe judecători, pentru cheltuielile slujbașilor după afară, pentru văcărituri, pentru pogonărit, pentru cei cu moșăile, pentru șăzământul oamenilor, pentru patru civerturi ce s-au așăzat pe an, avându-le și Domniia mea pururea întru cugetul Domni<i> mele a le săvârși și urmând și învățăturile răposatului întru fericire părintelui Domni<i> mele Io Nicolae Alexandru Voevod, ca ceale ce sântu fără de nici o îndoială de folosul obștii le adevărim și le întărim cu a Domni<i> mele domnească peceate și iscălitură.

¹ O transcriere defectuasă și incompletă la TEULESCU, *Documente*, pp. 64-77.

² scris: ерѣмѣнни.

Pentru care pohtim Domniia mea și pe Domnii care în urma noastră îi va învrednici Domnul Dumnezeu a oblădui scaunul țării acestia¹, au din neamul nostru de va fi, au din streini, toate acestea aseamenea să le întărească, pentru că, dă le va păzi, vor fi de mare folos și Domni<i> și la toată obștea țării acestia². Și oricare din boieri ar sfătui vreodinioară a să strămuta acest așăzământ³, acela nu ca un sfetnic bun și pricinuiitoriu de bine Domnului și țării, ci ca un vrăjmaș și zavistnic patriei să să socotească. Ci, iarăși cu inimă curată, pohtim ca să-i lumineaze Dumnezeu, să le întărească și să le păzească toate acestea nestrămutat.

Io Costandin Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn.

Io Costandin Voevod <m.p.>.

⁴Facerile de bine cându covârșăscu puțința, împiedecă lesnirea cu care să poate aduce pe deplin căzuta mulțumită făcătorilor de bine, întru care greotăte aflându-ne și noi, toți lăcuiitorii Țării Rumânești, către prea înălțatul nostru mult milostiv Domn, Măriia Sa Io Costandin Nicolae Voievod, pentru bunătățile și îndreptările⁵ care, umbrindu-l ajutoriul de sus, și către cinul bisericesc și către neamul boieresc⁶ și către toți lăcuiitorii de obște, ca un adevărat părinte al patrii noastre, cu a sa preaînaltă înțelepciune blagoslovindu-l nemărginita a ceriului milostivire, au săvârșit, după cum faptele⁷ Înălțimei Sale, care mai jos le însemnăm, dovedescu pe dăplin, lăsând mai pe largu a pomeni multa a Înălțimei Sale stradanie și înțeleapta otcârmuirea⁸ și privegheare neprestan⁹, cu care după a Mări<i>i Sale întemeiată credință ce au avut de la prea puternica Împărăție, fiind bine știut, den moșai și den strămoșai Mări<i>i Sale, că au¹⁰ fost toți dreapte și credincioase slugi Împărăției și așa cunoscută fiind de însuși preaputernicul Împărat credința și vrednicia slujbelor Mări<i>i Sale, pentru care, avându-l de-a

¹ C: «que Dieu élevera au Gouvernement de cette Province».

² C: «toute la Nation».

³ C: «cette présente Constitution»; în aceeași scurtă întărire domnească se folosesc, indistinct, și termenii «Decret» și «établissements».

⁴ În C, textul așezământului este precedat de următoarea frază: «DECLARATION du Clergé & de la Noblesse, faite au Prince, à l'occasion de ses nouveaux Etablissements».

⁵ C: «son grand savoir dans le Gouvernement».

⁶ C: «l'Etat Ecclesiastique & l'Etat Séculier».

⁷ C: «les Reglements».

⁸ C: «son grand art de gouverner».

⁹ Neîncetată (slavonism).

¹⁰ Scris: 488.

pururea în împărătescul nazar¹, luându pre Dumnezeu întru ajutoriu au ferit și au păzit țara aceasta întru cumplitele repejuni a trecutei, primejdioasei oștiri, cându trei Împărății să lupta.

Și, măcar că ne cunoaștem nedăstoinici a putea aduce pe dăplin cuviincioasa mulțumită bunătăților Înălțimii Sale, dar încă și ca să nu rămânem totuși cu totul întru hula nemulțămirei, atât dăspre partea vecinătăților, cât și dăspre moștenitorii noștri, carei în urma noastră să vor naște și, mai vârtos, ca să fie părtași aceștii nemuritoare mulțămiri și nepoții și strănepoții noștri și toți care vor fi în urmă lăcuiitori acestui pământ, n-am lăsatu întru tăcere everghesiile și bunile Mări<i>i Sale faceri și îndreptări, pentru vecinica pomenire și lauda nemuritoare prea slăvitului nume al obștescului nostru de bine făcătoriu și Domn, ca să rămâie pildă îndemnătoare și altor Domni, care întru vreamile viitoare vor oblădui scaunul Țărâi Rumânești.

Ci dar, împreună cu toții, cu un glas de veacinică pomenire și nemuritoare mulțumită, slavă marelui și dătătorului tuturor bunătăților Dumnezeu înălțând, întru această a noastră carte arătăm ceale ce în jos însemnează.

[I]² Pentru dajdea³ mănăstirilor.

Mănăstirile, măcar că totdeauna au fostu supuse dăjdilor visteri<i>i⁴, dar rămânându sfintele mănăastiri, pe unde era închinat, fără de nici un ajutoru și aici mănăstirile ajungându la greale datorii și lipse, cât pe la unile nici efimerii⁵ să slujască sfintele leturghii nu să afla și, mai vârtos, că cu pricina dăjdilor da egumenilor îndemână a păgubi mănăstirile, cine cum vrea, s-au socotit si s-au hotărât ca să fie mănăstirile fără de dajde, după cum și la alte părți creștinești.

[II] Pentru egumenii de la mănăstiri.

Obicinuindu-să egumenii⁶ a nu avea nici un feliu de grijă ca să caute veniturile mănăstirilor cu dreptate și cu nevoință pentru întemeierea și folosul mănăstirilor, ci, cum putea să siliia să apuce și să prăpădească dentr-ale mănăstirilor, pentru agoniseala și îndestularea lor, cu sfatul obștii s-au ales din egumenii⁷ cei mari, oameni de cinste și cu

¹ slujbă, ministeriat (turcism), cf. C: «le glorieux ministère du très florissant Empire».

² În C, articolele (Articles) sunt numerotate de la I la XIII, locutorul fiind Constantin Mavrocordat.

³ C: «la contribution».

⁴ C: «les Tributs».

⁵ Nici într-o zi (grecism).

⁶ Scris: ерѣмении.

⁷ Scris: ерѣмении.

frica lui Dumnezeu, zece epitropi¹ ca să aibă a lua seama tuturor egumenilor, atâta după la mănăstirile ceale mari, cât și după la schituri. În toți anii, de la mult până la puțin pentru orice venit ar fi și cu a lor bună iconomie să povățuiască pe toți egumenii² spre îndreptarea și adăugirea veniturilor a fieștecăriiia mănăstiri, păzind pururea ceale ce li s-au hotărât cu ponturi, nestrămutat.

[III] Pentru dajdea preoților.

Dajdea la preoți au fost di-nceput, dar cunoscându-se puțin folos visteri<i>i³ și cei mai mulți fiindu săraci și neputându să-și agonisească și să-și plătească dajdea lor fără de stenohorie⁴, să necinstia de către zapcii⁵ lor și fiindu supuși după agoniseala birului, pururea era bisearicile închise, neslujindu-să sfânta leturghie. Cari și aceasta fiindu lucru necuvios a nu-și putea păzi preoții slujbele bisericesti den pricina birurilor, s-au socotit de li s-au rădicat dajdea.

[IV] Pentru protopopii de prin judeate.

În toți anii să orânduia protopopii pentru paza și învățăturile bisearicești. Dar, neurmădu-se, nici păzind numai ceale cea se cuvine ale bisearicilor, ci cu asupreali să amesteca și la altele care nu li să cuvenia, să ție grosuri⁶ și să închiză pe oameni, prădându-i și jăfuindu-i cu gloabe mari⁷, fără de dreptate, s-au arădicat ca să nu mai aibă voie protopopii să ție grosuri și închizându pe oameni pentru mâncăturile lor.

[V] Pentru veliții mazili judecători.

Măcar că mai-naainte boiarilor fără de dregătorii⁸ nu li să da nimic dintr-ale visteri<i>i, dar acum, pentru ca să nu fie nimeni din ceata veliților boiari depărtați de stăpâneasca milă⁹ și nemetahirisiti¹⁰ la trebile țărâi¹¹ și de vreamă ce veliții boiari cei cu dregătorii sânt și cu alte trebi însărcinați (și) nu pot să cuprinză toate judecățile norodului care să înglotează aici, s-au socotit hotărându-să ca oricine din veliții boiari să vor afla păzind la Curte să să adune și osebiți să judece, dându cărți de judecată pentru îndreptările ce vor aleage fieștecăruia¹². Și pentru

¹ În C numărul acestor «Procureurs» este de opt.

² Scris: ерѣмники.

³ C: «le trésor public».

⁴ Stânjeneală, chin, necaz (grecism).

⁵ C: «Collecteurs».

⁶ C: «des Prisons».

⁷ C: «des sommes d'argent considérables, pour remédier à un tel abus».

⁸ C: «charge».

⁹ C: «liberalité».

¹⁰ Nefolositi, neîntrebuințați (grecism).

¹¹ C: «affaires publiques».

¹² C: «donneroient leurs avis par écrit sur les differens procès de particuliers».

osteneala ce vor face cei ce vor păzi această hotărâre, să aibă și simbrie¹ de la visterie, pe cât să va socoti.

[VI] Pentru boiarii de neam.

Boiarii de neam, fiindu supuși dăjdiilor, atâta s-au scăpătat, cât unii au rămas de tot la periciune. Deci, pe lângă alte bune îndreptări, s-au socotit și pentru aceasta, că n-ar fi cu cale să rămâie neamuri de veliți boiari cel adevărat după hrisoavele domniilor vechi² la periciune den pricina dăjdiilor și iarăși cu obștea socotindu, au rămas să fie fără de dajde.

[VII] Pentru ispravnicii³ ce s-au așezat pe județe⁴ judecători.

Fiindu mulți den săraci scăpătați și pentru neputința lor nedându-le îndemână ca să vie cu cheltuială să-și caute judecățile aici la Divan⁵ și, de vreamă că mai-nainte de la căpitanii carii era prin județe nu avea nici un feliu de dreptate, acum, pentru ca să nu rămâie săracii [fără] de dreptatea ce li să cuvine, socotindu-să, s-au așezat boiari ispravnici la toate județele, pe plăși, cu simbrie din dăjdile civerturilor visteriei⁶, să caute pururea judecățile tuturor săracilor cu bună îndreptare, păzindu pre săraci de toate strâmbătățile și mâncăturile ce să obicinuesc atâta pârcălabii la cislă⁷, cât și alții den slujbași cu cheltuielile ce făcea.

[VIII] Pentru cheltuielile slujbașilor după afară.

Fiindu rău lucru obicinuit a cheltui boiarii slujbași și alți diregători carii mergeau cu trebi în țară slujbași, a cheltui după la sate cine cum vrea și, mai vârtos, că cu acea pricină da îndemână pârcălabilor a face mâncături, cisluid în doiți și întreiți pe săraci⁸, banii⁹ acelor cheltuieli s-au curmat și s-au rădicat ca să nu mai facă nimenea cheltuială prin sate, măcar preț de un ban, ci fieștecare slujbaș au diregătoriu să cheltuiască de la sine, den simbriile ce li să dau de la visteriia domnească și săracii să rămâie odihniti de acea nedreptate.

[IX] Pentru văcărituri.

¹ C: «salaire».

² C: «des familles d'une Noblesse reconnuë & confirmée par les Lettres Patentes des Princes nos Prédecesseurs».

³ C: «Commissaires».

⁴ C: «les Districts».

⁵ C: «Cour».

⁶ C: «une pension sur notre Trésor public».

⁷ În C sensul este diferit: «d'avoir l'oeil à l'Election des Burgraves».

⁸ C: «ce qui donnoit occasion aux Burgraves de faire des repartitions sur les habitants, lesquelles surpassoient souvent du double ou du triple les frais que les Collecteurs avoient exigé desdits Burgraves».

⁹ Scris: **БАННИИ**.

Neputând Domnii cei trecuți a găsi mijlocire cu prilej ca să să poată chivernisi trebile țărâi¹ și păsurile ceale peste puțină care pururea întâmplările vreamilor o aducea, măcar că la răposatul Costandin vodă Brâncoveanu țara era bine întemeiată, dar încă și peste obicinuitele dăjdi, carele neputându-să urma cu direptate, de-a purururea aducea strămutare satelor, fost-au mai adaos și dajdea văcăritului, de vită câte bani 33².

Pentru care, de vreamă că după obiceiul și starea pământului, hrana și bișugul tuturor lăcuiitorilor de mulțimea vitelor să pricinuiască și fiind pe la toți vite multe, îndată au început cu toții a vinde vitele și a le răsipi, împruținându-le desăvârșit, atâta cât de la al doilea an au început suma vitelor a să împruțina și orânduiala dăjdi<i> a să înălța, ajungând în urmă la alți Domni și până la 76 de bani de vită. Și așa, au adus trebuința de s-au scos și 2 văcărituri pe an, adecă de o vită să de câte bani 152 și dintr-această greotăte nu numai toți săracii au rămas lipsiți de dulceața și hrana dobitoacelor, ci și mănăstirile și boierimea și alți locuitori, neavând cu ce să-și facă arăturile pe dăplin, au început de-a pururea a se face și scumpeate mare de bucate, atâta cât de unde era multă efinătate, vânzându-se chila de grâu câte bani 90 și de mălai câte bani 30 și vita câte taleri 2 și boul câte taleri 5 și carnea câte bani 3 ocoa și untul câte zece bani³ ocoa, au ajunsu chila de grâu câte taleri⁴ zece și chila de mălai câte taleri optu și vitele câte taleri zece și cinsprezece vaca și boul câte taleri 20 și carnea câte bani optusprezece ocoa și untul ocoa câte bani șazeci. Și, mai vârtos, când era trebuință de zahereale și de altele la vreamă oștirilor, cu mare greu să lupta poruncile împărătești, pentru împruținarea dobitoacelor; încă în cea după urmă și răsipirea țărâi să pricinuia, de vreamă că sărăcind oamenii de dobitoace nu putea sta pe la locurile lor.

Și măcar că și trecuții aceia Domni în tot chipul dorea cu multă râvnă ca să zăticnească această păgubitoare dajde, iar mai desăvârșit Măriia Sa răposatul Neculae vodă, având pre Măriia Sa milostivul nostru Domn Io Costandin Voevod fiu și nădăjduind la Dumnezeu că să va înălța la oblăduirea scaonului țărâi aceștia⁵, necontenit era la sfaturile Mări<i> Sale tras și că multe socoteali de învățături⁶ arătându-i,

¹ C: «satisfaire à toutes les dépenses publiques».

² C: «trente trois Aspres» cu nota «Un Aspre vaut six deniers, Monnoye de France».

³ Scris: **ВАННИИ**.

⁴ În C notă: «Un talair vaut à peu près cinquante-cinq Sols, Monnoye de France».

⁵ C: «être élevés au Gouvernement».

⁶ C: «ses vues & ses projets».

stricăciunea dăjdi<i> aceștia îl povățuia ca, oricând îl va învrednici Dumnezeu părintescului său scaun, să să nevoiască a găsi mijloc ca să rădăce dajdea văcăriturilor, că va fi pentru întemeierea și folosul țării¹.

Și acum dar, din dumnezeiasca luminare găsindu-să mijlocul care arată înaintea, cu sfatul obștii s-au rădicat amândoa văcăriturile să nu mai fie.

[X] Pentru pogonărit.

Pogonăritul iarăși asemenea pentru nevoile țării² adaogându-se, nici o urmare bună și de nici un folos țării și al obștii n-au fostu, neieșindu suma ca să să poată rădica vreun greu, ci numai stricăciune și pagubă obștii au adus.

Pentru că, până a nu fi pogonăritul, era multă îndestulare și ieftinătate de vinu, încât nimeni nu era lipsiți, vânzându-să ocoa de vin câte bani doi și mănăstirile, boierii și alți lăcuitori își chivernisea casele după vinuri. Iar den pricina pogonăritului, fiind și lucru viilor cu bani și dându și pogonărit, au început oamenii a-ș părăsi viile, rămâindu nici pe jumătate lucrate și roditoare. Și făcându-să lipsă mare de vin, nu numai că s-au scumpit, ajungând ocoa câte bani 30, ci, mai vârtos, că cei mai proști, ca să nu plătească păragine, să risipiia pen alte părți și să păgubiia vistieria de dajda lor.

Care și pentru aceasta, iarăși după învățăturile ce au fost avut Măriia sa Domnul nostru de la răposatul părintele Mări<i>i Sale, de-a pururea ne-au arătat că ar fi bine și cu cale³ să lipsească pogonăritul, aducându stricăciune țării și pagubă pământenilor. Și așa, acum, cu tot sfatul obștii⁴ s-au rădicat să nu mai fie pogonărit.

[XI] ⁵Pentru cei cu moșiile⁶.

Așijderea, fiind mare nedreptate a șădea oamenii⁷ și a să hrăni pe moșăile mănăstirilor și ale boierinașilor celor neputincioși și megieșiști și nefiind cu cale a ținea numai unii oameni și alții să nu aibă nici un om și, mai vârtos, că acei cu moșiile⁸ a nu avea nici un ajutoriu și folos de la oamenii care șăd pe moșăile lor, supuindu-se oamenii pe la alte sate mari, cine pe unde vrea, s-au socotit și s-au hotărât cu dreptate ca, oricine

¹ C: «au bien de la Province».

² C: «les besoins de l'Etat».

³ C: «le bien public».

⁴ C: «de l'avis de notre Conseil»; singura mențiune în C a «sfatului obștii».

⁵ Articolul este transcris și în DRA, I, nr. 215, p. 387.

⁶ C: «Possessions».

⁷ Scris: **ŌAMENII**.

⁸ C: «Propriétaires & Terriers».

pe a cui moșie va șadea, aceluia să-i clăcuiască¹ și să-ș de dijma după obicei.

[XII] Pentru șazământul oamenilor.

Fiindu multe mânăcturi și mari amestecături din pricina oamenilor ce șadea într-un sat și dajdea să numia că-și trage la alt sat, alții șadea la un județ și dajdea să zicea că-și da la alt județ, de la care să îndăstula pârălabii de mânăcturi, nearătându pe acei oameni celorlalți săteani la cislă², s-au hotărât ca să lipsească aceasta și fieștecăre, în ce județ și în ce satu va șadea, acolo să-și dea și dijma.

[XIII] Pentru patru civerturi ce s-au așezat pe an.

De vreme că de la toate orânduialile dăjdiilor trecute ce era pe țară nu s-a putut cunoaște nici un folos și îndreptare bună, ci numai văzută și cunoscută stricăciune, precum înapoi arată, ne-am adunatu în multe rânduri înaintea prea milostivului nostru Domn, cu cinul bisericesc și cu toată ceata boierească, socotindu-ne pe amăruntu, ca să găsească mijloc de dajde tocmită și pe dreptate, cu care să poată împlini și poruncile împărătești și să chivernisească toate trebuințele țării.

Și așa Măria Sa, den dumnezeiască luminare, cu tot sfatul obștii găsindu³, s-au așezat patru civerturi pe anu, cu cisle dreapte la tot omul, pe capete și pe bucate. După care așezământuri, împlinindu-se anul și văzându-să că nu numai banii dăjdi<i> se dau cu lesnire, fără de nici un feliu de zmăcinare săracilor, ce și satele să întemeiază și să mulțămescu toți pentru dreptate și odihna ce li s-au pricinuit cu acest așezământ, care mai înainte niciodată nu putea fi mulțumiți, și, mai vârtos, că cu suma acestor civerturi și poruncile împărătești să împlinescu cu lesnire și trebile țării⁴ să chivernisescu cu bună liniște pe deplin și țara să întemeiază cu adăogire de oameni, cu toții am rugat pre milostivul nostru Domn ca să arate milă și să rădice după țară realile tocmiri ale dăjdilor trecute și să rămâie numai aceste patru civerturi pe anu, urmându-să și păzindu-să cu așezământul lor nestrămutate.

Și, Măria Sa, ca un milostiv stăpân, n-au lăsat cererea rugăciunii noastre în deșărt, ci cu stăpâneasca sa peceate și iscălitură au întărit mila și dreptatea aceasta.

Și noi încăși, pentru ca să cunoască ca oricine, au din pământeani, au din streini, vreodinioară ar fi îndemnători a să strica

¹ C: «travailleroit pour lui un certain nombre de jours pendant le cours de l'année».

² C: «répartitions».

³ C: «du consentement de son Conseil».

⁴ C: «affaires publiques».

aceaste aşezământuri şi îndreptări pentru folosul obştii¹ şi ar pomeni de pogonărit şi de văcărit, acela, ca un zavisnic binelui, nu numai să da seama înaintea lui Dumnezeu, ci să fie ştiut şi cunoscut şi de vrăjmaş patriei noastre, am iscălit mai jos cu toţii, fiindu orânduie ispravneac la acest hrisov Ştefan Văcărescul vel logofăt.

Şi s-au scris întru al [...] an dentru a treia domnie a domni<i>i Mări<i>i Sale prealuminatului nostru Domn, de Costandin logofeţelul.

Luna [...], zile [...], anul 7249.

Neofit, mitropolitul Ungrovlahiei; Climent, episcop Râmnicului; Ioanichie de la Stavropoleos; Anania al vechii Cezarea; egumenul de la Sărindar, Sofronie; Gherasim arhimandritul, epitrop; Anania epitropul, arhimandrit la Cotroceni; Macarie de la Radul vodă, epitrop; Dionisie arhimandrit hurezean, epitrop; Ghenadie arhimandrit coziian; Ilarion bistricean, epitrop; Iordache Creţulescu vel dvornic; A<ntonie Caliarh> *fost* vel ban; Mateiu Cantacozino *fost* vel ban; N<icolae> Roset *fost* vel logofăt; Constantin Dudescul vel logofăt; Grigorie Greceanul vel vistier; Ianache vel spătar; Barbul Văcărescul vel paharnic; Barbul *fost* vel slujer; Dumitru vel agă; C<onstantin> Cioranu *fost* vel comis; Alexandru <Duca> vel slujer; Sculi vel sluger; Pavel vel pitar; Costandin Brezoianul vel agă; Toma vel medelnicer; Ioan mare portar; Constantin Obedeanul *fost* vel şătrar; Mihai Fălcoianu vel şătrar; Grigore Topliceanul vel comis.

Ştefan Văcărescul vel logofăt *a verificat*.²

[Notă tergală:]

Hrisovul lui Costandin vodă *fiul lui* Nicolae vodă Mavrocordat pentru iertarea văcăriturilor <şi> pogonăritului şi pentru ca să ție în ţară numai patru sferturi într-un an [...]³.

Luna februarie, zile [...], anul 7249.

¹ C: «pour la juste administration de la Province & pour l'utilité publique».

² În C, după lista demnităţilor (3 arhiepiscopi, 2 episcopi, 8 epitropi ai mănăstirilor, 69 de egumeni şi 48 de dregători în funcţie sau «*Emérites*», nici unul dintre aceştia numiţi) şi a judeţelor (19), urmează paragraful: «L'an 1741 le premier de Septembre, le Sérenissime Prince Constantin, ayat été élevé au Gouvernement de la Moldavie, cette Constitution fut acceptée dans une Assemblée de tous les ordres de la Province, & soussignée par les Etats Ecclésiastiques & Séculier, excepté seulement l'Article second, touchant l'Election des Procureurs des Monastères, lequel Article n'a point encore été exécuté.» după care se însirue lista demnităţilor (1 arhiepiscop, 3 episcopi, 4 protopopi, 47 de egumeni, 60 de dregători în funcţie sau «*Emérites*») şi ținuturilor (19) din Moldova.

³ Ilizibil, şters.

CONSTANTIN MAVROCORDAT
 «Așezământul dăjdiilor» în Moldova
 8 octombrie 1741

Original românesc reproduș după ISTRATI, *Conșica*, II, pp. 52-58.
 Pasajele și cuvintele slavone au fost redatē în caractere italice.

Pentru rânduiala cifeturilor, precum s-au așazat țara.

Ioan Costandin Neculae voievod, *din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei*.

Tuturor boiarilor și boerenașilor, mazilii și altor dregători, vorniceilor, vătămănilor și tuturor lăcuitarilor țării, vă facem Domnia mea în știre că, din voia și bogata mila lui Dumnezeu, viind noi Domn și oblăduitor țării aceștia a Moldovii, puindu-ne preputernica Împărăție, având purure milă de țară și de săraci, întocma ca de o patrie a noastră, pentru folosul tuturor de opștie, după cum din voia și agiutoriul milostivului Dumnezeu s-au făcut așezământ și orânduite dăjdi Țării Românești, așa dar am socotit Domnia mea dinpreună cu ceata boeriască și cu cinstiți și credincioși veliții boiarii Domniei mele, întrebând pe fieșticare din boiari și pe toți lăcuitarii carii să întemnica pe cale, viind Domnia mea la scaon și cu toții, cu mare pohtă și rugăciune cerșind și pohtind așezământul dăjdilor ce s-au făcut Țării Românești.

Deci, din vreme ce cu voe și cu sfatul tuturor primind acest fel de așezământ, vă scriem și vă înștiințăm că asemenea viți avea, după cum în gios mai pre larg în ponturi viți înțălegi, cetindu-să întru auzul tuturor de opștie.

[I] Pentru dajdea văcăritului și a conii, fiind lucru știut că multă pagubă și stricăciuni pricinuește țării, până încât lăcuitarii, neputând să plătiască văcăritul și conia, vânzându-și dobitoacile, să micșura hrana sa, care aduce mare stricăciuni săracilor, s-au socotit de s-au rădicat aceste dăjdi, ca să nu mai fie de acum înainte.

[II] Pentru pogonărit, așjidire mulți din lăcuitori își părăsia viele și nu să mai adăoge dintr-această pricină și vinul în toată să scumpisă, care

și această mare pagubă țării și tuturor de obște fiind, s-au socotit și această dajde de s-au rădicat.

[III] Pentru cheltuielile slujbașilor și ale altor dregători care merg pen țară cu trebi și aceste multe mâncături pricinuia săracilor, că cu această pricină da îndămâna vorniceilor și vătămănilor de făce mâncături, cisluiind banii îndoîți și întriiți pe săraci, care cheltuielile să adauge cu dajde lor ce o trăge, s-au hotărât și pentru aceasta li s-au rădicat, ca să nu mai facă numărui cheltuială prin sate măcar preț de un ban, ce fieștecăre zlotaș au dregător să cheltuiască cu bani.

Boiarul zlotaș, mergând în sat, orce i-ar trebui de conac, întâi să plătiască cu bani, cu prețul ce să va vinde la țară și apoi să ia, iar să nu strângă vornicii sau vătămăni conace boierilor zlotași, ce, de la fieștecăre om ce-i va lua, în mână să-i dei banii și să facă foae, iscălită de preut, de vornice și de vătămăni, de toată cheltuiala ce-au făcut, însă ce și pe ce și cui, arătând anume omul de la cine ce au luat și să o dei la mâna boiarului zlotaș. Asemine, boiarii zlotași să de foae iscălită de dâșșii la mâna vornicelului și a vătămănelui de toate pre nume ce-au plătit.

[IV] Ce dar, din vreme ce aceste toate dăjdii, fiind de mare stricăciune țării, le-am lăsat Domnia mea gios ș-am orânduie patru ciferturi într-un an, adică: noemvri, dechemvri, ghenar - cifertul dintâi; februar, mart, april - cifertul al doilea; mai, iunie, iulie - cifertul al triele; avgust, săptemvrie, octomvrie - cifertul al patruale.

Și, din vreme ce toate dăjdile țării stau într-acestea 4 ciferturi, să caute tot omul să iasă să-și ia pecete și să între în foae domniască de cislă, atâta casnicii, cât și holtiei de vârstă, slujitori, păstori, argați, slugi boierești și altora, au di să va numi mazil sau neguțitorăș sau curtian sau căpitan, au oameni streini așăzați în țară, au ruptași cămării, au vorniceii și vătămăni sau ce om sau rufet vor fi, toți să să pue la cislă satului și să-și ia peceti pe fețele lor, afară din boiarii mazili și neguțitorii ce vor fi în foaia domniască pecetluită, acie să nu ia pecete, iar alții toți câți nu să vor afla în foaia domniască pecetluită, tot omul să-și ia pecete câți lăcuesc în țară.

[V] Jidovii și armenii să-și ia și ei peceti osăbite și să să cisluiască și ei între dâșșii osăbit, iarăși după orânduiala aceasta. Însă cii ce sânt pe la târguri să să cisluiască între dâșșii cu foae domniască de cislă, iar cii ce sânt răsăpiți pin sate să-și plătiască pecete sa și să nu să cisluiască cu satul.

[VI] Orbii, șchiopii, ciungii, carii nu pot să să hrăniască și holteii carii nu sânt de vârstă, cine le va da peceti le va plăti banii îndoîți.

[VII] Holtei de vârstă ce are casă și este făr de părinți, ca un casnic să să cisluiască și să plătiască pe câte capete îl va adungi cislă satului.

Holtei de vârstă ce au părinți și șed în casă cu tatăl său, să nu fie volnici a-i puni la cislă satului, măcar un ban mai mult decât 20 de parali, din vreme că casa aceuia, cât îi vine după prilejul lor, să încarcă părinții lor la cislă.

[VIII] Foi de cislă cu pecete domniască s-au dat zlotașilor, ca să de pe la toate satele, să să cisluiască.

Însă cislă să să facă pe capitile oamenilor, pe dobitoace, pe vii, pe hrana omului și tot prilejul său și fieștecare cum îl va agiunge cislă cu dreptate să-și plătească dajde sa.

La fieștecare sat s-au rânduit câte 2 foi de cislă. Ce una dintr-aceste să rămâie, iscălită de boiarii zlotași, la sat și alta să rămâie, asemine ca aceasta, iscălită de popa și de vornicel și de vătăman, la boiarii zlotași, să o trimită la visterie.

[IX] La cislă satului, boiarii zlotași, sau vorniceii, sau vătămanii nicidecum să nu se amestice, afară de oamenii lăcuitori ai satului, ei sânguri, cu toții la un loc, să-și facă cislă între dânșii, socotindu-să în scris a fieștecărue bucate și tot prilejul și fieștecine să să încarce după putința sa.

Dar, de nu vor face așa, cine să va găsi nesupus poroncii și au făcut peste porunca gospod, să va pedepsi cu mare certare.

[X] Unde vor fi unul, doi sau trei, au păr la 10 oameni osăbiți, orice fel de briaslă: curteni, căpitani, slujitori, neguțitorasi, pe aceștie pe toți să-i trageți la satul unde vor fi mai pe aproape și să să cisluiască cu satul și cât îi va agiunge după bucate, hrana și tot prilejul lor să-i încarce, iar nicidecum strâmbătate să nu le facă, nici scăzându-i mai puțin, nici încarcându-i mai mult piste prilejul lor.

[XI] Oricare sat mare și cătune, adică lăturași pimpregiur, cu toți în foae domniască de cislă să să cisluiască, iar boiarii zlotași la tabla visteriei să le scrie osăbit satul și osăbit cătunele, fieșticările cu numele pământului și stăpânului moșiii.

[XII] De acuma înainte, fieșticare om, unde și pi ce moșie șade, acolo să-și dea dajde sa, iar nu să șadă într-un sat și să de dajde la altul sat, nicidecum aceasta să nu mai fie.

[XIII] Boiarii zlotași nicidecum peceti la călători să nu de, că cine va da îi va plăti pecete întriit. Ci, pe tot omul la satul său să-l scrie, iar vornicelul și vătămanul pe oamenii ce-i va ave călătoriți, pe toți acie, atâta casnicii, cât și holtiei, să-i de în scris la boiarii zlotași și să-i scrie la foae de cislă satului, cisluiindu-i după prilejul lor și pecetile acilora să le lasă la vorniceii și la vătămani și, când va vini călătoriul la satul lui, să-i deie pecete vornicelul și vătămanul, scrise pe fețele lor, că, la cercătură, în

urmă, găsindu-să călătorii fără de pecete de la sate, au nescrisă pe fața lui, va plăti pecete împătrit, iar vornicelul și vătămănu satului aceluia să va globi cu toată casa și să va pedepsi cu mare certare.

[XIV] Îndată după cislă și împărțala pecetilor, s-au hotărât cercătură cu mare tărie și oricare nu va avea pecete sau va avea și nu va fi scrisă pe fața lui, acela va plăti pecete lui îndoit, iar vornicelul și vătămănu satului aceluia cu mare pediapsă să va pedepsi și să va globi.

[XV] Boiarul zlotaş mai mult decât 105 parale, adecă 105 de pecete, să nu ia măcar jumătate de ban, nici vorniceei, nici vătămănu mai mult decât banii domnești să nu cisluiască, că cine va lua mai mult va plăti înzăcit. Zlotaşul sau vornicelul sau vătămănu nicidecum să nu îndrăzniască a lua banii dajdii de la un om pentru altul, numai fieșticare, după cum îl va ajunge cislă satului, în voe domniască să-și de banii.

[XVI] Nici un om dintr-un sat într-altul de acum înainte să nu să mute, că unul ca acela ce va înbla mutându-să, să va globi și să va pedepsi.

[XVII] Ori oameni răzeși ce șad pe moșiele lor, acie nimărui să nu fie supuși, nici să lucreză, nici să clăcuiască cuiva, ce să fie pre sama gospod.

[XIX] Ori oamenii ce vor șide pe moșie boeriască, sau mănăstiriască, stăpănu moșiei aciea să-i stăpăniască și să-i lucreze după obicei, că așa este cu dreptate, iar nu altora.

Nici un fel de clacă, nici cheltuele sau alte supărări ce ave lăcuiorii păr acum de la dregătorii ținuturilor, de la căpitani, de la vornice și vătămăni, de acum înainte să lipsească acestea toate, în scurt, nimărui să nu mai clăcuiască, nici un fel de cheltuială să nu mai plătiască.

[XX] Boiarii zlotași să scrie la tablă satile pe rând, fieștecăre cu cătunul lui osăbit, cum vor vini, sat după sat, iar nu amestecat, un sat din sus între cele de gios, sau unul din gios între cele de sus. Tabla să facă într-o coală de hârtie întriagă și într-o față de coală 2 rânduri de nume și fieștecăre sate cu cotunele sale cinuit din gios, iar la margine tablii să scrie fieștecăre sat și cătun și numele pământului și stăpănu moșii acia și cu soma de liude a fieștecărue sat și cătun osăbit și cotonul de ce sat țâne, scriindu-l din josul satului acelu mari, numindu-să *de acolo*, după cum li s-au dat izvod.

[XXI] Tabla ce va aduce-o la visterie, să scrie zlotaşul numele omului, poreclile și numele tătâni-său, după cum scrie în foae gospod de cislă și pe holteii cei de 20 de parale să-i pue la tablă mai gios decât ceialanți casnici, osăbit la fieștecăre sat, așijdere și la foile de cislă.

[XXII] Carii din boiari zlotași nu vor fi sânguitori asupra slujbei și nu vor sluji cu dreptate, în urmă găsindu-să la cercătură oameni fără de peceti, au ce peceti nescrisă pe fețele oamenilor, fiind hotărât ca să să facă cu mare tărie cercătură, s-au hotărât răsura ce este să ia să o piarză și să fie lipsit din mila domniască și dezlipit de slujba curții.

Iar carii s-a pune toată silința și nevoița asupra slujbii cu dreptate și va găsi pre tot omul, negăsindu-să spori la cercătură în urmă, fieștecarile osăbită milă după slujba sa va avea de la Domnia mea.

Pecetea gospod și iscălitura Mării Sale.

XVI

CONSTANTIN MAVROCORDAT

Carte de isprăvnicie

15 ianuarie 1742

Original românesc reprodus după ISTRATI, *Condica*, II, nr. 257, pp. 111-112. Pasajele în slavonă sunt redată în caractere italice.

Cărțile ce s-au dat de volnicie ispravnicilor ce s-au pus prin toate ținuturile, tot într-acest chip.

Io Costandin Necolai voievod, *din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei*.

.Dat-am carte Domnii mele [...], pe carile l-am făcut Domnia mea giudecător peste tot ținutul [...], ca să fie volnic cu carte Domnii mele a păzi dregătoria sa cu tărie, atâta pentru giudecăți, cât și pentru toată apărarea și odihna și dreptate lăcuitorilor.

Și să aibă putere, cu tărie, a giudeca tot feliul de giudecată ori mare ori mică și tot obrazul ori boiar, orice briaslă ar fi, de la mare până la mic, să aibă a merge la giudecata mai sus numitului dregător să se giudece.

Și giudecătoriul pe giudecata ce va face să de cărți de giudecată la mâna oaminilor, trecându-le la protocol și carile cui ce va rămâne dator din giudecată să pliniască, luându-și zăciuala pe obicei și pe cii vinovați să-i pedepsească.

Și pentru tâlhari în tot chipul să cerce să-i prindă și să-i certe și, globindu-i, să-i trimită aici, trimițând și vina lui în scris, cu carte deschisă, cu amăruntul și cu dovadă și carte să o triacă la protocol.

Și protopopii la giudecăți mirinești să nu să amestice.

Iar căruia din lăcuitori îi va păre cu strâmbul vreo giudecată, să vie la Divanul Domnii mele, însă cu carte de giudecată de la dregător și înainte Divanului să va cerca acea giudecată și, de va fi cu dreptate, să va întări și de la Domnia mea, iar de va fi cu strâmbătate, să va îndrepta după dreptate ce s-a căde.

Iar afară dintru acestea mai sus arătate, clăci sau altă angărie, preț de un ban, să n-aibă a lua de la lăcuitori.

Aceasta scriem.

Anul 7250, ghenarie 15.

Gloabe de la nimeni să nu ia, fără numai de la tâlhari.

Cine nu va veni la giudecată, să-l aducă fără de voia lui, cu treapăd, orice obraz ar fi.

De la omul de frunte să ia 6 potronici, al doile 3 potronici, al treilea mână 5 parale¹.

¹ Pasaj adăugat ulterior.

XVII

CONSTANTIN MAVROCORDAT Așezământ pentru repatriați *26 octombrie 1745*

Original românesc tipărit, reprodus după *DRA*, I, nr. 288, pp. 447-449.
Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Cu această a noastră obștească carte înștiințăm și adevărăm tuturor oamenilor celor înstriinați printr-alte părți că Măriia Sa, preaînălțatul Domnul nostru Io Constandin Nicolae voevod, după porunca și hatîșeriful prea putérnicului Înpărat și mai vârtos că dintiași dată pentru cei înstriinați având râvnă ca să-i tragă și să-i adune pre toți spre lăcuință în țară, chematu-ne-au ca să socotim în ce chip și cu ce mijloc să va putea ca să tragă înstriinații să vie în pământul țării să să așeze la locuință.

Și sfātuindu-ne am socotit și au hotărât Măriia Sa ca cine va veni în țară să să așaze or la ce loc le va plăcea, să fie în pace și în odihnă șase luni, să nu de nimărui nici un ban, iar de la împlinirea a șase luni, să de pe an de om câte taleri cinci, iar mai mult nici o para.

Și acești taleri 5, ori în ce feli vor pofti a-i da, așa să-i de, adecă au de patru ori într-un an cu patru ciferturi, câte cincizeci de parale de nume la un cifert, au cu doao ciferturi câte 100 de parale la un cifert: la S<fe>tâi Gheorghie un cifert și la S<fe>tâi Dimitrie alt cifert. Din doao feliuri, cum vor pofti și cum le va plăcea, așa să de.

Și oricâți vor veni de mulți, printr-alte sate amestecați și cu oamenii de țară să nu intre, ci să-și aleagă loc de așăzare unde le va plăcea ca să să așeze deosebi.

Și carii cum vor veni și câți vor veni după alégerea locului, îndată și numaidecât să vie drept aici la Măriia Sa vodă cu dovadă bună ca acéia, că sânt cu adevărat de cei de acum veniți din striinătate și să-și ia fieștecarele pecetluit roșu de ruptoare de la vistierie, ca să să știe că sânt ruptași, oameni veniți din striinătate. Și să nu aibă cu dânșii a face pârcălabii satelor de țară, nici nimeni alții, nici să fie în rânduiala celorlalți țărani, ci să-și de însuși ei a lor ruptoare cu orânduiala ce mai sus arată.

Acest așezământ să fie ales numai pentru cei ce să află în străinătate, iar nu pentru alții carii umblă cu meșteșuguri, înșălând și o parte și alta sau pentru alții ce umblă cu înșelăciuni, sculându-se de la un județ și mergând la altul să facă că sânt striini, că pentru unii ca aceia dovedindu-se măcar până la un an că au umblat cu acest feliu de vicleșuguri, s-au hotărât să plătească dajdia anului trecut îndoite.

Auzind dar și înțelegând acest hotărât așezământ, cei înstriinați carii după unde să vor fi aflând pentru binele și folosul lor, fără de nici o îndoire și fără de nici o sfială să vie câți ar vrea de mulți să să așeze în țară, însă acum cât s-ar putea mai timpuriu să vie ca să-și facă și lăcașuri pe unde să vor așaza și ca să aibă odihnă în 6 luni. Iar de la acel soroc înainte vor începe a-și da ruptoarea lor, de om câte taleri 5 pe an.

Așijderea și cei ce vor veni mai târziu și aceia tot șase luni să aibă odihnă și pace. Iar de la împlinirea a șase luni își vor da ruptoarea după orânduiala ce scrie mai sus, numai fieștecarii îndată să vie aici la Domnie ca să li se de peceti roșii de ruptoare. Că, carele nu va veni aici și să va găsi pe urmă fără de pecetluit roșu, i să va da pecete țărănească.

Iar pentru lucrul stăpânului celui cu moșia, altă supărare mai mult să nu aibă, fără cât au șase zile într-un an să-i clăcuiască, au șasezeci de bani de nume într-un an să-i de pentru clacă și să-și de și dijma pământului după obiceiul, iar altceva nu.

Acéstea le adeverim și le încredințăm cum vă vor fi toate păzite și nestrămutate, încredințând cartea această cu iscăliturile noastre.

Octom<vrie> 26, anul 7254.

Neofit <al> Ungr<ovlahiei>; I<or>d<ache> Cr<ețulescu> vel dvornic; N<icolae> Roset logofăt; G<rigor>ie Grece<anu> vel ban; Ant<onie> <Caliarh> vist<ier>; Bar<bu> Văcărescu vel logofăt; Cost<andin> Dud<escu> biv vel logofăt; C<onstantin> Năsturel biv vel vistier; C<ostandin> Brânco<veanu> vel clucer; A<nto>n biv vel clucer; Gavriil<așco> biv vel postelnic; Mi<hai> Băr<bătescu> biv vel paharnic; Radu Cr<ețulescu> vel stolnic; Părvul Cant<acuzino> biv vel stolnic; A<ntioh> Caragea biv vel comis; Șt<efan> Văcărescu vel sărdar; Mi<hai> Fl<ores>c<u> biv vel sărdar; Costandin vel pitar; Șt<efan> Breaz<oian>u vel vornic.

Ioan Costandin voevod și Domn al Țării Românești.

După alégerea ce am găsit a fi cu cale precum cu cinstiții și credincioșii boiarii Domniei méle am socotit pentru cei înstreinați carii ar veni de acum să să așaze în țară, am hotărât Domniia mea precum mai

jos arată, adecă șase luni să aibă pace și odihnă și de la soroc înainte să de într-un an de nume câte taleri cinci, iar mai mult nu.

Și pentru lucrul stăpânului celui cu moșia, au șase zile într-un an să clăcuiască, au șasezeci de bani de nume într-un an să-i de pentru clacă și să-și de și dijma pământului după obicéiu.

Ioan Costandin Nicolae voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Românești.

Cerșând părintele igumenul chir Ilarion de la mănăstirea Arnota la moșia Vel Măceș *din județul Dolj* carte de cele tipărite ca să-și aducă oameni de cei demult înstreinați, după orânduiala ce s-au făcut acum pentru cei înstreinați, să aibă voe să aducă cât de mulți, numai pre carii când i-ar aduce să-i așaze la moșia sfintei mănăstiri ce mai sus s-au numit, îndată să-i ducă la ispravnicul județului să le de răvășalile dumnealui și să le scrie numele și chipurile pe foae și după acéia numaidecât să-i trimiță aici la visterie cu foaia ispravnicului iscălită ca să li să de pecetluiri de ruptoare și toate cele ce să cuprindu în carte să să păzască neclintit și nestrămutat.

Aceasta poruncim.

Februarie 4 *zile* 7254 [= 1746].

Și după hrisovul Domniei mele ce s-au făcut pentru cei ce vor fi rumâni să fie ertați și de vor eși la Divan, unii ca aceia să i să de carte de ertăciune, să fie ertați ei și tot neamul lor.

Ioan Costandin Nicolae voievod, din mila lui Dumnezeu Domn.

Io Costandin voevoda <m.p.>.

XVIII

CONSTANTIN MAVROCORDAT Slobozirea de rumânie a celor repatriați *1 martie 1746*

Original românesc reprodus după *DRA*, I, nr. 291, pp. 453-454.
Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice, iar cele grecești în caractere grase.

Vrându Măria Sa prea luminatul și prea înălțatul nostru Domn Io Costandin Nicolae voevod ca să tragă și să adune pe toți fiii patriei cei risipiți din pământul lor, dupe cum iaste datoria stăpânească și dupe hatîșăriful prea puternicii Împărății, ce cu multă milă au arătat și au poruncit, că-i iaste voia, pohta și porunca să să adune cei înstreinați, sfat de obște cu noi făcându Măria Sa cu toată boerimea, s-au aflat cu cale ca nartul dăjdii cel obicinuit ce iaste asupra țăranilor, la acești înstreinați să se micșoreze și întâi după ce vor veni în țară, pentru ca să-și poată face sălașu și cele pentru chiverniseala vieții, să aibă odihnă și să fie fără de dajde șase luni, iar dupe aceasta nartul dăjdiilor să să știe pe an de om talere cinci la patru ciferturi, iar mai mult nu.

Și ori pă ce moșie să vor așăza, să fie neopriți. Numai stăpânului celui cu moșia să-i lucrăze pe an câte șase zile și dijmă den toate semănăturile lor să de, după cum pe largu dovedește în cărțile cele dintâi ce s-au tipărit.

Iar dupe aceasta socotindu Măria Sa prea înălțatul nostru Domn pentru vreunii den pământénii țărani acești înstreinați care vor fi rumâni au la mănăstiri, au la boiari, ca nu cumva jugul robiei aceștia să-i zăticnească a nu veni la patria lor și despre altă parte încredințându-se ei chemării Mării Sale și viindu, în loc de a-și câștiga răpaos și odihnă, să cază iarăși de iznoavă suptu jugul robiei, temându-se Măria Sa ca să nu cază păcatul acela asupra Mării Sale, de vréme ce pentru aceasta la cărțile cele dentâi nimic nu s-au pomenit, de iznoavă sfat au făcut Măria Sa cu noi cu toți, fiindu de față la Divan și preasfințitul mitropolitul țării noastre chir Neofit și sfinția sa părintele episcopul Râmnecului, chir

Clementu, ne-au întrebat Măria Sa care din doaă ni să pare a fi mai cu cale: a să zăticni unii ca aceştia să nu vie la patria lor, au viindu să fie suptu jugul rumâniei ca şi mai înainte, căci că Măria Sa va să de aceasta întru înştiinţare acelora, să nu rămâie Măria Sa suptu păcatul acela.

Pentru care au răspunsu sfinţia sa părintele mitropolitul, cum că viind prin chemarea Măriei Sale şi de vor rămânea să fie iarăşi rumâni, va avea Măria Sa mare păcat şi încă păcat de moarte şi în ceialaltă viaţă să va osândi sufletul Măriei Sale, fiindu că Măria Sa să face pricină robiei lor. Ci dar pentru ca să nu rămâie aceştia înstrăinaţi de patria lor şi ca nici Măria Sa prea înălţatul nostru Domn să nu câştige acel păcat şi osândă, de vor rămânea iarăşi suptu rumânie, întâi sfinţia sa părintele mitropolitul au răspunsu cu mare glas, că cu cale iaste acei rumâni care vor fi înstreinaţi de pământul acesta, ori ai cui ar fi, vrându să vie la pământul lor, să fie slobozi de rumânie şi să nu se mai numească rumâni.

Aşăjderea şi sfinţia sa părintele episcopul Râmnecului şi noi toată obştea boiarilor, iarăşi asémenea fieştecare deosebi, am zis părerea noastră şi am dat sfat: ca veri care den rumâni ori mănăstireşti ori boereşti, vor fi fost înstreinaţi den pământul acesta, aceia vrând să se întoarcă la pământul patriei lor să se azeze unde le va fi voia şi de rumânie să fie slobozi şi ertaţi, nemai avându nici o supărare de către stăpânii lor şi încă să aibă a veni cine va vrea la Divan, ca să-şi ia den Divan carte osebită de slobozenia sa pe acest aşezământu.

Care hotărâre fiindu-ne tuturor de obşte bine plăcută, s-au dat înscris printr-acestu hrisov ce s-au iscălit de către sfinţia sa părintele mitropolitul şi sfinţia sa părintele episcopul Râmnicului şi egumenii şi de către noi toţi boiarii ţării, rugându-ne Mării Sale prea înălţatului nostru Domn de l-au întărit şi Măria Sa cu a Măriei Sale domnească iscălitură şi pecete, ca să fie nestrămutat.

Şi s-au scos după acesta isvoade asémenea, tipărite şi întărite cu pecetea domnească, de s-au trimis în toată ţara.

Martie 1 zi, anul 7254.

Neofit al Ungrovlahiei; Antim de la Sf. Gheorghe; Ghenadie arhimandrit, igumen Cozian; Iosif de la Radu-Vodă; Theofan de la Mihai-Vodă; Gherasim igumen Căldăruşani<lor>; Macarie <de la mănăstirea bucureşteană a> Arhimandritului; Grigorie egumen Cotroceni<lor>; Antim egumenul Sărindarului; Daniil egumen la Sf. Ioan; Gavriil egumen la Sf. Sava; Partenie egumen la Stavropoleos; Ilarion igumen la Toţi Sfinţii; Pancratie egumen la Căscioarele; Nicolae Roset fost vel logofăt; Grigore Greceanu vel ban; Antonie

<Caliarh> vel vistier; Barbul Văcărescu vel logofăt; Costandin Dudescu *fost* vel logofăt; Costandin Brâncoveanu vel clucer; Fiera Brezoianu *fost* vel vistier; Gavrilaşco *fost* vel postelnic; Şerban Cândescu *fost* vel paharnic; M<ihai> Bărbătescu *fost* vel paharnic; Răducan <Creţulescu> vel stolnic; Ioan Roset; Toma Greceanu *fost* vel stolnic; Ştefan Văcărescu vel comis; Grigorie Topliceanu *fost* vel comis; Iordache Cantacuzino vel sărdar; Alexandru Duca *fost* vel sărdar; A<nton> *fost* vel sărdar; Ştefan vel medelnicer; Dimitrie Greceanu *fost* vel pitar; Costandin Florescu *fost* vel pitar; Costandin Cândescu vel şătrar; Mihai Bărbătescu *fost* vel şătrar; Costandin Strâmbeanu *fost* vel şătrar; Pârvu Cantacuzino vel clucer *de arie*; Mihai *fost* vel clucer *de dorobanţi*; P<etre> Muruz *fost* vel cămăraş *de ocnă*; Radul Văcărescu *al doilea* logofăt; Ia<nache> D. *al doilea* vistier; Manolachi Cantacuzino *al doilea* postelnic; Pană Filipescu vătaf *de aprozi*; Mihai Cantacuzino ceauş *de aprozi*; Sandul postelnic.

Io Costandin Nicolae voevod *şi Domn al Țării Româneşti*.

Această hotărâre ce s-au făcut printr-această carte, atât de cătră toată obştea bisericească, cât şi de către toţi boiarii Țării, am întărit şi Domnia mea cu pecétea şi cu iscălitura Domnii méle, ca să se păzească nestrămutat.

Martie 1 *zi*, anul 7254.

Io Costandin Nicolae voevod, *din mila lui Dumnezeu Domn*.

Io Costandin voevoda <m.p.>.

Scriş de Mihai logofăt şi trecut la condică.

XIX

CONSTANTIN MAVROCORDAT Hotărâre privind primirea în dregătorii 9 mai 1746

Original românesc reproduș după TEULESCU, Documente, pp. 77-80¹.
Cuvintele slavone sunt redade în caractere italice.

Această hotărâre ce au făcut dumnealor cinstiții și credincioșii boieri cei mari ai Domnii mele pentru feciorii de boeri, printr-această carte cunoscându-o Domnia mea că este bună și de folos, o am întărit și Domnia mea cu pecetea și cu iscălitura Domniei mele, ca să fie nestrămutată.

Mai 9, 7254.

Io Costandin Nicolae Voevod, domn stăpânitoriu a toată Țara Ungrovlahiei.

Io Costandin Nicolae Voevod <m.p.>.

A verificat Iancu vel logofăt.

De vreme ce în pământul nostru vedem că, de la o seamă de vreme, toți feciorii de boeri s-au răcit de către învățătură, la care mai nainte toată boerimea avea multă plecare spre a-și da fii lor ca să învețe și să se pricopsească la carte elinească, iar acum nu ne putem pricepe din ce pricină s-au lenevit atât părinții, cât și feciorii lor a urma aceștei bunătate de folos și de podoaba neamului boeresc, încât au rămas mai proști la învățătură decât alte trepte mai de jos, ci dar, am socotit cu toții de obște ca să înnoim și să aducem iar la starea cea mai dinainte pe feciorii de boeri, pentru ca să nu rămâie de în tot în prăpastia neînvățături*<i>* și să fie mai de jos decât alte neamuri dupe împrejurul țării noastre.

De vreme ce învățatura este podoaba și însuflețirea cea mai de cinst la feciorii de boeri, pentru care am găsit această mijlocire, ca

¹ A fost utilizat exemplarul revăzut și corectat de autor din Biblioteca Institutului de Istorie «Nicolae Iorga».

oricare fecior de boer, au din cei cu părinți, au din cei fără părinți, de nu se va sili să meargă la învățătură și să învețe carte elinească cu tot temeiul ei pe deplin, să nu fie vrednici a se înălța la stepena boeriei, nici a se priimi în orândueala Curții, că și Măria Sa prea înălțatul nostru Domn, Io Costandin Nicolaie Voevod, pentru folosul patrii noastre, iar mai ales pentru învățătura și cinstea feciorilor de boieri, au aședzat și au întemeiat atât școale de limba elinească, ca să nu mai aibă nici unul pricină că nu are unde învăța.

Ci dar, în știre tutulor de obște să fie, căci care din boeri nu se va sili să de pe fiul său la învățătură sau din feciorii de boeri cari vor fi fără de părinți nu se va sili spre învățătură elinească a învăța pe deplin cu tot temeiul ei, acela va fi lipsit din orândueala Curții și nu se va primi nici odinioară la treaptă de cinste. Iar care va fi sânguitor și se va sili la învățătură, acela să aibă a se cinsti cu dregătorie după vrednicia învățăturii.

Care hotărâre, fiind aleasă și socotită de toată obștea boerimii, dintr-a noastră bună voință ne rugăm Mării Sale, prea înălțatului nostru Domn, ca să o întărească și Măria Sa cu pecetea și iscălitura Mării Sale, ca să fie nestrămutat.

Mai 9, 7254.

Neofit al Ungrovlahiei; Iordache Crețulescu vel vornic; N<icolae> Roset logofăt; Grigorie Greceanu vel ban; A<ntonie> Caliarh vel vistier; Barbu Văcărescu vel logofăt; Costandin Dudescu *fost* vel logofăt; Costandin Năsturel *fost* vel vistier; Costandin Brâncoveanu vel clucer; Șerban <Cândescu> *fost* vel paharnic; Șt<efan> Dudescu *fost* vel paharnic; M<ihai> Bărbătescu *fost* vel paharnic; Radu Crețulescu vel stolnic; Costandin Beicul *fost* vel stolnic; Șt<efan> Văcărescu vel comis; Costandin <Cantacuzino> *fost* vel agă; Iordache Cantacozino vel serdar; Costandin *fost* vel pitar; C<onstantin> Filipescu *fost* vel pitar; Iordache M<icșunescu> *fost* vel medelnicer; Iordache *fost* vel clucer de arie; C<onstantin> Cândescu *fost* vel șetrar; Mih<hai> Creț<ulescu> *fost* vel șetrar; Sandu Văcărescu *al doilea* vistier; Toma Canta<cuzino> *al treilea* vistier¹.

¹ Semnăturile, incomplet și incorect transcrise de TEULESCU, au fost îndreptate și completate după lista membrilor Divanului din anul 1746.

CONSTANTIN MAVROCORDAT

Slobozirea rumânilor

5 august 1746

Original românesc reprodus după *DRA*, I, nr. 300, pp. 463-464 și traducere după scrisorile de întărire, redactate în grecește, ale patriarhilor Ierusalimului și Alexandriei, publicate la pp. 465 și 466. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice, iar textele grecești în caractere grase.

În pământul țării noastre vedem că multe den céle vechi obicinuiți care s-au cunoscut că sântu bune și de folos și de cei în urmă stăpânitori s-au întemeiat desăvârșit și sântu păzite nestrămutate.

Dar și unele dintr-acéste vechi legături vedem că nu numai că nu au fost de nici un folos, ci și de mare pagubă sufletului creștinescu, după cum au fost acestu vechiu și rău obicei al rumâniei carele de la moșii și strămoșii noștri până astăzi au rămas asupra capului nostru. Pentru că a fi frații noștri cei întru Hristos suptu jugul robiei noastre nu iaste altu păcatu mai greu și mai mare, pentru că și Domnul nostru Iisus Hristos în Sfânta Evanghelie ne învață zicându: „Iubește pe de aproapele tău ca însuși pre tine”. Ci de vréme că să cade să fim supuși aceștii porunci și învățături, nu trebue să punem pe frații noștri cei întru Hristos suptu jugul robiei.

Deci dar, cunoscând și noi cu toții de obște că acest lucru, a avea supuși robiei pe pravoslavnicii creștini, care sântu întru o credință cu noi, nu iaste lucru creștinescu, ci de mare pagubă sufletelor noastre, socotit-am cu toții pentru rumânii ce i-am avut până acum la stăpânirea noastră, fiind vânduți cu moșiile lor din vremile céle vechi la strămoșii noștri, așa am găsit cu cale mai mult pentru ușurarea sufletelor noastre și a părinților, a moșilor și a strămoșilor, ca ori la cine den neamul boerescu, sau la mănăstiri vor fi rumâni cu moșiile lor, moșiile să rămâie la stăpânirea noastră, să le stăpânim cum și până acum, iar cât pentru capetele rumânilor, fără de moșie, care dintre noi va vrea den bună

voința lui ca să-i iarte pentru a sa pomenire, bine va face; iar de nu va vrea să facă această facere de bine sufletului său, să aibă a face acei rumâni cum vor putea și să dea bani de fieștece cap câte taleri zéce și să se răscumpere și cu voe de va fi stăpânului său și fără de voe, ei să facă bani și să-i dea la stăpânul său și nevrându să-i primească, va veni de va face jalbă la Divan, pentru că acest lucru, bun și sufletesc, noi cu toții l-am găsit și l-am legat să fie la mijlocul nostru păzit și întărit și de către noi și de către tot neamul nostru carii în urma noastră vor rămânea noaă moștenitori.

Pentru care noi, după hotărârea ce am legat, rugatu-ne-am și Mării Sale, prea luminatului nostru Domn Io Costandin Nicolae voevod, ca să fie și cu voia Mării Sale și să ne întărească această legătură și facere de bine sufletului nostru și cu a Mării Sale domnească pecete și iscălitură.

Și noi, împreună cu prea sfinții arhieriei ce să afla la această parte de loc și cu toți părinții egumeni, am iscălit și am pus și pecetile noastre ca să rămâie în véci nestrămutate.

Și s-au scris cartea aceasta la anul de la zidirea lumii, *anul* 7254, iar de la nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos 1746.

Neofit mitropolitul Ungrovlahiei; Anania al Cezareei; Nathanail al Lidiei; Neofit, fost al Râmnicului; Dionisie, fost al Pamphilie; Antim de la Sf. Gheorghe; Gavriil arhimandrit, igumen Tismanii; Iosif de la Radu-Vodă; Theofan de la Mihai-Vodă; Antim, egumen al Sărindarului; Macarie <de la mănăstirea bucureșteană a> Arhimandritului; Theoclit, egumen la Sf. Ioan din Focșani; Grigorie de la Cotroceni; Daniel, egumen la Sf. Ioan; Gabriel, egumen la Sf. Sava; Filaret, episcop la Sf. Ecaterina; Parthenie, egumen la Stavropoleos; N<icolae> Roset *fost* vel logofăt; Grigore Greceanu vel ban; Costandin Dud<escu> vel vornic; A<ntonie> Caliarh vel vistier; Barbul Văcărescul vel logofăt; C<ostandin> Năsturel *fost* vel vistier; Costandin Brâncoveanu vel clucer; Gavriilașco *fost* vel postelnic; Mihai Bărbătescu *fost* vel paharnic; Șt<efan> Dudescu *fost* vel paharnic; Pârvul Cantacuzino *fost* vel stolnic; Radu Cr<ețulescu> vel stolnic; Șt<efan> Văcărescu vel comis; Grigorie Top<liceanu> *fost* vel comis; Costandin Cant<acuzino> *fost* vel agă; Ianache vel serdar; M<anolache> Roset *fost* vel sluger; C<onstantin> Not<ara> *fost* vel sărdar; Alexandru Duca mare serdar; A. *fost* vel sărdar; Mihai Cantacuzino vel medelnicer; D<imitrie> Racoviță *fost* vel medelnicer; Di<mitrie> Greceanu *fost* vel pitar; Costandin *fost* vel pitar; Matei Comăneanul *fost* vel pitar; Iosif Calichi vel armaș; Mihai Bărbătescu *fost* vel sătrar; Matei Farcășanu *fost* vel sătrar; Costandin Strâmbeanu *fost* vel sătrar; Pătru Zătreanu *fost* vel sătrar; Constandin Brăiloiu *fost* vel sătrar;

Mihai Deadiul vel șatrar; Pârvu Cantacuzino *fost* vel clucer <de> arie; Alexie *fost* vel clucer *de* arie; Iordache *fost* vel clucer *de* arie; Petre *fost* vel clucer *de* arie; P<etre> Murus *fost* vel cămărăș *de* ocnă; Ia<nache> D. *al doilea* logofăt; Iordache Pandre *al doilea* vistier; Pană Filipescu *al doilea* postelnic; Iordache Micșunescu *fost* vel căpitan *de* dorobanți; Radul logofăt *de* visterie; Constandin Coc<orăscu> logofăt *de* visterie; Costandin Lupoianu logofăt *de* visterie; Preda Uescu logofăt *de* visterie; Mihai Cantacuzino vătaf *de* aprozi; Mihai Popescu postelnic.

Io Costandin Nicolae voevod și Domn al Țării Românești.

Această hotărâre ce s-au făcut printr-această carte pentru slobozirea și răscumpărarea rumânilor, atât de către toată obștea bisericească, cât și de către toți boiarii țării, am întărit și Domnia mea cu pecetea și cu iscălitura Domniei mele, ca să să păzească nestrămutat.

Luna august 5 zile, anul 7254.

Ioan Costandin Nicolae voevod, din mila lui Dumnezeu Domn.

Io Costandin voevoda <m.p.>.

Partenie, din mila lui Dumnezeu patriarh al sfintei cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina.

Soborul sfinților învățători a spus că nu-i atât de cumplită căderea, cât rămânerea în aceasta a celui căzut.

Deci, cu ani în urmă, locuitorii acestei de Dumnezeu păzite țări a Ungrovlahiei au căzut în vină grea. Ei însă au fost răscumpărați de Domnul nostru și prin sfântul botez s-au îmbrăcat în Domnul, după cum zice cuvântul sfânt: „Cine în Hristos s-a botezat, în Hristos s-a și îmbrăcat” și s-au împărtășit de la această masă cu trupul și sângele Domnului. Ei sunt robi prin moștenire, în așa fel încât, atât ei, cât și urmașii lor, să nu-și dobândească libertatea.

Pricina robiei lor este aceea care se spune: necuviincios este ca pe cei slabi să nu-i săturați niciodată, iar pe cei cucernici să-i judecați ca pe niște străini, iar nu ca pe niște creștini. Cei căzuți în greșală au înțeles să se pocăiască și s-au ridicat într-un târziu din căderea aceasta și astfel, prin această carte a lor, le-au dat iertarea.

Acum și noi, ca împuternicit, iscălim și întărim dezrobirea făcută de aceștia prin chiar voința lor, iertând, înainte de toate, păcatul lor de mai înainte, făcut din neștiință și iertați să fie și de Sfânta Treime cea de o ființă, nedespărțită și de viață dătătoare. Iar pe aceia care, după aceasta, vor îndrăzni să fie împotriva acestei fapte bune și cucernice, îi supunem blestemului veșnic.

Partenie, patriarh al Ierusalimului, întru Duhul Sfânt întărește.

Matei, din mila lui Dumnezeu papă și patriarh al mării cetăți a Alexandriei.

Învățătorii Bisericii spun că nu-i atât de grea căderea pe cât este de cumplit să nu te ridici din ea.

Deci, cu destui ani în urmă, locuitorii acestei de Dumnezeu păzite țări a Ungrovlahiei au căzut în grea vină cu asuprirea robiei, adică sub jugul acesteia, din care Iisus, Dumnezeul-om, i-a răscumpărat prin vărsarea sfântului său sânge, iar prin sfântul botez și sfânta împărtășanie cu trupul și sângele său fără de prihană i-a îmbrăcat cu haina nemuririi. Aceștia sunt lăsați cu binecuvântată moștenire ca niciodată, atât ei, cât și urmașii lor, să nu fie dezrobiți. Iar pricina robiei lor este nevrednică, adică astfel: ca cei flămânzi să nu fie niciodată hrăniți, iar celor cucernici să le fie hărăzită aceeași opreliște ca și celor necucernici.

Acum s-a spus că cei căzuți au cunoscut pocăința și s-au ridicat din cădere, învrednicindu-i pe aceștia cu iertarea, dezrobindu-i prin însuși al lor înscris.

Pentru aceea și noi, care cu puțin timp în urmă am fost în fruntea scaunului arhieresc al Libiei, am fost de aceeași părere cu înscrisul de iertare al al preasfințitului Ungrovlahiei și întâmplându-se să fim părinte duhovnicesc al multora din măriții și preacinstiții boieri ai acestei preastrălucite țări, am socotit drept bună chibzuirea acestora în această pricină și acum, din mila Domnului, fiind învrednicit ca patriarh al mării cetăți a Alexandriei, întărim la rugămintea lor iertarea pe care au făcut-o din însăși voința lor, iertându-i întâi pentru fapta lor dinainte, ca fiind o greșală din neștiință și iertați să fie de Sfânta Treime cea de o ființă, nedespărțită și de viață dătătoare.

Iar pe aceia care, după aceasta, vor îndrăzni să calce această faptă bună și cucernică, îi supunem blestemului veșnic.

Matei, papă și patriarh al Alexandriei, întru Duhul Sfânt întărește.

GRIGORE GHICA

Așzământ pentru ridicarea pogonăritului 7 aprilie 1749

Original românesc reproduș după TEULESCU, *Documente*, pp. 80-84¹.
Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Țările și polițiile care se află sub stăpânitori și oblăduitori nu pot să-și afle starea și întregimea lor pe deplin de nu vor străluci în inima stăpânitorilor și Domnilor trei oarecare firești proterimata² dăruite de la Dumnedzeu.

Și mai întâi, frica lui Dumnedzeu, de carea dzice David proorocul și împăratul la cartea Psalmilor: „Pătrunde cu frica Ta cărnurile mele, pentru că Tu mi-ai pus mie lege” și Solomon: „Începerea înțelepciunii este frica Domnului”.

A doua, inimă curată, pentru care tot acest prooroc și împărat David se roagă cu deadinsul către Dumnedzeu să i-o dăruiască dzicând: „Inimă curată zidește întru mine Dumnedzeule și Duh drept înțește întru cele dinlăuntru ale mele”.

A treia este dragostea către supuși, care de aceasta însuși mântuitorul nostru Hristos ne învață în sfânta sa Evanghelie, poruncindu-ne: „Să iubești pe vecinul tău ca însuși pe tine”, fiind aceasta una din cele două mari porunci întru care toată legea și proorocii atârnă.

Aceste trei mai deosebite firești daruri are datorie fieșicarele Domn și oblăduitor să roage și să le ceară pururea de la Dumnedzeu să i le dăruiească, ca să povățuească pre norodul său ce i l-au încredințat întru stăpânirea sa, că pentru aceasta și unsul lui Dumnedzeu se numește. Pentru că, dobândind aceasta de la Dumnedzeu, strălucește în inima sa ca o făclie cu trei lumini, carea luminează ochii minții și păzește curat

¹ A fost utilizat exemplarul revăzut și corectat de autor din Biblioteca Institutului de Istorie «Nicolae Iorga».

² merite, calități superioare (grecism).

gândul a se afla ca un cârmaci bun și a sta fără de frică împotriva valurilor întâmplărilor. Cu aceste trei se dobândește înțelepciunea, de care dzice Solomon că omul înțelept liniște poartă. Ci cu acest fel de dumnezești daruri învrednicindu-se Domnii a le câștiga de la Dumnedzeu, pot să chivernisească țările și politiile ce li s-au încredințat întru stăpânirea lor, pentru că, după zisa Apostolului, nu poate fi stăpânire fără numai de la Dumnedzeu.

Deci, de vreme ce dumnedzeeasca pronie au binevoit de ne-au miluit de al doilea rând cu domnia Țării Românești, unde viind la strămoșescul nostru scaun și găsind țara în rea stare și dărăpănată de înoirile ce s-au fost izvodit după vreme de la o seamă de ani încoace și cercetând pricinile cu amăruntul, am aflat că nu pentru alt s-au dărăpănat și s-au împrăștiat țeara, fără numai de obiceiurile cele nouă și rele ce s-au fost făcut de la o seamă de vreme încoace. Pentru care, luând pre Dumnedzeu într-ajutor, dintr-însele pe rând, câte una, cu mila lui Dumnedzeu le-am stricat.

Dar, de vreme ce într-alte noă obiceiuri pricinuitoare de stricăciune și de împrăștierea țării, fiind una și dajdiea pogonăritului, carea în dzilele răposăților întru fericire moșilor și strămoșilor noștri, nici au fost pomenită și nici în dzilele altor răposăți Domni până acum de curând și iscodind Domnia mea cu deadinsul, ne-am adeverit și mai vârtos ne-am încredințat de la dumnealor boerii țării, că nu poate fi altă dajdie mai rea și mai nedreaptă și decât dajdiea aceasta a pogonăritului.

Pentru că pământeni cei ce au vii și dau dzeciuiala rodului vii la vremea vinăriciului, plătindu-și dzeciuiala bucatelor din dzece vedre, o vadră, după vechiul obicei.

Iar pogonăritul acesta este pe dasupra ca o năpaste asupra pământenilor, dintru care pricină multi din locuitori și-au părăsit viile și s-au răsipit prin țări străine și osebit ticăloasele văduve, ce rămân sărace de bărbați, cari prin toate țările sunt apărate și pădzite. Iar aici în țeară, cu dajdiea aceasta a pogonăritului, neavând putere să plătească, fiind și partea cea mai slabă, le trăgea și le necăjea vândzându-le cele ce câștiga din mila creștinilor, nefiind ele harnice a agonisi și nu numai pentru vii lucrate, ci și pentru păragini le apuca, de vindea ce găsea la dânsle și cu multe lacrimi plătea ticăloasele vii păraginite, dintru care nu se îndulcea măcar cu o broboană de strugure. Sfintele monastiri, fiind locașuri dumnedzeești la care pentru evlavia și pomenirea creștinescului norod [donatorii] lăsase afieromate¹ pentru pomenirea lor vii, ne mai putând să

¹ Danii, lucruri închinat (grecism).

plătească pogonărit, [călugării] le părăsise și încă și [pentru] păragine îi apuca pe egumeni de plătea și dintr-înșii ne având să plătească, îi închidea și sfintele vase și odăjdiile le vindea.

Deci, de unele ca acestea adevărindu-ne și încredințându-ne Domnia mea, n-am putut suferi suspinurile neputincioșilor și lacrămile văduvelor, ci, prin multe greutăți și pășuri ce avem, m-am milostivit Domnia mea de am rădicat și această dajdie grea și nesuferită a pogonăritului asupra locuitorilor, izbrânind și Domnia mea ca, de-acum nainte, să nu mai fie în toată vremea vieții noastre încât vom fi de la Dumnedzeu miluiț cu domnia țării aceștia, dar încă și pe frați<i> noștri cei întru Hristos pravoslavnici Domni, căroră li se va încredința de la Dumnedzeu în urma noastră scaunul Domnii țării aceștia, îi poftim întru numele Domnului nostru Iisus Hristos ca să pădzească această facere de bine și folositor de suflet așezământ care este spre adăogirea și întemeerea țării aceștia, ca și Domnul Dumnedzeu să-l întemeedze pe dânsul în scaunul Domniei sale cu lină pace.

Și am întărit hrisovul acesta cu sfatul sfinției sale părintelui mitropolitului țării chir Neofit și a tuturilor cinstiților și credincioșilor boerilor celor mari ai Divanului Domnii mele: pan Grigorie Greceanu vel vornic și pan Constantin Dudescu vel spătar și pan Enache Hrisoscoleu vel ban și pan Constantin Brâncoveanu vel logofăt și pan Barbu Văcărescu vel vistier și pan Ștefan Văcărescu vel clucer și pan Nicolachi Roset vel postelnic și pan Toma Guliano vel paharnic și pan Grigorie Topliceanu vel stolnic și pan Grigorașcu Ghica vel comis și pan Enache vel sluger și pan Stavru vel pitar.

Și ispravnic Barbu Văcărescu vel vistier.

Și s-au scris hrisovul acesta în anul al douilea dintru a douăa domnie a Domnii mele în București, de Matei Dâmboviceanu logofăt de vistierie, la anul de la zidirea lumii 7257, ear de la Hristos 1749, luna lui aprilie, zile 7.

Io Grigorie Ghica Voevod <m.p.>.

CONSTANTIN MAVROCORDAT
Așezământ pentru desființarea veciniei
6 aprilie/1 iunie 1749

Original românesc reprodus după *DRA*, II, nr. 260, pp. 287-289.
 Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice, iar cele grecești în caractere grase.

Întăritură.

Noi Constandin Nicolai voevod, *din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei*.

Această hotărâre ce s-au făcut printr-această carte, atâta de către toată obștia bisericească, cât și de către toți boiarii țării, am întărit și Domnia mea cu pecetea și iscălitura Domniei mele, ca să se păzească nestrămutat.

Într-alt chip să nu fie.

Iunie 1, 7254.

Hotărâre obștească.

Părele de pricina vecinilor și la alți luminați Domni, cum și la trecutele domniile Măriei Sale preaînălțatului, luminatului Domnului nostru Constantin Nicolae voevod n-au lipsit. Iară la această a triea domnie și mai multe jalobe făcând oamenii săteni ce ședu pe moșiile mănăstirești și boierești, făcând pâră asupra stăpânilor satelor, că-i supunu cu vecinătate.

Adică pârându-le oamenilor că acest nume de vecinie n-are osebite de robie și se silia ca să găsească îndreptare și mântuire de numele vecinii, arătând și pricini că unii din stăpânii satelor s-au fost obijduit a vinde pe vecini ca pre robi și a-i împărți cu împărțală ca pre țigani și a da numele lor în foi dă zăstre și a-i despărți pre copii de la părinți, luându-i în casă la slujba lor și a-i muta de la un loc la altul, nefiind acea volnicie a se vinde și a se supune până într-atâta ca pre robi.

Pentru care, cercetând Măria Sa vodă cu amăruntul ca să afle adevărul, din ce pricinuescu aceste gâlcevi și neodihnă oamenilor, ce strâmbătate ar fi având de fac atâta neconținută jalobă și ce va să zică vecini, ce volnicie, ce supunere au stăpânii moșiilor asupra lor, cu cât sânt mai supuși decât lăturașii ce ședu pe moșii boierești și facu slujba lor și ca pre robi se stăpânescu, au ca pre țigani, cum au fost obiceiul, au cerut Măria Sa vodă răspunsu la fieștecare de noi.

La șesă zile a lui april, joi, întru a doua săptămână după Paști, fiind noi cu toții adunați, atâta parte bisericească, cât și boierească și altă obștie, în mănăstirea Triisfetitelor, la scosul sfintelor moaște, s-au făcut sobor de întrebăciune acestor pricini mai sus arătate.

La care, cu toții cu un glas am răspuns mărturisind adevărul, că vecinii robi nu sânt, nici se stăpânescu cu nume de robie, fiindcă numai țigani au acea robie, care cu femeile și cu copiii lor slujescu pe toate zilele stăpânilor săi. Iară vecinii, numai partea bărbătească slujescu, scoțând la lucru numai un om dintr-o casă, macar câți ficior va ave omul, asemenea slujescu ca și lăturalnicii, iară partea femească nu slujește. Nici au acea supunere ca robii, că vecin va să zică sătean megieaș fără de moșie, atâta numai că din sat nu este volnic ca să iasă. Care poruncă este și de la domnie și a visteriei și a pravelii, poroncind: săteanul să nu fie volnic a eși din sat și de unde va eși să se de la urmă. Care rândueală s-au păzit și de răposatii Domni cei vechi, cum s-au văzut la hrisoavele lor, că când s-au pârît doă sate pentru un sătean, de unde s-au dovedit c-au fost de baștină, acolo s-au dat.

Numai îndrăsneala unora din stăpânii moșiilor i-au supărat fără de cale cu vânzările și împărțările și mutările ce s-au purtat de la un loc la altul, le au dat pricini de jalobă, părându-le lor o supunere ca de robie. Care lucru a se vinde vecinii sau a se despărți cu împărțală sau a se da în foi de zestre pe frați sau a se muta dintr-un sat într-altul sau a se schimba numai pe oameni fără de moșie sau pe copii a-i despărți de la părinți, n-au fost volnici stăpânii satelor și nici de acum înainte această volnicie asupra lor nime să nu aibă, că nu este cu cale. Și când s-a vinde moșie, oamenii să nu se vândă, ci ca niște săteni a satelor în sat să rămâie, făcând slujba obicinuită. Însă și slujba să o facă cu nartu, 24-de zile de om într-un an, ori la ce lucru se va pune și dijma să de de [...] pe moșie.

Așa mărturisim și ne priimim.

Și ca să fie păzit acest așăzământ, ne-am iscălit cu toții, care așăzământ să se întărească și de Măria Sa vodă.

Nichifor mitropolit Moldaviei; Iacov episcop Romanului; Ieroteu episcop Hușului; Athanasie arhimandritul din Alexandria și egumen la

Hangu; Rafail de la Sf. Sava; Gavriil de la Trei Ierarhi; Parthenie egumen la Bado <?>; Ieromonah Lazăr, igumen Neamțului; Gheorghie igumen; Ghedeon, igumen Slatinii; Theofan, igumen *de la* Agapia; Ieromonah Meletie, igumen de Biserici; Ieromonah Varlaam, igumen *de la* Berzonțu; Naftanail, igumen Solcăi; Ștefan, igumen Dobrovățului; Sava ieromonah, igumen *de la* Căscăuții; Grigorie Pirsihanos, igumen de Bogdana; Athanasie Greceanu; Calistru igumen de Runcu; Antim ieromonah, igumen Mavromolul; Natanail, proin¹ igumen; Teofil, igumen de Bizantia; Ioniță Canta vel logofăt; <Sandul> Sturza logofăt; <Vasile> Costachi vel vornic; Iordachi Balș vornic; Iordachi Cantacuzino vel clucer; Iordachi *fost* vel sârdar; Ion Rusu medelnicer; Ioniță Cuza vel pitar; Constandin vel armaș; Constadin Gândul vel vist<ier>; Miron Gafencu *fost* vel stolnic; Ion vel armaș; Gheorghe medelnicer; Constantin Kogălniceanu vel clucer; <Andrei spătar>; Gavriil Frățuța; Costășco Bran; Toader Coșăscu medelnicer; Iftimie *fost* vel căpitan; Lupul Tăutul; Ștefan Caș; Iordachi Șoimariul; Sandul Pili; Pascal Hoșe; Dimitrie căpitan; Ioniță Moreanu *fost* păhărnice; Simeon Panin; Manoli pisar; Toader Botez; Ion Bantăș; Enachi Negruț; Vasile căpitan; Ursachi căpitan; <Miron>; Gavril Rusu; Ioniță căpitan; Tanasie, socru lui Dobre; Costandin Nagățu; <Vasili> [...]; Sandul Bontici; Neculai Indigan; Lupu Andrei [...]; Ioniță Palipoțchi; Lupașc păhărnice; Stratulat Onescu; Negoită; Antohi căpitan; Timofti Cotic; Ghiorghi Ghiță; Neculai *fratele lui* Pilnici; Ion Giomă; Ion Dobre; Manole căpitan; <Gavril căpitan>; <Grigore> [...]; <Mihalache> [...]; Radu Borcilă; <Gheorghe>; Ștefan căpitan; Toader Carp, *fost* al doilea jîtnicer; Costandin Timuș; Grigoraș Ursachi; <Gheorghe> [...]; Constandin vel pitar; Șerban Flondor; Mihalachi Catargiu; Iordache Rusu, 3 jîtnicer; <Ion> [...]; Ion Strijcă; Toader *fiul lui* Ilie armaș; Gavril Pilat; Nicolai Tiron vornic de poartă; Neagol Ciocârlie vornic de poartă; <Ilie> [...]; Ștefan Popăscu *fost* 3 armaș; V<asile> Isăcescu *post<elnic>*.

¹ *fost* (grecism).

XXIII

MATEI GHICA Hotărâre pentru tocnelile între oameni 1 August 1755

Original românesc reprodus după CODRESCU, *Uricariul*, I, pp. 329-331. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Noi Matei Ghica Voevod, din mila lui Dumnezeu Domnul Moldovei.

Înștiințăm Domnia mea, cu acest hrisov al Domniei mele, tuturor cui se cade a ști, că înștiințându-ne Domnia noastră de la sfinția sa preaosfințitul mitropolit al țarei chir Iacov, al nostru preacinstit părinte duhovnicesc și de la toți veliții boieri, precum că aice într-această țară s-au obicinuit, atât partea politicească, cât și partea bisericească, la toate tocnelile ce fac unii cu alții, cât și slugele, năimiții, păstorii, când îi tocnesc cu simbrie și alte pricini ca aceste toate le fac fără de scrisoare și fără de marturi și când se întâmplă între unii ca aceștia vreo pricină de giudecată n-au ce a se dovedi unul cu altul și judecătorii încă n-au de unde se lumina, nefiind nici scrisoare, nici marturi, pentru care cele mai multe giudecăți nu se pot îndrepta într-alt chip fără numai cu jurământ, ori cu cărți de blăstăm, și așa pe toate dzilele pier multe suflete după cum se văd, că țințerimurile bisericilor se află pline tot de oameni afurisiți, căci unii pentru sărăcie, iar alții neștiind ce este jurământul îndrăznesc de giură și așa unii de la alții se îndeamnă a împlini acest păcat al jurământului care este lepădare de Dumnezeu, care pentru aceasta dacă ne-am înștiințat Domnia noastră, n-am suferit a se mai urma de acum înainte aceasta cu jurământul.

După cum și alte lucruri multe și bune le-am pus la bună rânduială și îndreptare, așa și pentru tocmelele între oameni, într-acest chip am făcut hotărâre dinpreună cu preaosfințitul mitropolit și cu tot sfatul veliților boieri cum vom arăta mai jos.

De acum înainte oricine ar ave a face tocmală cu alt om ori parte bisericească ori boieri ori neguțători sau oricine sau bani în datorie să deie, datori să fie tocmala ce va face sau cu slugile lor sau cu argații lor

sau cu năimiții lor, sau cu păstorii lor, să o facă cu zapise și încredințate zapisele cu 2, 3 marturi, de la oricare lucru mare până la cel mai mic.

Pentru ca să lipsiască jurământurile și cărțile de blăstăm și pierderea cea de suflete și de vreme ce toți năimiții și, mai vârtos, argații, păstorii sunt oameni proști și nu știu cum să facă așădzări și tocmele ca aceste cu scrisori și cu marturi, datori să fie mai mult stăpânii acelor slugi a face zapise cu rânduială și cu marturi.

Iară fără de zăpis, hotărâm nici o tocmală să nu se mai facă, dar de ar îndrăzni cineva a face tocmele fără zăpise și s-ar întâmpla să iasă la vreo judecată să nu i se ție în samă și să se și pedepsească pe unii ca aceia.

Și pentru ca să fie știută hotărârea aceasta de toți, s-au scris osebite cărți și pe la ispravnicii de pre la ținuturi să deie a înțelege ca fieștecare parte așa să urmeze.

Și s-au scris hrisovul acesta și s-au dat să stee la sfânta Mitropolie.

Și care aceasta este credința Domniei mele de mai sus scrisă, Ion Matei Ghica Voevod, și credința a preaiubiților fiii Domniei mele, Grigorie Voevod și Gheorghie Voevod și Neculai Voevod, și credința boierilor Domniei mele cei mari, dumnealor Ioan Bogdan vel logofăt, Manolachi Costachi vel vornic de Țara de jos și Mihalachi Sturza vel vornic de Țara de sus și Enachie Suțu hat<man> și pârcălab Sucevei și Alexandru Suțu vel pos<telnic> și Ion Paladi vel spat<ar> și Vasile Roset vel vist<ier> și Ion Cantacuzino vel ban și Costantin vel căminar și Ilie Costachi vel pah<arnic> și Ștefan Sturza vel stolnic și Iordache Hirsosculeo vel comis și credința tuturor boierilor mari și mici.

Și s-a scris hrisovul acesta întru al triele an al domniei mele, 7263, luna august 1.

Ion Matei Ghica Voevod <m.p.>

A verificat Iordachi Bogdan vel logofăt.

S-au trecut în condică de al treile logofăt.

XXIV

CONSTANTIN RACOVITĂ Hotărâre pentru repatriați 1756

Original românesc reprodus după *DRA*, II, nr. 318, pp. 333-336.
Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

La 21 noiembrie 1741, Constantin Mavrocordat trimisese și el la ținuturi unsprezece «cărți domnești deschise» prin care hotărârea ca oamenii străini veniți în țară să fie scutiți de bir până în luna mai, *ISTRATI, Condica*, I, p. 71.

Cu mila lui Dumnezeu, Io Constandin Mihail Gehan Racoviță Voievod, Domn Țării Moldovei.

Datorie Domnilor, a stăpânilor acelor ce stăpânesc țări și povățuesc noroadе, de pururea este a lua sama, a cerceta lucrurile cele trecute cum s-au purtat, cum s-au chivernisit și caré ce sfârșit au arătat. Și din cele trecute poate lua lumină pentru cele viitoare, să cunoască caré au adus stricăciune și cu cé chip trebuie să să prefacă din răutate la fericire, cum și cele bune cu cé chip de tărie să să întemeieze, spré pază de staré bună, fiind cea mai maré fericire și laudă la un povățuitor ca acela caré va aduce aceste chipuri de roade ale bunătății și mai cu de-adinsul la patrie și moștenirea sa, câștigând și de la Dumnezeu adaogerea darului și de la politie laudă și de la norodul său mulțămită și pomenire vecinica de bunătate.

Drept aceea dar, socotind Domnia mea și pentru starea țării aceștie, unde din darul lui Dumnezeu și din mila puternicii Împărății ne aflăm Domn și povățuitor, cercetat-am prin mulți și cu multe chipuri de întrebări, din cé pricină în țara această sânt prea multe locuri lipsă de oameni și siliști pustii de multă vréme, la altéle de nici au apucat cineva să lăcuiască oamenii pe dânsăle, unele nici stăpânii moșiei cine esté nu să știe. Și ni-au arătat unii un fél de chipuri, alții altéle, la caré n-au putut da credință întru adivăr.

Ni-au arătat și aciasta că în vechile vrémi, cum la răpăosatul Domn Vasilie voievod¹ și la alții cum și mai înainte, cum și mai încoacé, s-au întâmplat de multe ori vremi tulburate și prăzi la țara aceasta de au pustiit locurile. Poate că s-a fi tâmplat și aceasta, dar și de când s-au alinat lucrurile și s-au făcut pacé, cum de n-au mai venit și țara iar la starea ei?

Ni-au arătat că și din pricina birului, fiind ace asuprială piste putința lăcuiitorilor, li-au dat pricini de străcăciune și la aceasta trebuiește să să socotiască, căci poate s-ar fi tâmplat a face și lucruri ca de aceste, supăraré făr de dreptate și piste putință.

Dar, mai de multe ori s-au tâmplat și Domni buni și poftitori a face bunătate de întemeiere și iar nu s-au putut ca să să mai înteméieză cu mulțimé de norod țara aceasta.

Am cercetat și pentru părțile streine, cu caré să megieșeste țara aceasta, cum și în ce chip să află pentru mulțimea de noroadé și am aflat adivărul că în toate părțile și mulțimé de noroadé să află și moldoveni foarte mulți.

Sfătuitu-ne-am cu al nostru cinstit și duhovnicesc părinte, svinția sa chir Iacov, mitropolitul țării și cu toți arhieriei, episcopii de pré la scaune de pré afară, din țara aceasta și cu toată boierimea noastră, ce vom face ca să putem afla adivărul și să putem găsi vreun chip de îndreptare bună. Și s-au pus la cale de s-au trimis acolo la dâșșii ca să vie câțiva dintre dâșșii aice, să să întrebe, să cercetăm lucrul acesta să putem cunoaște adivărul, care s-au și făcut.

Și iată că au venit aicea doi-trei preuți și patru-cinci oameni din cei mai de ispravă și, scoțându-i însuși înaintea Domnii méle și a toată boierimea, s-au întrebat să arăté tot adivărul, din ce pricină s-au stricat, s-au dus de aice din pământul Moldovei în părți streine, într-alte țări. Și, lângă altele ci-au arătat, tot teméiul stricăciunii lor l-au arătat că este din pricina vrémelnicii nestări, adică neștiind și nefiind hotărât ce să de pré an și această i-au strămutat de s-au dus în țări streine. Și s-au cunoscut a fi oarécum adivărul și au dat pricină și țării aceștie de lipsă de oaméni, dar și lor câtă răutate, că lângă alté nevoi ce trag acolo, pré mulți i-au întunecat și de la strămoșasca a lor credință, alții carii tot își defendivsăc² strămoșescul lor rit, însă numai cu numéle, din caré pricină mai pe multe locuri lipsăsc de n-au nici preuți, unde au și préuți n-au bisărici și cei mai mulți în viața lor nici la bisărică nu mai merg și

¹ Vasile Lupu.

² apăără, păstrează, păzesc.

mai la toți moartea lor le este fără de nici o grijă de gătirea morții. Și altele ca de acestea și mai multe cu lacrimi li-au arătat și li-au jăluit acești de mai sus arătați ci-au venit de acolo înaintea Domnii mele și înaintea a toată boierimea Divanului nostru.

Caré rugămintele [a] lor n-am putut Domnie mea a o tréce cu vidére și am vrut și am pohtit cu toată voia noastră a le face milă de bună așăzare și înteméiată staré și iată prin acest cinstit hrisov al Domnii mele arătăm toată așezarea ce li s-au făcut.

[I] Fieștécaré, din zua ce va veni aice în țară, să aibă odihnă, nesupărându-să oricât de puțin șasă luni. Și după acéia să între la așăzare, adecă de tot omul căsar să de într-un an câte zéce lei și de holteiu de vârstă câte cinci lei într-un an. Și acești bani să-i dia pe patru ciferturi într-un an, iar vornicelul satului și vătămanul să fie scutiți de bir.

[II] Și desătina pe toate bucatéle lor ce vor avia, stupi sau mascuri, să dia pe zéce bucaté un leu, după cum dau boierii.

[III] Și gorștina pe oile ce vor avia, pe drépte bucatéle lor, să de câte doai parale de oae.

[IV] Și vácărit încă vor da, dar numai o dată într-un an, iarna și câte un leu de toată vita.

[V] Iar de s-ar tâmpla pentru vreo trebuință a domnii sau a țării să să scoată vreodată cuniță pe vite, vara sau vreun adăoșag pe alte slujbe, ei cu de aceste măcar cu un ban mai mult și niciodată să nu fie supărați.

[VI] Așăzarea lor să fie pe moșie ori a cui și unde le va plăcia locul să fie de trebuința și hrana lor și, acélue ce va fi stăpân moșiii, să de dijma obicinuită, din țarini și din fânață, iar din grădinili di pe acasă nimică să nu le ia. Nici de boieresc nimică să nu lucréze, nici cu clăci să nu-i superé nime, atât stăpânii moșiilor, cât și dregătorii ținutului. Numai pentru boierescul stăpânului moșiii să de de toată casa într-un an câte șesă potronici, însă trii potronici la Sveti Dimitrie și trii potronici la Sveti Gheorghie.

[VII] Numai și ei toți să să feriască, oaméni de țară pintre dâșii să nu primască, cum și niscaiva bucate a oaméni de țară să nu mistuiască nici un fél, nici la o slujbă, că apoi nu numai că, după dreptate, vor pierde mila și buna așăzare ce li s-au făcut, ce încă să vor și pedepsi cu urgie domniască.

[VIII] Și, pentru ca să nu aibă vreo călcaré sau să-i supére vreunii din dregători cu gloabe, hotărâm și aceasta că, după ce să vor strânge mulți acești streini, să-și aliagă pré unul dintre dâșii, caréle a fi mai cu socotială și să să facă giudecător între dâșii, să caute pricini ce vor avia mai mici, iar lucruri mai mari ce vor avia să li se cauté giudecata du Divanul domnesc.

Și așe la toate să se urmêze după hotărâre și pentru ca să fie păzită și neștrămutată și totdeauna stătătoare așezarea aceasta, iată cu sfatul dumnilor sali toți veliții boieri s-au pohtit și preasvinția sa părintele mitropolitul și cu toți arhieriei țării să întăriască și cu mare blăstăm lucrul acesta, să fie păzit prê deplin și la toate, după cum arată mai sus și să nu să strămute măcar la una și niciodată.

Și spre aceasta încredințăm prin hrisovul Domniii méle aceasta, în caré însuși Domnia mea am iscălit și am pus pecetea.

La anul 7264, luna [...].

Io Costandin voevoda <m.p.>.

Iordache Canta logofăt; Radu R<acoviță> logofăt; Ion Bogdan vel logofăt; Manolachi Costachi vel vornic; Ioardachi Balș vel vornic; D<umitrachi> P<a>l<a>di vistiernic; V<a>s<ile> Razul hatman; Aristarho <Hrisoscoleu> vistiernic; V<asile> Ros<e>t vel spatar; Ion Cantacuzino vel ban; Iordachi Costachi vel stolnic; Lupul Balș ban.

De vrême ce iubitoriul de Dumnezeu al nostru milostiv Domn și stăpân, cu iubirea Mării Sale cea multă, pohtind a face această multă milă și facere de bine cătră acei înstreinați și răsipiți du pe la locurile lor într-alte țări streine, dupre cum mai pre larg arată al Mării Sale luminat hrisov și poftind atâta noi, arhieriei țării, cât și toți dumnealor veliții boeri una ca aceasta a să face și, al doilea, a să păzi și toți și cu toată putința noastră și la toate vremile apucându-ne că vom sta să nu să strice această bună așăzare niciodată, ce să să păzască neștrămutat, iară carele s-ar afla să îndemne, ori să arâte alte chipuri, carele după vremi să vor afla în cinste la Domni și în trecire, ori din boerii ce sânt iscăliți în hrisovul acesta ori din cei ce nu vor fi iscăliți și ori din peminténii noștri, ori din boerii greci ce să află lângă Domni sau oricarele a fi în rânduiala boerii sau la vreun sfat și va da înpotrivă sfat rău de stricăciune, sau de n-ar sta oricarele și cu toată putința lui să să păzască așăzarea aceasta neștrămutată sau arhieroul carele a dezlăga spre stricăciune, toți cu mare râvnă au cerșut să să întărească lucrul acesta cu blăstăm^{ul} Sfintii Beserici.

Pentru acéia dar, cei ce vor fi înpotrivitori spre stricăciune, iată că-i legăm cu giurământ într-acest chip: înfricoșată giudecata lui Dumnezeu cu urgie pe unii ca aceia să-i judece și săgețile céle veninate a nevăzutului Dumnezeu să fie asupra lui și asupra casii lui și să-i scurtéze Dumnezeu viața și cu sunet să se stingă pomenirea lui și ertare să nu afle, nici procopsală să nu aibă, ca niște râvnitori de stricăciunea patriii lor.

Iară carele să va sili spre céle bune și mai vârtos spre întărirea și paza aceștii bună tocmală, să fie blagosloviți și să le înmulțească Dumnezeu anii vieții și starea dregătoriii sale.

La anul 7264, luna [...].

Iacov mitropolit Moldaviei; Ionichie episcop Romanului; Dositeu episcop Radauțului; Inochentie episcop Hușului.

S-au scris în condică de Grigore Hudici, în sfânta mitropolie, 1804, 18 iunie.

GRIGORE GHICA

Hotărâre pentru despărțirea stării bisericești de cea politică 15 iulie 1764

Original românesc reprodus după CODRESCU, *Uricariul*, I, pp. 306-316.
Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Noi Grigorie Alexandru Ghica Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Țerii Moldovii.

Acea ce toate <le-a făcut>, cu purtarea de grijă și cu mare înțelepciune, dumnezeiasca pronie ce au orânduit <și> pe om din trup vădzut și împreună cu suflet nevădzut și cuvântătoriu, ca un dobitoc în două firi împreunat, spre îndoit sfârșit, adecă unul spre cele trecătoare și lumești, iară altul spre vecinică dobândire și mai presus de lume. Aciea bine au voit di-nceput de s-au hotărât și pravile îndoite spre iconomia amânduror, a petrecerii și a sfârșitului folositoare omului și capete ca niște vârfuri pus-au preste el, spre paza și ocârmuirea a acestor pravile, pre unii însă spre lucrurile cele politicești au rădicat ca să fie, ighimonii și boieri<i> și purtătorii de grije, dar pre alții spre cele bisericești i-au învrednicit, pre fieștecarele după starea sa.

La acești politicești și bisericești despărțire fiind între dânșii, i-au adunat ca în <acest > chip să se păzească neturburate amândouă stările <și> hotarele dreptăților. <C>a cea bisericească stăpânire și înălțimea, starea minții având, să judece și să orânduiască cele spre mântuirea și folosința norodului. Iară cea politicească domnie și mărire, ca ochiul cel degrabă privitor, neadormit fiind spre cele necuvioase ce curg și ca o puternică mână și degrabă lucrătoare agiutorând pre cele cu legea și poprind tot chipul nelegiuirilor, amândouă una cu alta agiutorând vor lucra și vor săvârși toate cele spre împlinirea a dumnezeешtilor poronci și pravile, după cum de obștie și sufletul și trupul împreunate fiind, tot într-un loc răsufală spre starea și spre împlinirea a unui dobitoc, omului cuvântătoriu.

Pentru aceia dar, dintru-nceput și legea cea firească, pe preoție și pe împărăție tot la unul și la acest om au adunat și au înălțat și după aceea și această scrisă lege aduna și împreuna pe ighimoni, pre oșteni și pre giudecătorii norodului izrailitenesc cu arhieriei spre buna și săvârșita unire. Și împărații Iude<e>i cei mai aleși, David și Iosie și Ezechie, nu numai și aceștia căuta spre economie și purtarea de grije lucrurilor scaunului lor, ce și ale cortului și ale bisercii spre mare silință și rânvă se nevoea.

Și cea mai după urmă și împărații noștri cei credincioși și iubitori de H<risto>s, de la Costandin cel Mare și întâiu, până la Constandin cel după urmă, purtând grije de ale împărăției nu se lenivea nici de ale Bisericii, ce încă și soboare adunând de cuviiși părinți, la acele întrebări, socotințe și judecăți bisericesti ce odrăsia, avea cea mai înaltă ședere și lăcașuri sfinte spre a lui Dumnedzeu închinare ridecând și cu împărătești afierosiri și odoară îmbogățindu-le și hotare cădute și tomuri și poronci și <pravile?> spre împodobirea și înfrumusețarea și starea către cei legiuitori adese dând, au lăsat pildă dumnedzeească și credincioasă către toți ighimonii a pravoslavnicilor creștini.

Căci și la aceștia este necurmată datorie ca să pronoisască după puterea lor și să poarte de grije pentru buna păstorie și împodobirea a stării sfintei Biserici, împreună făcători făcându-să (după cum dzice Apostolul) a păstorilor celor duhovnicești, iară lucrători și răsplătitori cu cuțitul acela de la Dumnedzeu <pe care-l> poartă spre tăerea și spre răsipirea acelor ce au cu lenevire, au cu îmboldituri și meștersuguri răle a vicleanului au încăput ca să strice, să strămute și să prifacă hotarale, poroncile și legiuirile a credincioasei și dumnedzeeștii noastre legiuiri.

Pentru aceste dar și Domnia me, cu mila lui Dumnedzeu învrednicindu-ne a fi Domn, oblăduitoriu și ocârmuitoriu strămoșescului scaun al ighimoniei acestiea a Moldovei, dintru-nceputul domniei mele îndată bine am voit pentru dreaptă legiuitoare și folositoare stare și îndreptarea a supusului acestuea norod ce ni s-au încredințat nouă și lângă aceste politicești și cele din afară necontenite supărări și purtări de grije întru care ne aflăm învăluți și cuprinși, întors-am cu neadormire după datoria noastră și ochii noștri cei sufletești și la aceste lucruri ale maicii noastre, a Bisericii și vădzând multe strămutări și fără de cuviință lucruri, fapte și necuvioase stări și orândue, care vremea și lenevirea și acea de către cele dumnedzeești răceală, nesocotință și nebăgarea de samă ce din puțin în puțin au adus Biserica la o vedere și la o tânguită aflare ca aceasta, care nu cu puțină durere și tânguire a inimii noastre am vrut ca să o aducem spre tămăduirea și îndreptarea cea puternică și

cădzută, având următor și râvnitor la acest credincios și dumnezeesc cugetul nostru și pe preasfințitul mitropolit al Moldovlahiei, al nostru părinte întru Hristos chir Gavriil.

[I]

Ce dar întâi și acel mai mare din lucrurile cele necuvioase și necădzute ce s-au înmulțit, după cum s-au dzis, la Biserică, socotim că este înmulțirea preuților, dintru care se află foarte puțini la număr care după cum să cade întră prin ușă în staulul acesta, iară cei mai mulți sânt acei ce să sue pe aiurea și tâlhărește, din carii pre unii îi îndeamnă nevrednicirea, ticăloșia și lenevirea, ca să răpască și să apuce darul preoției, a căroră roadă este neaverea, sărăciea și supărarea, neavând de aiurea alt venit de chivernisală a-l câștiga mai lesne și fără de osteneală fără numai pe Biserică și pe oltari, iară pe alții îi invitează iubirea de argint și nesățioasa avere, din care, fără de lege și fără de credință, neguțitorind cele dumnezești și ca Simon vrăjitoriul întâi cumpărând aceste dumnezești de la acei ce le vând, după aceea vândzându-le către cei ce le cumpără cu multe feliuri și chipuri diavolești și amăgitoare și vrăjitoare, câștigă și dobândesc venit din pricina necunoștinții a sufletelor acelor proști și lesne credzători, nesocotind nicidecum aceștia cu acest chip preoțiți că sunt, ce cu adevărat nepreoțiți, după al 29 <-lea> canon al Sfinților Apostoli ce dzice într-acest chip că „oricare episcop va lua și va câștiga vrednicia și darul acesta pre bani sau preot sau diacon, și acel ce au hirotonisit și acel ce s-au hirotonisit să fie caterisiți și de toate să fie lipsit și depărtat de adunarea ca Simon vrăjitoriul” și după cum dzice și capul al 22 <-lea> de la Săborul al șesele că „cei ce pre bani se hirotonisesc, caterisiți să fie și o parte și alta”. Așijderea și Vasilie cel Mare și Ghenadie și Tarasie, patriearșii Țarigradului dzic că mai suferit este Machedonie și necredincioșii eresului pnevmatomahilor decât acei ce cutează de cumpără darul Duhului Sfânt.

Și aceste, vai!, nicidecum negândind și nesocotind, îndată fac pre dâșii slobodzi eșindu de sub stăpânirea mirenii și de dajdia cea legiuită care este a se plăti cu datornică datorie la visteria cea domnească, cu care chip amăgind lumea, nu socotesc că iau în răs și cum că hulesc mai-nainte mult pe acest neamăgit Dumnezeu și arătându-să că cârmuesc starea Bisericii și slujesc tainele cele înfricoșate.

Ei sunt acei mai mulți omenași urâți și pângăriți după fire și de tot nesocotiți și netrebnici și de nimică vrednici, fiind de tot lipsiți de minte și de crieri, varvari cu totul și neînvățați, nu numai la credință, ce nici la propoveduire, după cum poroncește al 58 <-lea> canon al Apostolilor, nici cunoscând ce va să dzică credința, nici aducându-și aminte de cele

cădzute, după cum hotărește al 18<-lea> canon de la Săborul Cartaghenii, ce încă neștiind ce sunt Soboarele și câte sunt și după cum hotărește al 19 <-lea> canon de la Trula, nu numai că nu arată cu învățătură și propoveduire în duminecele din sfânta și dumnedzeeasca scriptură, ce încă se află lipsiți de toată priceperea a sfintelor acestora scripturi și cel desăvârșit, neștiind a ceti și cele proaste a rânduielii bisericești, nu cunosc starea și slujba sfintei liturghii și a Sfintelor Taine, de care greșescu cu vărvăria și cu neînvățătura lor și la acele mai tănuite și necuprinse de minte molitfe a sfintei liturghii și batjocuresc, vai!, și hulesc și blastămă fără de dumnedzeeasca credință și cătră aceste pre înfricoșate și mai presus de fire Taine și dogme din care se strămută legiuirea și batjocuresc dumnedzeeasca, curata și neîntinata credință. Pentru aceea dar, spre împrotivirea a unora ca acestora preoți cu adevărat ai rușinei, puțină au fost râvna prorocului Ilie înarmată cu cuțitul.

Deci spre poprirea și îndreptarea a acestui cumplit lucru, poruncim și hotărâm ca, de acum înainte, acei ce vor vrea să fie preoți întâii să se cerceteze foarte cu silință și cu privighere de singur mitropolitul sau de episcopul său, iară pentru cei streini și dintr-alte părți de locuri și eparhii, ce vin ca să ia preoția, să aducă fieștecarele de la mitropolitul său sau de la episcopul său mărturie încredințată a vetuirii și a petrecerii firilor lui și într-acest chip făcându-să de la arhiereu anafora către Domnia me.

Întâi, acel ce va să se hirotonisească să se deosebească de stăpânirea politicească și să se scoată și din catastivul visteriei domnești și așa după aceasta prin cartea Domniei mele se va trimite către arhiereul cel ce va să-l hirotonisească și se va învrednici la starea și clirosul bisericesc și acei ce din pământeni, cari aice neputându-să ca să se învrednicească pentru vreo pricină să ia darul preoției și vor vrea ca să meargă la alte eparhii streine ca să fure, pe supt cumpăt, darul sfintei preoții, unul ca acela aflându-se pe urmă, ori de mitropolitul ori de episcopul, ca pe un fur de cele sfinte, după hotărârea al 54<-lea> canon de la Soborul Cartaghenii, că episcopii acei ce vor priimi dintr-alte eparhii clirici și vor hirotonisi la supusele lor biserici, pre aciea îi hotărește să fie lepădați și de tot darul preoțesc înstrăinați și supuși blăstămului anathemii, căci să dzice <că> pre acei ce vor veni dintr-altă parte nicidecum să nu-i hirotonisască, fiind de tot necuvioși și fără de lege, ce numai pre aciea să hirotonisiască care-i sunt dintru a sa eparhie, precum poroncesc și hotăresc dumnedzeeștile canoane ale Sfinților

Apostoli și a Soborului. Iar care se vor hirotonisi cu acest chip, să se caterisască și apoi să se dea la politiceasca pedeapsă.

Și aceste, pentru cei ce vor voi de acum înaintea să se hirotonisască, poroncim și hotărâm.

[II]

Al doilea nesocoteală și neorânduială nu mai mică și mai puțină decât cea de sus, am aflat că curgea despre dzidirea bisericilor ce se dzidesc așa fieștecum și unde vor, fără trebuință, cu repedzirea nesocotită și cu cuget fără de treabă și necuvântătoriu a multor creștini, din care unii dintr-acia din mândrie și de deșartă slăvire umflându-să și de fantasmă biruindu-să, poftesc cu acest chip ca să câștige laudă vecinică și în viață și după moartea lor și cer mai mult slava lor și decât slava lui Dumnedzeu.

Iar alții, din nesocotită râvna lor sau din sfatul celor neînvățați și fără de minte și cu adevărat orbi îndemnându-l, agiung la ipolipsis, greșite și vătămătoare de suflet, socotindu-să, nu cu cuviință și cu evlavie, ce cu necuviință, cum că atâta numai agiungea ca să se învrednicească spre ertarea păcatelor lor cele grele care au lucrat și ca să se întraripeze, să meargă drept fără de osteneală la cele cerești de vor zidi pre pământ un lăcaș făcut cu mâna, nesocotind cât de puțin, pentru a lor lăcaș, adecă pentru a lor suflet, din care se pricinuește de se înmulțesc bisericile și paraclisurile cele proaste și la acele de obștie lăcașuri nu se face acea de obștie adunare a norodului, ce este rugă unită a creștinilor și lui Dumnedzeu plăcută și priimită, fiindcă unde este adunarea la biserică poate să dzică fieștecare din creștini cu prorocul și împăratu<|>: „În mijlocul multului norod te voi lauda Doamne!”.

Iară înmulțirea bisericilor pricinuesc ca să se pustiească acele vechi biserici și să rămâie lăcașuri drumeților sau tâlharilor sau cuiburi dobitoacelor, până când, din vreme în vreme lenevind-u-să grija lor, vor agiunge și acele nouă făcute spre pustiire, din care curge și împuținare afierosirilor, odoarălor și veșmintelor celor sfinte, ce se dau către Dumnedzeu, cu care se împodobesc bisericile și milostenia cea de cătră săracii preoți, în multe părți împărțindu-se.

Pentru aceste dar, nesocotite și pricinuitoare de stricăciune și de vătămarea celor cătră Dumnedzeu lăcașuri, nesuferind Domniea me și urmând, după canonul al cincile al Soborului de la Gangra și după canonul al 25 <-lea> de la Laodicheea, ce dzice: „Unde agiungea un preot, episcop să nu să facă și unde sunt biserici de ajuns, biserică nouă să nu se zidească, ca să nu se micșureze a Bisericii adunare și nume”, iată voim și pentru aceasta și poroncim și hotărâm de acum înainte nici unul

să nu cuteze să zidească din temelie biserică nouă fără de știrea și voea mitropolitului, căci întru acest chip și canonul al 4 <-lea> al Soborului a toată lumea¹ aevea hotărăște și dzice: „Nici unul să nu zidească la vreun loc lăcaș fără de știrea și voea episcopului”.

Însă aceste se cade să fie și în purtarea de grijă a arhiereului, ca să nu se deie voe să zidească fieștecine biserici și acei ce n-au putere ca să înzestreze biserica cu cele trebuincioase venituri și sfinte odoară ce sunt spre împodobirea casei lui Dumnedzeu și spre chivernisala la ace din toate dzilele a preoților și a slujitorilor ce se află într-însa, după al 17 <-lea> canon al <celui de-al> 7 <-lea> Sobor ce dzice: „Acel ce va să zidească mănăstire, așijdere și biserică, de nu va avea toate cele trebuincioase spre întemeerea lor, să se poprească de episcopi”.

Aceste dar și pentru biserici și pentru zidirea lor hotărâm.

[III]

Iar al treilea nesocotit și fără de cale lucru aflat-am că se pricinuește de cătră cele ce se dau lui Dumnedzeu afierosiri, la mănăstiri și biserici, fiindcă puțini sunt cei ce aduc jărtfe desăvârșit bune și lui Dumnedzeu plăcute, ca Avel, iar cei mai mulți sunt carii urmează lui Cain și mai mult decât Cain, de vreme că cu nedreptate ei aduc daruri și pentru ca să ea plată ei să însărcinează cu foarte greu păcat, urâți și goniți făcându-să de către Dumnedzeu, căci că unii pentru pizmă și pătimitoarea vrăjmășie ce au cătră cei cu lege ai lor drepti clironomi, afierosesc parte din averea lor, pentru ca să rămâie lipsiți acei ce după pravilă sunt clironomi și dăruesc lui Dumnedzeu cu un chip ca acesta ca să dizbrace și să golească pre ai lor moștenitori ce au cătră ei pizmă și vrăjmășie.

Dar alții iarăși cu vicleșug și cu rea socotință dăruesc la biserici nu alese de ale lor știute, ce acele ce sunt cu pricină de giudecăți, ca să lipsască ei din giudecăți și cu oarecare vedere a evlaviei să facă strâmbătate celui de aproapele său, dintru care să pricinuiască multe feliuri și necontenite și necurmăte judecăți, necunoscând și neștiind judecătorii ce să facă din doue, adevă să păzească dreptatea și să le întoarcă acele ce rău s-au afierosit cătră sfintele mănăstiri – care după cum se vede este fără de cale - și pricină de scandal ca să ea înapoi cele ce s-au afierosit lui Dumnedzeu sau lenevindu-se și lăsând dreptate pentru voea mănăstirilor să facă strâmbătate la judecata dreptății, care și aceasta este vătămătoare și prăpăditoare sufletului și de tot stricătoare poruncilor celor dumnedzeești și omenesți.

¹ Conciliul ecumenic de la Calcedon, v. *supra* studiul «De la jurisdicția ecleziastică la comunitatea politică. O speță din 1391».

Ce dar pentru aceste toate necuvioase afierosiri, hotărâm și poruncim de acum înainte să n-aibă niciunul voe ca să afierosască ceva la sfintele mănăstiri și biserici fără știrea Domniei mele, pentru că întâi să se cerceteze de cătră Domnia me și de va fi afierosirea aceea după pravile dreaptă, cuviincioasă și lui Dumnedzeu plăcută și bine priimită, atuncea să se afierosească.

Și aceste toate de mai sus numite și arătate spre paza și neștrămutată întărirea a dumnedzeștilor pravile și a bunii și dreptei orândue, s-au hotărât spre împrotivirea cătră acelor ce până acum fără de cale, fără dreptate și mai vârtos fără de credință s-au lucrat.

Iară care se va arăta împrotivnicu cătră aceste ce bine și cu legiuire s-au orânduit și s-au hotărât de cătră Domnia me, acela ce va fi din catalogul preoților după sfânta pravilă să se caterisească și de tot să se gonească de adunarea bisericească; iară de va fi mirean și la starea vredniciei, acela să se înstreineze de cinstea lui și să se coboare la starea proștilor, ca un vrăjmaș al adevărului, al pravilelor și al dreptății.

Aceasta facem știre.

1764, iulie 15.

Noi Grigorie Ghica Voevod <m.p.>.

Marele vistier a verificat.

S-au trecut la condica visteriei.

Mihalachi condicaru.

XXVI

ȘTEFAN RACOVITȚĂ Hotărâre privind regimul străinilor 30 iulie 1764

Original românesc în *Condicta* episcopiei de Buzău, reprodus după URECHIA, *Istoria* (1774-1786), II, pp. 147-148. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Țara Românească.

De vreme ce străinii care vin aicea în țără, greci, arbanashi, sârbi și alți, afară de moldoveni, unii oameni mai de cinste și cu neamul știut, alții proști și neștiuți, unii fără de meșteșug, iar alții cu meșteșug: cojocari, croitori, zlătari, simigii, bragagii, pitari, casapi și alții, cei mai mulți goniti din țeara și patria lor pentru multele feluri de răutăți și blăstemății ce fac acolo, încă și unii însurați pe la locul lor, după ce vin aici în țeară și își fac oarece chiverniseală și câștig, nu numai că se înrădăcinează cu întemeere, ci încă se și însoară de iau femeii de aici, de pământ și fete de boeri și cu multe feluri de mijlociri intră și în rândul boierilor cu dregătorii, care nu sunt de obrazul lor, din care lucru dregătoriile se necinstesc, neamul boierilor pământeni se ocărește, câștigul și folosul ce ar putea să aibă pământeni îl apucă ei și să pricinuește de obște răsvrătire și stricăciune la toată patria.

De vreme ce străinii cari intră în neamul și în rândul boierilor, de se întemează cu meșteșugurile lor, după vreme au pricinuit multă stricăciune țarei și neamului boeresc, precum de multe ori s-au văzut, prostimea iarăși nepărăsindu-se și aici de răutățile și hoțiile seale, dau pricină de a le urma și pământeni lucruri ca acestea și se facu nenumărate fapte rele și lucruri necuvioase în toate dzilele.

Deci ca să se pue opreală acestui obicei, ce rău s-a înrădăcinat aici în pământul țarei, hotărâm Domnia mea, de acum înainte:

[I] nimeni din străini să nu se mai însoare aici în pământul țarei și să iea fată de pământean și pământeni iarăși nimeni să nu îndrăsnească a-și da pe fie-sa, seau alte rudeni, după străini, măcar oricine ar fi,

pentru că oricare, de acum înainte, va face peste porunca și hotărârea aceasta a Domniei mele, să știe că cei însurați se vor izgoni din pământul țarei împreună cu femeea și toată averea lor se va lua pe seama Domniei.

[II] Părinții fetelor și nașii se vor pedepsi iarăși cu grea pedeapsă și preoții ce vor cununa, luându-li-se darul, se vor da la judecata politicească de se vor pedepsi.

[III] Dar fetele străinilor au voie a se mărita după pământeni, însă fără de a nu încuiba pe ai săi aici în țeară.

[IV] Iar pentru străinii ce s-au însurat până acum, sunt suferiți a trăi și a locui aici în pământul țarei, însă cu orânduiala aceasta: ca fieștecarele să se astâmpere și să rămâie la starea boeriei ce se află și să nu ămble a se înălța la altă treaptă mai mare, ci să trăiască cu păciuire și cu astâmpărare, supuși ca și pământenii la toate pravilele și obiceiurile cele bune ale țarei. Iar ămplând să-și înalțe boeria și să-și arăte neamul, neastâmpărându-se, unul ca asemenea se va isgoni împreună cu femeea sa și ce va avea se va lua pe seama Domniei.

[V] Dar cel ce până acum n-au intrat cu dregătorii în rândul boerilor, nici de acum să nu îndrăznească a face vreo mișcare ca să iea dregătorie.

[VI] Așisderea hotărâm Domnia mea, nimeni din străini, afară de moldovenii ce se vor aședza aici în țeară, să nu aibă voie a cumpăra nici moșie, nici vie, nici casă, nici moară, nici prăvălie, nici nimicu alte lucruri nemișcătoare.

[VII] Iar cei ce până acum va fi cumpărat, să le stăpânească, însă rămâind la supunerea și orânduiala ce s-au dzis mai sus.

Deci pentru mai bună întemeere și statornicie a hotărârei cei mai sus arătate, am întărit Domnia mea hrisovul acesta cu însăși credința Domniei mele, Io Ștefan Mihai Racoviță Voievod și cu credința prea iubiților Domniei mele fii, Mihai Voievod, Constantin Voievod și cu tot sfatul cinstiților și credincioșilor boierilor celor mari ai Divanului Domniei mele: pan Toma Crețulescu vel ban; pan Dumitrașco Racoviță dvor<nic> de Țeara de Sus; pan Radu Văcărescul dvor<nic> de Țeara de Jos; pan Constantin Cândescul logof<ăt>; pan Athanasie Ipsilante vel spăt<ar>; pan Mihai Cantacuzino vel vist<iernic>; pan Toma Rafail vel post<elnic>; pan Ioniță Guliano vel clucer; pan Dimitrie Fotache vel pah<arnic>; pan Iordache Caragea vel stol<nic>; pan Ianache Roset vel comis; pan Mihalache vel pit<ar>.

Ispravnic Constantin Cândescul vel logofăt

Și s-au scris hrisovul acesta în anul dintâiu din domnia Domniei mele, aici în scaunul orașului Domniei mele București, la anul de la

zidirea lumii 7272, iulie 30 dzile, de popa Florea dascălul slovenesc *de la*
Sfânt Gheorghe cel Vechi.

Io Ștefan Voevod <m.p.>.

Constantin Cândescul vel log<ofăt>.

Frate episcoape, acest isvod s-a scos după hris<ovul> Măriei Seale
ce s-a făcut acum, ci frăția ta să dai în știre preoților, ca după cum scrie
hrisovul să urmeze, ca să nu cadză în pedeapsă.

Grigorie mitropolitul <m.p.>.

.

ȘTEFAN RACOVITȚĂ
Hrisov pentru ajutorul săracilor
15 ianuarie 1765

Original românesc reprodus după TEULESCU, *Documente*, pp. 105-115¹.
Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Io Ștefan Mihai Racoviță Voevod, *din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Românești*.

Oblăduitorii cei de Dumnedzeu aleși, cari pun nevoință întru săvârșirea lucrurilor celor bune, nici un lucru acelora mai cuvios și mai de laudă nu poate a li să întâmpla, mai ales celor ce plecați cu dreaptă povață a inimii sale, decât după ce își aduc nevoințele sale spre folosul de obște, le privesc a fi în urmă ținute și socotite.

Pentru că iscusita minte omenească pururea privește cu socoteală la cele viitoare, după cum dzice înțeleptul: „și cele ce vor să fie le semuește”, încât neîncetat să silească ca socoteala de cele viitoare să fie tocmită în urmă spre orândueala ce s-au început. Una ca aceasta întru pomenirea veacurilor viitoare s-au urmat, încă de la cei cu viață aleși, cari mai ales spre binele și folosul de obște s-au nevoit să-l înmulțească, lăsând rodul minții lor povață urmașilor săi.

Căci, că datoria oblăduitorului este cunoscută, că multe faceri de bine trebuie să săvârșească și pentru căci sânt aleși de Dumnedzeu, dar mai mult căci sânt pravoslavnici și încă și mai mult căci sânt și puternici și așezați întru atâta de înaltă stepenă.

Căci mărirea cea adevărată nu stă numai întru aceasta, căci ar avea domni<i> multe, ci căci ar putea multe, iar două sânt acelea întru care putem să ne arătăm și de oblăduitori adevărați și creștini desăvârșiți, adică să fim credincioși legii lu Dumnedzeu și să viețuim în libovul² vecinului, că aceasta este lauda și fericirea cea veșnică care-o pohtim și întru aceste două, toată legea și proorociile să încheie.

¹ A fost utilizat exemplarul revăzut și corectat de autor din Biblioteca Institutului de Istorie «Nicolae Iorga».

² iubire (slavonism).

Și întâiu, de vreme ce ne nevoim în tot chipul pentru paza legilor și a obiceiurilor politicești, a căroră otcârmuire ne-au încredințat atotputernicul Dumnedzeu pentru mare mila sa, spre apărarea și paza vieții supușilor noștri, cu cât mai vârtos fiindcă sântem ca niște părinți patrii, ci sântem datori a-i povățui cu tot felul de silință și pentru folosul sufletului lor.

Și știind Domnia mea că din câte se lucrează spre mântuirea sufletului, altu nu este așa de puternic ca milostenia, căci nu spală pe vreun neiman¹ de niscaieva lepre trupești, nici rădică pe vreun slăbănog din pat, ci pre însuși sufletul, chipul lui Dumnedzeu, cel mai mare lucru, fiind întinat și ponegrit, îl spală de întinăciune, îl albește și din gropile prăpastii îl ridică, cum și mântuitorul pre tânărul bogat ce venise la dânsul îl laudă pentru celelalte bunătăți, dar nu va să fie desăvârșit pentru această milostenie, pentru aceea îi și poruncește să-și de toată averea sa și apoi să fie desăvârșit.

Și de vreme ce milostenia aceasta strabate tăria cerului și ajunge tocmai la scaunul măririi lui Dumnedzeu și se face mijlocitoare sufletului celui milostiv către judecătorul, ca să-i facă judecată după dânsa și învrednicește în oareșicare chip de se aseamănă cu Dumnedzeu, multe-i sânt darurile, prea puternică îi e puterea și mari îi sânt săvârșirile. Cum și la Ithica, zice Dumnedzeu: „Poci și fără milostenie să te încununedzu, ci mi-e voia să-ți fiu dator, ca să dobândești și mai mare plată și încununarea să-ți fie cu îndrăsneală”.

Milostenia ține viața oamenilor, când unii dau, alții iau și prin darea ei multe bunătăți dă Dumnedzeu și aicea în lume și pentru care dzice proorocul: „Stă împărăteasa d-a dreapta Ta, căci fiica cea dântăiu a lui Dumnedzeu este milostenia”. Milostenia aceasta pleacă pre Dumnedzeu de se făcu om ca să mântuească pre om. Atâta îndrăsnire are milostenia și fără de milostenie nu este cu puțință să se ispășească cineva.

Că de vreme ce fecioria, care este asemenea îngerilor, pentru curăție se gonește din cămara mirelui neavând milostenie, iată că fără de milostenie nu este cu puțință a afla cineva iertare păcatelor lui. Și ce să dzicem mai mult, când milostenia nelipsit stă la poarta gheenii și nu lasă nicicum sufletul milostiv să intre în iad, precum adeverează sfântul Avgustin.

Aceasta dar, socotind Domnia mea și știind lucru adevărat, cum că când se vor păzi aceste două, credința și milostenia, ne vom învrednici și

¹ lipsit, sărac, sărman (slavonism).

noi și tot neamul creștinesc dumnezeescului ajutor și toată țeara aceasta se va ușura de păsurile și greutățile ei și se va păzi de către nevăzută puterea sa, am găsit Domnia mea cu cale ca să aședzăm și să orânduim, pentru ajutorul și mângâierea lipsiților și a săracilor, oarecare milostenii de la cei ce mai în jos se orânduiesc.

[I] Și mai întâi noi, cei ce sântem întâiu, ne dăm paradigmă¹ iubitorilor de milostenie pravoslavnicilor creștini. Adică pe tot anul să dăm la cutia milostenii săracilor, din vama domnească talere 50 și de la ocne talere 100, așijderea și din dijmărit talere 50 și din vinăriciu talere 50. Eară când se vor vinde aceste două, dijmăritul și vinăriciul, să de acești bani boerii cumpărători.

[II] Sfinția sa părintele mitropolitul, la dzioa praznicului mitropoliei, să de la cutia săracilor talere 50, fiind această orânduieală și strângere a milostenii și cu bună voință și primirea sfinții sale.

[III] Sfinția sa părintele episcopul Râmnicului, la dzioa hramului episcopiei să de la cutia săracilor talere 40; asemenea și sfinția sa părintele episcopul Buzăului să de talere 40.

[IV] Dumnealor veliții boeri, în dzioa ce vor îmbrăca caftanu de boerie, oricarele, între altele voioase bacșisuri ce dă la alte cheltueli pentru bucuria boerii, să-și bucure și sufletul său dând la cutia săracilor talere [...]; așijderea și al douăle talere [...].

[V] Ispravnicii, în dzioa ce vor săruta mâna Domnului de isprăvnicie, pe lângă bucuria cinstei domnești, să de și la cutia săracilor talere 20.

[VI] Igumenii dupe la sfintele mănăstiri cele mari, la dzioa hramului mănăstirii să de la cutia săracilor talere [...] pentru sufletele ctitorilor, lipsind alte cheltueli ce se făcea până acum, iar pentru praznicul mănăstirii, de va vrea să facă, să de la săraci pâine și vin și alte bucate de care se află în mănăstire. Iar mănăstirile cele mici să de talere [...], iar schiturile talere [...].

[VII] Bisericile de mir, de la fieșcare, în dzioa hramului să se de la cutia săracilor talere unul.

[VIII] Hirotoniile, când se vor face, pă lângă poclonul cel obicinuit ce dau mitropoli<ei> sau episcopi<ei>, să de și la cutie: preotul talere jumătate, diaconul talere jumătate.

[IX] Neguțătorii de prin hanuri, fieșcarele, să dea pe an pentru sufletul său milostenie la cutia săracilor talere [...], după cum în catastihul Domnii mele cel pecetluit arată anume.

¹ pildă, exemplu (grecism).

[X] Nuntele boerești ce să vor face, unde cheltuesc alte mari cheltueli pentru plăceri trupești, să dea și pentru suflet: întâea nuntă talere 5 <și> *jumătate*, a doua talere 8, la a treia talere 11; iar de la cel alt norod, de fieșcare nuntă să se de bani 30.

[XI] Când, după obșteasca datorie, va răposa în Domnul au mitropolitul, sau episcopi, sau igumeni, între alte mile ce orânduiesc pentru pomenirea sufletului, să lase și la cutiea săracilor: mitropolitul talere [...], episcopul talere [...], igumenul talere [...].

[XII] Iar când se va întâmpla să moară fără de orânduială de dieată, atuncea cele rămase să se facă trei părți: o parte pentru pomenirile lui, o parte la mănăstirea unde și-au petrecut viața și a treiea parte la cutiea săracilor.

[XIII] Așijderea și cel ce s-ar aședza în locul aceluia, să de mitropolitul talere 100, episcopul talere 50 și egumenul talere 20.

[XIV] Asemenea și la pristăvirea oricărui pravoslavnic creștin, între alte orândueli ce lasă cu dieată prin clironomi, să lase și la cutiea săracilor cea mai aleasă milostenie și ajiutor sufletului său. Și de va fi obraz mare, după potrivea celor rămase, să lase și milostenia săracilor, adică de va fi cu puțință să de talere [...], sau cât de puțin talere [...]; iar celălalt norod, după puțință să de talere [...].

[XV] Cei ce mor fără clironom, adică nu rămâne în urma lor moș, moașă, tată, mumă, fecior, fată, frate, soră, nepot, nepoată din feciori, toată periusiea casii acelora să se facă două părți, o parte pentru pomenirile lui și o parte la cutiea săracilor. Însă și aceea parte să se cheltuească earăși prin mâna unuia din epitropii milostenii săracilor, ca și prisosul, de se va întâmpla, să se pue iarăși la cutie pentru ajiutorul săracilor. Și când vor bănuî alte rudenii mai depărtate, cum că și ei sânt săraci, răspunsul le este: cum că pentru săraci s-au făcut cutiea săracilor; ci îi vor dovedi epitropii săracilor și de vor fi săraci de miluit, cutiea îi va milui.

Care toate acestea ce mai sus arată, ne-au îndemnat atât datoria ce o avem cunoscută, cât și apostoleasca poruncă ce dzice: „Să facă fieșcarele spre plăcerea vecinului, întru bine și zidire”, cum și dzice adevărul, că „de nu iubește cinevași pe fratele său pre care îl vede, pre Dumnedzeu pre care nu-l vede, cum poate să-l iubească” și mai ales că de obște vedem cu toții această facere de bine făcându-se cu milostivire spre ajiutorul săracilor și între cei de alt neam, încât spre pildă ne dzice Apostolul că „păgânii neavând lege, din fire fac ale legii”. Și când însuși stăpânul Hristos dzice că „orice faceți unuia dintru aceștia mai mici frați ai mei, mie faceți”, ce nu se cade a face spre plăcerea celui ce și-au dat viața sa pentru viața noastră?

Drept aceea, printr-acest cinstit și bine închipuit hrisov al Domniei mele, orânduim și hotărâm ca fieșcarele, atâta noi, cât și de la noi până la cel mai de jos pontu, să dea orânduita și cuviincioasa milostenie, fiind darea fieșcăruia iarăși spre al său folos, după cum dzice marele Vasilie, că „vreciuirea¹ altora vindecă ranele lui”.

Pentru aceea, fieșcarele din mai sus dizișii, cu dragoste și din bună voință și făr de părere de rău, să-și de milostenie sa, fiindcă o dă pentru însuși folosul său, căci „cine nu dă milosteniea când poate, nu poate să o dea cândva”.

La care mai sus dzisă adunare de milă, fiind lucrul cel mai de cinste pravoslaviei, și ales părții bisericești, orânduim cap adevărat, precum și adevărat este cărmaci vieței săracilor și mângâietor lipsei lor, pre duhovnicescul nostru părinte, sfinția sa părintele mitropolitul Ungrovlahiei chir Grigorie, împreună și cu 3 neguțători anume [...], care să se aleagă de sfinția sa părintele mitropolitul, fiind oameni sufletești și cu frica lui Dumnedeu (din care și când s-ar pristăvi vreunul, iarăși de sfinția sa să se aleagă altul asemenea și să-l așeze în locul aceluia), care prin povățuirea sfinții sale, cu catastih să strângă toată orânduita milă a săracilor peste an, la vremea cea cuviincioasă și să se așeze în cutiea ce s-au făcut într-adins din porunca noastră pentru această treabă. La care să aibă întâiu sfinția sa pecetea și lacătul sfinții sale. Așijderea și acei trei neguțători, câte trei nepotrivite cheile lacătelor lor, pentru nebănueală.

Și de doua ori într-un an, o dată în sâmbăta lăsatului sec de carne de postul Păresimilor, când face Biserica pomenire tuturilor celor din veac răposai pravoslavnici creștini, și altă dată în săptămâna a șaptea după Paște, în sâmbăta ce se numește a moșilor, să slujească sfinția sa părintele mitropolitul liturghie întru aceste două dzile peste an, pomenind numele tuturilor de la care s-au strâns milosteniea până atuncea și dupe săvârșirea liturghii, să facă sfinția sa veste la 4 boeri mari, vel ban, doui vel dvornici și vel logofăt, ca să fie și dumnealor la descuerea cutii.

Și așa, după ce vor descuia cutiea și vor număra banii, să socotească sfinția sa împreună cu dumnealor câtu va fi trebuința celor ce este să li se de milostenie, adică:

[1] întâiu, de este vreun obraz mai scăpătat carele să sfiește a cerșători;

[2] de este vreo fată de boer în vârstă și are trebuință de ajutor;

¹ îngrijirea, vindecarea (slavonism).

[3] de este vreun obraz închis de datornici și nu este alt mijloc să-l mântuească;

[4] de este vreun străin scăpat din primejdiile mării, și au năzuit aici la mila creștinilor, au s-au năpăstuit de cei de altă credință și i-au căzut soția și copii<i> la robie și cere milă spre ajutorul și izbăvirea acelor suflete ce-s în primejdie;

[5] apoi să se cerceteze și cei ce vor fi bolnavi și închiși prin temnițe;

[6] apoi văduvile ce n-au obicei să prostească prin case;

[7] și apoi să socotească și pentru alți săraci, făcându-se la aceasta cercetare cu amăruntul, căci unde este mai mare păsul, acolo este mai trebuincioasă milostenia.

[8] Așijderea, când se va pristăvi vreun creștin sărac sau din norod sau din cei închiși în temniță sau în grosuri și nu are cu ce să-l îngroape, atuncea numaidecât, înștiințându-se sfinția sa, să trimită pre unul dintr-acei neguțători, ca să meargă însuși la acel răposat să-i târguească toate cele de îngropare; și așa grijindu-l, să-l ridice cu preot, cu lumini aprinse și să-l ducă la biserică să-l slujească și să-l îngroape.

Și după darea orânduelilor ce mai sus arătăm, prisosul să se puie de sfinția sa iarăși în cutia milostenii spre trebuință viitoare, earăși pentru ajutorul și mila săracilor.

Întărim Domniea mea hrisovul acesta cu însuși credință Domniii mele, Io Ștefan Mihai Racoviță Voevod și cu credința prea iubiților Domniii mele fii, Mihai Voevod, Costandin Voevod și cu tot sfatul cinstiților și credincioșilor boerilor celor mari ai Divanului Domniii mele: pan Toma Crețulescu vel ban, pan Radu Văcărescu vel dvornic, pan Costandin Cândescu vel logofăt, pan At<h>anasie Ipsilant vel spatar, pan <Mihai Cantacuzino> vel vist<ier>, pan Toma Rafail vel postelnic, pan Ioniță Gulieano vel clucer, pan Dimitrie Fotache vel paharnic; pan Iordache Caragea vel stolnic, pan Ianacachi Roset vel comis, pan Mihalache vel pitar¹.

Ispravnic Costandin Cândescu vel logofăt.

Și s-au scris hrisovul acesta în anul dintâiu din Domnia Domniii mele, aici în scaunul orașului București, la anul 7272, ianuarie 15, de popa Florea dascălul slovenesc *de la Sfânt Gheorghe cel Vechi*.

Io Ștefan Voevod <m.p>.

Cost<andin> Cândescu *a verificat*.

Șerban *al doilea* logofăt, *a verificat*.

¹ Lectiunile lui TEULESCU completate după componența Divanului din acel an.

XXVIII

ALEXANDRU IPSILANTI «Îndreptarea județelor» [1775]

Original românesc reprodus după *Acte judiciare*, nr. 4, pp. 4-5.
Document datat de editori după ordinea actelor din condica ms.nr. 2
de la Arh. St. Buc. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Dat-am Domnia mea.

Socotind Domnia mea între celelalte folositoare trebuințe pentru lăcuiorii de obște a fi cea dintâiu îndreptarea și ocârmuirea județelor, am orânduit la fieștecă județ câte doi boeri, unul a fi judecător și altul a fi ispravnic, însă judecătoria, nu numai a să numi cu catahrisisu cel mai dinainte, ci a-și fi în faptă, pentru ca să caute dreptățile lăcuiitorilor și să izbrănească pricinile ce vor avea.

Cum și la județu [...] orânduim Domniia mea pe dumnealui [...], împreună cu dumnealui să căutați adică trebile judecătoria și trebile isprăvnicii cu tot dinadinsul și cu toată silința.

Deci, de vreme ce această ună dată, până a vrea Domniia mea a da nizamul cel desăvârșit și a bine întocmi starea judeților și a țării, face trebuință de a fi ispravnicu și judecătoria de-a valma, unde și dumneavoastră vă orânduim ispravnici și judecători astă ună dată și să aibă a căuta ispravnicu trebile judecătoria și judecătoria trebile isprăvnicii de-a valma, iar după ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom pune lucrurile la orânduială cu îndreptarea țării după pohta Domnii mele, atunci vom deosebi a fi judecătoria numai la ale judecătoria și ispravnicu numai la ale isprăvnicii.

Poruncim Domnia mea și voao tuturor lăcuiitorilor acestui județ și mazili și breslași și căpitani și slujitori și lăcuiitori țărani, să fiți cu căzuta supunere la numiții boeri orânduiți de Domniia mea, ca să poată săvârși poruncile Domnii mele.

ALEXANDRU IPSILANTI
Hotărâre de desființare a gloabei
15 ianuarie 1776

Original românesc reprodus după *Acte judiciare*, nr. 25, pp.28-29. Un act administrativ special, emis la 24 iunie 1776, extinde aplicarea acestei hotărâri și în București (= B), *Acte judiciare*, nr. 115, p. 124. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Domn al Țării Românești.

Dumneavoastră ispravnicilor *din județul* [...] sănătate!

Vrând Domniia mea a să urma dreptate și bună orânduială întru toate, nu am lipsitu și nu lipsim, de când ne-au învrednicitu Domnul Dumnezeu cu domniia țării aceștiia, a griji și a cerceta, pentru cele bune neurmte și de folos <și> îndreptare a le întări, iar cele rău obișnuite a le rădica și a nu mai fi.

Deci, după cercetare ce am făcutu și pentru slujba vornicii, văzând Domniia mea multe nedreptăți urmându-să în țară de către cei rânduți cu această slujbă, căpitani ai plășilor, zapcii mici și alții proști ce nu sânt vrednici nici a judeca sau a cunoaște vreun drept, sau măsura vinii cuivași și de unde nu să cade globesc, așijderea și de unde s-ar cădea fără de măsură iau, jăfuind și prădând cu un cuvânt de obicei.

Care această voe ce au unii ca aceia rânduți ori de către dumnealor vel dvornici ori de către ispravnici a umbla printre lăcuitori de caută vini și pricini de a globi și a face de sineși hotărâri, cunoscând-o Domniia mea fără de cale și numai o pricină de jaf, iar nu alt folos și îndreptare a vreunii buni orândueli, neurmând acei orânduți pă cât să cuvine, cu hotărâre am rădicat Domniia mea de tot această slujbă a vornicii, ca să nu mai fie, nici să să mai numească, lipsind luările ce să numea globă și în locu acestui venit ce era al dumnealor vel dvornici am rânduitu Domniia mea a avea dumnealor alt venit.

Ci dar, oricine va avea jalbă de stricăciuni la bucate, fiindcă Domniia mea avem ispravnici și judecători rânduți la fieșcare județ, să

dea <pl>ângere la ispravnicii județului și ispravnicii, după orânduiala judecătii cercetând și prin carte de judecată hotărând, păgubașului să-i facă împlinire pagubii și zăciuiala ce iaste obișnuită a o da cel ce ia, jumătate să o dea acela, iar jumătate să să ia de la acela ce au făcutu vitele lui stricăciune piste paguba ce au împlinitu păgubașului, ca să fie spre învățătură și cându după aceasta nu va lipsi iarăși a păzi vitele lor și vor mai face stricăciune, atunci vom hotărî a să și pedepsi, iar gloabă să nu mai fie de acum înainte.

Însă, pentru jumătate zăciuială ce zicem a o da cel ce are a i să împlini, să nu cumva să să supere a să cere înaintea, ci când i să va împlini paguba, atunce va da zăciuiala, iar într-alt chip să nu i să ceară, că viindu-ne vreo jalbă, atunci veți cădea în vină, așijderea și pentru pripasuri.

Care vorniceii, pentru ca să-și înmulțească venitu lor să câștige, urma a lua vitele oamenilor și după unde le avea stăpânii lor lăsate la pășuni în câmpu și du pă prejuru-le numindu-le perdute și găsite prin alte locuri și până nu lua de la dânșii banii pripasului nu le da, iar altele dosindu-le și nearătându-le la vederea păgubașilor, le perdea păgubașii de tot, fiind câștigul vorniceilor numai spre aceasta pornită a câștiga și a să folosi.

Pentru aceia dar, după cum am zis, să lipsească de tot vorniceii du prin țară și, când să va întâmpla pripas, însă vită cu adevărat perdată, streină, a nemeri lângă vreun satu și după dânșii nu va fi păgubașu, atunci satu acela unde va nemeri să ia vita aceea în pază și, viind stăpânu ei a doă zi ori a triia zi sau până într-o săptămână, să aibă acel păgubaș a da la cel ce va găsi vita lui cea perdată 30 de bani de vită pentru colac și pentru căutare acei vite și așa să și-o ia, iar până la o săptămână, de nu va veni stăpânu ei, atunci mai mult neștiind-o, să o ducă satu la ispravnicu județului și să-și ia de la ispravnic colacu, acei câte bani 30 de vită.

Așijderea să-i dea ispravnicu și adeverință acelu om, de câte și ce fel de vite au adus cutare om din cutare satu cu părul vitei anume și ispravnicu luându-le și rânduindu-le la căutare când să va afla stăpânu și va dovedi vita că iaste a lui, să o ia și să dea:

de cal, taleri 1, bani 30,
de bivol, bani 80,
de vită, bani 80,
de râmătoriu, bani 30
și de oae și de capră bani 6,

iar mai mult să nu să supere a li să face cerere, nici să li se doasească vitele oamenilor, că oricând să vor dovedi, atunci veți avea a da răspunsu și vă veți necinsti pentru o faptă ca aceia.

Ci dar, să puneți să să citească carte aceasta întru auzul tuturor în tot județu, ca să fie lăcuiitorii înștiințați de hotărârea ce am făcut Domniia mea¹.

Așa a scris Domnia mea.

1776, ghenarie 15.

¹ B: către marele agă: «Dar fiind trebuința ca această poruncă să să dea și aici în București, iată că-ți poruncim să înștiințezi prin mahalale și prin târg tuturor de obște, ca să știe fieșcare hotărârea și să nu îngăduiești pe nimeni a umbla cu numele vornicii ca să globească pe cinevași, ci oricine va jălbi de stricăciuni la bucate sau la vite pierdute să arate la dumnealui vel vornic și dumnealui du pe hotărârea ce am făcut, care iaste trecută în condica divanului, cu acel mijloc să să urmeze a judeca și a îndrepta pe fieșcarele. Însă și această poruncă să dai dumneata ca fieșcare, mahalagii și târgoveți, vitele ce vor avea să și le dea la văcar în pază, iar nu să le lase slobode de capul lor».

ALEXANDRU IPSILANTI

**Pitac privind inviolabilitatea domiciliului
și arestările pentru pricini obișnuite mici
fără hotărâre judecătorească
24 ianuarie 1776**

Original românesc reprodus după *Pravilniceasca condică*, pp. 176-177. Cuvintele slavone sunt redată în caractere italice.

Pitac către dumnealui vel spătar *și* vel agă, ca să nu mai calce zapcii cei mici, căpitani, ceauși *și* stegărași, ca să nu aibă voe a rădica de sâneși cu străji sau a călca la fiește cas<ă> sau a închide pă vreunul pârât de datorie, fără judecată.

Io Alexandru Ioan Ipsilant Voevod *și Domn al Țării Românești*.

De vreme ce cu voe ce au zapcii cei mici, spătărești și agiești, căpitani, ceauși și stegari a rădica de sâneși cu strajă pe cei în bănuială sau și în fapte dovediți, să urmează un necuviincios lucru și de necinste întâmplări, cu gându lor fiind pornit a câștiga, caută numai pricina și fără de a nu să socoti și a cerceta lucru bine, calcă unde nu să cade casile unora, rădicând bărbatu cu muiarea lui și altele asemenea.

Drept aceia am hotărât Domniia mea ca uni<i> ca aceia zapcii mici să nu mai fie de acum înainte volnici la unile ca aceste, fără de numai după ce va afla la vreun loc și cas<ă> pricină de a călca strajă, să meargă întâi să de de știre la zapcii lor cei mari, a căroră va fi rândul de strajă.

Și zapcii aceia, pliroforisindu-să¹ mai întâi de adevăr și văzând că iaste vrednică pricină și trebuință de a călca strajă, așa să meargă ca să rădice pre acela și să înștiințeze și Domniii mele pentru cel ce să cuvine, iar într-alt chip de vor urma zapcii, unde nu să cade sau unde nu iaste pricină vrednică a călca, vor cădea în vină.

Osebit de aceasta, fiindcă din jălbile ce au venit Domniii mele ne-am înștiințatu cum să obișnuesc zapcii târgului a închide pă oameni fără

¹ informându-se (grecism).

de judecată și fără de hotărâre în scris pentru pricini de datorii sau alișverișuri și unii neavând a plăti, alții necercetați de judecată fiind, pătimescu pe la închisori.

Pentru care hotărâm Domniia mea ca să lipsească această rea obișnuire și voe ce au zapcii a închide pã cinevași până a nu-l scoate la judecată.

Și de vreme ce, atât la spătărie, cât și la agie, avem Domniia mea într-adinsu rânduiri boeri judecători pentru pricini obișnuite mici, care să pot a să căuta la spatărie și la agie, afară din jălbi și pricini mari, care să cuvin a să căuta de veliții boeri la Divan, să aibă zapcii a scoate întâi la judecată pã amândouă părțile și judecătorul făcând dreaptă hotărâre în scris, atunce zapciu va urma a face săvârșirea hotărârii sau care nu vor fi odihniți și vor avea a face apelație, pã aceia să-i trimită cu zapcii dumnealor și cu hotărâre în scris a judecătorului la dumnealor veliți boeri, iar fără de judecată și hotărâre în scris să nu să mai cuteze niminea din zapcii târgului a închide și a face vreo împlinire, fără de numai când vreunul va căuta să fugă. Atunce poate zapciu să trimită să-l aducă și ori să-ș de chezaș sau să-l ție pã însuș la pază, ca să nu fugă pân să-l scoată la judecată.

Drept aceia, poruncim dum<nealu>i vel spătar și dum<nealu>i vel agă și celorălanti zapcii, asemenea să urmați de acum înaintea și să nu vă cutezați a face împotrivă.

Așa scrie Domnia mea.

Ghenar 24, 1776.

ALEXANDRU IPSILANTI

Poruncă pentru judecători și cercetarea penală 6 iulie 1777

Original românesc reproduș după URECHIA, *Istoria (1774-1786)*, I, pp. 47-49.

O «povață» pentru cercetarea penală trimite același Domn ispravnicilor la 1 februarie 1781 (= P), *Acte judiciare*, nr. 865, pp. 942-944.

«Cărți legate» către ispravnici cu același conținut adresează, la 6 septembrie 1791, și Mihail Constantin Suțu (= S), URECHIA, *Istoria (1786-1800)*, II, pp. 59-60.

D<umnea>voastră ispravnicilor din județul [...] sănătate!

Din jălbile norodului vedem că, după atâtea porunci și învățături ce aveți de la Domnia mea, în ce chip să urmați în pricinile de judecăți ale locuitorilor, cum și la pricinile de vină de hoții, tot nu sunteți următori¹, de care foarte ne-am turburat Domnia mea și, iată, strașnic vă poruncim pentru toate deosebit.

1. Judecățile norodului să le căutați cu toată dreptatea și, după ce veți hotări, să dați carte de judecată la fața pricinei ce veți căuta, care să o citiți la amândouă părțile, ca să audă hotărârea și, de s-au odihnit amândoi, să scrieți în carte că s-au odihnit și să faceți și împlinirea ce se cuvine, iar de are vreo parte de a face apelație, să le puneți dzi de sorocu în scris, față fiind amândoi, ca să știe și unul și altul dzuia cea orânduită, care sorocu să-l dați la mâna aceluia ce are a face apelație și când la sorocu nu va urma a veni, d<umnea>voastră, fără de a mai aștepta a veni de aici mumbașiri, să trimeteți slujitori, ca și fără de voia lui să-l trimeteți la Divan pre cel ce caută a face prelungire.

¹ Aceeași plângere și în P: «Care acele porunci și povățuri, văzând Domnia mea din cercetările ce facem că unii din ispravnici nu le păzescu cum să cade și, atât la cercetarea și egzamenile lor și la chezașiile lor să facu cusururi, cât și la ale lor averi să facu hrăpiri dă unii-altii și și păgubașilor să facu nedreptăți, neavându dă unde a li să împlini, iată strașnecul vă poruncim dă obște să vă dăschideți ochii și întru toate să urmați după poruncile și povățuirile ce aveți, care povățuri îndăstul sânt acelea mai dinnainte și nu era trebuință dă altele».

2. Pre cel ce rămâne dator și dăzice că nu are a plăti, să cercetați de starea lui și când îl veți dovedi că nu poate plăti, să-i primiți sorocul ce orânduiește pravila și cu chezaș să-l slobodziți fără de a nu-l ține închis.

Iar când va fi vreunul rău de plată și având putere nu vrea să plătească, pentru unul ca acela să înștiințați Domniei mele sorocul ce i-ați dat și pârlejul ce are și, cu poruncă de la Domnia mea în scris, veți vinde dintre ale lui și veți face împlinire, iar, fără de poruncă de la Domnia mea în scris, nu sunteți volnici de a face vânzare de averea cuiva.

Așijderea și dzeciuială fără de a nu face împlinire să nu cutezați a lua de la cineva, ci când se face împlinirea, atunci dă dzeciuiala cel ce iea, iar nu cel ce vi se pare d<umnea>voastră.

3. De gloabe foarte să vă feriți a nu cuteza să globiți pe cinevași, măcar cu cât de puțin, cu pricină că au vinuit în vreun fel de chip, pentru că acestea cu totul le-am ridicat Domnia mea. Că de este cinevași în vină, să se certe cu bătaie, ferindu-se a nu o face pentru un hatâr seuu pizmă. Iar pentru pricini mai mare cari au vină de pedeapsă, să înștiințați Domniei mele.

4. Așijderea să știți, că muierea pentru bărbat ori pentru frate, ori părinte pentru fecior, seuu rudă pentru rudă nu se închide, nici să vinovătește, măcare pentru datorie, seuu veri pentru ce fel de vină, de nu va fi fost chezaș seuu amestecat în pricină.

5. Pentru protopopi, căpitani și zapcii de ai plășilor.

Fiindcă au fost venit Domniei mele jalbi în trecutele dzile din unele județe, cum că protopopii țin cameni în feare, închiși pe la casele lor și globindu-i i-au slobozit¹, căpitanii și zapcii iarăși asemenea având grosuri pe la casele lor, făcând hotărâri și închidzând de sineși pentru pricini de judecată, iată vă dăm Domnia mea strașnică poruncă să arătați

¹ La 1 martie 1779, Alexandru Ipsilanti adresează ispravnicilor o carte domnească pentru curmarea abuzurilor săvârșite de protopopi; printr-o anafora a mitropolitului, Domnul aflate că protopopii «au și această slujbă a cerceta pricini bisericești, adică de curvii, de hrăpirea fetelor, de posatnice, de amestecarea sângelui, de paranomiia nunții a patra, de fermecătorii, dă vrăjbi între bărbat cu soția lui, unde va dovedi vreuna dintr-acestea necuvioase fapte... și dă nu le poate face îndreptare, adică numai cu închisoarea, pă fămee la protopopi, iar pe bărbat la închisoarea politicească, să înștiințeze la preasființia sa părintele mitropolitul, ca să le facă cea după pravilă hotărâre de pedeapsă. Și după izbrânirea pricinii ce vor face, au obicei a lua dă la partea cea vinovată taleri 2 pol treapd pentru osteneala lor, iar mai mult nu»; cu toate acestea, protopopii «peste orânduitor treapd, să pun dă ia mai mult și apoi le ia și altă gloabă deosebită și pe lângă aceasta fac și năpăști cu prepunerii ca să globească, nefiind vină dovedită»; în consecință, Domnul interzice pe viitor astfel de practici, *Acte judiciare*, nr. 687, p. 745.

și lor și să fiți și d<umea>voastră cu purtare de grijă, a nu cuteza la niște fapte necuviincioase ca acestea: a globi și a ține în fiare pe la închisori, pe la casele lor.

Pentru că de vom audzi că încă se urmează această catachris, nu numai aceia vor fi pedepsiți, ci și voi ispravnici<i> lor veți fi în vină pentru nepurtarea de grijă. Căci D<om>nia mea pentru acea vă avem orându-iți ispravnici pe la județe, a căuta înși-vă pricinile norodului și la cele ce se cade a fi și protopopul, să-i dați de știre și să-l chemați de față și pe cel vinovat de pricini mai mici, cum am dzis, cu bătaie să se osândească, iar pentru vină mai mare să înștiințați Domniei mele.

6. Pentru hoți și făcătorii de răutăți, cari sunt dovediți în faptă de hoție, să vă părăsiți de a-i globi și a-i slobodzi fără de a nu-i trimite aici sau a-i ține pe la închisorile d<umea>v<oastră> îndelungate dzile, ci, făcându-le ecsamenul cu bună cercetare, fără de vreun fel de interes, în 3 dzile, <cel> mult în 4 dzile, până le veți săvârși cercetarea și ecsamenul, să-i trimitești aici, ca să li se facă otărârea și pedeapsa după pravilă. Nici să asupriți pe cineva fără de bună cercetare și fără de faptă dovedită, ca să-i globiți și apoi să-i slobodziți¹.

¹ P: «întâi să nu vă cutezați a tăinui pă vreun hoțu și a-l slobози prin taină pentru darea dă bani sau pentru orice fel dă interesu, fără dă a nu-l arăta la Domniia mea și a-l trimite să să pedepsească, că aceasta iaste pricină a să mai mulți borfașii și făcătorii dă rău, dar nici pă cinevași să nu-i prepuneți și să-i aduceți la necaz pentru vreo pizmă, ca să pătimească până a să mântui și a să îndrepta. Ci, pă cei cu adevărat hoți, prinzându-i să-i luați sub pază, pe carii mai mult n-aveți a-i ținea pă la închisorile dumneavoastră decât trei-patru zile, până a li să face egzamene, și cu pază să-i trimiteți aicea cu înștiințare la Domniia mea și cu egzamenile dinpreună ca, în puține zile, ori să să îndrepteze ori să să orânduiască la osândă după fapta lui. Cercetările și egzamenile lor, să le faceți fără dă lenevire și foarte cu amărunt, cercând și alte semne și dovezi, iar nu dălocu cu cazne și cu bătai, precum auzim că urmează unii, carii numaidăcât dăodată îi pune la strașnică bătae și la întrebăciune nu-l lasă pă vinovat ca să arate însuși paguba pă anume, cu semne și fapta precum au urmat, ci întrebătorul, spuind paguba și semnele, urmează și el cu răspunsu, ci, după ce-i trimit aicea, zic că dă iuțimea bătaii ce i-au căznit ispravnicii au arătat că au săvârșit faptă ce nu iaste vinovat. Ci, să le faceți egzamen prin cercetarea ce să cade, cercând și dă alte semne și dovezi pă din afară, după care, luând judecata pliroforie, să poată face hotărârea dreaptă și făr dă greșală». Cf. S: «fieșcare ispravnic seu zapciu să nu se cuteze a slobodzi mai mult vreun hoț, nice a-i ținea pe la grosurile isprăvnicești dzile îndelungate, ci după obiceiul și caidul Divanului, ispravnicii au a-l ținea trei dzile până a-i face examenul lui și după trei dzile negreșit să-i trimiteți dimpreună cu examenul lor și cu toate lucrurile lor aici prin foi anume, ca de aici să-și ia ori osânda, seu îndreptarea de la Domniia mea, iar dumneavoastră să nu fiți volnici a-i slobodzii, nici a-i ținea mai mult».

7. Pentru căpitani, slujitorii de la județe, știți poruncile ce sunt date de către Domnia mea, pe larg, care trebuie să fie trecute la condica județului acolo și citindu-le, le veți înțelege.

Și atât pentru aceea vă poruncim, cât și pentru poterașii de aici am poruncit și d<umi>sale vel spătar, ca să nu fie volnici de sine-și a face vreo pornire, cu pricină că au audzit de hoți și să plece prin sate să apuce locuitorii și să facă supărări seau jafuri și necazuri locuitorilor, ci când veți înțelege că se simte undevași de niscaiva hoți ori de s-au întâmplat să facă vreo pradă seau răutate la vreun loc, atunci d<umnea>v<oastră> să-i trimiteți ca să le ia urma, dar de va fi trebuință și de putere de aici, ne veți înștiința numaidecât și cu porunca D<om>niei mele se vor trimite de aici la polcovnicul poteraș. Iar fără de știrea și porunca Domniei mele să nu aibă a face pornire și a îmbla prin județe.

Cum și slujitorii asemenea, fără de pricină trebuincioasă și fără de a nu fi trimiși și porunciți de d<umnea>v<oastră>, să nu-i îngăduiți și [chiar și] atuncea, cu porunca Domniei mele, când se vor trimite poterași, tot să aveți purtare de grijă, ca să vedeți cum se poartă prin județe, ca nu cumva, cu pricina umbletului după hoți, să facă niscaiva asupra, jafuri locuitorilor, seau vreo cheltuială și frământătură satelor. Că pentru aceea li s-au orânduit a lua din cele ce vor găsi asupra hoților, după poruncile ce s-au scris încă din anul trecut, ci când îi veți vedea purtându-se rău, să ne și înștiințați prin d<umnea>lui vel spat<ar>. Asemenea și slujitorii au să se pedepsească foarte când vor face supărări și nedreptăți locuitorilor.

Pentru toate acestea, nu în puține rânduri v-am scris cărțile D<om>niei mele, luând învățătură și poruncă și urmare nu vedem.

Ci, ca să nu puteți a vă îndrepta la urmă vreunul, că nu ați știut hotărârile cum să urmați, iată și acum pe larg, cu ponturi vă arătăm, care puindu-le înainte-vă acestea, să le păziți în toată vremea, ca să nu cădeți în urgia Domniei mele¹.

Și nu numai pre cei ce vă aduc cărțile Domniei mele să-i primiți a le căuta jalbele, ci și fără de cărțile Domniei mele viind și jeluindu-se să le

¹ P amenință chiar cu trimiterea de iscoade domnești: «căci să știți că Domniia mea nu nădăjduim numai în poruncile ce vă trimitem sau în răspunsurile ce ne veți scrie, cum că le veți păzi, nici așteptăm până să dea jalbi cinevași, ci mai înainte în toate vremea feluri de mijlocuri facem și dăosebit dă cercetările ce înșine cercetăm prin toți ce să aduc la judecată, avem și oameni printr-ascuns rânduiți și a rămânea ca să nu aflăm orice nu să poate, încă deodată fără de veste, avem a vă coprinde condica și închisoarea și, dă vă vom găsi împotriva poruncilor vreo urmare, bine să știți că nici într-un chip dă urgie nu veți scăpa».

căutați de dreptate. Pentru că, între jalbele norodului ce se dau Domniei mele, vedem pricini mici de puțin lucru, care s-ar putea sevărși de acolo, fără de a nu mai trepăda țărani pe aci și d<umneavoas>tre necăutându-le, de nevoie vin de pe la depărtate locuri, pentru lucru puțin și li se pricinuește mai mare stingerea.

Ci dar, când și după aceste porunci, cari cu putere pe larg vă scriem, nu veți fi următori la vreuna dintr-acestea asemenea și iarăși vom vedea pe vreunul că a făcut, în mare urgie și pedeapsă îl vom pedepsi.

1777, iulie 6.

ALEXANDRU IPSILANTI
Orânduielei pentru chinovii
1778

Original românesc reprodus după URECHIA, *Istoria (1774-1786)*, I, pp. 50-56. Datat după versiunea grecească a aceluiași hrisov aflată în aceeași condică. Cuvintele slavone sunt redată în italice, iar cele grecești în caractere grase.

Cu mila lui Dumnedzeu fiind noi orânduieți la acest domnesc scaun al toatei Țarei Ungrovlahiei și găsind într-această țeară haosul neorânduielei ca și mai înainte de facerea lumii, pentru anarhia de atâția ani și aflând întunericul între judecători din lipsa luminei pravililor și mii de mii de greșeli la alișverișuri, pentru aceste pricini de mai sus numite am socotit, ca mai înainte decât toate lucrurile, să contenim anarhia locuitorilor, împărțind la toți cu ce se cade și să punem între judecători lumina povățuirii prin pravile, ce am alcătuit cu mare osteneală, dând nizam și cumpăna dreptăței prin nart la cei ce fac alișverișuri și întrepând prin aceste ca la un trup și la cele ce lucrează împreună sufletului.

Năzuim acum chiar la lucrul sufletului, ca un mai mare la cinste, măcar că al doilea la orânduială. Al căruia suflet, datorie mai mare fiind închinăciunea și lauda ziditoriului, ce se sevârșeaște în sfintele locașuri și biserici, precum dzice psalmistul, am socotit și pentru acestea a orânduie cele trebuincioase, cuviincioase și folositoare și măcar că oblăduim această mică stăpânire, dar ne silim a o îndrepta după asemănarea cei mari stăpâniri, fiindcă de la ea am luat și ființa și stăpânirea, precum dzice apostolul Pavel: „nu este stăpânire decât de la Dumnedzeu și așa mai departe”. Deci, din hrisoavele ce ni s-au arătat pentru sfintele mănăstiri ce se află într-această de Dumnedzeu păzită creștinească țeara noastră, vădzându-le în fel de fel de stări și rânduețele cele întocmite de ctitori neurmăte, am socotit, ca o mare datorie a noastră, să le aducem la orânduiala cea dintâiu.

Așia și pentru chinovie puind mai mare sânguință (fiindcă aceste sunt și se numesc adevărate mănăstiri) și cetind cu mare luare aminte rândueile ce li s-au făcut pentru dănele, am lăudat râvna cea de Dumnedzeu iubită a acelor pururea pomeniți ctitori Domni și am socotit că trebuie și noi, cel ce ni s-au încredințat, cu mila lui Dumnedzeu, ocărmuirea Domniei și cel ce ne-am luminat oareșicum (după măsura sfintei învățături la care înțelepciunea cea de sus ne-am învrednicit a ne împărtăși) a alege și întări cele bune orândueli cu cărțile noastre, iar cele ce nu s-au săvârșit a le împlini.

Și pentru ca să nu ne arătăm numai cu cuvântul că îngrijim pentru aceste, iar nu folosim în fapte, iată dar că întărim toate dreptățile lor și milele cele mai de înainte, nescădzând nimic, ce încă adăugăm la unele și altele, le și dăm chiar acest dar, adică a fi nesupărate și în pace la orice cerere și dare se va întâmpla, afară numai din cele rânduite la școale folositoare de obște dări de bani, alcătuite cu deosebit hrisov, fiindcă această dare am socotit-o a fi cuviincioasă de la mănăstiri.

Iar ca să se folosească din veniturile lor și din milele domnești și să nu se piarză în zadar îndestularea ce au din iertarea dăjdiilor, ci pentru a cheltui în trebuințe cuviincioase și de suflet folositoare, poruncim să se urmeze aceste mai jos orândueli.

1. Chinoviarhul și proestosul mănăstirei fiind în loc de tată al chinoviei, să poarte grija cu dragoste părintească de ceilalți ce se sihăstresc împreună cu el, pentru toate cele trebuincioase lor, împărtășind pre toți cu hrana deopotrivă și cu asemenea îmbrăcăminte, cum și la slujbe întâi el să împlinească cu fapta rânduiala supunerii și să se facă pre el pildă celorlalți. Să fie împodobit cu viață cinstită și fără de prihană și încă nefiind lipsit de știința sfintelor scripturi, ca să poată povățui pre ceilalți frați totdeauna prin cuvântul învățături la cele spre mântuire și să fie destoinic a primi el singur gândurile celorlalți frați ce se ispitesc, iar de nu, să aibă duhovnic cu praxis ajutor la acest lucru, împlinind această mare datorie duhovnicească, grijind din toată puterea ca să sporească părinții spre lucruri bune, pentru buna orânduială a mănăstirii și, cea mai mare decât toate, să poarte grija de bună împodobirea sfântului locaș și să săvârșească toată slujba bisericei de peste an, după tipic și, fiindcă el este în mănăstire ca un cap, toți ceilalți să fie plecați ca unui tată și să i se supue la toate, pentru numele Domnului, ca unuia ce privighează pentru sufletele lor.

2. Fieștecare mănăstire să aibă skevofilaka crescut din mănăstire și în vrâsta bătrânețelor, înțelept și cu minte și prin fapte cunoscut de credincios, la al căria mână să se încredințeze prin catastih curat (iscălit

însă nu de toți părinții, pentru taină, ci de cei mai vrednici de credință) toate odoarele mănăstirești și veșmânturile și cărți și hrisoave și seneturile mănăstirii și tot venitul mănăstirii să se adune în mâna lui, purtând grija de toate, neatingându-se de nimica, spre a cheltui lucru obștească numai la treaba lui, seau să de slobodzenie la alții a cheltui în zadar, nici să lase a se strica cărțile bisericești și sineturile de șoareci și de molie, că va da seama pentru toate și se va și osândi pentru nepurtarea de grijă. Pentru care lucru, trebuie o dată pe săptămână să le caute toate, având și ajutor vreunul din cei vechi ai mănăstirii, crescut în mănăstire și credincios, ca întâmplându-se vreodată să cadă în boală skevofilaka ori să moară, să știe el toate până la cel mai mic lucru, spre a nu se pierde nimic dintr-însele.

3. Este de mare trebuință a avea și iconom, nu străin, nici venit de curând, ci și el să fie crescut în mănăstire și cu știință de toate ale mănăstirii, vrednic de a chivernisi toate ale mănăstirii spre spor și a împlini trebuința fișcăruia, să slujească cu credință și în frica lui Dumnedzeu, neatingându-se ori cheltuind cele de obște la treaba lui, seau vreunei rudenii a lui și pentru toate cheltuețele ce va fi trebuință la obște, să aibă el catastih curat, de toată luna și să-l de la skevofilaka, de la care trebuie să ia și trebuincioasa cheltuială pe toată luna, care catastih să se iscălească și de ceilalți părinți ai mănăstirii, pentru credință, ca să aibă arhiereul locului din ce să se pliroforisească de starea fiecărei mănăstiri, fiindcă numai la aceasta dăm voie ca să cerceteze acestea, ca niște lucruri cuvioase și afierosite la cuvioși și să nu se sfetească cuvântul la obște, fiindcă dintr-acest lucru nu numai că nu se face vreun folos, ci se întâmplă de multe ori de aduce și pagubă. Iar de se vor arăta că n-au ieconomisit bine, atunci, din porunca noastră, se va face cercetare, iarăși cu știrea arhiereului.

4. De vreme ce în anii trecuți, din împrumuturile fără de cuvânt au încăput mănăstirile la grele datorii, pentru aceasta embodosim că de acum înainte să nu fie mănăstirile slobode a se împrumuta fără de trebuință mare, însă și atunci făcându-se zapis iscălit de skevofilaka și de econom și arătându-se la păstorul cel mare și el știind din socotelile desolipsei datul și luatul, că nu sunt îndestulate veniturile mănăstirești a iconomisi trebuințele mănăstirești, să dea voie a se împrumuta numai cu cât va fi trebuință și să întărească și cu mâna sa zapisul și să poarte toată grija ca iarăși din buna economie a veniturilor mănăstirești să răsplătească datoria. Căci cei ce vor împrumuta cu a lor numai iscălitură, se vor osândi și vor plăti dintr-ale sale ceea ce s-au împrumutat și cei ce vor împrumuta numai cu iscălitura egumenului nu vor avea nici o

putere a cere de la mănăstire. Și pentru ca să nu se facă pagubă și nedreptate la cei ce se împrumută, voim să fie cunoscut acest șart la toți împrumutătorii și să aibă totdeauna grijă arhiereul locului pentru buna stare a mănăstirilor și să nu se lase nicidecum a se schimba seau a se înstrăina moșiile mănăstirești.

[4^a] Oprim încă, de acum înainte, a nu se da în arendă veniturile moșiilor mănăstirești pe doi-trei ani, ci numai pe un an și atunci de va avea mănăstirea folos mai mare, fiindcă mai bine este părinții mănăstirești a strânge veniturile moșiilor, ca să folosească mănăstirea, decât cei ce cumpără venitul

[4^b] Și de acum înainte mănăstirile să nu mai aibă voe a cumpăra moșii, ci mai bine este să lucreze cele ce au în mână și să meremetisească cele stricate și de va rămâne vreun prisos din veniturile mănăstirii să se păzească pentru altă trebuință mai mare.

5. Fiindcă capul tuturor răutăților este schimbarea adese a egumenilor și mai vârtos schimbarea lui skevofilaka, care este credința de pază odoarelor bisericești, așijderea și a economului, pentru aceasta voim ca să fie aceștia în dregătoriile lor în toată viața lor neschimbați, fiindcă aceștia sunt ca o temelie la toată evtaxia și nestrămutarea mănăstirilor. Iar de va fi trebuința, din vreo greșeală mare, a se scoate aceștia, să nu se facă aceasta așa îndată și fără de chibzuire, ci prin anafora de obște să se arate pricina la arhiereul locului și acela cercetând cu de-amănuntul și încredințându-se că acele cuvinte sunt drepte și se pricinuește scandală și pagubă mănăstirilor, atunci, prin știrea noastră, are voie obștea să aleagă alții, ca să-i puie în locul lor.

6. Cum că se cade a primi pe toți cei ce vin la chinovie, porunca Domniei noastre cu glas mare dzice. Numai să-i cerceteze cu cădzuta cercare, de se fac călugări cu gând de mântuirea sufletului lor și în firea lor fiind, iar nu din vreo altă pricină năzuind. Să se întrebe încă acela ce vine la chinovie la ce slujbă au fost și ce meserie au avut, că de va fi fost slugă și au lăsat pe stăpânul său, seau ostaș fiind și au fugit, pre unii ca aceștia mai bine este a le da învățătură și a le deschide ochii, trimițându-i la stăpânii lor, precum și apostolul Pavel a făcut, trimițând înapoi pe Ovidiu la Filimon. Iar de va fi cel ce vine la chinovie însurat, nicidecum să nu se primească, căci acela nu este stăpân trupului său, fiindcă s-au împreunat o dată de Dumnezeu și nu poate a se depărta de muierea lui, afară când se va învoi cu muierea lui și ș-atunci prin știrea păstorului țarei să fie primit. Iar de va veni cinevași văduv fiind, având copii nevârstnici, se cade a fi înduplecat mai mult la îngrijania copiilor lui, decât spre a se face călugăr, căci această stare de călugăr au dat voie

Domnul a o face neștine din proerisis, iar dragostea către cel mai aproape al său au poruncit, ca un lucru de mare trebuință și ce este mai aproape decât copiii? Să se iea aminte încă și vârsta celor ce vin la chinovie, căci cei nevârsnici nu se cuvin a se primi, ca să nu pricinuiască scandală la obște, jucându-se la lucrurile de sânguință, mai vârtos făcându-se împiedicare la cei ce se sihăstresc, fiindcă ficleanul meșteșugește vârsta cea tânără spre a o aduce la alunecare.

7. Se cade cei ce au îmbrățișat viață călugărească numaidecât să taie mai întâiu toată înădăirea alișverişurilor ce au avut mai înainte în viață lor, ca prin diata de moarte să așeze bine ale lor, împărțind moștenirea lor la cei ce aveau datorie să-i caute la bătrânețe și la rudeniile lor ori la altcinevași ce li se vor părea că este cu cale. Iar ceea ce le va mai rămâne să o de la mănăstire, unde se vor învrednici a se tunde și să rămâie neclătite în veci și să nu se supere mănăstirea de această, nu numai de rudenii, ci nici de cei mai de aproape. Încă și el însuși de se va căi și va vrea să iea înapoi ceea ce au dat la mănăstire, să nu poată, nici să se asculte măcar, ca un lucru ce s-au afierosit lui Dumnezeu. Acesta, ca unul ce au primit sărăcimea de bună voia lui, trebuie să se mulțamească la bucatele de obște, ce se pun înaintea lui și să se îmbrace cu îmbrăcămintele cele de obște, ce se împart la toți, prin blagoslovenia proestosului, iar să nu se plângă și să tânjască de prostimea lor, fiindcă s-au lepădat de lume și de cele ce sunt în lume. Iar de se va întâmpla a cădea unul ca acesta întru neputință și boală, atunci trebuie a i se și da hrana mai cuviincioasă, cu căutare în spitalu cel de obște al călugărilor, purtând grijă de el.

8. Pentru cei ce se trimet la poslușanie, poruncim ca să se călătorească cu adeveruința proestosului, ca de se va întâmpla să-l întâlnească pe drum oameni domnești, seau ai arhiereului, să poată a arăta că împlinesc poslușania supunerei. Trebuie încă să mai scrie proestosul într-acea adeverință și vremea cât are s-o facă afară, într-acea poslușanie, cum și locul unde se trimite, ca să nu metahirisească rău acele adeverințe, ședzând de-și petrec dzilele afară din mănăstiri, spre vătămarea sufletelor lor, ca să nu pricinuiască scandală la cei din afară, rătăcind și ei și rătăcind și pe alții. Și pre unii ca aceștia, unde se vor găsi, să-i prindă și să-i înfățișeze spre cercetare, ca să-și iea cădzuta certare.

9. Nicidecum să nu fie slobodzi cei ce s-au închinat metanie la o mănăstire să se mute la alta, iar de va avea vreo pricină asupra proestosului, să alerge la arhiereul locului și când arhiereul va cunoaște din cuvintele lor vreo vătămare sufletului lor, să economisească mântuirea lor ori cu ce mijloc va socoti. Iar de-i vor vedea arhiereul că o

face din ușurința minții lor și sunt nedestoinici, după una și a doua învățătură trebuie pre unii ca aceștia, ce nu îndreptează cu cuvântul, să li se facă și certare, ca să nu de și la ceilalți rea pildă de nestatornicie. Oprim încă și pre proestoșii mănăstirilor a primi vreun călugăr tuns de alții în mănăstirile lor, fiindcă aceasta nu numai strică starea călugărilor, cea făgăduită de ei o dată până în sfârșit, ci prin aceasta se aduce la mănăstire tot felul de scandală. Pentru aceasta se cade să se pedepsească nu numai fugariul, ca un ipotactisu, ci mai vârtos cei ce primesc pre ei, ca unii ce pot opri neorânduiala și se areată nebăgători de seamă.

10. Oprim a intra mirenii în chinovie, ca un lucru cu primejdie, măcar de se va arăta și cu evlavie, ci încă să fie oprit a nu obrăznicii spre a metaharisi mirenii în mănăstire cântece lumești, ca să nu facă sminteală la buna orânduiala călugărilor. Iar de se va întâmpla a intra, ori călător fiind, seau pentru evlavie, se cade să șeadză cu toată înțelepciunea, petrecând și dzi și noapte și să iasă apoi neatingându-se nimic de ale mănăstirii, ci mai vârtos să ajutoreze și să miluească pre sihaștri, ca pe niște săraci și rugători către Dumnezeu pentru ei și pentru toată lumea.

Și aceasta nu numai pentru chinovie le orânduim, ci și pentru celelalte mănăstiri, ce nu sunt chinovie, ci sunt așezate pentru alte multe bunătăți, fiindcă cu aceste trebuincioase porunci ni se pare nouă că nu numai nu facem vreun lucru împotriva orânduielelor ctitorilor, ci încă mai vârtos ajutorăm la scoposul lor, cea vrednică de laudă orânduială, ca să poată acest fel de mănăstire să urmeze acestea fără de cuvânt, carele s-au părut lor ca este bun, folositor și mântuitor de suflet, iar nu cu pricină de lipsirea veniturilor, să se scadă facerile de bine ce le orânduim, seau să fie lipsite mănăstirile la care sunt afierosite acestea de ajutorul lor cel prin putință.

De vreme ce egumenii acestor mănăstiri, când cheltuesc rău veniturile, seau când le mistuesc și nu au dovadă nici de veniturile care strâng, nici de cheltuețele ce le fac, fiindcă sunt numai singuri egumenii, schevofilaka și economii, din care aceasta urmează de multe ori să se cheltuească facerile de bine cele orânduie de ctitori și să se isterisească mănăstirile la care sunt afierosite de ajutor și să se stângă pomana ctitorilor din pricina acestei rele economii.

Pentru aceasta, ca un lucru trebuincios, poruncim să se păzească toate cele de mai sus numite orândueli, atât de skevofilaka și de economii: de împrumutare, de vinderea veniturilor, de cumpărături de moșii, de tunderea călugărilor și eșirea la poslușanie, ca niște lucruri ce sunt spre ținerea și întemeierea mănăstirilor, cu care nu numai că se ține

și se păzește economia cea din afară, ci, mai vătos pentru binele moșiilor mănăstirei și pentru urmarea facerilor de bine ce mai sus s-au numit.

Acestea toate chibzuindu-le împreună cu p<rea> s<finția> sa părintele mitropolitul al Ungrovlahiei și cu iubitorii de Dumnedzeu părinți episcopi și găsind aceste lucruri folositoare de obște și la fitișcare, hotărâm ca în veci să se păzească cel mai mic lucru, orânduind naziri acestei trebi pre mai sus numiții arhierei.

Deci rugăm și pre cei din urma noastră frați Domni, care din pronia cea de sus se vor alege și se vor învrednici acestui scaun domnesc, să îngrijească pre maica noastră cea de obște, s<fân>ta lui Dumnedzeu Biserică, prin paza cea cu de-amănuntul acestei de Dumnedzeu iubită bună orânduială a mănăstirilor, de vreme ce aceste orândueli nu sunt ale noastre isvodiri, nici lucruri scoase din mintea noastră, ci sunt asemănate cu ale sfinților părinți Vasilie și Teodor Studitul, Efrem Sirul și așa mai departe, cei ce scriu de orânduile mănăstirilor, celor din năuntru și celor din afară.

Pentru aceasta, întru întărirea acestora și pentru paza cea nesmintită a acestora toate, fiindcă sunt destule blăstemuri, afurisenii și înfricoșări de legături nedeslegate în hrisoavele D<om>nilor celor mai dinainte, nu adăugăm și noi, ci mai vătos nădăjduim că Domnii cei pravoslavnici, prea mult prin dragoste, seau prin înfricoșări de răsplătiri se vor îndemna spre a face bine, de vreme ce unul este vrednic de laudă și de cunună, iar celălalt este lucru prost și vrednic de defăimare.

Deci pentru aceasta s-au dat acest domnescul nostru hrisov, de față fiind p<rea> s<fințitul> părintele mitropolitul, iubitorii de Dumnedzeu episcopi și cei de bun neam credincioși boerii cei mari ai Divanului Domniei mele, întărind hrisovul acesta și cu credință prea iubiților fii ai Domniei mele Constantin Voevod, Dumitrașcu Voevod¹.

În al doilea an al stăpânirii noastre, în domnescul nostru scaun din București, în anul mânturii o mie șapte sute șaptezeci și opt, în luna [...] în preasfânta mitropolie².

¹ Din transcriere lipsesc celelalte semnături.

² Completat după versiunea grecească a hrisovului.

Act de unire a «statului boeresc» din Moldova *Iulie 1782*

Original românesc reprodus după URECHIA, *Istoria (1800-1821)*, II, pp. 317-318.

De vreme ce pentru întemeierea și paza binelui și a folosului de obștie chipul cel mai ales este a fi toți într-o unire și dragoste, la care toate neamurile cele povățuite de înțelepte pravili și luminate de politicești învățături se văd că urmează; cu atât mai vârtos legea creștinească și însuși omenirea îndatorește a se păzi această unire între rudenii, simpatrioți, ca una ce este cea <d>întăiu și mai puternică mijlocire prin care se poate păzi cinstea și toată fericirea obștiei neajignită.

Deci sub această folositoare și neapărată datorie fiind noi, atât din legătura firei, cât și din porunca legii, fără de împotrivirea supușilor, iată prin această scrisoare a noastră adevărim și încredințăm înaintea lui Dumnezeu și a prea sfinției seale prea cinstit al nostru duhovnicesc păstor, mitropolitul țării chir Gavril, ca fieștecarele din noi, lăsând toate interesurile particulare, care acele să avem a le căuta întâi între noi cu bună învoială, după dreptate și când între noi nu vom putea îndrepta pricinile ce vom avea, atunci prea sfințitul părintele mitropolit, după dreapta arătare ce-i vom face, duhovnicește și părintește, să ne învoiască și să ne aședze, iar sfadă și dezbinare între noi să nu fie.

Să fim toți într-o unire și dragoste și cu toți să stăm ori cu ce chip se va socoti și se va putea pentru folosul și pentru toată sistema patriei noastre fără de sfială. Și pădzind cu toții toată îndatorita supunere și credință către cel de Dumnezeu rânduit Domn și stăpân al nostru¹, să nu lăsăm pe străini, seau și din pământeni a prohorisi² cu vrajbe și amestecături spre vătămarea cinstei statului boerimeii și folosul patriei, ci cu toții, fătîș și nefătîș, să stăm după datorie, ca să se dea dreptățile și pronomiile statului boeresc și a <le> patriei.

¹ Constantin Moruzi.

² a interveni.

Cum și de se va îmbla asupra vreunuia dintre noi vreo pornire cu asupreală și cu pricini vătămătoare, iarăși să fie datori unul pentru toți și toți pentru unul, să stăm cu tot chipul de silință spre mântuirea lui.

Și la toți, sfătuindu-i pentru obștescul folos, să fie vorbele și sfaturile noastre păzite și tănuite numai între noi, iar care dintre noi eșind din datoria sa și călcând legătura credinței și a făgăduinței ce am făcut se va abate și va îmbla numai după al său în parte interes și interesurile obștei le va metaherisi¹ pentru sfârșiturile sale, unul ca acela să aibă asupra-și blăstemul lui Dumnedeu și al prea sfinției seale părintelui mitropolit și despre noi să fie cunoscut de vrăjmaș.

Ci dară pentru încredințarea făgăduințelor noastre adevărim cu însăși iscăliturile noastre această scrisoare și care am dat-o să stea păzită în mâna prea sfinției sale părintelui mitropolit.

Iași, 1782, iulie.

¹ a întrebuința.

ABREVIERI

Acte judiciare = *Acte judiciare din Țara Românească 1775-1781*, ediție întocmită de Gh. Cronț, Al. Constantinescu, A. Popescu, Th. Rădulescu, C. Tegăneanu, București, 1973.

ANTIM, *Opere* = ANTIM Ivireanul, *Opere*, ediție critică de Gabriel Ștrempel, București, 1972.

BRV = *Bibliografia românească veche. 1508-1830*, vol. I (1508-1716), de I. Bianu și N. Hodoș, București, 1902; vol. IV (Adăugiri și Îndreptări), de I. Bianu și D. Simonescu, București, 1944.

CANTEMIR, *Istoria Ieroglifică* = Dimitrie CANTEMIR, *Opere complete IV, Istoria Ieroglifică*, text stabilit de Stela Toma, București, 1973.

CANTEMIR, *Descriptio* = Dimitrie CANTEMIR, *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*, post Alexandrum Papiu-Ilarian iterum edita, traducere de Gh. Crețu, București, 1973.

CODRESCU, *Uricariul* = *Uricariul cupindzetoriu de hrisoave, anaforale și alte acte din suta a XVIII și XIX de Th. Codrescu*, vol. I, ediția a II-a, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1871.

Codul Calimachi = *Codul Calimachi*, ediție critică întocmită de un colectiv condus de Andrei Rădulescu, București, 1958.

COSTIN, *Letopisețul* = Miron COSTIN, *Opere*, ediție de P.P. Panaitescu, București, 1958.

Cronicile slavo-române = *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, ediție revăzută și completată de P.P. Panaitescu, București, 1959.

Documente și însemnări = *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, text stabilit de Gh. Chivu, M. Georgescu, M. Ioniță, Al. Mares, A. Roman-Moraru, București, 1979.

DRA = *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, *Țara Românească*, ediție V. Mihordea, Ș. Papacostea, Fl. Constantiniu, București, [1961]; vol II, *Moldova*, ediție V. Mihordea, I. Constantinescu, C. Istrati, București, 1966.

DRH, A = *Documenta Romanae Historica, A. Moldova*, vol. I (1384-1448), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi, București, 1975; vol. II (1449-1486), întocmit de L. Șimanschi în colaborare cu G. Ignat și D. Agache, București, 1976; vol. XIX (1626-1628), întocmit de H. Chircă, București, 1969; vol. XXI (1632-1633), întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1971.

DRH, B = *Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească*, vol. XI (1593-1600), întocmit de D. Mioc, Șt. Ștefănescu, M. Adam, C. Bălan, M. Bălan, S. Caracaș, R. Cămărășescu, O. Diaconescu, C. Fotino, București, 1975; vol. XXI (1626-1627), întocmit de D. Mioc, București, 1965; vol. XXIII (1630-1632), întocmit de D. Mioc, București, 1969.

DRH, D = *Documenta Romaniae Historica, D, Relații între țările române*, vol. I (1222-1456), întocmit de St. Pascu, C. Cihodaru, K.G. Gündisch, D. Mioc, V. Pervain, București, 1977.

Genealogia Cantacuzinilor = *Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino*, ediție de N. Iorga, București, 1902.

Hurmuzaki = *Documente privitoare la istoria românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. IV/2, ediție de I. Slavici, București, 1884; vol. XI, ediție de N. Iorga, București, 1900.

Istoria Țării Românești = *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717*, ediție întocmită de Constantin Grecescu, București, 1959.

ISTRATI, *Conдика* = *Conдика lui Constantin Mavrocordat*, ediție de Corneliu ISTRATI, vol. I, Iași, 1985; vol II, Iași, 1988.

Îndreptarea Legii = *Îndreptarea Legii. 1652*, ediție întocmită de un colectiv condus de Andrei Rădulescu, București, 1962.

Învățăturile = *Învățăturile lui Neagoe Bsarab către fiul său Theodosie*, text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu, București, 1971.

KOGĂLNICEANU, *Cronicele* = *Cronicele Romaniei séu Letopiseșele Moldaviei și Valahiei*, a doua edițiune de Michail KOGALNICEANU, vol. III, București, 1874.

Legiuirea Caragea = *Legiuirea Caragea*, ediție critică de un colectiv condus de Andrei Rădulescu, București, 1955.

Letopiseșul cantacuzinesc = *Istoria Țării Românești 1290-1690. Letopiseșul cantacuzinesc*, ediție critică întocmită de C. Grecescu și D. Simonescu, București, 1960.

MANZI = Giovanni Domenico MANZI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Florentiis-Venetiis, 31 de volume, 1758-1798 (reimprimat Graz, 1960-1961).

MARDARIE, *Lexicon* = MARDARIE Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*, publicate de Grigorie Crețu, București, 1900.

MM = Franciscus Miklosich, Iosephus Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana. Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, I-II, Viena, 1860-1862.

NECULCE, *Letopiseșul* = Ion NECULCE, *Opere. Letopiseșul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, 1982.

PG = Jacques Paul Migne, *Patrologiae cursus completus. Series graeca*, 161 vol., Paris, 1857-1866.

Pravilniceasca condică = *Pravilniceasca condică*. 1780, ediție critică întocmită de un colectiv condus de Andrei Rădulescu, București, 1957.

RADU POPESCU, *Istoriile* = *Istoriile Domnilor Țării Românești de Radu Popescu Vornicul*, ediție critică de Const. Grecescu, București, 1963.

TEULESCU, *Documente* = *Arhiva romana. Documente istorice publicate de P. Teulescu*, seria anteiu, București, 1860.

URECHE, *Letopisețul* = Grigore URECHE, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția a doua de P.P. Panaitescu, București, 1958.

URECHIA, *Istoria (1774-1786)* = V.A. URECHIA, *Istoria românilor. Seria 1774-1786*, tom I, București, 1891; tom II, București, 1892.

URECHIA, *Istoria (1786-1800)* = V.A. URECHIA, *Istoria românilor. Seria 1786-1800*, tom II, București, 1892.

URECHIA, *Istoria (1800-1821)* = V.A. URECHIA, *Istoria românilor. 1800-1821*, tomul II, București, 1897.

VARLAAM, *Cazania* = *Carte românească de învățătură... de Varlaam, mitropolitul de Țara Muldovei*, Iași, 1643.

INDICE

de termeni politici, juridici și administrativi*

- ADET, 89.
ADEVERINȚĂ, 166, 179.
ADUNARE, Adunarea a toată țara, 99, 100.
AFIEROSIRE, 149, 152, 153, 154.
AFURISENIE, 85, 89.
AGĂ, mare agă, 167n, 168, 169.
AGIE, 169.
ALIAT, 65.
ALIȘVERIȘ, 169, 175, 179.
ANAFORA, 30, 151, 178.
ANARHIE, 175.
ANATEFTER, 45.
APELAȚIE, 169, 170.
APROZI, 86.
ARĂTURĂ, ogor, 76, 77.
ARENDĂ, 178.
ARMENI, 117.
AȘEZĂMÂNT, regulament, lege organică, 70, 71, 105, 108, 115, 124, 139; așezământ politic (διαταξίς), 73; așezământul dăjdiilor, 116; așezare, 145, 146.
AUCTORITAS, 22.
AVERE, averi clătitoare, 98; averi neclătitoare, 98.
BACȘIȘ, 160.
BAN, vel ban, 162.
BANI, bani domnești, 119; bani de cununie, 89; bani de pripas, 166.
BĂNUIALĂ, 168.
BĂȚAIE, 171, 172.
BINELE DE OBȘTE, 104, 182.
BIR, 55, 72, 85, 89, 110, 144; bir de lună, 89; biruri împărătești, 72, 73.

* Nu au fost reținuți termeni cu o frecvență generală (e.g. Domn, domnie, boier, credință, mitropolit, episcop, hrisov).

- BIRNIC, 56.
- BIRUITOR, domn, stăpânitor, 97, 98.
- BISERICĂ, biserici domnești, 95; biserică de mir, 160.
- BLESTEM, 73, 89.
- BOIER, boieri mari, boieri mici, 84, 85, 88, 97; veliți boieri, 116, 141, 146, 160, 169; neamul boieresc, 129, 131; feciori de boeri, 80, 81, 129, 130; fete de boieri, 155, 162; boieri de neam, 107, 111; obștea boierilor, 127; rândul boierilor, 155; boieri mazili, 85, 88, 117; boieri zlotăși, 117, 118, 119, 120.
- BOIERESC, 145.
- BOIERIE, stepena boieriei, 130.
- BOIERIME, 112, 126, 144, 145.
- BOIERNAȘ, 116; boiernași megieși, 113.
- BORFAȘI, 172n.
- BOU, 89.
- BRAGAGII, 155.
- BREASLĂ, 118, 121.
- BRESLAȘI, 164.
- BUCATE, bunuri mobile, 81, 85, 86, 118, 136, 145, 160, 167n, 179.
- CAFTAN de boierie, 160.
- CAL, 85; cai împărătești, 86, 89, 92.
- CAMETE, 84, 85, 88, 89.
- CANON, Canoanele Sfinților Apostoli, 150, 151.
- CARTE, document, 66; carte de blestem, 141, 142; carte de iertăciune, 125; carte de judecată, 110, 121, 166, 170; carte de slobozenie, 127.
- CASAPI, 155.
- CASNIC, 117, 118, 119.
- CATASTIH, 162, 176, 177.
- CATERISIRE, 154.
- CAZNE, tortură, 172n.
- CĂLĂRAȘ, 55.
- CĂPITANI, 111, 117, 118, 119, 164, 168, 173; căpitani de plasă, 165.
- CĂȘAR, cap de familie, 145.
- CEARĂ, 89.
- CEAUȘI, 168.
- CEATĂ, categorie fiscală, 85; ceata boierească, 114, 116; ceata veliților boieri, 110; cete birnice 44.
- CHEZAȘ, 169, 171.
- CHEZĂȘIE, 170n.
- CHINOVIA RH, 176.
- CHINOVIE, 176, 178, 179, 180.
- CHIVERNISITOR, Domn, stăpân, 103.
- CIFERT, sfert, 107, 111, 114, 115, 116, 117, 123, 126, 145.
- CIN, cin preoțesc, 94, 95; cin bisericesc, 97, 108, 114.
- CIOBOTE, 80, 82, 83.
- CISLĂ, 81, 85, 111, 114, 117, 118, 119.

CLACĂ, 114, 119, 121, 124, 125, 145.
 CLERICI, 151.
 CLIRONOM, moștenitor, 161; clironomi legali, 153.
 COJOCARI, 155.
 COLAC, 166.
 COMUNITATE POLITICĂ, v. POLITIE.
 CONAC, 117.
 CONDICĂ, condica județului, 173; condica visteriei, 154.
 CONGREGAȚIE, *congregatio boyaronum*, 40.
 CONIȚĂ, 116.
 CONSTITUȚIA din 1866, 7, 8, 10.
 CORPORAȚIE, 23, 27, 39.
 CROITORI, 155.
 CTITORI, 78, 99, 160, 175, 176.
 CTITORII PRIVATE, 27.
 CUNIȚĂ, 145.
 CUNUNIE, 86.
 CURTE, 46, 110, 120, 130.
 CURTEAN, 117, 118.
 CURVIE, 171n.
 CUTIA SĂRACILOR, sau a milelor, 160, 161, 162.
 DAJDII, 45, 72, 92, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 124, 126, 136, 137, 176.
 DARE, haraci, 65, 66; bir, 72, 82, 44, 95, 104; dări de bani, 176; darea steagului, 95; dare mirenească, 94.
 DATORIE, 42, 43, 44, 109, 171, 177; datoria stăpânească, 126; obligație, 182, 183.
 DATORNIC, 100, 171.
Datur eis auctoritatis, bulă, 21.
Decretum (al lui Grațian), 18, 20.
 DESCĂLECAT, descălecata, 98.
 DESETINE, 94, 145.
 DEȘEGUBINAR, 80, 81.
 DIACONI, 88.
 DIATĂ, 161, 179.
 DIJMĂ, 85, 89, 114, 145; de stupi, 91; dijma pământului, 124, 124, 126.
 DIJMĂRIT, 160.
 DIOCEZĂ, 16.
 DIVAN, instanță supremă de judecată, 49, 92, 96n, 111, 121, 125, 126, 127, 131, 145, 156, 163.
 DOGME, 151.
 DOROBANȚI, 55.
 DOVADĂ, 172n.
 DREGĂTOR, 68, 70, 71, 92, 97, 116, 117, 119, 121, 145, 155, 156.
 DREGĂTORIE, 100, 110, 111, 121, 178.
 DREPT, 165.
 DREPT NATURAL, 11, 52.
 DREPT POZITIV, 11, 61.

DREPTATE, 51, 52, 54, 58, 60, 61, 62, 69, 70, 77, 86, 98, 103, 104, 106, 110, 111, 112, 113, 114, 120, 121, 174; privilegiu, 164, 182.

DRES, act, înscris, 99.

DUBLĂ MAJESTATE, 10, 11.

DUHOVNIC, rândul duhovnicilor, 97.

ECLEZIARH, funcție administrativă într-o obște mănăstirească, 77, 78.

ECONOM, funcție administrativă într-o obște mănăstirească, 77, 78, 177, 180.

EGUMEN, 107, 109, 110, 137, 177, 178, 180.

EGUMENIE, 68, 77.

EPARHIE, 151.

EPITROP, 110, 161.

EXAMEN, anchetă, ecsamen, 171, 172.

EXARH, 30, 31.

FĂGĂDUINȚĂ, 183.

FERIE, fierăie, 81.

FERMECĂTORI, cei care fac farmece, 171n.

FOAIE, foaie domnească de cislă, 117, 118, 119; foaie de zestre, 138, 139.

FOLOS, folosul patrii, 182; folos de obște, 8, 9, 116, 158, 182, 183; folosul obștii, 113, 115; folosul țării, 113;

folosul supușilor, 72; folosință de obște, 103, 105.

GĂLEATĂ, găleată de fân, 89.

GLOABE, 81, 83; 86, 110, 119, 121, 122, 145, 165, 166, 167n, 171.

GORȘTINĂ, 85, 89, 145; gorștina oilor, 92; gorștina porcilor, 92.

GRAMATĂ, 73, 74.

GROS, închisoare, 110, 171.

GUVERNARE, 52, 56; guvernare după legi, 72.

HAN, 160.

HARACI, 43, 44, 55, 83.

HATIȘERIF, 123, 126.

HÂRTIOARĂ, înscris, 49.

HIROTONIE, 22.

HOGET, 37, 45.

HOLTEI, 117, 118, 119, 145.

HOTĂRÂRE, 156; înscris, 169.

HOȚI, 172, 173.

HOȚIE, 170, 172.

HRĂPIRE, viol, hrăpirea fetelor, 171n.

HRISOV, hrisov de închinăciune, 98, 99.

ICONOMIE, 110.

IGHEMON, 148, 149.

IMPERIUM, 19, 20, 28, 36.

INTERES, interesul obștesc, 72; interesuri particulare, 182; interesurile obștei, 183.

- ISCOADE, 173n.
- ISPRAVNIC, 107, 111, 121, 125, 142, 160, 164, 165, 166, 170, 171n, 172.
- ISPRĂVNICIE, 164.
- IUS COLLATIONIS, 34.
- IUS CORPORIS, 26.
- ÎMPĂRĂȚIE, 105, 106, 108, 109, 116, 149.
- ÎMPRUMUT, împrumută, 89, 92; împrumuturi, 177, 180.
- ÎNCHINARE, rumâni se închină boierilor, 70.
- ÎNCHISOARE, 169, 172, 173n; închisoare politicească (i.e. civilă), 171n.
- ÎNSTRĂINAT, 123, 125, 126, 146.
- ÎNTOCMIRE, 83, 92.
- ÎNVĂȚĂTURĂ, așezământ, 67; învățatură politicească, 182.
- JALBĂ, 58, 62, 138, 139, 166, 167n, 168, 169, 170, 171, 173, 174.
- JIDОВИ, 117.
- JUDE ȚIGĂNESCU, 80, 81, 82.
- JUDECATĂ, 81, 141, 142, 153, 166, 168, 169; județ, 86; judecată politicească, 156; judecată domnească, 57; judecata soborului, 69; judecățile norodului, 110.
- JUDECĂTOR, 97, 107, 111, 121, 141, 145.
- JUDECĂTORIE, 164, 165, 175.
- JUDEȚ, 107, 111, 114, 124, 125, 164, 165, 166, 167, 171, 172, 173.
- JUPÂNEASĂ, giupânese sărace, 80.
- JURĂMÂNT, 47, 66, 68, 85, 86, 89, 141, 142, 146.
- JURISDICȚIE, *iurisdictio*, 19, 20, 28; jurisdicție ecleziastică, 27, 33.
- KANONIKÔN, 30, 31.
- LAVRĂ, lavre domnești, 98, 99.
- LĂTURAȘ, 139.
- LEGĂTURĂ, regulament, așezământ, 85, 89, 97, 132; pact, convenție constituțională, 46; legătură sobornicească, 100; legătura credinței, 183; obicei, 131.
- LEGE, 67, 85, 88, 89, 103; a rămâne de lege, 71; legile, 84; legea creștinească, 135, 182; legea cea firească, 149; legile împărăției, 8; legile domniei, 41; legea blestemului, 100.
- Legiuirea Caragea*, 48.
- LEI, 95.
- LEX ANIMATA, 52.
- LEX REGIA, 41, 44.

Libbelus de notitia orbis, 24n.
LIBERTAS ECCLESIAE, 22.
 LIBERTĂȚI, 54.
 LOGOFĂȚ, logofăt domnesc,
 84, 85; vel logofăt, 162.
 LUCRURI, lucruri nemișcă-
 toare, 156; lucruri politi-
 cești, 148.
 MAHALA, 167n.
 MAHALAGII, 167n.
 MARTORI, 87, 141.
 MAZILI, 80, 84, 85, 116, 117,
 164; veliții mazili, 107, 110.
 MĂNĂSTIRE, măn. domnești
 și boierești, 98.
 MÂNCĂTURI, abuzuri, 89,
 110, 111, 114, 117.
 MEGIEȘ, 139.
 METANIE, 179.
 METOH, 85, 99.
 METOȘAR, 78.
 MIERE, 89.
 MILĂ (A MILUI), danie, a
 dărui, 96.
 MILĂ, privilegiu, 99.
 MIRENI, 69, 94, 97, 154, 180.
 MITĂ, 58, 59, 68, 86, 98, 99,
 100.
 MOARĂ, 156.
 MOȘIE, domeniu, 75, 85, 86,
 107, 113, 114, 118, 119, 124,
 125, 126, 131, 138, 139, 143,
 145, 156, 178, 181.
 MOȘNEAN, pământean, 44,
 55, 98, 99.

MOȘTEAN, pământean, 85.
 MOȘTENIRE, 179.
 MOȘTENITOR, 109.
 MOZAVIR, mozavir țerâi, 15.
 MUMBAȘIRI, 170.

NART, 126.
 NAȘI, 156.
 NAZAR împărătesc, 109.
 NĂIMIT, 141, 142.
 NEAM, neamul boieresc, 108,
 129, 131; neamul boierilor
 pământeni, 155.
 NEGUSTOR, negușitoras, 117,
 118; negușători, 162.
 NEVOIE, nevoia țării, 11, 43,
 44, 45, 85, 113; *necessitas*, 43.
 NIZAM, ordin, dispoziție,
 164.
 NOROD, popor, 55, 103n, 104,
 105, 106, 135, 136, 161, 163,
 143, 144, 149, 170, 172, 174.
Novela 15, 19.
Novela 58, 28.
Novela 131, 28.

OAE SEACĂ, 89.
 OBICEI, 98; obiceiul țării, 11,
 41, 47, 48, 84, 88; obicei
 vechi, 44, 131; obiceiuri
 bune, bătrâne ale țarâi, 85,
 98; obiceiuri politicești, 159;
 obiceiuri rele, 68, 84, 85, 88,
 89, 103n; obiceiuri bune, 85,
 89, 156; obiceiuri nouă și
 rele, 136; obiceiuri cele de

folos, 103n; obiceiul și starea pământului, 112.
 OBLASTIIE, 103.
 OBLĂDUITOR, 103, 116, 135, 158.
 OBRAZ, persoană, 121, 122, 161, 162, 163.
 OBROACE, 94.
 OBȘTE, 109, comunitate politică, 182; obștea bisericească, 127, 133, 138; obștea boiarilor, 127; obștea țării, 108; obște monahală, 76.
 OCINĂ, 86.
 ODIHNĂ, scutire de dări, 145; liniște, ordine, 103n, 105, 123, 125, 126; acceptare a unei decizii judecătorești, 121.
 OERIT, 85.
 OFFICIA, 27.
 OPREALĂ, închisoare, 58.
 OSTAȘI, 178.
 PACE, 65.
 PAGUBĂ, 166, 172n.
 PAN, 65, 66, 145.
 PARAGINE, 136, 137.
 PARTE, parte politică, 141; parte bisericească, 141.
 PATRIE, 104, 108, 116, 126, 127, 146, 155; *patria*, 24; patridă, 104; fiii patriei, 126; părinte al patriei, 108, 103n, 159; sistema patriei, 182.

PĂGÂN, 94.
 PĂGUBAȘ, 166, 170n.
 PĂHĂRNICEI, 44.
 PĂMÂNTEAN, 105, 114, 136, 146, 155, 182; pământeni înstrăinați, 126.
 PĂSTORI, 117, 141, 142.
 PÂRĂ, plângere, 70.
 PÂRÂT, pârât de datorie, 168.
 PÂRCĂLAB, 80, 81, 111, 114.
 PECETE, 66, 96, 107, 114; pecete pe față, 117, 118, 119, 120; pecete țărănească, 124; peceți de ruptoare, 124, 125.
Peri politikês archês, 27.
 PERSOANĂ, persoană morală, 16, 39, 42.
 PITARI, 155.
 PLASĂ, 111.
 PLEBE, 15.
 POARTA DOMNEASCĂ, 81.
 POCLON, 60, 61, 88, 161.
 PODVIG, viața călugărească, 76.
 POGONĂRIT, 107, 113, 115, 116.
 POLCOVNIC, 135, 136, 137.
 POLITIE, 105, 135, 136, 143; comunitate politică, 15, 44; πολιτεία, 25, 26, 35, 72; *res publica*, 20, 23, 26, 45.
 POMANĂ, 49.
 PONTURI, 116.

POPOR, 23, 24, 44; pos-
pol'(stvo), 65; *populus*, 15,
16, 17, 19, 20, 22, 26.
PORUNCĂ, porunca gospod,
118.
POSADNICE, 171n.
POSLUȘANIE, 69, 179.
POSLUȘNIC, 78.
POSTELNIC, postelnici de
sută, 86.
POSTRIG, stare monahală, 69.
POTERAȘI, 173.
POTERĂ, 173.
POTESTAS, 22.
POVĂȚUITOR, Domn, 143.
PRADĂ, prada cupăriei și a
pușcăriei, 86.
PRAVILĂ, 41, 42, 44, 139, 148,
154, 156, 171, 172, 175, 182;
sfânta pravilă, 76, 77, 95,
154; pravila bisericii, 68, 69;
pravila împărătească, 69;
pravila călugărească, 75;
pravila lui sveti Vasilie,
canoanele Sf. Vasilie cel
Mare, 77; pravilă crești-
nească, 86; pravila dumni-
ziiască, 89; pravilele cti-
torilor, 98, 99.
Pravilniceasca condică, 59.
PRAVOSLAVIE, 162.
PRĂVĂLIE, 156.
PREOȚI, POPI, 88, 89, 94.
PRICINĂ, pricini mari,
obișnuite mici, de datorii,
169.

PROESTOS, 176, 179, 180.
PRONOMIE, 182.
PROSTIME, 155.
PROTOCOL, condică a ținu-
tului, 121.
PROTOPOPI, 109, 110, 171.
PSEUDO-EPISCOPI, 21, 22.
PUȘCĂRIE, 56.

*Questiones de iuris subtilita-
tibus*, 15.

RĂCODELIE, 76.
RĂSCUMPĂRARE, 132, 133.
RĂSURĂ, 120.
RĂVAȘ, 125.
RĂZEȘ, 119.
RÂNDUIALĂ, rânduială pre-
oțească, mirenească, 105.
REGALIA, 38, 41, 42.
Regulamente Organice, 7, 8.
RES POPULI, 26, 27, 29.
RES PUBLICA, v. POLITIE.
Rex Pacificus, bulă, 18.
RIÇALE, 60.
RIT, 22 rit strămoșesc, 144.
ROB, 138, 139; robi țigani, 82.
ROBIE, 127, 131, 134, 139, 163;
jugul robiei, 126.
ROȘII, 44, 84, 85, 89, 88, 89.
RUFET, 117.
RUMĂN, 70, 125, 127, 131,
133; rumâni vecinici, 71;
rumâni ohabnici, 71.
RUMÂNIE, 131; jugul
rumâniei, 127.

- RUPTAȘ, 117, 123.
 RUPTOARE, 123, 124.
 RUȘFET, bacșiș, 61
- SAT, sat domnesc, boieresc, călugăresc, 81.
 SĂRACI, 55, 85, 89, 104, 105, 111, 112, 114, 116, 117, 160, 161.
 SCAUN, reședință domnească, 108, 112, 113, 116, 136, 156; instanță de judecată, 82, 85, 89, 95, 144, 149.
 SCRISOARE, înscris, 141; hrisov, 67.
 SEAMĂ, raport, bilanț, 78.
 SELIȘTE, 80.
 SFAT, 38, 76, 80, 82, 95, 98; rada, 65, 66; sfatul țării, 84, 85, 86, 98, 99.
 SFETNIC, 97.
 SIGILLIŌN, 30, 31.
 SILIȘTE, 143.
 SIMBRIE, 111, 141.
 SIMIGII, 155.
 SIMONIE, 59.
 SIMPATRIOT, 182.
 SINCLIT, 95.
 SINET, 176, 177.
 SINOD, 73.
 SKEVOFILAKA, 176, 177, 178, 180.
 SLOBOZIE, 72, 73, 74n, 80, 81, 99.
 SLUGĂ, 141, 178; slugi curteni, 78; slugi domnești, 80; slugă hătmănească, 80, 81, 82, 83; slugi boierești, 117.
 SLUJBAȘI, 107, 111, 117.
 SLUJBĂ, datoria săteanului față de stăpân, 138, 139; impozite, 84, 88, 92.
 SLUJITORI, 44, 55, 56, 84, 88, 117, 118, 164, 170, 173.
 SOBOR, 86, 89; săbor al unei mănăstiri, 68, 69, 77, 78, 79, 81; adunarea clerului țării, 98, 99, 100; sobor de întrebăciune, adunarea țării, 68.
 SOROC, termen de grație fiscală, 81.
 SPĂTAR, mare spătar, 168, 169.
 SPĂTĂREL, 44.
 SPĂTĂRIE, 169.
 SPITAL, 179.
 STARE, starea boeriei, 156.
 STAT, *respublica*, 39; statul boerimii, 10, 182; stare, 39.
 STAVROPIGHIE, 28, 30, 31.
 STĂPÂNIRE, domnie, 73, 74.
 STEAG, 92; steagul împărătesc, 99.
 STEGĂRAȘI, 168.
 STRĂINI, 105, 108, 114, 117, 145, 155, 156, 163, 182.
 STRĂJI, 168.
 SUPUȘI, 55, 103n, 104, 105, 135, 159, 182.
 SUVERANITATE, 28.

ȘĂZĂMÂNT, 107.

TABLA VISTERIEI, 118, 119.

TÂLHARI, 121, 122, 152.

TÂRGOVEȚI, 167n.

TIRAN, 40, 56.

TIRANIE, 72.

TOCMEALĂ, așezământ, lege
organică, 67, 85, 99, 147;
tocmala obștii, 76; contract,
85, 86, 89, 90, 141, 142;
tocmele și obicine cele
bune, 75, 76.

TREAPĂD, 86, 122, 171n.

TREAPTĂ, treaptă de cinste,
130.

TREBURILE ȚĂRII, V. ȚARĂ.

TRIBUT, 38.

Tripartitum, 7.

TYPIKON, 27.

ȚARĂ, trebile țării, 110, 112,
114.

ȚĂRANI, 123, 126, 164, 174.

ȚĂRĂNIME, 46.

ȚIGANI, 80, 81, 82, 83, 138,
139.

ȚINUT, 119, 121, 142, 143, 145.

UGHI pentru case, 95.

UNIVERSITAS, 16, 19, 20, 23;
universitas regni, 40

UNS, Unsul lui Dumnezeu,
135.

UTILITAS, *publica utilitas*, 27.

VAMĂ, vama domnească,
160.

VĂCARI, 167n.

VĂCĂRIT, 103, 104, 105, 107,
111, 112, 113, 115, 116, 145.

VĂDUVE, 136, 137, 163.

VĂTAFI, 82, 83.

VĂTĂMANI, 116, 117, 118,
119, 145.

VECINI, 80, 81, 138, 139.

VECINIE, vecinătate, 138.

VENIT, 109, 110, 165, 166;
venit hătmănesc, 82.

VIN DOMNESC, 92.

VINĂ, 165, 166, 171.

VINĂRICI, 85, 89, 92, 136, 160.

VISTERIE, 44, 85, 109, 110,
111, 113, 118, 125, 139, 150,
151.

VORNIC, vel dvornic, 162,
165, 167n; dvornici, 81;

VORNICEI, 116, 117, 118, 119,
145, 166.

VORNICIE, slujba vornicii,
165, 167n.

ZAHAREA, 112.

ZAPCII, 110, 165; zapciu de
plasă, 171; zapcii cei mari,
168; zapcii cei mici
spătărești și agiești, 168,
169, 172.

ZAPIS, 142, 177.

ZECIUIALĂ, 121, 136, 166.

ZLĂTARI, 155.

ZLOȚI, 95; zloți ungurești, 65.

INDICE

de nume și locuri*

ACACHIE, mitrop. al Messembriei (1626), 74.

ACHILE, mitrop. al Seresului (1626), 74.

ALEXANDRIA, 73.

ALEXANDRU Coconul VV, 72.

ALEXANDRU Iliăș VV, 46, 94, 95, 96.

ALEXANDRU Lăpușneanu VV, 41.

ALEXANDRU Mircea VV, 70.

ALEXANDRU cel Rău VV, 43, 70.

ALEXIE, cl. de arie în Ț.R., 133.

ALMAȘ, 84, 97.

AMEDEU VII de Savoia, 32.

ANANIA, eg. Cotroceni (1741), 115.

ANANIA, ep. al Cezareei (1741-1746), 115, 132.

ANASTASIE Crimca, mitrop. al M. (1608-1629), 76, 82.

ANDREI, sp., în sfatul din 1749, 140.

ANCONA, 32.

ANDREI Lupu, boier în sfatul din 1749, 140.

* arhiep. = arhiepiscop; căp. = căpitan; cl. = clucer; com. = comis; eg. = egumen; f. = fost; hat. = hatman; log. = logofăt; med. = medelnicer; pah. = paharnic; pârc. = pârcălab; pit. = pitar; post. = postelnic; sp. = spătar; st. = stolnic; vist. = vistier; vor. = vornic; ep. = episcop; M. = Moldova; m. = mare; măn. = mănăstire; mitrop. = mitropolit; pp. = papă; patr. = patriarh; ser. = serdar; șet. = șetrar; Ț.J. = Țara de Jos; Ț.R. = Țara Românească; Ț.S. = Țara de Sus; VV = voievod, Domn

ANDRUȘCO, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

ANTIM, eg. la măn. Sărindar din București (1746), 127, 132.

ANTIM, eg. la măn. Sf. Gheorghe Nou din București (1746), 127, 132.

ANTIM, eg. la Mavromolu (1749), 140.

ANTIM Ivireanul, 55.

ANTIOHIA, 32.

ANTONIE, patr. Constanti-nopol, 30, 31, 34.

ANTONIE, mitrop. Halicz, 33.

ANTOHI, căp., în sfatul din 1749, 140.

ANTON, m. cl. în Ț.R. (1745) (și m. ser. în 1746?), 124, 128, 132.

ANTONIE VV din Popești, 49.

ARAGON, 34.

ARGEȘ, măn., 99.

ARNOTA, măn., 99, 100n.

ASLAN, m. vist. în Ț.R. (1620-1621), 93.

ATHANASIE, ep. de Roman (1616-1631), 76, 82.

ATHANASIE, sfânt, 28.

ATHANASIE, eg. la Hangu (1749), 139.

ATHOS, 28, 69, 76, 98, 99; Lavra, 28.

AUGUSTIN, sfânt, 26.

AVIGNON, 32.

AZARIE, cronicar, 41.

AZO, jurist, 19.

BALDOUIN, împărat latin al Cosntantinopolelui, 22.

BALIȚA de Bedeu, 30, 31, 33, 34, 35, 36.

BALȘ Iordache, vor. în M. (1749, 1756), 140, 146.

BALȘ Lupu, ban în M. (1756), 146.

BANTĂȘ Ion, boier în sfatul din 1749, 140.

BARBUL, m. sl. în Ț.R. (1741), 115.

BARNOVSCHI, v. MIRON Barnovschi VV.

BAȘOTĂ Iurașco, hat. în M. (1632-1633), 95.

BATI Ambrosis, 42.

BĂLEANU Ivașco, m. vor. în Ț.R. (1618-1620), 93.

BÂLBOSEA, post. al lui Petru Aron, 66.

BĂRBĂTESCU Mihai, m. șet. în Ț.R., 128, 132.

BĂRBĂTESCU Mihai, m. pah. în Ț.R., 124, 128, 130.

BÂRLAD, 81.

BEICUL Constantin, 130.

BÉLA IV, rege al Ungariei, 17, 21

BISTRIȚA (olteană), măn., 67, 99, 100n.

BIZANȚ, 22, 23, 27, 36.

BOGDAN cel Orb VV, 54.

BOGDAN Ion, m. log. în M. (1756), 142, 146.

BOLINTIN, măn., 99.

BONTICI Sandul, boier în sfatul din 1749, 140.

BORĂLEANUL, grămătic, 83.

BORCILĂ Radu, boier în sfatul din 1749, 140.

BOTEANU Nedelco, m. st. în Ț.R. (1632),

BOTEZ Toader, boier în sfatul din 1749, 140.

BOZEN, 41.

BRAN Costășco, boier în sfatul din 1749, 140.

BRAȘOV, 23.

BRATUL, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

BRATUL, fratele lui Negoii, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

BRATUL din Uești, m. com. în Ț.R. (1611-1616), 71.

BRĂDET, măn., 99n.

BRĂILOIU Constantin, m. șet. în Ț.R., 132.

BRÂNCOVEANU Constantin VV, 49, 50, 51, 52, 104, 112.

BRÂNCOVEANU Constantin, m. co. (1733), m. cl. (1746) și m. log. (1749) în Ț.R., 124, 127, 130, 132, 137.

BRÂNCOVEANU Preda, m. sp. în Ț.R. (1636-1644), 101.

BRÂNCOVEANU Stanca, 50.

BRÂNCOVENI, măn., 99, 100n.

BREBU, măn., 100n.

BREZOIANU Constantin, m. agă în Ț.R. (1741), 115.

BREZOIANU Fiera f. m. vis. în Ț.R. (1746), 128.

BREZOIANU Pătrașco, m. post. în Ț.R. (1714), 106.

BREZOIANU Ștefan, m. vor. în Ț.R. (1745), 124.

BUCUREȘTI, 48, 84, 85, 87, 89, 90, 93, 102, 106, 137, 156, 163, 165, 167n, 181; măn. Sf. Gheorghe Vechi, 157, 163.

BUHĂESCU Vasile, med. în M. (1753), 96n.

BUJOREANU Șerban, m. vis. în Ț.R. (1714), 106.

BUZĂU, episcopie, 89, 155, 160.

BUZESCU Preda, m. post. în Ț.R. (1595-1599), 69.

BUZESCU Radu, m. cl. în Ț.R. (1595-1600), 69.

BUZESCU Stroe, m. st. în Ț.R. (1594-1600), 67.

BUZINCA Dimitrie, m. com. (1631-1632) și m. cl. (1638-1639) în T.R., 87, 90, 93, 101.

CALCEDON, Conciliu ecumenic, 27, 153.

CALIARH Antonie, m. ban (1741), m. vist. (1746) în Ț.R., 115, 124, 128, 130, 132.

- CALICHI Iosif, m. armaș în
Ț.R. (1746), 132.
- CALISTRU, eg. la Runcu
(1749), 140.
- CALOTĂ din Lipov, m. ban în
Ț.R. (1596), 69.
- CANTA Ioniță, m. log. în M.
(1749), 140.
- CANTA Iordache, log. în M.
(1756), 146.
- CANTACUZINO Constantin,
m. post. în Ț.R. (1625-1627,
1632-1654), 90, 93, 101n.
- CANTACUZINO Constantin,
m. agă în Ț.R., 130, 132.
- CANTACUZINO Ion, m. ban
în M. (1756), 142, 146.
- CANTACUZINO Iordache,
m. ser. în Ț.R. (1746) 128,
130.,
- CANTACUZINO Iordache,
m. st. în M. (1753), 96n.
- CANTACUZINO Iordache,
m. cl. în M. (1749), 140.
- CANTACUZINO Manolache,
al doilea post. în Ț.R.
(1746), 128.
- CANTACUZINO Matei, m.
ban în Ț.R. (1741), 115.
- CANTACUZINO Mihai, m.
com. în Ț.R. (1714), 106.
- CANTACUZINO Mihai, vătaf
de aprozi în Ț.R. (1746),
133.
- CANTACUZINO Mihai, m.
med. în Ț.R. (1746), 128,
132.
- CANTACUZINO Mihai, m.
vis. în Ț.R. (1764), 156, 163.
- CANTACUZINO Pârvu, cl. de
arie în Ț.R., 133.
- CANTACUZINO Pârvu, m.
st. în Ț.R., 124, 128, 132.
- CANTACUZINO Radu, m.
sp. în Ț.R. (1714), 106.
- CANTACUZINO Șerban VV,
39, 40, 49, 50, 56.
- CANTACUZINO Ștefan VV,
55, 88, 103, 106.
- CANTACUZINO Toma, vist.
în Ț.R. (1746), 130.
- CANTEMIR Antioh VV, 48.
- CANTEMIR Dimitrie VV, 44,
48, 54.
- CARAGEA Antioh, f. m. com.
în Ț.R. (1746), 124.
- CARAGEA Iane, m. post. în
M. (1613-1615), 73.
- CARAGEA Iordache, m. st. în
Ț.R. (1764), 156, 163.
- CAROL VI, rege al Franței, 32.
- CARP Toader, al doilea
jitnicer, în sfatul din 1749,
140.
- CARTAGINA, conciliu, 151.
- CAȘ Ștefan, boier în sfatul din
1749, 140.
- CATARGIU Mihalachi, boier
în sfatul din 1749, 140.

CATARGIU Necula, m. sp. în
 Ț.R. (1620-1624), 93.
 CAUCAZ, 32.
 CAZIMIR, rege al Poloniei, 32.
 CĂLDĂRUȘANI, 99, 100n.
 CĂLINEȘTI, slobozie, 73.
 CĂPREANI, slobozie, 73.
 CĂVĂRAN (Karany), 17.
 CÂMPULUNG, măn. Adormi-
 rii, 67, 99, 100n.
 CÂNDESCU Constantin, m.
 șet. în Ț.R. (1746), 128, 130.
 CÂNDESCU Constantin, m.
 log. în Ț.R. (1764), 156, 157,
 163.
 CÂNDESCU Șerban, f. m.
 pah. în Ț.R. (1746), 128, 130.
 CÂRSTEA, pisar al lui Petru
 Aron, 66.
 CÂRSTEA, m. sp. în Ț.R.
 (1611-1613), 71.
 CÂRSTIAN de la Ohaba, 70.
 CERNĂUȚI, 40.
 CETATEA NOUĂ, v. ROMAN.
 CHIRIL Lukaris, patr. al Con-
 stantinopolelui (1620-1633),
 72, 74.
 CHISAR din Leotești, m. log.
 în Ț.R. (1595-1596), 69.
 CHOMATIANOS Dimitrie,
 26.
 CIOCÂRLIE Neagol, boier în
 sfatul din 1749, 140.
 CIORANU Constantin, m. pit.
 (1733), m. com. (1741) în
 Ț.R., 115.

CIPRU, 32.
 CLEMENT VII, pp., 32
 CLEMENT, mitrop. al Prico-
 nezului (1626), 74.
 CLIMENT, ep. al Râmnicului
 (1737-1749), 115, 127.
 COCORĂSCU Constantin,
 log. de visterie în Ț.R.
 (1746), 133.
 COCORĂSCU Radu, m. vist.
 în Ț.R. (1637-1641), 101.
 CONDE, pârc. de Hotin
 (1632), 95.
 CONDILO din Albești, m.
 com. în M. (1632), 95.
 CONSTANTIN cel Mare, 149.
 CONSTANTIN Dragases, 149.
 CONSTANTIN Șerban VV, 97.
 CONSTANTIN, m. pit. în M.
 (1749), 140.
 CONSTANTIN, m. sp. în Ț.R.
 (1733).
 CONSTANTIN, logofețel în
 1741, 115.
 CONSTANTIN, m. armaș în
 M. (1749), 140.
 CONSTANTIN, m. pitar în
 Ț.R. (1746), 124, 130, 132.
 CONSTANTIN, m. căminar în
 M. (1755), 142.
 CONSTANTIN Șerban VV, 54,
 55.
 CONSTANTINOPOL, Țari-
 grad, Istanbul, 28, 30, 32,
 33, 34, 35, 38; sinodul

- ecumenic I, 76; sinodul ecumenic II, 150.
- CONȚESCU Constantin, al doilea log. în Ț.R. (1714), 106.
- CORBEANU Theodosie, m. ban în Ț.R. (1638-1641), 101.
- CORBEANU Vintilă, m. vor. în Ț.R. (1611-1613), 71.
- CORNELIE, mitrop. al Methymnei (1626), 74.
- COSTACHI Ilie, m. paharnic în M. (1755), 142.
- COSTACHI Iordache, m. st. în M. (1756), 146.
- COSTACHI Manolochi, m. vor. în M. (1756), 142, 146.
- COSTACHI Vasile, m. vor. în M. (1749), 140.
- COSTE Danovici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- COSTE Orăș, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- COSTE Țolici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- COȘĂSCU Toader, med., în sfatul din 1749, 140.
- COTIC Timofti, boier în sfatul din 1749, 140.
- COTMEANA, măn., 99, 100n.
- COZIA, măn., 67, 68, 99, 100n.
- COZMA Șandrovici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- CRAIOVEȘTI, boieri, 43.
- CREȚULESCU Iordache, m. vor. în Ț.R. (1719-1746), 60, 115, 124, 130.
- CREȚULESCU Mihai, m. șet. în Ț.R. (1746), 130.
- CREȚULESCU Radu, m. med. (1733) și m. st. în Ț.R. (1746), 124, 128, 130, 132.
- CREȚULESCU Toma, m. ban în Ț.R. (1764), 156, 163.
- CRIMEEA, 32.
- CUJBĂ Ionașco, m. vor. de Ț.S. (1632-1633), 95.
- CUMANI, dioceză, 18, 21.
- CUZA Ioniță, m. pitar în M. (1749), 140.
- DAMIAN Cârstea, grămatic, 96.
- DANCIUL Cneajnici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- DANIIL de Aninoasa, mitrop. Ț.R., 45.
- DANIIL, mitrop. al Corintului (1626), 74.
- DANIIL, mitrop. al Thebei (1626), 74.
- DANIIL, eg. la Sf. Ioan din București (1746), 128, 132.
- DÂMBOVICIANU Matei, log. de visterie în Ț.R. (1749), 137.
- DÂMBOVIȚA, județ, 49.
- DEADIUL Mihai, m. șet. în Ț.R. (1746), 133.
- DEALU, măn., 99.

DEDIUL, m. vist. în Ț.R.
(1611-1615), 71.

DIAMANDI, m. post. în M.
(1632), 95.

DIMITRIE, căp., în sfatul din
1749, 140.

DINTR-UN LEMN, măn.,
100n.

DIONISIE Ecleziarhul, 70.

DIONISIE, ep. de Rădăuți
(1627-1631), 82.

DIONISIE, eg. Hurezi (1741),
115.

DIONISIE, episcop al
Pamphilei (1746), 132.

DOBRE Ion, boier în sfatul din
1749, 140.

DOBRUL, pisar al lui Petru
Aron, 66.

DOLJ, județ, 125.

DOROHOI, 81.

DOSITEI, ep. de Rădăuți
(1750-1781), 147.

DRAGOMIR din Runcu și
Plăviceni, m. cl. în Ț.R.
(1639-1641), 101n.

DRAGOMIRNA, măn., 79.

DRAGOSLAV, boier în sfatul
de la Vaslui, 66

DRAGOȘ VV, 33, 34, 35.

DRAGOȘ de Bedeu, 30, 31, 33,
34, 35, 36.

DRAGOȘE, ceașnic al lui
Petru Aron, 66.

DRĂGĂNEȘTI, măn., 100n.

DUCA Alexandru, m. ser. în
Ț.R. (1746), 115, 128, 132.

DUCA Gheorghe VV, 49, 67.

DUDESCU Constantin, m.
log. (1733), m. vor. (1746) și
m. sp. (1749) în Ț.R., 115,
124, 128, 130, 132, 137.

DUDESCU Dumitru, m.
sluger în Ț.R. (1631-1632),
93.

DUDESCU Radu, m. log. în
Ț.R. (1714), 106.

DUDESCU Ștefan, m. pah. în
Ț.R., 130, 132.

DUMA Braevici, boier în
sfatul de la Vaslui, 66.

DUMA Galbin, boier în sfatul
de la Vaslui, 66.

DUMA Micaci, boier în sfatul
de la Vaslui, 66.

DUMITRACHI, m. vistier în
M. (1632), 95.

DUMITRAȘCO din Bogdănei,
m. vist. în Ț.R. (1631), 87,
90.

DUMITRAȘCO din Spineni,
m. post. în Ț.R. (1631), 87,
93.

DUMITRU, grămatic, 69.

DUMITRU, m. agă în Ț.R.
(1741), 115.

DUMITRU, v. DUDESCU.

DUNĂREA, 18n.

DZIERZEK Krzisztow, 42.

EFREM Sirul, sfânt, 181.

EFREM, ep. de Buzău (1620-1638), 88, 92.

EFTIMIE, mitrop. al Ț.R. (1593-1605), 68.

ENACHE, v. IANACHE.

EREMIA, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

EVLOGHIE, ep. de Rădăuți (1623-1627), 76.

EZEREAN Petru, com. al lui Petru Aron, 66.

FĂGĂRAȘ, 84, 97.

FĂLCOIANU Mihai, m. șet. în Ț.R. (1741), 115.

FĂRCĂȘANU Matei, m. șet. în Ț.R., 132.

FILARET, epitrop la măn. Sf. Ecaterina din București (1746), 132.

FILIPESCU Constantin, m. pit. în Ț.R. (1746), 130.

FILIPESCU Pană, al doila post. în Ț.R. (1746), 128.

FLONDOR Șerban, boier în sfatul din 1749, 140.

FLOREA, popă, dascăl de slovenie, 157, 163.

FLORENȚA, conciliu, 29.

FLORESCU Constantin, m. pit. în Ț.R. (1746), 128.

FLORESCU Mihai, f. m. ser. în Ț.R. (1746), 124.

FLORESCU Radu, m. com. în Ț.R. (1594-1599), 69.

FOTA, m. post. în Ț.R. (1611-1613), 71.

FOTACHE Dimitrie, m. pah. în Ț.R. (1764), 156, 163.

FRĂTUȚA Gavriil, boier în sfatul din 1749, 140.

GAFENCU Miron, m. st. în M., 140.

GALIȚIA, 30, 31, 33.

GANGRA, conciliu, 152.

GANGUR Radu, sp. al lui Petru Aron, 66.

GAVRIIL, mitrop. al Naupactei și Artei (1626), 74.

GAVRIIL, mitrop. al Vidinului (1626), 74.

GAVRIL, căp., în sfatul din 1749, 140.

GAVRIIL Callimachi, mitrop. M., 150, 182.

GAVRIIL, eg. la Sf. Sava din București (1746), 128, 132.

GAVRIIL, arhimandrit, eg. la Tismana (1746), 132.

GAVRIIL, eg. la Trei Ierarhi (1749), 140.

GAVRILAȘCO, m. post. în Ț.R. (1746), 124, 128, 132.

GÂNDUL Constantin, m. vist. în M. (1749), 140.

GHEDEON, eg. la Slatina (1749), 140.

GHELASIE, arhiepiscop, 32.

GHENADIE, patr. Constanti-nopol, 150.

GHENADIE, eg. Cozia (1741-1746), 115, 127.

GHENGHE Ionașco, m. log. în M. (1630-1634), 96.

GHEORGHE, eg. în M. (1749), 140.

GHEORGHE, boier în sfatul din 1749, 140.

GHEORGHE, boier în sfatul din 1749, 140.

GHEORGHE Caridi din Popești, m. st. în Ț.R. (1631), 87, 90, 93.

GHEORGHI, med., în sfatul din 1749, 140.

GHÉRASIM, patr. al Alexandriei (1626), 73, 74.

GHÉRASIM, arhim. (1741), 115.

GHÉRASIM, eg. Căldărușani (1746), 127.

GHÉRGHE din Drăghinești, m. cl. în Ț.R. (1632),

GHÉRMAN II, patr. Niceea, 21, 23.

GHICA Grigorașco, m. com. în Ț.R. (1749), 137.

GHICA Grigore I VV, 49.

GHICA Grigore II VV, 103, 135, 137.

GHICA Grigore Alexandru VV, 148.

GHICA Matei VV, 141, 142.

GHICA Gheorghe Matei, 142.

GHICA Grigore Matei, 142.

GHICA Nicolae Matei, 142.

GHINEA Diaconul, 70, 71.

GHÎȚĂ Ghiorghi, boier în sfatul din 1749, 140.

GIOMĂ Ion, boier în sfatul din 1749, 140.

GIURGI Leanțea, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

GLAVACIOC, măn., 99.

GOIAN, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

GOVORA, măn., 99, 100n.

GRAMA din Cepturi, m. pitar în Ț.R. (1630-1632), 93.

GRĂDIȘTEANU Bunea, m. vor. în Ț.R. (1714), 106.

GRECEANU Athanasie, eg. în M. (1749), 140.

GRECEANU Dimitrie, m. pit. în Ț.R., 128, 132.

GRECEANU Grigore, m. vist. (1733, 1741), m. ban (1746) și m. vor. (1749) în Ț.R., 115, 124, 127, 130, 132, 137.

GRECEANU Papa, m. log. în Ț.R. (1630-1632), 87, 90, 93.

GRECEANU Șerban, m. pit. în Ț.R. (1714), 106.

GRECEANU Toma, f. m. st. în Ț.R. (1746), 128.

GRIGORAȘCU, m. post. în Ț.R. (1733),

GRIGORE IX, pp. (Hugolin de Segni), 17, 18, 19, 21, 22, 23.

GRIGORIE, mitrop. al Larisei (1626), 74.

GRIGORIE, boier în sfatul din 1749, 140.

GRIGORIE din Poiana, m. com. (1627) și m. log. (1634-1639) în Ț.R., 101.

GRIGORIE, mitrop. al Ț.R. (1629-1637), 85, 89, 92.

GRIGORIE, mitrop. al Ț.R. (1760-1787), 157, 162.

GRIGORIE, eg. la Cotroceni (1746), 127, 132.

GRIGORIE Pirsihanos, eg. în M. (1749), 140.

GULIANO Ioniță, m. cl. în Ț.R. (1764), 156, 163.

GULIANO Toma, m. pah. în Ț.R. (1749), 137.

GURA MOTRULUI, măn., 99, 100n.

HALEPLIU Grigore, m. vist. Ț.R., 58, 59.

HALICZ, 30, 32.

HEDWIGA, regina Poloniei, 33.

HERĂSCU Șerban, v. NĂȘTUREL.

HODCO Crețevici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

HODCO Știbor, vor. al lui Petru Aron, 66.

HONORIUS, împărat, 26.

HOȘE Pascal, boier în sfatul din 1749, 140.

HOTIN, 95.

HRINCO Levici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

HRISOSCOLEU Aristarho, vist. în M. (1756), 146.

HRISOSCOLEU Ianache, m. ban în Ț.R. (1749), 137.

HRISOSCOLEU Iordache, m. com. în M. (1755), 142.

HRISTOFOR, mitrop. al Anchialului (1626), 74.

HRIZEA din Bălteni, m. vor. în Ț.R. (1628-1632, 1638-1641), 87, 90, 93, 101.

HUDICI, v. IAȚCO, ROMAN.

HUDICI Grigore, grămatic, 147.

HUMOR, măn., 80.

IACOV, mitrop. al M. (1750-1760), 144, 147.

IACOV, ep. de Roman (1749), 139, 141.

IANACHE, m. vist. în Ț.R. (1630-1632), 93.

IANACHE, m. sp. (1741), m. ser. (1746) și m. st. (1749) în Ț.R., 115, 132, 137.

IANACHE D., al doilea log. în Ț.R. (1746), 128, 133.

IANCU, log. în Ț.R. (1746), 129.

IAȘI, 79, 81, 95, 96, 183; măn. Sf. Paraschiva, 80; Trei Ierarhi, 139.

IAȚCO Hudici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

IEREMIA, patr. Constantino-
pol (1572-1595, cu întreru-
peri), 67.
IEROTEL, ep. de Huși (1744-
1752), 139.
IERUSALIM, 32.
IEZERUL, măn., 100n.
IFTIMIE, m. căp. în M. (1749),
140.
IGNATIE, ep. Râmnic (1637-
1653), 101.
ILARION, eg. Bistrița (1741),
115.
ILARION, eg. Arnota (1745),
125.
ILARION, eg. la Toți Sfinții
din București (1746), 128.
ILEA, vist. al lui Petru Aron,
66.
ILIE, boier în sfatul din 1749,
140.
INDIGAN Neculai, boier în
sfatul din 1749, 140.
INOCENȚIU III, pp., 22.
INOCENȚIU IV, pp., 16.
INOCHENTIE. ep. de Huși
(1752-1782), 147.
IOAN Chrisostom, 25.
IOAN XXII, pp., 21.
IOAN V Paleologul, 29, 32.
IOAN VV cel Cumplit, 46.
IOAN de Sultanieh O.P., 24n.
IOAN postelnicul, v. CARA-
GEA IANE.
IOAN, m. portar în Ț.R.
(1741), 115.

IOANICHIE, eg. Stavropoleos
(1741), 115.
IOANICHIE, ep. de Roman
(1747-1769), 147.
IOASAF, mitrop. al Filipopo-
lului (1626), 74.
IOASAF, arhiep. al Domini-
cului și Elasonei (1626), 74.
ION, m. armaș în M. (1749),
140.
ION, boier în sfatul din 1749,
140.
ION, rumân din Băbeni, 70.
ION Bucium, boier în sfatul
de la Vaslui, 66.
IONIȚĂ, căp., în sfatul din
1749, 140.
IORDACHE, m. med. în Ț.R.
(1746), 133.
IORDACHE, cl. de arie în
Ț.R., 130.
IORDACHI, m. ser. în M.
(1749), 140.
IOSIF, eg. la măn. Radu-Vodă
din București (1746), 127,
132.
IPSILANTI Alexandru VV,
59, 164, 165, 168, 170, 171n,
175, 181.
IPSILANTI Athanasie, m. sp.
în Ț.R. (1764), 156, 163.
IPSILANTI • Constantin Ale-
xandru, 181.
IPSILANTI, Dimitrie Alexan-
dru, 181.

- ISĂCESCUL Vasile, post., în sfatul din 1749, 140.
- ISIDOR din Sevilla, 15, 16.
- ISTAMBUL, v. *CONSTANTINOPOL*.
- IUSTINIAN I, împărat, 28.
- IVAN Balcean, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- IVAN Noroceă din Răzvad, m. vor. în Ț.R. (1594-1597), 69.
- IVAȘCO, v. *BĂLEANU*.
- IVAȘCO Hrincoșici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- IVAȘCO Ustecli, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- JACQUES I de Lusignan, 32.
- KANISZAI Ioan, 34.
- KOGĂLNICEANU Constantin, m. cl. în M. (1749), 140.
- LADISLAS de Neapole, 34.
- LAODICEEA, conciliu, 152.
- LAZĂR, eg. la Neamț (1749), 140.
- LAZEA Pitic, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- LATERAN, Conciliul I (1123), 21; Conciliul IV (1215), 16, 18, 20, 21.
- LAURENTIE, mitrop. al Siliștrei (1626), 74.
- LAZOR, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- LEON Tomșa VV, 48, 67, 84, 87, 88, 90, 91, 93.
- LEURDEANU Statie, m. pah. în Ț.R. (1714), 106.
- LICINIUS, împărat, 26.
- LITUANIA, 34.
- LOGHIN, popă și grămătic, 79.
- LUCA, ep. de Buzău (1587-1605), 68.
- LUDOVIC de Anjou, 32, 33, 34.
- LUPAȘC, păhărniceș, în sfatul din 1749, 140.
- LUPOIANU Constantin, log. de visterie în Ț.R. (1746), 133.
- LUPUL, v. *VASILE* Lupu VV.
- LUPUL Mehedințeanu, m. pah. în Ț.R. (1612-1616), 71.
- LYON, Conciliul I (1245), 16.
- MACARIE, cronicar, 8, 41, 44.
- MACARIE, mitrop. al Târnovei (1626), 74.
- MACARIE, eg. la măn. Arhimandritului din București (1746), 127, 132.
- MACARIE, eg. la Radu Vodă (1741), 115.
- MANOILO de la Hotin, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- MANOLE, căp., în sfatul din 1749, 140.
- MANOLI, pisar, în sfatul din 1749, 140.

- MANUL, m. post. în Ț.R. (1632), 93.
- MARAMUREȘ, 30, 31, 33.
- MARDARIE Cozianul, 41.
- MARIA, regina Ungariei, 33, 34.
- MARINI POLI, Giovanni de, 40.
- MATEI Basarab VV, 11, 49, 67, 97, 99, 102.
- MATEI, patr. al Alexandriei (1746), 131, 134.
- MAURICIU, împărat, 28.
- MAVROCORDAT Alexandru Constantin VV, 46.
- MAVROCORDAT Constantin VV, 9n, 11, 44, 59, 62, 107, 108, 112, 115, 116, 121, 123, 124, 125, 126, 127, 129, 132, 133, 138, 143.
- MAVROCORDAT Ioan VV, 58.
- MAVROCORDAT Nicolae VV, 45, 58, 59, 62, 107, 112, 115.
- MĂCEȘ, Vel Măceș, Măceșul Mare, sat, 125.
- MĂXINENI, măn., 100n.
- MEHEDINȚI, județ, 50.
- MEHMED IV, sultan, 54.
- MELCHISEDEC, ep. de Re-destos și Panion (1626), 74.
- MELETIE, eg. la Bisericiani (1749), 140.
- MENEDIC, măn., 99n.
- MIC Crai, vor. al lui Petru Aron, 66.
- MICȘUNESCU Iordache, căp. de dorobanți în Ț.R., 130, 133.
- MICUL, sp. al lui Petru Aron, 66.
- MIHAI Viteazul VV, 40, 44, 67, 70, 71.
- MIHAI, cl. de dorobanți în Ț.R. (1746), 128.
- MIHAIL, log. în M. (1443-1456), 65, 66.
- MIHAIL, log. în Ț.R. (1746), 128.
- MIHALACHE, m. cl. în Ț.R. (1613), 71.
- MIHALACHE, boier în sfatul din 1749, 140.
- MIHALACHE, condicar în M. (1764), 154.
- MIHALACHE, m. pit. în Ț.R. (1764), 156, 163.
- MIHALCEA, m. ban în Ț. R., 69.
- MIHNEA Turcitul VV, 43, 70.
- MIHO, v. RACOTĂ.
- MIHUL, st. al lui Petru Aron, 66.
- MIHUL Starostici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- MILANO, edictul de la, 26.
- MIRON Barnovschi VV, 46, 75, 79, 80, 81, 82, 83.
- MIRON, boier în sfatul din 1749, 140.

- MISLEA, măn., 99.
- MITREA din Hotărani, m. vor. în Ț.R. (1593-1594), 69.
- MITROFAN, mitrop. al Agathopolei (1626), 74.
- MITROFAN, ep. de Huși (1626-1633), 76, 82.
- MOICA, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- MOLDOVA, 7, 8, 30, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 54, 65, 75, 79, 80, 82, 94, 95, 107, 116, 121, 138, 141, 143, 144, 148, 149, 182.
- MOREANUL Ioniță, păhârnicel, în sfatul din 1749, 140.
- MORUZI Constantin VV, 182n.
- MOVILĂ Ieremia VV, 40, 42.
- MOVILĂ Simion VV, 43.
- MOVILEȘTI, familie, 96n.
- MURUS (MORUZI) Petre, cămăraș de ocnă în Ț.R., 128, 133.
- MUȘAT din Pietroșani, al doilea vist. în Ț.R. (1631-1632), 93.
- MUTHNOK, nobili de, 17.
- NAFTANAIL, eg. la Solca (1749), 140.
- NAGÂȚU Constantin, boier în sfatul din 1749, 140.
- NATANAIL, eg. în M. (1749), 140.
- NATHANAIL, ep. al Lidiei (1746), 132.
- NĂSTUREL Constantin, m. vist. în Ț.R., 124, 130, 132.
- NĂSTUREL Șerban, m. sl. în Ț.R. (1714), 106.
- NĂSTUREL Udriște, 67.
- NEAG Câmpean, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- NEAGOE Basarab VV, 43.
- NEAGU din Strâmba, m. pah. în Ț.R. (1632), 93.
- NEAMȚ, 95.
- NECULA, m. vist. în Ț.R. (1632), 93.
- NECULAI, fratele lui Pilnici, boier în sfatul din 1749, 140.
- NECULCE Ion, 44.
- NEDELCO din Bucu, m. pah. în Ț.R. (1631), 87, 90.
- NEDELCO, v. BOTEANU.
- NEGOI, boier în sfatul lui Petru Aron, 66.
- NEGOIȚĂ, boier în sfatul din 1749, 140.
- NEGREA, m. sp. în Ț.R. (1595-1599), 69.
- NEGRILĂ, vor. al lui Petru Aron, 66.
- NEGRUȚ Enachi, boier în sfatul din 1749, 140.
- NEOFIT, mitrop. al Heracleei (1626), 74.
- NEOFIT, mitrop. al Ț.R. (1738-1754), 115, 124, 126, 127, 130, 132, 137.

NEOFIT, fost ep. de Râmnic la 1746, 132.

NICA din Corcova, m. log. în Ț.R. (1611-1613), 71.

NICEEA, 20, 29; conciliul ecumenic I, 76.

NICHIFOR Phocas, 28.

NICHIFOR, mitrop. al M. (1740-1750), 140.

NICODIM de la Tismana, 67.

NOTARA Constantin, m. ser. în Ț.R., 132.

NUCET, măn., 99.

OANĂ Pântece, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

OBEDEANU Constantin, m. șet. în Ț.R. (1741), 115.

ONESCU Stratulat, boier în sfatul din 1749, 140.

OPREA, rumân din Băbeni, 70.

ORADEA, 22.

PAISIE, patr. al Ierusalimului (1664/1665), 67.

PAHOMIE, ieromonah, 31.

PALADI Dumitrachi, vist. în M. (1756), 145.

PALADI Ion, m. sp. în M. (1755), 142.

PALIPOȚCHI Ioniță, boier în sfatul din 1749, 140.

PANĂ, m. vist. în Ț.R. (1601-1602), 71.

PANCRATIE, eg. la Căscioarele (1746), 128.

PANDRE Iordache, al doilea vist. în Ț.R. (1746), 133.

PANIN Simeon, boier în sfatul din 1749, 140.

PAPA, v. GRECEANU.

PARIS, 32.

PARTENIE, mitrop. al Adrianopolelui (1626), 74.

PARTENIE, mitrop. al Varnei (1626), 74.

PARTENIE, patr. al Ierusalimului (1746), 131, 133, 134.

PARTENIE, eg. la Stavropoleos (1746), 128, 132.

PARTENIE, eg. în M. (1749), 140.

PAVEL, m. pit. în Ț.R. (1741), 115.

PĂTRAȘCU cel Bun VV, 67.

PÂRVU din Slăvitești, 70, 71.

PÂRVU Radulovici, grămătic (1639), 102.

PERACHI Celebi, m. ceașnic în M. (1632), 95.

PERI, măn. Sf. Mihail, 30, 31.

PETRU Aron VV, 23, 44, 65.

PETRU Rareș VV, 41.

PETRU Șchiopul VV, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47.

PETRU, pârc. al lui Petru Aron, 66.

PETRU, log. al lui Petru Aron, 66.

- PETRU Sârbescul, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- PHILOTEI Kokkinos, 29, 32.
- PILAT Gavril, boier în sfatul din 1749, 140.
- PILI Sandul, boier în sfatul din 1749, 140.
- PLĂTĂREȘTI, măn., 100n.
- POARTA OTOMANĂ, 38, 42, 43, 45, 60, 95.
- POLONIA, 33, 35, 42.
- POPĂSCU Ștefan, al treilea armaș, în sfatul din 1749, 140.
- POPESCU Mihai, post., 133.
- POPESCU Radu, cronicar, 57, 58.
- PORCU, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- POTOC, măn., 99n.
- PREDA, v. BRÂNCOVEANU, BUZESCU.
- PRISĂCEANU Șerban, m.sl. în Ț.R. (1714), 106.
- PUTINEIU, slobozie, 73.
- PUTNA, măn., 81.
- RACOTĂ Miho, m. sp. în Ț.R. (1631-1632), 87, 90, 93.
- RACOVITĂ Constantin VV, 143, 146.
- RACOVITĂ Constantin Ștefan, 156, 163.
- RACOVITĂ Dimitrie, m. med. în Ț.R., 132.
- RACOVITĂ Dumitrașco, m. vor. Ț.S. (în Ț.R.) (1764), 156.
- RACOVITĂ Mihai VV, 48, 55n.
- RACOVITĂ Mihai Ștefan, 156, 163.
- RACOVITĂ Radu, log. în M. (1756), 146.
- RACOVITĂ Ștefan VV, 155, 156, 158, 163.
- RADU, fiul lui Alexandru Iliăș VV, 95.
- RADU Leon VV, 67.
- RADU Mihnea VV, 70, 71.
- RADU Șerban VV, m. pah. în Ț.R. (1594-1600), 69.
- RADU din Slăvitești, 70, 71.
- RADUL, log. de visterie în Ț.R. (1746), 133.
- RADUL, v. BUZESCU, COCORĂSCU, FLORESCU.
- RAFAIL, eg. la Sf. Sava din Iași (1749), 140.
- RAFAIL Toma, m. post. în Ț.R. (1764), 156, 163.
- RÁKOCZI Gheorghe, 39.
- RAZUL Vasile, m. sp. în M. (1756), 146.
- RĂNCĂCIOV, măn., 99.
- RÂMEȚI, măn., 33.
- RÂMNIC, episcopie, 160.
- RICARDUS Anglicus, jurist, 19.
- ROMA, 20, 22, 23, 32.
- ROMAN, 95.

- ROMAN Hudici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- ROMĂȘEL, grămatic, 81.
- ROSET Ianache, m. com. în Ț.R. (1764), 156, 163.
- ROSET Ioan, boier în adunarea din 1746, 128.
- ROSET Manolache, m. sl. în Ț.R., 132.
- ROSET Nicolae, m. log. (1741, 1746) și m. pos. (1749) în Ț.R., 115, 124, 127, 130, 132, 137.
- ROSET Vasile, m. vist. în M. (1755), m. sp. în M. (1756), 142, 146.
- RUDEANU Theodosie, m. vist. în Ț.R. (1594-1596), 69.
- RUSIA MICĂ, v. GALIȚIA.
- RUSU Gavril, boier în sfatul din 1749, 140.
- RUSU Ion, med., în sfatul din 1749, 140.
- RUSU Iordachi, al treilea jitnicer, în sfatul din 1749, 140.
- SADOVA, măn., 99, 100n.
- SANDUL, post. în Ț.R. (1746), 128.
- SAVA, eg. la Căscăuți (1749), 140.
- SCULI, m. sl. în Ț.R. (1741), 115.
- SIN de la Hotin, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- SOCOL din Cornăteni și Răzvad, m. st. în Ț.R. (1639-1641), 101n.
- SIGISMUND de Luxemburg, 33, 34.
- SIMEON, ieromonah, 30, 31, 32, 33.
- SIMON Enachi, 42.
- SNAGOV, măn., 99.
- SOFRONIE, eg. la Sărindar (1741), 115.
- SOLOMON, pisar al lui Petru Aron, 66.
- STANCIUL, boier în sfatul de la Vaslui, 66.
- STAVRU, m. pit. în Ț.R. (1749), 137.
- STÂNCEȘTI, slobozie, 73.
- STEȚCO, grămatic al lui Petru Aron, 66.
- STOICA, grămatic, 87, 90, 93.
- STRÂMBEANU Constantin, m. șet. în Ț.R., 128, 132.
- STREHAIA, măn., 49.
- STRIJCĂ Ion, boier în sfatul din 1749, 140.
- STROE v. BUZESCU.
- STROICI Luca, 42.
- STURZA Mihalache, m. vor. Ț.S. (1755), 142.
- STURZA Sandul, log. în M. (1749), 140.
- STURZA Ștefan, m. st. în M. (1755), 142.
- SUCEAVA, 95.
- SUCEVIȚA, măn., 75.

SUȚU Mihail Constantin VV, 170.

SUȚU Alexandru, m. post. în M. (1755), 142.

SUȚU Enache, hat. în M. (1755), 142.

ȘEGARCEA, slobozie, 73.

ȘENDRICĂ Tolocico, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

ȘERBAN, v. RADU Șerban VV.

ȘERBAN, al doilea log. în Ț.R. (1764), 163.

ȘOIMARIUL Iordache, boier în sfatul din 1749, 140.

ȘOLDAN Dumitrașco, m. sp. în M. (1632-1634), 95.

ȘTEFAN VV (1434-35, 1444-47), 23.

ȘTEFAN Surdul VV, 43.

ȘTEFAN Tomșa VV, 84, 88, 91.

ȘTEFAN, ep. de Buzău (1638-1649), 101; mitrop. al Ț.R. (1649-1653, 1659-1668), 67.

ȘTEFAN, eg. la Dobrovăț (1749), 140.

ȘTEFAN, m. med. în Ț.R. (1746), 128.

ȘTEFAN, căp., în sfatul din 1749, 140.

ȘTIRBEI Barbu VV, 51, 52.

ȘTIRBEI Constantin, m. ban în Ț.R. (1714), 49, 50, 51, 59, 106.

ȘTIRBEI Ilinca, 50.

ȘTIRBEI Maria, 50.

TAGARIS Gheorghe, 32.

TAGARIS PALEOLOGUL Paul, 31, 32, 33.

TANASIE, socrul lui Dobre, în sfatul din 1749, 140.

TARASIE, patr. Constantino-pol, 150.

TAUREZION, 32.

TAZLĂU, măn., 82.

TĂUTUL Lupul, boier în sfatul din 1749, 140.

TĂNGANUL, măn., 99.

TÂRGOVIȘTE, 54, 71, 97.

TÂRNOVO, 22.

TELEORMAN, 49.

THEOCLIT, eg. la Sf. Ioan din Focșani (1746), 132.

THEOCTIST, mitrop. al M. (1451-1477), 65, 66.

THEODOR Studitul, sfânt, 181.

THEODOR din Sykeon, 28.

THEODOSIE, mitrop. al Midiei și Sozopolei (1626), 74.

THEODOSIE, v. CORBEANU, RUDEANU.

THEOFAN, mitrop. al Vechiului Patras (1626), 74.

THEOFAN, eg. la Mihai-Vodă din Bu-curești (1746), 127, 132.

THEOFAN, eg. la Agapia (1749), 140.

THEOFIL, ep. de Râmnic (1592-1601), 67.

THEOFIL al II-lea, ep. de Râmnic (1619-1637), 85, 89, 92; mitrop. al Ț.R. (1637-1648), 101.

THEOFIL, eg. de Vizantea (1749), 140.

TIMUȘ Constantin, boier în sfatul din 1749, 140.

TIROL, 37.

TIRON Nicolai, vor. de poartă în M. (1749), 140.

TISMANA, măn., 67, 99.

TOADER, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

TOADER, fiul lui Ilie armaș, în sfatul din 1749, 140.

TOADER Dulcevici, boier în sfatul de la Vaslui, 66.

TOADER Prodan, pisar al lui Petru Aron, 66.

TOMA, m. med. în Ț.R. (1741), 115.

TOPLICEANU Neagoe, m. st. în Ț.R. (1714), 106.

TOPLICEANU Grigore, m. com. (1741, 1746) și m. st. (1749) în Ț.R., 115, 128, 132, 137.

TOPOLOG, măn., 99.

TRANSILVANIA, 8, 33, 34, 35.

TRULO, conciliu, 151.

TUDOR, pârc. de Hotin (1632), 95.

ȚARA GRECEASCĂ, 98, 99.

ȚARA ROMÂNEASCĂ, 7, 8, 11, 38, 40, 41, 43, 44, 56, 60, 67, 70, 84, 86, 88, 90, 91, 92, 97, 103, 104, 105, 107, 109, 116, 124, 128, 133, 134, 136, 155, 158, 165, 168, 175.

UESCU Preda, log. de visterie în Ț.R. (1746), 133.

UNGARIA, 18, 22, 31, 32, 34, 35.

URBAN VI pp., 32.

URECHE Grigore, 37, 38, 40, 41, 44, 51.

URECHE Nestor, 37.

URSACHI căp., în sfatul din 1749, 140.

URSACHI Grigoraș, boier în sfatul din 1749, 140.

VAIDEEI, slobozie, 73.

VALEA, măn., 99.

VARLAAM, mitrop. al Ț.R. (1672-1679), 67.

VARLAAM, eg. la Berzunți (1749), 140.

VASCO Levici, vist. al lui Petru Aron, 66.

VASILE cel Mare, sfânt, 150, 162, 181.

VASILE Lupu VV., 46, 144; m. vor. de Ț.J. (1630-1633), 95.

VASIȚE Paindur, m. cl. în Ț.R. (1631), 93.

VASILE, căp., în sfatul din
1749, 140.

VASILII, boier în sfatul din
1749, 140.

VASLUI, 23; 44, 65, 66.

VĂCĂRESCU Barbu, m. pah.
(1741), m. log. (1746) și
m.vist. (1749) în Ț.R., 115,
137.

VĂCĂRESCU Ianache, 60.

VĂCĂRESCU Radu, log. în
Ț.R. (1746), 128.

VĂCĂRESCU Radu, m. vor.
Ț.J. (în Ț.R.) (1764), 156,
163.

VĂCĂRESCU Sandu, vist. în
Ț.R. (1746), 130.

VĂCĂRESCU Ștefan, m. log.
(1741), m. com. (1746) și m.
cl. (1749) în Ț.R., 115, 124,
128, 130, 132, 137.

VINTILĂ, v. CORBEANU.

VORONEȚ, măn., 80.

VUCINA Sărbul, m. pah. în
Ț.R. (1633-1641), 101n.

VULPAȘ, pisar al lui Petru
Aron, 66.

ZĂTREANU Petru, m. șet. în
Ț.R. (1746), 132.

ZEAIKO, boier în sfatul lui
Petru Aron, 66.

**Tiparul s-a executat sub cda 613/2000
la Tipografia Editurii Universității din București**

Au existat oare, din secolul al XIV-lea până la începutul ultimului sfert al secolului al XVIII-lea, când regimul constituțional al țărilor române devine obiectul unei literaturi relativ consistente, *reguli* (explicite și scrise) referitoare la guvernarea Țării Românești și a Moldovei? Raspunsul la această întrebare nu a putut fi dat pe calea, îndelung frecventată atât de istorici, cât și de juriști, a istoriei instituțiilor juridice și a vechiului drept românesc. Mai întâi, pentru că textele cu vocație constituțională explicit afirmată sunt relativ rare și nu corespund, în majoritatea cazurilor, criteriilor de identificare și de clasificare cu care constituționalistii zilelor noastre obișnuiesc să opereze. În al doilea rând, deoarece trecutul românesc a fost abordat, de regulă, fie după o logică a continuității și stabilității principiilor și metodelor de guvernare, fie ca un proces de evoluție organică în cadrul căruia instituțiile nu reprezintă decât o formă de «viață» a națiunii. Studiile și documentele din acest volum propun, cu titlu experimental, un demers diferit. Nu unul anistoric, ci doar anorganic. O abordare ce poate fi calificată drept arheologică, în măsura în care va încerca să surprindă nu continuitatea gândirii, evoluția practicilor, ori dezvoltarea instituțiilor, ci rupturile, devasările, invaziile, fracturile și disparitiile. Spre deosebire de istoria de tip istoriografic a dreptului, arheologia constituțională nu-și poate permite să trateze durată ca pe o curgere neîntreruptă a evenimentelor într-o unică direcție, ca pe o împlinire progresivă a unor aspirații din ce în ce mai clare și mai conștiente, ca pe o acumulare de fapte și de idei animate de obsesia sensului, ca pe o narațiune cursivă și coerentă, ci dimpotrivă, ca pe o suprapunere de straturi inerte și izolate, fără legătură unele cu celelalte, lipsite de trecut și de viitor, care s-au depus și s-au cristalizat în adâncul timpului sub forma unei suprapuneri întâmplătoare de texte disparate și adesea contradictorii. *Arheologia constituțională* ar fi deci o metodă de incizie în stratigrafia acelor texte, nu întotdeauna de natură calificat constituțională în ochii practicianului mediu al dreptului actual, capabile să exprime, fiecare în parte și pe propriul nivel, un anumit mod de a gândi ceea ce membrii unei societăți consideră că au în comun și pot face împreună în interiorul aceluiași spațiu public.

Această carte apare cu sprijinul Ministerului Culturii

ISBN: 973-575-481-9